...470. aut 540.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
25 B
10

12.L.16

12 D 16

12. D. 6.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ

ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΕΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

γενομένου Τεφρῶν διάλεξις μετὰ Ἰου-
δαίου Ἑρβανοῦ τοὔνομα.

S. PATRIS NOSTRI

GREGENTII ARCHIEPI-ſcopi Tephrenſis, diſputatio cum HERBANO Iudæo:

Nunc primùm Græcè edita,

Cum interpretatione NIC. GVLONII, *Carnutis, Literarum Græcarum profeſſoris Regij, notis illuſtrata.*

Hoc Dialogo fides Chriſtiana tum diuinorum oraculorum expoſitione, tum miraculorum effectu confirmatur.

Ex Legato Illustr.mi Cocini

LVTETIÆ,

Apud FEDERICVM MORELLVM Typographum Regium.

M. D. LXXXVI.

EX PRIVILEGIO REGIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Coll. Rom. Soc. Jesu

CLARISSIMO VIRO, ÆGIDIO NOALLIO, ABBATI Inſulæ & Sancti Amandi Reuerendiſſimo, & Regis in ſanctiore Conſilio Conſiliario prudentiſsimo, Nicolaus Gulonius S. P. D.

ANTE *aliquot annos, Noalli honoratiſſime, Legatus Conſtantinopolim & ad Orientem verſus à Chriſtianiſſimo & Auguſtiſſimo Galliarum Rege miſſus, præter Regia mandata, quæ tu honorificè & cum laude ampliſſima confeciſti, id etiam egregiè curaſti, vt ſi quæ illic ingenij & doctrinæ monumenta Græca manuſcripta, nec dum nobis occiduis Gallis viſa & cognita, à Barbaris neglecta, ſitu obſita iacerent, maximè quæ Catholicam religionem & germanam pietatem ſpirarent, ea ſumma diligentia & cura tuiſque impenſis conquiſita, tecum iucundius &*

illuſtrius quàm olim Iaſon ex Colchide aureum vellus, adueheres. Quorum nonnulla in hanc vrbem reuerſus, cùm Ioanni Aurato Regio poëtæ ſingulari, veſtræ familiæ iuſtis de cauſis amiciſſimo, oſtendiſſes: hic afflatu magis quodã diuino percitus, quam conſilio & delectu impulſus, ex multis Græcis illis manu ſcriptis voluminibus hoc arripuit, præclarum certè & dignum in quod Auratus ſui ingenij aureum lumen infunderet. Sed is ad alia Regis iuſſu, quæ non niſi à tali viro confingi poterant abſtractus, inde etiam diuturno & ſenili morbo irretitus non id potuit præſtare, quod vltro tibi fuerat antè pollicitus. Confectum tamen promiſſi munus arbitratus eſt, ſi à me perſolueretur. Quæ permutatio tametſi iniqua videri poterat, & qualis illa Diomedis & Glauci apud Poëtarum Græcorũ Principem, χρύσεα χαλκείων *(nam pecunia cùm debetur, nihil refert à quo refundatur, ſi eadem eſt ſumma: at in his quæ ingenio conficiuntur & in quibus ſæpe opus eſt Delio natatore, diſpar eſt ratio, nec quiſquam poteſt cũ Aurato conferri) tibi tamẽ nõ fuit iniucunda, ſed generum pro ſocero accepiſti, méque ſponſorem ad promiſſum perficiendum amicè & beneuolè inuitaſti. Hæc meum animum ancipitem & hærentem differebant.*

Iliad. 5.

primùm

primũ moleſtiſſimæ & inextricabiles occupationes quibus domi & foris, priuatim & publicè docendo ita deſtineor, vt nullũ mihi tempus vacuum ac liberũ ad ſcribendum ſuperſit: Deinde libri manuſcripti haudquaquam mendis carentis perlegẽdi difficultas atque inſolentia. Præterea rei de qua diſſeritur magnitudo & ſublimitas, quæ interpretem theologum Dei oracula & effata probè callentem, non ſolum Grammaticum hominem petit & poſtulat. Verebar enim ne ſtatim illud audirem: Ἔρδοι τὶς ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην. *Me tamen tua vicit auctoritas & ſuauiſſima humanitas, mea etiam in ſocerum Auratum maxima obſeruantia & pietas impulit, vt onus meis impar viribus ſuſciperem. Id autem maximè vt facerem, libri ipſius aura quædam & fragrantia cæleſtis ſpiritus & doctrinæ Chriſtũ Dominum noſtrum ſuauiſſimè ſpirantis ac veriſſimè demonſtrantis induxit, & dubitantem mihique ipſi diffidentem erexit. Quàm verò breui tẽpore expreſſam latinè ſententiam & totius libri interpretationem qualemcunque tibi oſtenderim, tu ipſe teſtis es locuples & oculatus. Quæ ſi non tam citò cum Græco textu vt expetebas in lucem emiſſa eſt, piiſque mentibus & ſacris literis deditis communicata, dilatæ moræ cau-*

ſam transferas in tempora, quibus non tam Minerua & Muſæ, quàm Màrs & Bellona amantur & coluntur.

Vir. geo. 1. Quippe vbi fas verſum atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies, &c.

quæ ſummus Poëta de bellis ciuilibus, in quibus ſunt omnia miſerrima, nimium verè cecinit. Miramur ergo huius ſeculi homines ſuis fortunis diffidere, & ſumptus atque impenſas facere nolle, niſi in eas res quæ continuò cum aliquo fœnore pecunias abſumptas poſſint rependere. Amicus tamen noſter collega Regius & Profeſſor & Typographus, ſeria lucro præponens huius tam diuini operis ſuauitatem ſagaciter odoratus, Græca cum Latinis ſuis typis mandare & in lucem proferre non dubitauit. Sed cùm is alia inſtituta & inchoata haberet opera quæ prius erant perficienda, & cogeretur omnis generis libros Græcos excuſos & paratos habere, quos Regij profeſſores publicè & quotidie interpretarentur, tardius quàm decuit & quàm ipſe voluit promiſſum abſoluit. Tandem tamen id confectum eſt & expletum quod noſtrum vterque vehementer optabamus & diu exſpectabamus. In quo quicquid eſt noſtræ operæ, ſtudij, induſtriæ,

laboris

laboris, ſiue Græcis in Latinum conuertendis, ſiue in iiſdem Græcis emendandis & illuſtrandis etſi perexiguũ & perminutum, id tamen omne, ornatiſſime NOALLI, *tibi dedicatum, & in tuo nomine inſcriptũ apparere voluimus. Tu enim huius beneficij idem dux, auctor, & hortator & dator es. Et ſi enim ex quo tempore iam opus hoc excudi cœptum erat, alterum exemplar è bibliotheca eorum qui ſunt ſocietatis* IESV, *mihi oblatum fuit, minutiſſimis quidem maximéque compendiariis notis exſcriptum: quo adiutus noſter Morellus ſedulam operã nauauit, & quædam adiunxit, quæ in tuo, ſcribentis errore, prætermiſſa fuerant, & alia confirmauit quæ coniectata ſine ope vlla alterius codicis in ora libri adſcripſeramus: in vtroque certè exemplari ſat multa ſuperant deformata, & vlcerata, quæ vt potuimus ſanauimus. Hoc tamen quicquid eſt, tuum eſt beneficium, quia tuo conſilio & hortatu ac diligentia è latebris, è tenebris, è ſitu in lucem aſpectúmque & manus hominum prolatum eſt. Per te igitur, laudatiſſime Noalli, ſanctiſſimi patris Gregentij Archiepiſcopi Tephrenſis in Regno Homeritarũ apud Æthiopas, pro veritate Chriſtianæ religionis acerrimi diſputatoris & miraculis clariſſimi, inter-*

mortua & pene ſepulta memoria ab interitu vindicata reuiuiſcit, refloreſcit, nouos fructus profert. Quemadmodum enim olim vir ille Dei numine afflatus, caritatis ardore accenſus, incredibili ſacrarum literarum ſcientia & intelligentia, dicendíque copia admirabili, & inſuperabili diſſerendi ſolertia præditus, Iudæos incredulos, peruicaces, in Chriſtum impios & ſacrilegos conuitiatores, cum quibus in certamen venerat, fortiter cōfutauit, terribiliter excæcauit, excæcatos & ſubinde luſtrifico lauacro tinctos mirabiliter illuminauit, atque in fide, quæ eſt in Ieſum Chriſtum verum Deum & verum hominem, verum Meßiam & Pontificem ſummum, mediatorem, Iudæorúmque & gentium in ipſum credentium certißimum ſeruatorem, prudenter & ſapienter confirmauit: ſic etiam hoc tempore tanquam rediuiuus ipſe, Iudæos qui nunc in eadem mentis cæcitate & perfidia contumaciter permanent, & eiuſdem impiæ fraudis conſcios, aut funditus à Deo reiectos confundet, aut conuictos & diuinis oraculis perſuaſos ad veritatis notitiam & lucem adducet: Eos verò qui pietatem, religionem & iuſtitiam verè complectuntur & colunt, ſacrarúmque in primis literarum, id eſt veræ gloriæ, ſtudioſos conſolabitur, & cœleſti perſun-

det

det lætitia. Laus etiam Palladij Alexandrini antè celata per te renouata inclareſcet, qui iuuenis ſcholaſticus tanti viri aſſecla huius quatuor dierum admirandæ diſputationis non auditor tantùm, ſed eclogarius ſcriptor & fortaſſe auctor ipſe fuit. Quare, nobiliſsime Noalli, gaude tuo iſto tam excellenti bono, & fruere cùm fortuna & gloria, tum etiam ſpe immortalitatis, non ſolum poſt fata in cælis, ſed etiam in terris. Audient enim non modò iam nati, ſed etiam qui poſtea naſcentur homines, te Ægidium Noallium non ſola maiorum claritate & ſtemmate, ſed etiam propria virtute inſignem, fide, pietate, religione, prudentia, conſilio, auctoritate, ſapientia, dignitate, conſtantia, commemorabilem, intimi Regij conſilij participem, in Anglia, Scotia, Polonia, Conſtantinopoli Legatum, Regiam perſonam omni re, loco, tempore, ita ſuſtinuiſſe vt inde integritatis, grauitatis & fidelitatis gloriam maximam ſis cõſecutus. Sed ad has tuas egregias laudes adiicient poſteri, quod quibus ſtudiis & literis clarueris, in iiſdem propagandis & exornandis elaboraueris, eáque ingenij & doctrinæ monumenta reliqueris & propter te relicta ſint, quæ ipſos qui te cõmemorabunt ac celebrabunt recreare poſsint & iuuare. Vale. Lutetiæ, Kalend. Septemb. 1586.

Vide huius lib. pag. 184.

AD REVERENDISSIMVM DOMINVM AEGIDIVM NOALLIVM *Regium Legatum.*

ILLE diu terra multúmque vagatus & alto
Laërte genitus, Phrygia quæ victor ab vrbe
Multa reportarat, ſpolijs excuſſus opimis:
Hoſpita cùm Alcinoi palatia linqueret hoſpes,
Ex auro tripodas ex argentóque lebetes
In patriam retulit, longos ſeruanda per annos
Munera:par Troû quibus eſſet gazâ nec omnis:
Nempe prius Græcis ignotas res tot & artes.
Núncque NOALLIADAE fratres maiórque minórque,
Ambo legati Regum Byzantis ab vrbe
Dum redeunt rebus fœliciter vſque peractis:
Nil retulere niſi noménque decúſque perenne,
Et plures libros veterum monuméta virorum:
Quæ poterant periiſſe, Dei niſi prouida cura
Conſeruaſſet adhuc hoc profectura per æuum.
Ad quę cùm viſenda ſua me ſponte vocaſſet
Ille minor fratrũ ÆGIDIVS nõ arte ſed annis,
(Ambo per magni qui corporis ingeniíque,
Magnis in rebus Regum verſatusvterque,
Magnos pro meritis & honores nactus vterq;)
Inter vt eligerem de multis pauca rogato,
Præteritis aliis doctis ſcriptoribus vltro,
Tu mihi GREGENTI, tua viſáq; pagina ſacra
Contra & Iudæos Mahumeticolaſque futuros

Aſſertrix veri Chriſti pro diuite gaza,
Ante omnes tripodas Phrygióſque legenda lebetes,
Hanc ſimul arripuíque, arreptam & ab hoſpite ſumpſi,
Perlegíque diu, myſteria condita mirans,
Etiam Chriſticolæ digna edi gentis in vſum,
Cùm mihi pérque domus, per multa negotia & aulæ,
Copia nulla foret vertendi, in pręláque dandi:
Tu mihi tu viſus digniſſimus eſſe, GVLONI,
Hoc ſtudio, hac opera: qui ſacris quíq; profanis
Artibus exornas regalia pulpita Lector.
Ergo magna tibi debetur gloria primo
ÆGIDI, ab externa mihi qui regione relati
Auctor muneris es: decus vnde tibi omne per æuum.
Proxima debetur tibi gratia, docte Guloni,
Tam bene qui verſum tantóque labore fidéque
Hoc in vulgus opus veræ pietatis ad vſum
Mittis, inauditum Græcis paritérque Latinis.

Ioannes Auratus Poëta &
Interpres Regius.

DE EODEM.

PRIMA quidem tua laus,ô CHRISTI numine plene
GREGENTI, cuius numina vera probas.
Quòd non eſt alius,qui verus Chriſtus haberi
Poſſit, per certos biblia ſacra libros:
Quàm cui à patre datum eſt venerabile nomen IESVS:
Nomen quod cælum totáque terra tremit.
Nomen ab humanis quod dæmonas excutit atros
Corporibus, quoties Chriſtus abire iubet.
Non igitur mirum, tibi ſi Iudaica turba
Ceſsit:& Herbanus qui tuus hoſtis erat.
Te certante manus tibi victas is dedit vltro,
Omnia ſe victum ſcripta per ipſa fatens.
Cùm peteret ſignũ gens non niſi credula ſignis,
Mox capti fiunt lumine quotquot erant.
Redditus at viſus non corporis vnicus illis:
Redditus eſt veri viſus & ipſe Dei.
Talia,quæ multos fuerant ignota per annos,
Non etiam noſtro tempore nota forent:
Tu niſi Legatus rediens Byzantis ab vrbe
Regius, hęc nobis ſcripta legenda dares.
Magna Noalliadum tu gloria,gentis auitę,
Qui per te ne ſit laus peritura caues.
Siue op'eſt armis,domus hęc tua regis ad arma
Prompta fuit ſemper,ſemper ad arma vigens:
Siue opus externas ad gentes regia ferre
Mandata, eſt fratri laus ea, magna tibi eſt.

Siue

Siue opus eſt ſacris, non qui ſacra vera miniſtret
Quam tu ſanctior eſt, frater vt ante fuit.
Teſtis erit veſtrę pietatis & vſque ſuperſtes,
Donec Gregenti charta ſuperſtes erit.

DE IO. AVRATO ET N. Gulonio Libri interprete.

AVRATVS ſat erat ſupérque notus
Multis verſibus editis Latinis,
Græcis, diſcipulíſque vtraque lingua.
Quos inter mihi ſi quis eſt & ipſi
Caluo è monte locus, tibi Guloni
Aurati genero, tuíſque doctis
Scriptis gratulor, ob pium libellum
Gregenti tibi nuper eleganter
Verſum: vt notior in dies diéſque
Fias túque gener, tuus ſocérque:
Doctas dignus vterque quos ob artes
Pręſens, poſtera quóſque laudet ętas.

Ioannes Caluimontanus Lemouix.

Approbatio Doctorum S. Theologiæ.

NOs ſubſignati ſacræ Theologiæ doctores, Sancti Patris noſtri Gregentij Archiepiſcopi Tephrenſis diſputationem cum Herbano Iudæo à N. Gulonio literarũ Græcarum profeſſore Regio, latinè explicatam perlegimus, nihilque in ea à fide Catholica Romana, piiſve moribus alienum deprehendimus. Quare digniſſimam cenſemus, quæ & ad communem vtilitatem & religionis incrementum in lucem communémque aſpectum prodeat: quod chirographis teſtatum voluimus, ſexto Iulij, anno à partu Virginis 1584.

G. GENEBRARDVS.

F. VVIART Crucifer.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

REGIAE Maieſtatis priuilegio cautum eſt ne quis vel coniunctim vel ſeparatim excudat, neu quis alibi impreſſum diuendat per omnes eius ditionis fines, ad octo annos, hanc Diſputationem Gregentij Archiepiſcopi cum Herbano Iudæo, Græcè ſcriptam, & Latinè expreſſam à N. Gulonio literarum Græcarum Profeſſore Regio, citra Federici Morelli Typographi Regij (à quo nunc primùm hoc opus Græcè & Latinè editum eſt) voluntatem. Qui ſecus fecerit, libris, & pœna in ſanctione æſtimata multabitur, vt latiùs patet in literis datis Lutetiæ Pariſiorum, Non. Nouembris, Anno 1584. Subſignat.

Ex Senatus ſententia, DANES.

Variæ lectiones & caſtigationes è vetuſtiori codice Græco depromptæ.

Pag.1. b. pro inſcriptione Ἑρβὰν τοῦ νομοδιδασκάλου, legitur, vt in frontiſpicio libri, in veteri codice, τοὔνομα. vt ſignificetur Iudæo nomen fuiſſe Herban, tametſi is Herban νομοδιδάσκαλος appelletur, hoc in lib. pag. 37. b. l. 2.

Pag. 3. b. l 2. coniectura interpretis veteris codicis fide confirmatur, hîc & pleriſque aliis in locis.

Pag. 5. b. l. 12. Καὶ εὐλογ. v.c. ἐνευλογηθήσονται. vt pag. 29. lin. antepen.

Pag. 9. a. l. antep. τὴν σύνθεσιν. v.c. τὴν σύνεσιν. illud ſeriem, hoc ſenſum & intellectum, ſignificat.

Pag. 15. a. l. 14. leg. Ἀνώμαλον.

Pag. 23. b. l. τοῦτο δ' ἐπερ. v.c. ὅ σοι ἐπερ. ἀντὶ τοῦ, σε.
Ibid. l. antepen. προβάλλοντο. leg. προεβάλλοντο.

Pa. 27. l. 4. poſt hęc verba, τῷ ἡλίῳ, inſere è vet. cod. Καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν. σὺ οὖν λέγεις ὅτι περὶ Σολομῶντος ταῦτα ἐῤῥήθη. δεῖξόν μοι οὖν ποῖον συκοφάντην ὁ Σολομῶν ἐταπείνωσεν· ποῦ δὲ συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ. Ὁρᾷς, &c. hoc eſt, *Et ante Lunam, generationes generationum. Ais igitur de Solomone hæc dicta eſſe. Oſtende ergo mihi quemnam calumniatorem Solomon humiliauit. Vbinam verò permanebit cum Sole.* Vides, &c.

Pag. 29. l. 16. πῶς εἰρ. v.c. πῶς δὲ εἰρ.

Pag. 31. b. l. 19. ὁ ἐμὸς καὶ ἄνθρ. leg. ἐμὸς καὶ θεὸς καὶ ἄνθρ.
Ibid. l. pen. μίαν δὲ καὶ τήν.

Pag. 51. l. 2. κεκρατημένης. v.c. κατηραμένης. meliùs, de Synagoga deteſtabili.

Cetera quæ nos inuitos effugerunt, æquus & prudens Lector facilè agnoſcet, & ignoſcet.

Εἰς διάλεξιν περὶ πίστεως.

Οὐδὲν ἐτητυμίης γεραρώτερον, οὐδὲν
ἄμεινον·
Οὔτι δ' ὄνειαρ ἔχει ψεῦδος ἀκιδνότατον.
Χριστιανῶν ἱερεὺς Γρηγόριος ἦεν ἔρεισμα·
Ἐρβαῖ ἀντίπαλος δ' Ἰσακιδῶν πρόμαχος.
Ἔνθα δ' Ἰουδαίων ὑπερίωσειη ἀγερώχων
Εἶκε χριστοσεβῶν οὐρανίοισι λόγοις.
Χριστὸς δ' ἀρχιερεῖ κράτος καὶ κῦδος ὀπάσσας
Φαίνεται ἐκ κορυφῆς ἀστερόεντος ἕδους.
Ὄφρ' εὖ γιγνώσκωσι θεὸν κάρτιστον ἄπιστοι,
Υἱὸν μουνογενῆ ὑψιθρόνοιο πατρός.
Οὗ πέρι πάντες ἐμαντεύσαντο προμάντιες
ἄνδρες,
Σωτῆρ' ἐσσόμενον μούνων ἐπιχθονίων.
Ἑλλάδι Γαλλάδης τάδ' ἔγραψε, Γυλώνιος
αὐδῇ
Αὐσονίῃ, Μουσῶν δῶρον ἐπιστάμενοι.

Φεδερίκου τοῦ Μορέλλου διδασκ.
καὶ τυπογρ. βασιλικοῦ.

Ὕμνος εἰς Ἰησοῦν Χριστόν.

ΧΡΙΣΤΕ τῶν θνητῶν βασιλεῦ θεῶν τε,
Χαῖρ' ἄναξ, δῶτορ σοφίης τηλαμποῦς·
Εὐσεβὲς δὸς μοὶ περὶ σοῦ νοοῦντι,
Ὡς θέμις, εἰπεῖν.
Εἶ γὰρ ἀῤῥήτου θεότητος αὐγὴ,
Ἐκ φάους φῶς, καὶ θεὸς ἐκ θεοῖο·
Λαμπρότης, εἰκὼν, λόγος οὐσιώδης
Πατρὸς ἀνάρχου.
Ἀγγέλων θεῖαι διὰ σοῦ χορεῖαι
Εἰσὶν, αἰῶνές τε τρέχουσ' ἄπαυστοι,
Ἥλιος, μήνη, τάτε λαμπρὰ κόσμου
Ὄμματα στίλβει.
Κοίρανος πάντων, τῶν δ' ὅλων φυλάσσεις
Ταῖς ἑοῦ μορφαῖς πολυδαιδάλοισι·
Τῶνδε καὶ μηδὲν δίχα σοῦ γένοιτ' ἂν,
Ὅσσα τέτυκται.
Σῶσον ὦ σῶτερ πολυμάεις Ἰησοῦ,
Ἄμμι δὸς γνῶναι τρισφαὲς τὸ θεῖον,
Καί σε καὶ τὸν σὸν γενέτην καὶ ἁγνὸν
Πνεῦμα σέβεσθαι.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΕΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕνομένου Τεφρῶν, διάλεξις μετὰ Ἰουδαίου Ερβᾶν τοῦ νομοδιδασκάλου.

Τελεσθείσης ἤδη τῆς προθεσμίας τῆς τεσσαράκοντα ἡμερῶν, παρεγένοντο οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ διαλεχθῆναι, ὡς ἐκελεύσθησαν. Καὶ τῆς δοκιμασίας ἐν τῇ Θερελλέτῳ γεγονυίας (αὐλὴ δὲ τοῦτο μεγίστη, καὶ πρώτη τῶν βασιλείων ἐστὶ) πάσης τε τῆς τάξεως ἀθροισθείσης παρούσης, καὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου, παρεγένετο ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἁγιωτάτῳ Ἀρχιεπισκό-

πισκό-

SANCTI PATRIS NOSTRI GREGENTII, ARCHIEPISCOPI TEPHRENſis, Diſputatio cum Herbano Iudæo, Legis doctore.

Interprete Nicolao Gulonio, literarum Græcarum profeſſore Regio, Carnute.

DIERVM quadraginta ſtato præfinitóque tempore iam demum peracto, Iudæi ad diſputandum, ſicut iuſſi fuerant, conuenerunt. Probatione quidem facta in Threlleto (hæc autem aula eſt Regiarum maxima & prima) omníque ordine congregato, & ſacro ſenatu præſente, Rex etiam adfuit, cum ſanctiſſimo Archiepiſco- Diſputationis apparatus.

po. Atque ipſi poſtquàm conſederunt, totius ciuitatis ad audiendum concurſus factus eſt. Ingreſſi igitur Iudæi Herbanum diſputationis auctorem & ducem cõſtituerunt. Hic vir certè erat apprimè doctus; Legem intelligens, & ſacros Prophetarum libros, & Octateuchum, & reliqua ſcripta. Vt autem Scribarum & Phariſæorum & legis doctorum (erant enim ex omnibus ciuitatibus principes ipſorum doctores, & qui ſcientia & eloquentia valebant, ex Regis edicto congregati) hunc circunſtetit multitudo, alto ſilentio facto, Archiepiſcopus ad ipſum, omnémque Iudæorum cœtum ſermone conuerſo dixit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Cùm nox præterierit, & ſol iuſtitiæ ſit exortus, quam ob cauſam eius luci contumaciter reſiſtitis, aduerſantes, neque in ipſum credentes? HERBANVS. Si igitur ſol exortus lucet, & nos qui in Deum legis credimus, vt tu dicis, eius luci aduerſamur: quanto magis vos, qui gentes extraneæ eſtis, & qui à lege diuina & à Deo data aliena

Primus cõgreſſus de gẽtium vocatione & Iudæorum reprobatione.

ſtatuitis

πισκόπῳ. Καὶ καθεσθέντων αὐτῶν ἐπέστη περὶ κύκλῳ αὐτῶν πᾶσα ἡ πόλις ἀθρόως. Εἰσελθόντες οὖν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔστησαν Ερβὰν ὡς ἡγούμενον τοῦ λόγου αὐτῶν· ἦν γὰρ αὐτὸς ἄκρως πεπαιδευμένος τόν τε νόμον, καὶ τὰς τῶν προφητῶν θείας δέλτους, τήν τε ὀκτάτευχον, καὶ τὰ περίλοιπα. ὡς δὲ περιέστη κύκλῳ αὐτοῦ τὸ πλῆθος τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, καὶ νομοδιδασκάλων· ἐκ γὰρ πασῶν τῶν πόλεων ἦσαν συναθροισμένοι οἱ μεγάλοι αὐτῶν, καὶ ὅσοι δυνατοὶ ἐν λόγῳ κατὰ τὴν πρόσταξιν τοῦ βασιλέως. σιγῆς δὲ γεγονυίας οὐ μικρᾶς, ὁ Ἀρχιεπίσκοπός φησι πρὸς αὐτὸν, ἤτοι πρὸς πᾶσαν τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΡΧ. Τῆς νυκτὸς διελθούσης, καὶ τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος τῆς δικαιοσύνης, δι' ἣν αἰτίαν φιλονεικεῖτε τῷ φωτὶ αὐτοῦ ἐναντιούμενοι, καὶ μὴ πιστεύοντες εἰς αὐτόν; ΕΡΒΑΝ. Εἰ οὖν ὁ ἥλιος ἐξανέτειλε, καὶ ἡμεῖς οἱ εἰς τὸν θεὸν τοῦ νόμου πιστεύοντες, ὡς σὺ φῄς, ἐναντιούμεθα τῷ φωτὶ αὐτοῦ, πόσῳ γε μᾶλλον ὑμεῖς τὰ ἀλλότρια ἔθνη, ἅ τινα ἀλλότρια

χρηματίζετε τοῦ προσδόκου νόμου ἡμῶν καὶ θείου;
ἴσ. τίνες. Καὶ ὁ ἅγιος. * Τίνες ἐσμὲν ἄρα ἡμεῖς οἱ ἐξ ἐθνῶν, κτίσμα καὶ ποίημα; Ερβαν. Τοῦ θεοῦ δηλονότι· αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἀμφοτέρους ἡμᾶς. Καὶ ὁ ἅγιος. Ποίαν οὖν περιτίμησιν ὑμεῖς παρ' ἡμῶν κέκτησθε; Ερβαν. Οἵαν ἔχομεν παρὰ τοὺς Αἰγυπτίους. Καὶ ὁ ἅγιος. Δεῖξον οὖν τὴν περιτίμησιν. Ερβαν. Οὐκ ἔγνως τὰ μεγάλα θαυμάσια, ἅπερ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν ἐρήμῳ, ὁ θεὸς διὰ Μωσέως, τῇ ἐξόδῳ τοῦ Ισραὴλ ἐτερατούργησεν, πνίξας τοὺς Αἰγυπτίους ὑπὸ τὸ ὕδωρ, καὶ αὐτὸν διασώσας. Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐδεμία διαφορὰ ὑμῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων. ἐκείνους γὰρ ἔπνιξεν ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ὑμᾶς κατέστρωσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ οἱ διαβάντες τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς, ἐν τῷ λιμένι ἐναυαγήσατε, κακῶς ἐν ἐρήμῳ τελέσαντες· ἀπὸ γὰρ τῶν ἑξακοσίων καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων τοῦ λαοῦ, Χαλὲβ καὶ Ιησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, οὗτοι μόνοι κατηξιώθησαν κληρονομῆσαι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελείας. ἴδε οὖν, πῶς ὑμᾶς

περιετι-

ſtatuitis tanquam oracula? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Cuius igitur ſumus, nos qui ex gentibus, creatura & factura? HERBAN. Dei videlicet. Ipſe enim fecit nos vtroſque. S. ARCHIEPISCOPVS. Quam igitur prærogatiuam vos præ nobis habetis? HERBAN. Quam ſupra Ægyptios cõſecuti ſumus. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Oſtende igitur, qua in re præcellitis, & maiore honore dignandi eſtis. HERBAN. Ignoras magna miracula, quæ in Ægypto & in mari rubro & in deſerto Deus per Moſem mirabiliter fecit, cùm egreſſus eſt Iſraël, demerſis & aqua extinctis Ægyptiis, ipſe verò conſeruatus euaſit? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Inter vos & Ægyptios diſcrimen nullum eſt. Nam illos mari obrutos ſuffocauit, vos verò in deſerto proſtrauit: & qui rubrum mare inciſum ac diuiſum pertranſiiſtis, tanquam per ſiccum & aridum ſolum, in ipſo portu naufragium feciſtis, malè in deſerto finientes. Nam ex ſexcentis & amplius populi millibus, Chaleb & Ieſu Nauæi filius, hi ſoli digni ſunt habiti, qui terræ promiſſæ hæreditatem acciperent. En quo modo vos

Deus vniuerſorũ dominus.

Exod. 14.

Numer. 14.

Deus pluris quàm Ægyptios fecit. HERB. Cui Manna è cœlo Deus in deſerto pluere fecit, Iſraëlitico populo, an Ægyptiis? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Tu verò vtrum cenſes apparuiſſe honorabilius & præſtabilius, Ægyptium edulium & eſculentum quod edebas, an Manna cœleſte in deſerto? HERBAN. Manna ſanè. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quomodo in deſerto, mente veſtra & cogitatione ad priſtina reuerſi fuiſtis, concupiſcentes cæpe & allia, & carnes ſuillas in lebetibus elixas, omnemque Ægyptiorũ cibum, Manna ad odium & nauſeam faſtidientes? HERBAN. Perperàm patres noſtri ſacros Iſraëlis populi libros vltrò & ſponte in linguam Græcam conuerterunt: vt his vos ſtudioſè & obnixè inſiſtentes, nobis omnibus os obſtrueretis. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Cùm vidiſſet Deus, quòd non in his probaremini, multis modis eos nobis tanquam theſauros reconditos aſſeruauit. HERBAN. Si quidem, vt ais, non probati ſumus, vnde deducuntur Prophetæ? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Prophetæ à domino, velut Angeli, ic [illegible], internuncij quidam, ad nos miſſi fuerunt, nobis & voluntatem

Exod. c. 16.

Ptolomæus Philadelphus hoc impetrauit ab Eleazaro Pontifice, vide D. Aug. lib. 18. c. 42. de ciuit. dei & Ioſeph. lib. 12. antiq. Iud.

προετιμήσατο τῶν Αἰγυπτίων ὁ θεός. Καὶ ὁ Ερβαν. Καὶ τίνι τὸ μάννα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔβρεξεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῷ Ισραὴλ, ἢ τοῖς Αἰγυπτίοις; Καὶ ὁ ἅγιος. Σὺ ποῖον οἴει πεφηνέναι τιμιώτερον, τὰ ἐδέσματα ἅπερ ἤσθιες ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἢ τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Ερβαν. Τὸ μάννα δηλονότι. Καὶ ὁ ἅγιος. Καὶ πῶς ἐστράφητε ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ διανοίᾳ ὑμῶν εἰς τὰ ὀπίσω, ἐπιθυμήσαντες κρομμύων καὶ σκορόδων, τῶν ἐν τοῖς λέβησί τε ὑείων κρεῶν, καὶ πάσης τῆς Αἰγυπτίων τροφῆς, μισήσαντες τὸ μάννα; Ερβαν. Κακῶς κατέστρεψαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἑκοντὶ τὰς βίβλους τοῦ Ισραὴλ εἰς τὴν ἑλλάδα γλῶσσαν, ἵνα ταύταις ἐμφιλοχωροῦντες ὑμεῖς ἐπιστομίζητε πάντας ἡμᾶς. Καὶ ὁ ἅγιος. Εωρακὼς ὁ θεὸς ὅτι οὐκ εὐδοκιμεῖτε ἐν αὐταῖς, πολυτρόπως ἡμῖν ταύτας ἐξαμείψατο. Καὶ ὁ Ερβαν. Εἴπερ οὐκ εὐδοκιμήσαμεν, ὡς σὺ φῂς, πόθεν κατάγονται οἱ προφῆται; Καὶ ὁ ἅγιος. Οἱ προφῆται παρὰ κυρίου, ὡς ἄγγελοί τινες πρὸς ἡμᾶς ἀπεστάλησαν, σαφηνίζοντες ἡμῖν τοῦ παντοκράτορος

τὸ θέλημά τε καὶ βούλημα; ἐπεὶ δὲ ὑμῶν οὐκ ἐχρηματίσθη. Ερβαν. Μωσῆς καὶ Ααρὼν, καὶ Ιησοῦς καὶ Σαμψὼν, καὶ Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς, ἆρα οὐκ εἰσὶ σπέρμα Αβραάμ; Καὶ ὁ ἅγιος. Φημὶ κἀγὼ, σπέρμα τοῦ Αβραὰμ ἀληθῶς εἰσί· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰ ἔργα τοῦ Αβραὰμ ἐπεδείξαντο, καὶ δικαίως υἱοὶ αὐτοῦ ὀνομάζονται· ὑμεῖς δὲ πόῤῥω ἀπέχετε τῶν δικαιοπραγιῶν τοῦ Αβραάμ. ἐντεῦθεν οὖν κατέπαυσεν ὁ θεὸς τὰ ὑμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐξανέστησε τοῦ εἶναι τέκνα τοῦ Αβραάμ. εἰρήκει γὰρ
„ πρὸς αὐτὸν ὁ θεός· Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ
„ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· ἰδοὺ οὖν λελάληκε,
„ καὶ ἐγένετο. ἀπὸ γὰρ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης
πιστεύσαντες λαοὶ, φυλαὶ, καὶ γλῶσσαι, εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον, εὐλογοῦνται παρὰ τοῦ παντοκράτορος, διὰ τὴν καλὴν πίστιν αὐτῶν, σὺν τῷ πιστῷ αὐτοῦ καὶ τιμίῳ θεράποντι Αβραάμ. Ερβαν. Πόθεν οὖν ἐξελάβετε πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα πιστεύειν, καὶ εἰσφέρετε εἰς τὸ μέσον τρεῖς θεοὺς ἀλλοκότους. Καὶ ὁ ἅγιος. Ως βλέποντες τοῖς διανοίας ὀφθαλμοῖς, οὕτω φρονοῦμεν.

voluntatem & conſilium præpotentis Dei declarantes, quoniam ex vobis non fuerunt. HERBAN. Moſes & Aaron, & Ieſus Naue, & Sampſon, & Samuel, & Dauid, & qui poſt ipſos, nónne ſunt ſemen Abrahæ? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Ego equidem dico, quòd verè ſunt ſemen Abrahæ. Etenim ipſi opera Abrahæ oſtenderunt: & meritò filij ipſius nominantur. Vos autem longè abeſtis à iuſtis ipſius Abrahæ actionibus. Eam ob cauſam quæ veſtra ſunt, ceſſare fecit Deus, & nos exſuſcitauit, vt eſſemus filij Abrahæ: huic enim dixerat Deus, Et benedicentur in te omnes tribus terræ. Ecce igitur locutus eſt, & factum eſt. Nam à finibus orbis terrarum qui populi & tribus & linguæ in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum crediderunt, ab omnipotente benedicũtur propter egregiam fidem ipſorum, cum fideli ipſius & honorabili famulo Abrahamo. HERBAN. Vnde igitur Patrem & Filium & Spiritum ſanctum credere accepiſtis atque in medium tres monſtroſos ac portentoſos Deos inducitis? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Tanquam mentis oculis intuentes, ſic ſenti-

Gen. 18.

De myſterio ſanctiſſ. Trinitatis.

mus: Deum vnum in tribus hypoſtaſibus ſiue perſonis credentes. Tres autem Deos qui inuehit & profert, execrandus. Nam mentem omnipotentis, vt omnium cauſam, Patrem nominamus. Verbum autem, vt à mente genitum, filium dignè appellamus. At verò Spiritum ſanctum, vt à mente procedentem, & in verbo * requieſcentem, vitamque omnibus largientem, Spiritum dicimus. HERBAN. Moſi & Prophetis quomodo Deus non præcepit in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum credere, ſed vobis ſolis, qui nuper hoc commenti eſtis, vt vos aſſueratis? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Abrahamo quidem in figura Deus oſtendit, quòd filium habet, & quòd homo naſciturus eſſet, immolãdus, moriturus, & non moriturus. Abrahamus enim Iſacum filium immolare iuſſus, pro ea quam erga Deum habuit charitate, voluntate, & conſilio capto iugulauit, & non iugulauit, conſummauit & non conſummauit. Viuum enim ipſum ex inopinatis & inſperatis domum reduxit. Sic Dominus Deus, pro mundi ſalute, filium ſuum iugulauit:

* Caue Græcorum errorem de proceſſione ſpiritus ſancti.

Chriſtianorum eſt noſſe myſteria.

Gen. 22. Ad Heb. cap. 11.

Iſaac typus Chriſti. quod plenius docet D. Aug. lib. 16. cap. 32. de C. D.

ſed

φρονοῦμεν· τὸν θεὸν ἕνα ἐν τρισὶ προσώποις, καὶ τρισὶν ὑποστάσεσι. τρεῖς δὲ θεοὺς ὁ εἰσφέρων, ἐπικατάρατος· τὸν γὰρ νοῦν τὸν παντοκράτορος, ὡς αἴτιον πάντων, πατέρα ὀνομάζομεν· τὸν δὲ λόγον, ὡς ἀπὸ τοῦ νοὸς γενόμενον, υἱὸν ἀξίως προσαγορεύομεν· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐκ τοῦ νοὸς ἐκπορευόμενον, ἐν δὲ τῷ λόγῳ ἀναπαυόμενον, καὶ ζωὴν τοῖς πᾶσι παρεχόμενον, πνεῦμα ὀνομάζομεν. Ερβαν. Τῷ Μωϋσῇ καὶ τοῖς προφήταις πῶς οὐκ ἐξέθετο ὁ θεὸς πιστεύειν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλ' ἢ μόνοις ὑμῖν νεωστὶ τοῦτο ἐξευρηκόσιν, ὡς ὑμεῖς φατέ. Ο ἅγιος. Τῷ Αβραὰμ μὲν, ἐν τύπῳ ὑπέδειξεν ὁ θεὸς, ὅτι υἱὸν ἔχει, καὶ ὅτι μέλλει ἄνθρωπος γίνεσθαι, καὶ ὅτι μέλλει σφαγιάζεσθαι, καὶ ὅτι μέλλει ἀποθνήσκειν, καὶ οὐκ ἀποθνήσκειν. τὸν γὰρ Ισαὰκ, δι' ἀγάπην θεοῦ προσταχθεὶς σφαγιάσαι Αβραὰμ, τῇ προαιρέσει ἔσφαξεν, καὶ οὐκ ἔσφαξεν, ἐτελείωσε, καὶ οὐκ ἐτελείωσε· ζῶντα γὰρ αὐτὸν ἐκ τῶν ἀπροσδοκήτων ὑπέστρεψεν. οὕτω καὶ κύριος ὁ θεὸς ἔσφαξε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου·

ἀλλά γε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστὰς, κἂν ἐσφάγη, οὐκ ἐσφάγη· κἂν ἀπέθανεν, οὐκ ἀπέθανεν· ἐνίκησε γὰρ τὴν σφαγὴν, καὶ ἡττήσας τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον, ὡς θεὸς ἀληθὴς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἔδειξεν ἐν ἀληθείᾳ ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ. Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ λέγει ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ ἐμφαίνων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. Καὶ εἶπε, φησι, κύριος ὁ θεὸς, κύριος ὁ υἱὸς, θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ ὅπερ λελάληκε, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν· ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ πνεύματος, ξηρὸς οὐκ οἶδε προσέρχεσθαι. Εβραῖ. Καὶ εἰ οὕτως ἐστὶ, διὰ τὴν αἰτίαν λελάληκεν ὁ θεὸς τῷ οἰκείῳ στόματι αὐτοῦ τῷ λαῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τὴν λεγομένην δεκάλογον, ἐν οἷς τὸ πρῶτον ῥῆμα αὐτοῦ τοιοῦτον. Ακουε Ισραὴλ, κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστὶ, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεὸς ἕτερος. Καὶ ὁ ἅγιος. Ομολογῶ καὶ αὐτὸς ὅτι οὕτως ἔχει· ὁπόταν γὰρ εἴπῃ, κύριος, τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τὸν υἱὸν ὀνομάζων παρεμφαίνει· καὶ ὁπόταν λέξῃ τὸ, ὁ θεὸς εἷς ἐστὶ, σὺν τῷ λόγῳ τούτῳ, πατὴρ· πνεῦμα ἅγιον οὐ δοκεῖ σοι ἔχειν νοῦν τὸν θεὸν, καθά σοι προείρηκα; οὐ δοκεῖ σοι

ἔχειν

ſed hic tertia die reſurgens, tametſi iugulatus fuit, non tamen iugulatus fuit: & ſi mortuus, non tamen eſt mortuus. vicit enim iugulationem: & morte mortem ſuperans, vt Deus verus, & perfectus homo, in veritate ſe Dei filium eſſe demonſtrauit. Et Moſes quidem in libro de mundi creatione Dei filium manifeſtè declarans: Et dixit (inquit) Dominus Deus, Dominus nempè filius, & Deus, ipſe Pater, & qui locutus eſt, Spiritus ſanctus: nam ſermo ſine ſpiritu, aridus prodire neſcit. HERBAN. Quod ſi ita eſt, quam ob cauſam Deus proprio ore, in deſerto, populo ſuo locutus eſt, & edidit (quem dicimus) Decalogum, vbi primum ipſius verbum tale eſt: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus vnus eſt, & præter ipſum non eſt Deus alius. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Equidem & ipſe ita eſſe fateor. Cùm enim dixit, Dominus, Verbum ſuum & filium nominans oſtendit: & cùm dixit, Deus vnus eſt, cum hoc verbo, Pater: Spiritus ſanctus mentem Deum habere non tibi videtur, quemadmodum iam tibi prædixi? Non tibi videtur ipſe

Gen. 2.

Pater opifex, filius ſapientia, ſpiritus ſanctus amor, & cauſa quæ ad opus adduxit atque incitauit.

Exodi 20. & Deut. 6.

habere & Verbũ? Non igitur etiam Spiritus eſt? Has nos tres perſonas accipimus, vnamquamque perſonam ſuam hypoſtaſim habere credentes. Tres autem perſonæ in vnam & eandem deitatem coaleſcunt. Trinitatem igitur perſonarum ſiue hypoſtaſeon in vna eademque deitate confitemur: vtraque (ſcilicet Trinitatem & deitatem) vnum Deum credentes. Meo dicto aſtipulatur etiam Dauid Dei parens, verum dicens, quemadmodum & ego enuntio, cùm dicit: Verbo Dei cœli firmati ſunt. Hoc Verbum eſt Dei filius. Et ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Hic ſpiritus, quem dicit eſſe oris eius, eſt Spiritus ſanctus. HERBAN. Ecquid neceſſe eſt, in Dei naturam curioſiùs inquirere, & eandem vnam ipſam exiſtentem triplicare? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Dauid hanc trinam facit, & ego non trinam faciam? Vide orationis ſeriem. Vos quidem Iudæi, deitatem ſingulariſſimam & nimiùm ſolitariam confitendo, eius ſimplicitati & vnitati egeſtatem ac penuriam enuntiatis, exiliter

Pſal. 32.

Iudæi vnum quidem deũ credunt, ſed ſingularem, deſertum & ſolitarium.

ἔχειν αὐτὸν καὶ λόγον; οὐκοῦν οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα; ταῦτα ἡμεῖς τὰ τρία πρόσωπα ἐκλαμβάνομεν, ἕκαστον πρόσωπον τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν ἔχειν πιστεύοντες. συντελοῦσι δὲ τὰ τρία πρόσωπα εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα. τριάδα οὖν ὁμολογοῦμεν προσώπων, ἤτοι ὑποστάσεων ἐν μιᾷ τῇ αὐτῇ θεότητι, ἕνα θεὸν τὰ ἑκάτερα πιστεύοντες· μαρτυρεῖ γάρ μου τῷ ῥήματι καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ, ἀληθεύων καθώσπερ κἀγὼ ἀποφθέγγομαι, τῷ λόγῳ κυρίου, φάσκων, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· οὗτος ὁ λόγος ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. τοῦτο τὸ πνεῦμα ὃ λέγει, ὅτι τοῦ στόματος αὐτοῦ, τοῦτό ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ερβαν. Καὶ τίς ἡ χρεία πολυπραγμονεῖν τὴν θεότητα, καὶ τριάζειν αὐτὴν μίαν χρηματίζουσαν; Καὶ ὁ ἅγιος. Δαβὶδ τριάζει αὐτὴν, κἀγὼ μὴ τριάσω; ὅρα δὲ τὴν σύνθεσιν τοῦ λόγου. ὑμεῖς μὲν οἱ Ιουδαῖοι ὁμολογοῦντες τὴν θεότητα μονωτάτην, πενίαν ἐκφέροντες

τῇ αὐτῆς ἁπλότητι, ἐντελῶς τὰ περὶ τῆς θεό-
τητος διαπιπτόμενοι· οἵ τε Ἕλληνες τοῖς μα-
ταίοις εἰδώλοις προσκυνοῦντες καὶ πληθύνον-
τες τὴν θεότητα, πολλοῖς θεοῖς ἐξ ἀνάγκης
προσκείμενοι ἐναντιουμένοις ἀλλήλοις, εἰς τὴν
ἀπάτην τῆς εἰδωλολατρείας ἐκκυλίονται.
ἡμεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ τριάζοντες τὴν θεότητα,
ὑπερέχον αὐτὴν ἐν πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ
κηρύσσομεν· ἕνα θεὸν τὸ τριαδικὸν ὁμολογοῦν-
τες κράτος, ὑμῶν τὴν πενηθείαν, κἀκείνων
τὴν πολυθείαν, ἐξ ἴσης ἀποκρουόμενοι δια-
φεύγομεν. βλέπεις οὖν σύνεσιν Χριστιανῶν.
Ἑβραῖ. Καλῶς μὲν φάσκεις, καὶ οὐκ ἔχομεν
περὶ τοῦδε τοιούτου ἀντιφθέγξασθαι. πλὴν
ἄκουσον τοῦ θεοῦ λέγοντος, ἐν τῷ διαμαρ-
τύρεσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ὅτι φιλεῖται ὑπ' αὐ-
τοῦ. πρωτότοκός μου, φησὶ, ὁ υἱὸς Ἰσραὴλ, καὶ
ἔπειτα, ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου.
Εἰ τοίνυν πρωτότοκον αὐτὸν ἑαυτοῦ ὀνομάζει υἱὸν
ὁ θεὸς, πῶς ὑμεῖς τὰ πεπλανημένα ἔθνη τὰ
μὴ νόμον ἔχοντα ἡγεῖσθε αὐτὸν τὸν Ἰσραὴλ,
ὥσπερ κάθαρμα καὶ μιαρόν τινα καὶ ἀκάθαρτον,

exiliter ac ieiunè quæ ſunt Deitatis, conſtituentes : Græci contrà vanis idolis ſeruientes, ac Deitatem multiplicantes, multis diis neceſſariò addicti ſibi ipſis aduerſantibus, in errorem ac fraudem idololatriæ deuoluuntur. Nos verò Chriſtiani Deitatem trinam facientes, hanc eximiam, & diuitiis ac potentia præcellentem prædicamus : vnum Deum, trinum confitentes imperium, veſtram diuinitatis inopiam, & illorum multitudinem Deorum, ex æquo extrudentes fugimus. Vides igitur Chriſtianorum prudentiam atque intelligentiam. HERBAN. Præclarè quidem dicis. Neque habemus quicquam quod hac in re tibi aduerſemur & contradicamus. Veruntamen audi Deum dicentem, dum teſtatur Iſraëlem à ſeipſo diligi, Primogenitus meus, inquit, filius Iſraël, deinde, Ex Ægypto vocaui filium meum. Si igitur Deus Iſraëlem ſuum filium primogenitum nominat, quomodo vos gentes, quæ erroris & inſcientiæ tenebris tenemini, neque legem habetis, ipſum Iſraëlem velut execrabilem, ſceleſtum, & impurum exiſtimatis,

Chriſtianis vnus eſt Deus, ſed non ſingularis.

Exod. 4. Oſee 11.

Hoc propter cõtemptum Dei filium à Iudæis.

cùm deberetis eum honore potiùs, quàm probro & dedecore afficere? S. ARCHIEPISCOPVS. Non ſanè negamus Iſraëlem primogenitum eſſe. Eſt enim re vera primogenitus, nec mentiri licet. Vos etiam ex Ægypto in Palæſtinam eductos, & à ſeruitute liberatos fuiſſe arbitror, & libens agnoſco. Sed natu minor maiorem ſupplantauit. Verum, nécne? Atque huius primogenita, ſiue ius primogenituræ accepit. Quinetiam ipſius benedictionem ſiue fauſtam precationem præripuit, & à facie legalis cultus fugit in aliam regionem: dico magni æſtimandæ fidei expoſitionem, quæ eſt vnigenæ filij Dei. HERBAN. Imò verò Iacob ſupplantauit fratrem Eſau. Sed quorſum hanc alienam ſupplantationẽ tibi vendicaſti? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Supplantatio illa eſt primordium noſtræ ſupplantationis. Illic quidem iunior filius natu maiorem ſupplantauit: hic verò plebs iunior populum antiquiorem ſupplantauit. HERBAN. Qua in re ſupplantaſtis? Nunquid Iudæi facti eſtis, & nos Græci? Num nos Hebræi ſumus, & vos gentes, ſicut fuiſtis? S. ARCHIEPISCO. Sed vnigenam

Gen. 25. Heb. 12.

Gen. 28. In Charan.

Hanc ſupplantationẽ vt myſteriis fœcundam admiratur D. Aug. lib. 16. c. 37. de ciuit. Dei.

ὀφείλοντες ἡμᾶν αὐτὸν μᾶλλον, ἢ ἀτιμάζειν; Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐκ ἀρνούμεθα ὅτι πρωτότοκος Ισραὴλ ἦ. ἐν ἀληθείᾳ γὰρ πρωτότοκος, καὶ οὐκ ἔτι τοῦ διαφυλάσσασθαι. καὶ ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην ἐκλήθητε δουλείας ἀπαλλαγέντες, οἶμαι τοῦτο κἀγὼ σφόδρα. πλὴν ἐπτέρνισεν ὁ νεώτερος υἱὸς τὸν πρεσβύτερον· ναὶ, ἢ οὐχί; τά τε πρωτοτόκια αὐτοῦ, εἴληφεν· ἦρε καὶ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, καὶ ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου τῆς νομικῆς λατρείας εἰς ἄλλην χώραν. εἰς τὴν * θάρβυρον * φημὶ ἔκθεσιν τῆς ἡμίας πίστεως τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Ερβαν. Ο Ιακὼβ ἐπτέρνισε τὸν Ησαῦ μᾶλλον. Καὶ ἵνα τί αὐτὸς ἀλλότριον πτερνισμὸν περιεποιήσω; Καὶ ὁ ἅγιος. Προοίμιον ἦν ὁ πτερνισμὸς ἐκεῖνος τοῦ ἡμετέρου πτερνισμοῦ· ἐκεῖ γὰρ ὁ νεώτερος υἱὸς τὸν πρεσβύτερον ἐπτέρνισεν. ἐνταῦθα γὰρ ὁ νεώτερος ὄχλος τὸν πρεσβύτερον λαὸν ἐπτέρνισεν. Ερβαν. Εἰς τί οὖν ἐπτερνίσατε; μὴ ἰουδαΐσατε, καὶ ἡμεῖς ἑλληνίζομεν; οὐχὶ Εβραῖοι ἐσμὲν, καὶ ὑμεῖς οὐχὶ ἔθνη ἐστὲ, ὥσπερ ἦτε; Καὶ ὁ ἅγιος. Αλλ'

Θεόῤῥυτον, ἢ θεάρεστον.

ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐχ ὑπεδέξασθε αὐτόν· εἴασεν ὑμᾶς ὁ θεὸς ὡς ἀσεβεῖς καὶ παρανόμους, καὶ ἦλθεν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὑπεδεξάμεθα αὐτόν· καὶ ἦρε τὰ ὑμῶν ἅπαντα, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν. ὑμᾶς δὲ ἐξέστησέ τε καὶ ἐσκόρπισεν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ἀπηλλο-
ἴσ. ὠθητε. τριώθη* ἀπ' αὐτοῦ. Ἑβραῖ. Καὶ ἵνα ἀφείλετο ἐξ ἡμῶν, καὶ ἔδωκεν ὑμῖν. Καὶ ὁ ἅγιος. Ηρεν ἐξ ὑμῶν ἐν πρώτοις τὸ βασίλειον, ἦρε τὸν νόμον, ἦρε τοὺς προφήτας, τὰς λατρείας, τὰς θυσίας· ἦρεν ὑμῶν τὴν πόλιν, τὸ ἱερὸν, τὸ Σινᾶ ὄρος, τὴν βάτον· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πᾶν ὅτι τίμιον ὑμῖν προσῆν, τοῦτο ἦρεν ἐξ ὑμῶν, καὶ παρέδωκεν ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς· ὑμᾶς δὲ, καθὼς λελάληκεν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ, ὅτι διασπερῶ αὐτοὺς, διέσπειρε, καὶ, ὅτι καταπαύσω ἐξ ἀνθρώπων τὸ μνημόσυνον αὐτῶν. Ὁρᾷς πάντα ἔτι κατέπαυσεν. Ἑβραῖ. Τὸν Ναζωραῖον λέγεις, ὅτι μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστιν; ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἐχρημάτιζεν, ἐξ οὗ καὶ ἀπέκτειναν αὐτὸν ὡς κακοῦργον οἱ πατέρες ἡμῶν.

vnigenam filium ſuum ad vos miſit Deus è cœlo, neque ipſum ſuſcepiſtis. Vos ideò vt impios & nefarios dimiſit Deus, & venit ad nos, & ipſum excepimus: vobíſque ademit omnia quæ veſtra erant, & dedit nobis: vos autem degeneres exterminauit & diſperſit in fines & terminos orbis terrarum, atque ab ipſo alienati eſtis. HERBAN. Ecquid nobis abſtulit, quod vobis dederit? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Primùm vobis regnum abſtulit, deindę legem & Prophetas: præterea ritus & cultus diuinos & ſacrificia ademit: denique ciuitatem veſtram & templum eripuit, montem Sina, & rubum. Atque, vt vno verbo dicam, quicquid honore dignum & prædicandum vobis aderat, hoc vobis ademit, & nobis Chriſtianis tradidit. Vos enim, ſicut ipſe locutus eſt in Deuteronomio, Quia diſpergam ipſos, diſperſit: &, Quia ceſſare faciam ex hominibus memoriam ipſorum. Vides omnia, quòd ceſſare fecit. HERBAN. Nazaræum illum intelligis, & eum vnigenam Dei filium eſſe aſſeris? Ille fuit homo: qua de cauſa ipſum vt ſontem & maleficum patres noſtri interfecerunt.

Gentiles fide in Chriſtum veri Dei cultores efficiuntur, & hęredes promiſſorum: Iudæi Chriſtum abnegantes repudiantur.

Oſ. c. 3.

Deut. 4. & 32.

Stomacho ſuo indulget Iudæus, non intelligentiæ.

SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Non ſic planè & funditùs, vt affirmas, interfecerunt. Imò verò hic mortuos exſuſcitauit, quorum vnus eſt ille quatriduanus beatus Lazarus. HERBANVS. Qui Lazarum ab inferis excitauit, vt tu ais, quo ipſe modo crucifixus, mortuus eſt? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Superiùs certior planè factus es, eum Dei eſſe filium: & hîc dicis, quia Nazaræнus non eſt Dei filius. HERBAN. Dixiſti Deitatem trinam eſſe, nec potes contradicere. Nunc autem condemnatum iſtum dicis Verbum Dei eſſe, quem ſciunt orbis terrarum fines vltimi & crucifixum & mortuum eſſe. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quemadmodum priùs lex teſtificata eſt, & Prophetæ, incarnatus eſt, crucifixus eſt, carne mortuus eſt, non diuinitate, & poſt tertiam diem reſurrexit. HERBANVS. Recita prætera demonſtrationes, vbi & quæ, & quanta lex & Prophetæ teſtati ſunt. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Moſes Propheta dicit: Prophetam vobis exſuſcitabit Dominus Deus ex fratribus veſtris, ſicut me. Omnis igitur anima, quæ Prophetam illum non audiet, è populo

Vaticinia de Meſſia. Deut. 18.

Act. 3.

ἡμῶν. Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐκ ἀπέκτειναι οὕτως ἁπλαῖς ὡς σὺ ὑπαγορεύεις· ἀλλὰ μᾶλλον νεκροὺς ἤγειρεν, ὧν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ τεταρταῖος Λάζαρος ὁ μακάριος. Ερβαν. Ο τὸν Λάζαρον ἀναστήσας, ὡς σὺ φὴς, ποίῳ αὐτὸς τρόπῳ σταυρωθεὶς ἀπέθανεν; Καὶ ὁ ἅγιος. Ανωτέρω ἐπληροφορήθης ὅτι ἐστὶν υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνταῦθα λέγεις, ὅτι ὁ Ναζωραῖος, ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς τοῦ θεοῦ. Ερβαν. Εἴρηκας, ὅτι τελευτοῦμεν τὴν θεότητα, καὶ οὐκ * ἔχων περὶ τούτου ἀντίρρησιν· ἐνταῦθα δὲ τὸν κατάκριτον λέγεις εἶναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ὃν ἐπίστανται τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ὅτι ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν. Καὶ ὁ ἅγιος. Κατὰ προεμαρτύρατο ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται; ἐσαρκώθη, ἐσταυρώθη, ἀπέθανε τῇ σαρκὶ, οὐ τῇ θεότητι, καὶ ἀνέστη μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν. Ερβαν. Λέγε λοιπὸν τὰς ἀποδείξεις, ποῦ καὶ οἷα, καὶ ὁπόσα ἐμαρτύραντο. Καὶ ὁ ἅγιος. Μωϋσῆς ὁ προφήτης λέγει· προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. ἔσται οὖν, πᾶσα ψυχὴ ἥτις οὐκ ἀκούσει τοῦ προφήτου ἐκείνου,

* ἴσ. ἔχεις.

ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ προφήτης ἐκεῖνος, περὶ οὗ εἴρηκεν; Ερβαν. Πάντως περὶ τοῦ Δαβὶδ λέγει· οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ τοῦ Μωσέως εἰς τοῦτον ἐγήγερται· μὴ γένοιτο. Καὶ ὁ ἅγιος. Ἄρα οὖν ὡς Μωσῆς, ἐστὶ καὶ Δαβίδ; οὐδαμῶς· ὅτι ὁ μὲν, προφήτης καὶ νομοθέτης, οὐ βασιλεὺς δὲ, τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ πλάκας ἐξ οὐρανοῦ ἐδέξατο, καὶ μάννα ἔθρεψε τοὺς υἱοὺς Ισραήλ· ὁ δὲ ἐκ πενίας ἀνήχθη εἰς βασιλείαν, καὶ πολέμοις χολάσας, ψαλτήριόν τε συντεθεικὼς, τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο· πῶς οὖν Δαβὶδ κατὰ Μωσέα; οὐδαμῶς. Ερβαν. Ἄρχοντες λαοῦ ἀμφότεροι, καὶ προφῆται τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἑνὸς λαοῦ. Καὶ ὁ ἅγιος. Δαβὶδ ἐν φόνῳ καὶ μοιχείᾳ ὠλίσθησε, Μωσῆς δὲ ἐπὶ τούτοις οὐδαμῶς. Ερβαν. Καὶ Μωσῆς φόνον εἰργάσατο, καὶ οὐ μοιχείαν. Καὶ ὁ ἅγιος. Ἀλλόφυλον Μωσῆς ἀποκτείνας, ἀθῶος φόνου κεχρημάτικεν. Ερβαν. Περὶ Χριστοῦ μοι λέγε, καὶ πρόεασον τοὺς προφήτας. Καὶ ὁ ἅγιος. Μωσῆς λέγει, Ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην

ἀπέναντι

è populo ſuo exterminabitur. Quis igitur Propheta ille, de quo dixit? HERBANVS. Prorſus de Dauide hæc vaticinatur. Nullus enim à Moſe ad hunc vſque excitatus eſt: abſit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. An verò ſicut Moſes, ſic etiam eſt Dauid? Nullo modo: quia ille quidem Propheta & legiſlator, non autem rex, populum ex terra Ægypti eduxit, atque è cœlo Tabulas accepit, & Manna filios Iſraëlis pauit: hic verò è paupertate ad regnum euectus eſt, & bellis occupatus, Pſalterium vbi concinnauit, vita defunctus eſt. Quid igitur Dauid ad Moſem? Nihil. HERBANVS. Ambo populi principes, eiuſdem & vnius populi ambo Prophetæ. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Dauid cæde & adulterio lapſus pollutus eſt, Moſes verò his neutiquam ſceleribus contaminatus eſt. HERBAN. Atqui Moſes cædem patrauit, non autem adulterium commiſit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Alienigenam, nempe Ægyptium, Moſes cùm occîdit, cædis innocens fuit. HERBANVS. Age verò dic mihi de Chriſto, & omitte Prophetas. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Moſes dicit: Videbitis vitam veſtram

Regum lib. 2. c. 11.

Exod. 2.

Deut. 28.

coram oculis veſtris pendentem. HERBANVS. Quænam hæc vita, & vbi pependit? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Ieſus Chriſtus eſt vita, quem vos in ligno, nempe in cruce, ſuſpendiſtis coram oculis veſtris. HERBANVS. Moſes non de hoc dixit, quòd videbitis vitam veſtram pendentem, ſed de continua captiuitate, & abductione ipſorum, quã ab aduerſariis, tempore progrediente, erant perpeſſuri. Hoc enim, Videbitis vitam veſtram pendentem, ipſum declarat, vel, abducti in captiuitatẽ, de vita veſtra miſerè afflicti eritis: vel, vos interficient, vel vos ſibi mancipatos vindicabunt. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS: Inæquale verbum verbo congeris. Dixit enim, Vitam pendentem videbitis. Quicquid autem pendet, vel corpus, vel materia aliqua eſt: quę non pendent abſque eo quod per vim continet, quia à ſeipſis pendere nequeunt. Non igitur dubium eſt, quin de humanitate vnigeniti Dei filij hoc dixerit, quòd futurum erat hunc pendere in ligno crucis. HERBANVS.

Quem-

ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν * ἡμῶν. Ερβαν. Τίς * ὑμῶν.
ἐστιν ἡ ζωὴ, καὶ ποῦ ἄρα ἐκρεμάσθη. Καὶ ὁ ἅγιος. Ιησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς ἡ ζωὴ, ὃν ἐπὶ ξύλου ὑμεῖς ἐκρεμάσατε ἐν τῷ σταυρῷ, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Ερβαν. Μωϋσῆς οὐ περὶ τούτου εἴρηκεν, ὅτι ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην, ἀλλὰ περὶ τῆς συνεχοῦς αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς ὑπαγωγῆς αὐτῶν, ἣν ἔμελλον ὑποφέρειν περιιόντος τοῦ χρόνου ὑπὸ τῶν ἐναντίων· τὸ γὰρ, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην, τοῦτο δηλοῖ, ἢ, ἀπαγόμενοι ἐν αἰχμαλωσίᾳ, δυστυχῶς ἕξετε περὶ τῆς ζωῆς ὑμῶν, ἢ, ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς οἱ ἀπάγοντες, ἢ περιποιήσονται. Καὶ ὁ ἅγιος. Ανόμοιον ῥῆμα συνάψας τῷ ῥήματι· κρεμαμένην γὰρ εἴρηκε τὴν ζωὴν ὅτι ὄψεσθε. πλὴν δὲ τὸ κρεμάμενον, ἢ σῶμα, ἢ ὕλη τίς ἐστιν· ἅτινα ἄνευ τοῦ κατέχοντος βίᾳ, οὐ κρέμανται. ἀφ' ἑαυτῶν γὰρ κρεμασθῆναι οὐ δύνανται· ἀναμφίβολον τοιγαροῦν ἐστιν, ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦτο εἴρηκεν, ὅτι μέλλει κρεμασθῆναι σαρκὶ ἐπὶ ξύλου τοῦ σταυροῦ. Ερβαν.

Ον τρόπον σὺ τοῖς ἐμοῖς οὐ πείθῃ, παραπλησίως οὐδὲ ἐγὼ τοῖς σοῖς πείθομαι. Καὶ ὁ ἅγιος· Ιακὼβ ἐπευλογῶν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἶπεν, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ιούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ * ὃ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Τί οὖν λέγεις περὶ τούτου; ἆρά γε οὐκ ἔστι ταῦτα; Ερβαν. Εἴδαμεν ὅτι μέλλει παραγίνεσθαι, ἀλλ' οὔπω ἥκει· ὁπότε μὲν δὲ ἔλθῃ, πιστεύσομεν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁ ἅγιος. Μεστὸς εἶ ἀνοίας· προσέχεις ὅτι λέγει, προσδοκία ἐθνῶν ὁ ἐρχόμενος, καὶ λέγεις, οὔπω ἦλθεν. Εἰ οὖν οὐκ ἐπίστευσαν τὰ ἔθνη εἰς αὐτὸν, καθὼς εἶπεν ὁ Ιακὼβ, εὐλόγως ἂν * λέγεις, ὅτι οὐ παρεγένετο· εἰ δὲ κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ πατριάρχου, τὰ ἔθνη ἤλπισαν εἰς αὐτὸν, πρόδηλον ὅτι καὶ ἐλήλυθε, καὶ μάτην ληρεῖτε ὑμεῖς, ματαιοπονούμενοι. Ερβαν. Θαυμάζω ὅτι ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ προσώπου αὐτοῦ θεὸς ἐσαρκώθη, δι' οὐδὲν ἕτερον εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον, εἰ μὴ ἵνα συλληφθῇ, καὶ αὐξηνθῇ γεννηθεὶς, καὶ πραθεὶς, καὶ κρατηθεὶς, καὶ φυλακισθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς, καὶ πιὼν ὄξος καὶ χολὴν, καὶ λόγχῃ νυγεὶς τὴν πλευρὰν, καὶ κεκραγὼς

* τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ.

* ἔλεγες, ἢ λέγοις.

Quemadmodum meis dictis fidem nõ adhibes, ſic ego neque tuis credo. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Iacob filiis ſuis benedicens, dixit: Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femore ipſius, donec veniat * quod reſeruatur: & ipſe expectatio gentium. Quid igitur de hoc vaticinio dicis? non hæc ita ſunt? HERBANVS. Scimus quidem venturum eſſe, ſed nondum venit. Cùm autem venerit, in ipſum credemus. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Amẽtia plenus es: attendis quod dicit, Expectatio gentium qui venit: & dicis, nondum veniſſe. Si gentes in ipſum non credidiſſent, quemadmodum Iacob dixit, conſentaneum diceres eum non veniſſe. Sed ſi ſecundum Patriarchæ vaticinium gentes in ipſum ſperauerunt, perſpicuum quòd venit, & fruſtrà deliratis vos, inaniter laborantes. HERBANVS. Miror Deum ad contemptum perſonæ ſu[illegible] ignominiam, carnem ſumpſiſſe: nec ob aliam cauſam in mundum veniſſe, niſi vt conciperetur, & natus creſceret, & venditus, & captus, & cuſtoditus, & in crucem actus, & aceto & felle poto, lanceaque pectore confoſſo, clamore edito,

Gen. 49.

In editione communi, Donec veniat qui mittendus eſt: alij, donec veniat Schilo, & ad eũ confluent gentes. D. Aug. lib. 18. c. 45. donec veniat cui repoſitum eſt. &c. hoc vnum oraculum ſatis eſt ad oſtẽdendam ſole clariorem veritatẽ Iudæis, niſi iuſto & occulto Dei iudicio offuſam haberẽt præ oculis denſiſſimam caliginem, huc pertinent hebdomades 70. Danielis.

moreretur. Miror (inquam) ô Archiepiſcope, propter hanc cauſam, ſicut tu ipſe aſſeueras, eum veniſſe. Sed præſtat & melius eſt ignorare vos ea cuiuſmodi ſunt, quę prædicatis. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Certè in ignominiam ſui vultus venit, vt eius contemptu & probro, ij qui in ipſum credunt, honore afficiantur, ignominia liberati, contracta ex transgreſſione facta in Eden: veruntamen quid Hieremias de eius glorioſo aduentu vaticinatur, dicens: Hic Deus eſt noſter, non reputabitur alter ad eum: inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit Iacob puero ſuo, & Iſraëli dilecto ſuo. HERBANVS. De Deo legis prorſus hoc dixit, & mihi in auxiliũ congruit hæc dictio. Omnem enim viam ſcientiæ nobis filiis Iacob inuentam dedit Deus, tanquam dilectis & filiis ſuis hæredibus. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Iſraël dilectus, Dominus meus ille fuit, ô inſane, & Iacob filiolus ſiue paruulus, Ieſus Chriſtus filius Dei eſt. Vos autem filios alienos per Dauidem nominauit, & per Ioannem, viperarum progeniem. Quòd ſi non credis, ô demens, quod reliquum eſt verſus, conſidera,

Baruch 3. non Hieremias. D. Aug. lib. 18. c. 33. de ciu. Dei hoc oraculũ Hieremiæ attribuit, fortaſſe quia Baruch eius ſcriba fuit.

Matth. 3.

ἀπέθανον. Θαυμάζω ὅτι διὰ ταῦτα, ὦ Ἀρχιεπίσκοπε, ὡς σὺ φάσκεις, παρεγένετο. ἄμεινον ὅτι οὐδ᾽ ὑμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐπίστασθε τίνα εἰσὶν, ἀλλὰ νῦν διαγογγύζετε. Καὶ ὁ ἅγ. Ναὶ ἐπ᾽ ἀτιμίᾳ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἦκεν, ἵνα διὰ τῆς ἀτιμίας αὐτοῦ τιμηθῶσιν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, ῥυσθέντες τῆς ἀτιμίας τῆς ἐν Ἐδὲμ παραβάσεως· πλὴν Ἱερεμίας τί λέγων, προφητεύει περὶ τῆς αὐτοῦ ἐνδόξου παρουσίας, Οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ᾽ αὐτοῦ. Ἑβραῖ. Περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου πάντως τοῦτο ἔφησε· καὶ ἐμοὶ εἰς βοήθειαν ἁρμόττει αὕτη ἡ λέξις· πᾶσαν γὰρ ὁδὸν ἐπιστήμης ἡμῖν τοῖς υἱοῖς Ἰακὼβ ἐξευρὼν δέδωκεν ὁ θεὸς ὡς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ καὶ τέκνοις, καὶ κληρονόμοις. Καὶ ὁ ἅγ. Ἰσραὴλ ὁ ἠγαπημένος, ὁ κύριός μου πέφυκεν, ὦ ἀνόητε, καὶ Ἰακὼβ τὸ παιδίον, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν. ὑμᾶς δὲ υἱοὺς ἀλλοτρίους διὰ Δαβὶδ κατωνόμασε, καὶ διὰ Ἰωάννου, γεννήματα ἐχιδνῶν. Καὶ εἰ ἀπιστεῖς, ὦ ἀσύνετε,

τὸ δόξης τοῦ σίγλου σκέπησον· μετὰ δὲ ταῦτα φησί, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. μετὰ ποῖα ταῦτα; μετὰ τὸν νόμον δοῦναι, μετὰ τὸ προφήτας προάγειν, μετὰ τὸ τελέσαι πάντα ὅσα ἐν τῷ νόμῳ ἠθέλησεν. Ερβαν. Υποτοπάζεις ὅτι ἐκεῖνος ἐστὶν ὁ θεὸς ἡμῶν, περὶ οὗ εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Καὶ ὁ ἅγιος. Προσέχεις ὅτι λέγει, οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ ὅτι ἐκεῖνος αὐτὸς μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη· καὶ λέγεις, ὑποτοπάζεις; πῶς δὲ ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις; γυμνῇ τῇ θεότητι; οὐδαμῶς· τίς γὰρ δύναται γυμνὸν τῇ οὐσίᾳ, ὡς ἐστι, θεάσασθαι; οὐδείς, οἶμαι, εἰ μὴ πάντως ἐθελουσίως ἐγένετο ἄνθρωπος. Ερβαν. Προλαβὼν εἴρηκα, ὅτι ἐπ' ἀτιμίᾳ καὶ ὕβρει αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον παρεγένετο. Καὶ ὁ ἅγιος. Υβρεις ἐστὶ τοῦτο, τυφλέ, ὅτι τοὺς λεπρούς ὑμῶν, ἄθλιε, ἐκαθάρισε παραγενόμενος; ὅτι πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἀπὸ τῶν ἀσθενούντων ἐν ὑμῖν ἐφυγάδευσε, καὶ τὰ πλήθη τῶν δαιμόνων ἀπήλασεν; ὅτι ἐπὶ θαλάσσης ἐπέζευσε, καὶ ἐκ

Ιωάννου, α. Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε

conſidera. Poſt hæc enim dicit, Et in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus. Poſt quæ hæc? Poſt legem datam, poſt Prophetas miſſos, poſtquàm perfecit omnia, quæ in lege voluit. HERBANVS. Coniectas quòd ille eſt Deus noſter, de quo dixit Propheta, Quòd non exiſtimabitur alter ad eum. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Attendis quod dicit, Hic Deus noſter, & quòd ille ipſe poſtea in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt: & dicis, coniectas ſiue ſuſpicaris? Quo modo viſus eſt hominibus? nuda & ſimplici diuinitate? Nullo modo. Quis enim poteſt nuda eſſentia Deum, ſicuti eſt, videre? Nullus, opinor, niſi prorſus voluntariè homo factus eſſet. HERBANVS. Iam antè dixi, cum ad ignominiam & contumeliam ſui in mundum veniſſe. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Contumeliáne eſt, ô cæce, quòd cùm hic venit, leproſos veſtros, ô miſer, mundauit? quòd omnem morbum & languorem ab his qui inter vos ægrotabant, profligauit, & dæmonum turbas ac legiones abegit? quòd ſuper mari pedibus ambulauit, &

Baruch 3.

Deum nemo vidit vnquam. Ioann. 1.

Matth. 14. Marc 6. Ioan. 6.

quinque panibus quinque hominum millia ſaturauit? atque ob hæc omnia animum & mentem ei non adhibuiſtis. Contrà verò magis hunc ipſum afflictum & vexatum condemnaſtis fruſtrà, & in crucem ſuſtuliſtis. Ob eamque cauſam contumelia affectum dicis. Quin potiùs propterea vilipendi & ignominia affici ſuſtinuit, vt inde veſtra improbitas ac prauitas manifeſta appareret, quam etiam extra ipſum in corde veſtro geritis, & qua, priuſquàm ad vos ipſe veniſſet, Naboth ſaxis obrutum intereimiſtis, Heliam horribili* grauitate perſecuti eſtis quadraginta dierum iter, Eſaiam ſerra ſecuiſtis, Hieremiam in cœno iaculis & telis impetiuiſtis, infantium multitudinem iugulaſtis, Zachariam interfeciſtis, Ioannem obtruncaſtis. Quid, quòd etiam ipſorum Dominum trucidaſtis? Omitto enim dicere cætera. Quomodo igitur dicis, eum in ſuam ipſius contumeliam & ignominiam adueniſſe? HERBANVS. Si Deus erat, quamobrem, ſiquidem poterat, crucem non abiiciebat? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Si abieciſſet, quomodo vaticinia completa fuiſſent? HERBANVS. De cruce Prophetias ſiue oracula mihi enarra, & quinam Prophetæ

v. comminatione & indignatione.

Reg. 4. c. 3. Reg. 4. c. 19. Sub Manaſſe Rege. Hieremias apud Taphnas in Ægypto lapidibus obrutus occubuit. Matth. 2. Matth. 23. paral. 2. c. 24.

ἐκ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους διέθρεψε καὶ ἐχόρτασε; καὶ ἐπὶ τούτοις πᾶσιν οὐ προσεσχήκατε αὐτῷ· τοὐναντίον δὴ μᾶλλον θλίψαντες αὐτὸν, κατεκρίνατε μάτην, καὶ ἐσταυρώσατε· διὰ τοῦτο οὖν φάσκεις, ὅτι ἠτιμάσθη· διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἠνέσχετο ἀτιμασθῆναι, ἵνα ἐκ τούτου φανῇ καὶ ἡ ὑμετέρα κακία, ἣν ἐκτὸς αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ περιφέρετε ἀεὶ, δι' ἧς καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν εἰς ὑμᾶς, τὸν Ναβουθὲ ἐλιθοβολίσατε, τὸν Ηλίαν τῷ φοβερῷ* ἐμβριθήματι ἐδιώξατε τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὁδὸν, τὸν Ησαΐαν ἐπρίσατε, τὸν Ιερεμίαν ἐν βορβόρῳ ἠκοντίσατε, τὸ πλῆθος τῶν νηπίων κατεσφάξατε, τὸν Ζαχαρίαν ἀνείλετε, τὸν Ιωάννην ἀπεκεφαλήσατε. τί ὅτι καὶ τὸν δεσπότην αὐτῶν ἐφονεύσατε; ἐῶ γὰρ λέγειν τὰ λοιπά, πῶς οὖν λέγεις ὅτι ἐπ' ἀτιμίᾳ αὐτοῦ προεγένετο; Ερβαν. Θεὸς ὤν, διὰ τί, ἐπεὶ ἠδύνατο, οὐκ ἀνεβάλλετο τὸν σταυρόν; Καὶ ὁ ἅγιος. Εἰ ἀνεβάλλετο, πῶς ἤμελλον πληροῦσθαι αἱ προφητεῖαι; Ερβαν. Ανάγγειλον δέ μοι περὶ τοῦ σταυροῦ τὰς προφητείας, καὶ ποῖοι προ-

*ἴσ. ἐμβριμήματι.

φῆναι περὶ τούτου λελαλήκασιν. Καὶ ὁ ἅγιος. Προδηλοποιῶν τὸν σταυρὸν ὁ θεὸς, ξύλῳ τῷ τῆς κιβωτοῦ ἔσωσεν ἐπὶ τοῦ Νῶε, ὃ τῶν ἀνθρώπων κατάλειμμα· ξύλον γὰρ ἡ κιβωτὸς, καὶ ξύλον ὁ σταυρός· ἡ κιβωτὸς τότε τοὺς πιστεύσαντας ὅτι ἔσται κατακλυσμὸς πανωλέθριος, καὶ εἰσελθόντας ἐν αὐτῷ παραδόξως διέσωσε. Καὶ ὁ σταυρὸς ὁ τίμιος τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, καὶ πιστεύοντας εἰς τὸν ἐν αὐτῷ παγέντα, λυτροῦται ἐκ τῆς τυραννίδος τοῦ Σατανᾶ, καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως. Καὶ ὃ φυτὸν δὲ τοῦ Σαβὲκ, ἐν ᾧ ἰδοὺ * προσδεθεὶς ἐπὶ τοῦ Αβραὰμ, ἐπιτελεῖαν τῷ Ισαὰκ πορησάμενος, τὸν σταυρὸν προετύπου τὸν τίμιον· Ο μὲν γὰρ κριὸς τὸ τοῦ θεοῦ λόγου προσηλωθεῖσαν σάρκα τῷ σταυρῷ προετύπου, ὃ δὲ φυτὸν τοῦ Σαβὲκ, ἐδήλου τὸν σταυρόν. Εβραῖ. Πολλὰ σὺ μεμαθηκὼς, εὐθέτως ἐτυμολογεῖς τὰ συμφέροντα. Καὶ ὁ ἅγιος. Εγὼ μὲν οὐκ ἐτυμολογῶ, ἀλλ' οὖν ἀπὸ τῆς σῆς γραφῆς πείθω σε τέως τῆς ἀληθείας ἀντεχομένης· πρόσεχε δὲ τοῖς λεγομένοις. Ιακὼβ ὁ πατριάρχης μέλλων εὐλογεῖν

* κριὸς, deeſt.

phetæ de hac locuti ſunt. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Deus crucem antè declarans & præſignificans, Arcæ ligno, Noachi tempore, humani generis reliquias ſeruauit. Lignum enim erat Arca, & crux lignum. Arca tunc eos qui futurum diluuium omnibus exitioſum crediderunt, in ipſam ingreſſos mirabiliter conſeruauit: Et pretioſa crux atque honore dignāda, eos qui ipſam adorant, & credunt in eum qui in ipſa defixus fuit, à tyrannide Satanæ, & ab æterno ſupplicio liberat. Et planta Sabec, cui vinctus hærebat aries, tempore Abrahami, ſalutem Iſaco daturus, honorandam crucem adumbrabat. Aries enim Verbi Dei clauis confixam carnem cruci præfigurabat: planta verò Sabec ipſam crucem declarabat. HERBANVS. Multa qui didiceris, appoſitè quæ tuo inſtituto conferunt, exquiris. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Ego quidem non exquiro ſubtiliùs neque argutor, ſed ex tua Scriptura, quæ veritatis finem continet, tibi ſuadeo. his quæ dicuntur, mentem adhibe. Iacob Patriarcha

Vaticinia de pretioſa cruce domini.
Gen. 7.

Gen. 22.
Quis ergo illo ariete figurabatur, niſi Ieſus Chriſtus antequam immolaretur, ſpinis Iudaïcis coronatus? D. Aug. lib. 16. c. 32. de C. Dei.

ſuis filiis benedicturus, nunquid paululum ſeſe attollens è lecto, in quo recubabat, & in ſummo ſiue extremo baculi, qui crucem pretioſam ſignificabat, innixus, ſuas manus cru-
Gen, 49. cis in modum componendo, ſic ipſis fauſta & felicia precabatur? Nunquid primo relicto, qui erat imago veſtri populi, omnem ſuam benedictionem ſiue fauſtam precationem in ſecundum, qui erat Chriſtiani populi imago ſiue figura, extendit? Quod in Ioſepho actum fuit, tibi dico. Præterea Moſis virga, qua ſigna & prodigia perficiebat, nónne crucis typum præ ſe ferebat? Et lignũ,
Exod. 15. quod in Maram Moſes coniecit, & quo aqua dulcis & potabilis effecta eſt, nónne crucem honorandam præfigurabat? Cùm Moſes crucis in modum manus extendens, Amalecum in fugam vertebat, nónne crucem forma quadam præmonſtrabat? HERB. Tu hic in vetere Scriptura ſi vtile lignum inueneris, hora eſt illud vt aſſimiles tuæ cruci. S. ARCHIEPISCOPVS. Non ſolùm ligna crucem præfigurarunt, ſed etiam manuum ſublationes, & bellorum ſymbolæ, id eſt conflictus ſiue conflictiones præliares, & quæ his ſunt ſimilia. HERBAN. Iam tibi prædixi, quòd tu multa magnaq; doctrina præditus, directè & argutè,
quæ

γεῖν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, οὐχὶ ὀλίγον ἀνασχὼν ἀπὸ τῆς κλίνης, ἐν ᾗ κατέκειτο, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ ἐπιστηριχθεὶς, ἥτις ἐδήλου τὸν τίμιον σταυρὸν, ἐν τῷ σταυρῶσαι τὰς χεῖρας αὐτοῦ, οὕτως εὐλόγει αὐτούς; οὐχὶ τὸν πρῶτον καταλιπὼν, ὅστις ἦν εἰκὼν τοῦ ὑμετέρου λαοῦ, ἐπὶ τὸν δεύτερον τὸ πέρας τῆς εὐλογίας παρέτεινεν, ὅστις ἦν εἰκὼν τοῦ τῶν Χριστιανῶν λαοῦ; Τὸ ἐπὶ τῷ Ἰωσὴφ πραχθὲν σοι ὑπαγορεύω. τοῦ Μωσέως ἡ ῥάβδος, δι' ἧς ἐτέλει σημεῖα καὶ τέρατα, οὐχὶ τὸν σταυρὸν ἐτύπου; τὸ ξύλον ὃ ἔβαλεν Μωσῆς ἐν Μαρρᾷς, καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ, οὐχὶ τὸν σταυρὸν προετύπου τὸν τίμιον; ὅτε τὰς χεῖρας Μωσῆς σταυροειδῶς ἐκτείνων τὸν Ἀμαλὴκ ἐτροποῦτο, οὐχὶ τὸν σταυρὸν προετύπου; Ερβαν. Σὺ ἔνθα ἂν εὕρῃς ξύλον χρησιμεῦον ἐν τῇ παλαιᾷ, ὥρα ἀφομοιοῦν αὐτὸ τῷ σταυρῷ σου. Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐ μόνον τὰ ξύλα προετύπωσαν τὸν σταυρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκτάσεις χειρῶν, καὶ πολέμων συμβολαὶ, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ερβαν. Παραλαβὼν εἴρηκα, ὅτι σὺ πολλὰ μεμαθηκὰς, ἐπ' εὐθείας

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ἐτυμολογεῖς τὰ συμφέροντά σοι. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὅτε τὸν φοβερὸν πόλεμον ἐκεῖνον ἐκρότησε μετὰ τῶν ἐθνῶν, ἑσπέρας καταλαβούσης, οὐκ ἔστησε τὸν ἥλιον κατὰ Γαβαὼ, καὶ τὴν σελήνην ὁμοίως κατὰ Φάραγγα, μέχρις ὅτου τὴν νίκην κατὰ τῶν ἐναντίων ἤρατο; τοῦτο δὲ τοῦ πάθους τοῦ ἐνδόξου κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ προτύπωσις ἦν. Ἰησοῦς γὰρ ἐκεῖνος, Ἰησοῦς καὶ ἐνταῦθα. Ἀρχιστράτηγος ἐκεῖνος τοῦ Ἰσραὴλ, βασιλεὺς οὗτος καὶ θεὸς, οὐ μόνον τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης· ἐκεῖνος ἔθνη ἐτροποῦτο, καὶ οὗτος τῶν δαιμόνων στρατεύματα· ἐκεῖνος τὸν ἥλιον ἔστησε, καὶ τὴν σελήνην μέχρις ὅτου ἐξῆρεν ἁπάσας τὰς φάλαγγας τῶν ὑπεναντίων· ἐπὶ δὲ τῷ πάθει τοῦ κυρίου μου ὁ ἥλιος ἔφριξέ τε καὶ ἐσκότασε, καὶ ἡ σελήνη οὐκ ἔδωκε τὸ φέγγος αὐτῆς, τῆς ἡμέρας τάχα ἀπὸ τοῦ φόβου εἰς σκότος μετελθούσης. ἐκεῖνος δόρυ καὶ λόγχῃ ἀνεῖλε τὰ ἔθνη, οὗτος δυνάμει τῆς θεότητος αὐτοῦ συνέτριψε τοῦ ᾅδου τὰ κλεῖθρα, καὶ τῷ τιμίῳ αὐτοῦ σταυρῷ, ἀπετέφρωσε δαίμονας· ἐκεῖνος κατὰ πλῆθος στρατευμάτων

quæ tibi conducunt, depromis & eloqueris. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Ieſus filius Nauæ, cùm bellũ illud horrificum & interneciñu magno applauſu geſſit cum gentibus, veſpere ſuperueniente, nónne aduerſus Gabaonitas ſolẽ ſiſtere curſum iuſſit: ſimiliter & Lunam contra vallem Aialon, donec victoriam de hoſtibus retuliſſet? Hæc illuſtris & admirabilis in ſole affectio ſiue perpeſſio fuit Domini mei Ieſu Chriſti antegreſſa figura & ſimilitudo. Ieſus ille, Ieſus & hìc. Ille fuit princeps exercitus Iſraëlis: hic rex & Deus, non ſolùm Iſraëlis, ſed & totius terrarum orbis. Ille gentes in fugam vertebat: hic dæmonum exercitus. Ille Solem & Lunam ſiſtere potuit, donec phalanges ſiue turmas & cateruas militum aduerſariorum profligaſſet. In paſſione Domini mei ſol inhorruit, & obſcuratus eſt, & luna ſuum fulgorem nõ dedit, die ſtatim præ timore in tenebras tranſeunte. Ille haſta & lancea gentes ſuſtulit: hic ſuæ diuinitatis virtute inferorũ clauſtra contriuit, & pretioſa ſua cruce dæmonas in cineres redegit. Ille armata militũ manu & copiis

Ioſ. 10. Vide lib. 17. c. 8. D. Aug. de ciuit. D. donec cœptum prælium victoria terminaret.

Math. 27. Quam ſolis obſcurationem non ex canonico ſiderum curſu accidiſſe, ſatis oſtẽdit quod tunc erat paſcha Iudæorum, &c. D. Aug. lib. 3. c. 15. de C. D.

adiutus, hæc feliciter & proſperè gerebat: (homo enim erat, nec amplius aut maius poterat:) hic autem ſolus, imò verò duplex & ſecundum diuinitatem & humanitatem. Dicit enim Propheta de ipſo, Torcular calcaui ſolus maximè, & è gentibus non eſt vir mecum. Quoniam paſſionem ſuam ſpiritali intelligentia vuam nominauit, & quòd eius paſſio ſalus gentibus eſſet futura. Et quòd ex gentibus nullus cum ipſo concertat, ideò ſubiungit, Et è gentibus non eſt vir mecum. Non quòd ipſe gentium ope & auxilio indiguiſſet, ſed vt eius perpeſſionibus & doloribus gentes fuiſſe conſeruatas indicaret. HERBANVS. Quomodo non apertè dixit quiſquam Prophetarum loquendi libertate & fiducia, nempè Verbum Dei, id eſt filium, è cœlo deſcenſurum, è muliere Maria carnem aſſumpturum, & hominem naſciturum, fore vt in crucem ageretur, ac moreretur, & tertia die à mortuis reſurgeret, & cætera? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. O demens, non Eſaias Propheta liberè clamat omnia de ipſo? Non etiam Dauid vociferatur in Pſalmis ſiue canticis, & reliqui Prophetæ in virtute & poteſtate? Audi quid Ieremias Propheta

Eſa. 63.

S. Prophetæ tam claré omné Christi œconomiam deſcripſerunt, vt non futuram prædixiſſe, ſed præteritam vel præſentem cecini ſſe videantur.

Scrutamini ſcripturas & illę ſunt quę teſtificantur de me, ait Dominus. Ioan. c. 5.

τευμάτων ταῦτα κατώρθου. ἄνθρωπος γὰρ ἦν, καὶ οὐδὲν πλέον ἠδύνατο· οὗτος δὲ μόνος, μᾶλλον δὲ διπλοῦς κατά τε θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα· λέγει γὰρ ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ, ληνὸν ἐπάτησα μονώτατος, καὶ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἔστιν ἀνὴρ μετ' ἐμοῦ. ἐπεὶ γὰρ τὸ πάθος αὐτοῦ σταφυλὴν νοητῶς ὠνόμασε, καὶ ὅτι τοῖς ἔθνεσι μέλλει εἶναι τὸ πάθος αὐτοῦ σωτηρία. Καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συναγωνίζεται αὐτῷ, ἐπήγαγε, Καὶ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἔστιν ἀνὴρ μετ' ἐμοῦ. οὐχ ὅτι ἤλεγξεν αὐτοὺς βοηθείας ἐθνῶν, ἀλλ' ὅτι ἐδήλου σεσῶσθαι τὰ ἔθνη διὰ τῶν παθημάτων αὐτοῦ. Ερβᾶν. Πῶς οὐκ εἶπεν ἂν εἰς τὴν προφητῶν παῤῥησίᾳ, ὅτι μέλλει ὁ λόγος τοῦ θεοῦ κατελθεῖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σαρκωθῆναι ἐκ γυναικὸς Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπῆσαι, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ἀποθανεῖν, καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ τὰ λοιπά; Καὶ ὁ ἅγιος. Ὦ ἀνόητε, οὐχὶ παῤῥησίᾳ βοᾷ Ἠσαΐας ὁ προφήτης πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ; οὐχὶ κράζει ὁ Δαβὶδ τοῖς ψαλμοῖς, καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται ἐν δυνάμει; ἄκουσον τί λέγει Ιερεμίας

θεάνθρωπος ἦν.

ὁ προφήτης περὶ τῶν πατέρων σου, προδη-
λοποιῶν ὁποίῳ τρόπῳ ἤμελλον συμβουλεύεσθαι
κατὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν· Δεῦτε καὶ ἐμβάλλωμεν
ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν
αὐτὸν ἐκ γῆς ζώντων. καὶ ἀνωτέρω· Ἐγὼ μὲν
ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, οὐκ
ἔγνων. δεῖξόν μοι σὺ τοιγαροῦν ποῦ ἐσφάγη
Ἰερεμίας, ποῦ ἀνέβαλον ξύλον εἰς τὸν ἄρτον
αὐτοῦ. ἴσως ἀληθῶς τοῦτο οὐκ ἂν ἔχῃς εἰπεῖν·
ἐν βορβόρῳ γὰρ εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐῤῥιφέναι, καὶ
μόνον. περὶ δὲ Χριστοῦ, καὶ πάθους αὐτοῦ, εὔδη-
λον ὅτι προφητεύων ἔλεγεν. Ἑβραῖ. Ταῦτα
αἰνιγματωδῶς εἶπεν Ἰερεμίας, καὶ περὶ αὐτοῦ,
καὶ περὶ ἑτέρου, οὐ μέλλει μοι· λέξον δέ μοι
τοῦτο ὃ ἐπερωτῶ· ποῖος εἶπε παῤῥησίᾳ, καὶ οὐχὶ
παροιμίᾳ περὶ τοῦ Χριστοῦ σου ἀπὸ τῶν προ-
φητῶν μου. Καὶ ὁ ἅγιος. Ἐπ' ἀληθείας σαρκι-
κὸς ὢν σαρκικὰ ἐπιζητεῖς καὶ τὰ νοήματα· μὴ
γὰρ τῆς ἀμαθείας σου ἐχρημάτιζον οἱ προφῆται,
ἢ τῆς σῆς ἀσοφίας τε καὶ ἀνοίας, ἵνα προέβαλλον-
το κοινὰ ῥήματα ἁπλῶς προφητεύοντες; ἄκου-
σον οὖν τί λέγει ὁ Δαβὶδ περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ

αὐτοῦ

Propheta de tuis patribus dicat, longè antè declarans quo modo conſilium habituri & meditaturi eſſent aduerſus ſuum Dominum. Venite & immittamus lignum in panem eius, & ipſum è terra viuentium eradamus. Et paulò antè: Ego equidem ſicut agnus ſine macula adductus ſum ad victimam, & ignoraui. Oſtende mihi, vbi nam iugulatus eſt Hieremias, vbi nam lignum in panem eius immiſerunt. Fortaſse ad ſenſum hoc non poſſis dicere. Nam ipſum fuiſſe in cœnum proiectum atque obrutum, eumque ſolum comperimus. De Chriſto igitur, & eius paſsione, Prophetam vaticinatum fuiſſe liquidò conſtat. HERBANVS. Hæc Hieremias ænigmaticè atque inuolutè locutus eſt: ſiue de ſeipſo, ſiue de alio, non mea refert. Tu verò dic mihi quod te rogo, quinam ex Prophetis meis dixit loquendi licentia, & non parœmia, de Chriſto tuo? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Re vera carnalis cùm ſis, carnalia perquiris, & craſſa animi ſenſa. Nunquid Prophetæ tua inſcitia atque inſipientia & amentia indiguerunt, vt verba communia & triuialia ſimpliciter vaticinantes profunderent? Audi igitur quid dicat Dauid de ipſius cœleſti

Hier. 11.

Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei, &c. 1. Corinth. c. 2.

deſcenſu in virginem, vt carne indueretur:
Pſal. 71. Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut gutta diſtillans in terram. HERBANVS. Hæc de Solomone dixit Dauid: & tu in quem hæc peruertis & accommodas? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Progrediens Pſalmus quid dicit? Orietur in diebus eius Iuſtitia. Et quis veſtrum ipſum arguet peccati? Solomon verò malum operatus coram Deo, mortuus eſt. HERBANVS. Innumerabilium ſedtionum in diebus ſuis patribus noſtris autor extitit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Heu: quia veſtras infirmitates baiulauit, & morbos ſanauit, & veſtros mortuos ab inferis ad vitam reuocauit: vos veluti canes rabie concitati aduerſus ipſum furebatis. Quis igitur tumultuum autor, vóſne ipſi, an ille? Verùm audi quæ ſequuntur. Et dominabitur (inquit) à mari vſque ad mare, & à fluuiis vſque ad terminos orbis terrarum. An non ita eſt? Non in eum fides vſque ad terminos orbis terrarum refulget? Coram ipſo procumbent Æthiopes. Non omnis Æthiopia in

Videtur alluſio ad vellus Gedeonis. Iud. 6.

Ioan. 8.

Reg. 3. c. 11.

Ab Oceano Orientis ad Oceanum Occidentis: hoc etiam tempore lux Euangelij affulſit Antipodibus & aliis populis, ad quos acceſſum dari non putauit antiquitas, de quibus D. Aug. lib. 16. c. 9. de ciui. D.

αὐτοῦ συγκαταβάσεως ἐπὶ τὴν παρθένον, ἕνεκα τοῦ σαρκωθῆναι. Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν. Ερβαν. Ταῦτα περὶ τοῦ Σολομῶντος εἴρηκεν ὁ Δαβίδ· καὶ ποῦ ταῦτα σὺ μεθαρμόζεις; Καὶ ὁ ἅγιος. Γεδιὼν ὁ ψαλμὸς τί λέγει; Ανατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη. Καὶ τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει αὐτὸν περὶ ἁμαρτίας; Σολομῶν δὲ ποιήσας τὸ πονηρὸν ἔναντι κυρίου, ἐτελεύτησε. Ερβαν. Διχοστασιῶν μυρίων αἴτιος ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐγένετο οὗτος. Καὶ ὁ ἅγιος. Αβάλε· ὅτι τὰς ἀσθενείας ὑμῶν ἐβάστασε, καὶ τὰς νόσους ἰᾶτο, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑμῶν ἀνίστα, καὶ ἡμεῖς ὡς κύνες λυττῶντες, κατεμαίνεσθε αὐτοῦ. Τίς οὖν λοιπὸν αἴτιος τῶν θορύβων, ὑμεῖς, ἢ αὐτός; ἄκουσον δὲ καὶ τῶν ἑξῆς. Κατακυριεύσει γὰρ, φησὶ, ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης· οὐκοῦν οὐκ ἔστιν οὕτως; Οὐ καταλάμπει ἡ πίστις, ἡ εἰς αὐτὸν, εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης; ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται Αἰθίοπες· οὐχὶ πᾶσα ἡ Αἰθιοπία

ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν; καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν προσκυνεῖ αὐτὸν, ὡς θεὸν ἀληθινόν; καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσιν. τίνες δὲ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ; οὐχ ὑμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, χοῦν λείχοντες, ἀπὸ πολλῆς πείνης; τουτέστι τὰ νεκρὰ καὶ χοϊκὰ, σαρκικά τε καὶ ἐμπαθῆ νοήματα, ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ πνευματικῶν νοημάτων φαγεῖν οὐ δυνάμενοι. Ερβαῖ. Ὑψηλὴν γλῶτταν κεκτημένος ταῦτα ἐπίστασαι ἀποφθέγγεσθαι. τί δὲ ἐμφαίνει αὕτη ἡ περιοχὴ τοῦ στίχου· Καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη; τί ἐστι τὸ πλῆθος τῆς εἰρήνης; Καὶ ὁ ἅγιος. Τὸ πλῆθος τῆς εἰρήνης ἐμφαίνει τὴν πολλὴν ἀγάπην τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν, ἣν μεταξὺ ἀλλήλων κέκτηνται. σελήνην δὲ, τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν ἐμφαίνων ὠνόμασεν. ἕως ὅτου δὲ ἥξῃ κύριος, καὶ παρέλθῃ ἡ ἐκκλησία, ἕως τότε ἔσται καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ, ἐπιπολάζουσα ἐν μέσῳ τῶν ἐκκλησιῶν. ὁπόταν δὲ περιέλθῃ ἡ ἐκκλησία, πότε καὶ ἡ εἰρήνη ἐκ μέσου γενήσεται, τῆς συντελείας δηλονότι ἐγγισάσης. ἵνα δὲ ἐκ τοῦ ψαλμοῦ τούτου

ἱκανῶς

in ipſum credidit?& quotidie ipſum vt Deum verum adorat? & inimici eius terram lingent. Quinam eius inimici? Non vos Iudæi, qui præ multa & rabida fame puluerem lingitis? id eſt, terrena & puluerulenta, carnaliáque & perturbata animi ſenſa & cogitata, à Chriſtianis & ſpiritualibus hominibus ſpiritales & diuinas notiones ac ſententias edere, id eſt, mente percipere & intelligere non valentes. HERB. Linguam altam & magniloquam adeptus, ſcis iſta proloqui. Sed quid ſibi vult & indicat hæc verſus clauſula, Et erit abundantia pacis, donec auferatur Luna? Quænam eſt hæc pacis abundantia? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Hæc pacis multitudo ſiue abundantia declarat ſanctarum Dei Eccleſiarum charitatē & dilectionem, quam indeptæ ſunt, & qua ſeſe mutuò complectuntur. Lunam enim, Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam demonſtrans, nominauit. Donec autem venerit Dominus, & præterierit Eccleſia, eo vſque erit pax Dei, in medio Eccleſiarum ſupernatans & abundans. Cùm verò Eccleſia præterierit, tunc etiam pax è medio tolletur: nimirùm conſummatione facta. Vt autem hoc pſalmo abundè

Hæc nullo modo in Salomone ſed pleniſſimè in Chriſto cōpleri docet D. Aug. lib. 17. c. 8. de Ciuit. D.

Vera pax ibi eſt vbi nihil aduerſi nec à ſe ipſo nec ab alio quiſquā patietur. D. Aug. lib. 22. c. 30. de C. D. hęc autē

pax in ſuperna ciuitate & triumphante Eccleſia æterna eſt.

iuuêris, animum adhibe ad ea quæ dicuntur. Quid ſuperiùs dicit hic Pſalmus? Et humiliabit (inquit) calumniatorem, & permanebit cum Sole. Vides certè quòd Solomon vita functus eſt. Vbi autem erat ipſe ante Lunam? Quarto enim die, in mundi creatione, Lunam & ſtellas Deus condidit. Solomonem verò quondam Dauid ex ea quæ fuit Vriæ, genuit: ante ſolem autem vbi erat nomen eius? Neque tum Dauid hæc vaticinabatur.

Geneſ. 1.

Reg. 2. c. 12.

HERBANVS. Quòd quidem calumniatorem humiliauit, poſſum tibi oſtendere: quia non vnum ſolum humiliauit, ſed infinitos quidem tyrannos animo perculſos & conſternatos ſubiecit: omnes malignos dæmonas ſuo imperio deuictos reddidit, eóſque vinculis & catenis conſtrictos tutò tenuit. Quòd verò ſimul cum Sole permanebit, regni ſplēdorem ſubobſcurè indicauit, propterea quòd Sol eſt diei dux: idcircò robur eius & imperium ſoli ſimile eſſe dixit. Primam autem Lunam, diem dixit, ortum ipſius innuens. Ideóque dicit, Permanebit ſaluus in generationes generationum. Similiter, Permanet ante Solem nomen eius,

ἱκανῶς ὠφεληθῇς, πρόσεχε τοῖς λεγομένοις. τί ἀνωτέρω λέγει οὗτος ὁ ψαλμός; Καὶ ταπεινώσει, φησὶ, συκοφάντην, καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ. Ὁρᾷς γὰρ ὅτι ἐτελεύτησε. πῶς δὲ νῦν αὐτὸς χρηματίζων περὶ τῆς σελήνης; τετάρτην γὰρ ἡμέραν ἐν τῇ κοσμοποιΐα, σελήνην καὶ ἀστέρας ὁ θεὸς ἐδημιούργησε. Σολομῶντα δὲ πούποτε Δαβὶδ ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου γεγέννηκε· περὶ τοῦ ἡλίου δὲ, πῶς νῦν τὸ ὄνομα αὐτοῦ; οὐδ' ἂν ταῦτα ὁ Δαβὶδ ἐχρημάτιζεν. Ἑρβᾶν. Ὅτι μὲν ἐταπείνωσε συκοφάντην, ἔχω σοι δεῖξαι, ὅτι οὐχ ἕνα μόνον ἐταπείνωσεν. ἀλλ' ἀπείρους μὲν τυράννους πλοήσας ὑπέταξε. πάντων δὲ τῶν πονηρῶν Δαιμόνων ἐκράτησε, καὶ δεσμίους αὐτοὺς ἠσφαλίσατο. Ὅτι δὲ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, τὴν λαμπρότητα τῆς βασιλείας ᾐνίξατο, διὰ τὸ στρατηγὸν εἶναι τὸν ἥλιον τῆς ἡμέρας, ἀφομοιώσας αὐτοῦ τὸ κράτος τῷ ἡλίῳ. τετάρτην δὲ σελήνην εἴρηκεν ἡμέραν, τὴν γέννησιν αὐτοῦ· καὶ ἔκτοτέ φησι, Διαμένει σῶος εἰς γενεὰς γενεῶν. Καὶ ὡσαύτως, περὶ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ,

τοῦτο δηλοῖ, περὶ τῆς βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἕξει τὸ γέρας καὶ τὴν τιμὴν τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ὁ ἅγιος. Σολομῶν ἐταπείνωσε δαίμονας; οὐκ οἶδας τί διαγορεύεις. πρὸς καιρὸν μὲν ἠσφαλίσατο τούτους ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ σφραγίσας κατέχωσεν. ἀλλά γε τὸ τηνικαῦτά μοι σκόπει, ὅτι νοητῶς καταπολεμηθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν δαιμόνων, καὶ ἡττηθεὶς περὶ σωτηρίαν αὐτοῦ ἐκινδύνευσεν, ὡς ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ. συναφθείσας γὰρ ὡς ἵππος θηλυμανὴς ἀγελαίων γυναικῶν, κτίζει τοῖς εἰδώλοις, καὶ θυμιάσας τὰ βδελύγματα τῆς πλάνης, καὶ τῇ ἀλλοφύλῳ αἰσχρῶς συμμιγείς, καταλαβὼν τὰ βασίλεια, ἄφνης καταλύει τὸν βίον, ἔναντι κυρίου τὸ πονηρὸν ἐργασάμενος, μήτε ἴχνος μετανοίας ἐπιδείξασθαι δυνηθείς. Τὸ δὲ, συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ, οὐ λαμπρότητα διαγορεύει βασιλείας ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ προεδήλωσεν, ὅτι συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ ἐν τῇ ἀπορρήτῳ λαμπρότητι τῆς θεότητος αὐτοῦ ἡ ἄχραντος αὐτοῦ ἀνθρωπότης, ἐφ᾽ ᾧ διπλοῦς ἦν, καὶ θεός, καὶ ἄνθρωπος, εἴτε καὶ τῷ

hoc declarat: Ante regnum in vniuerſo mundo, nomen eius eximium decus & præmium & honorem conſequetur. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Solomon dæmonas humiliauit? Neſcis quid l[illegible]aris. Ad tempus quidem eos vaſis incluſa[illegible] ſeptos tenuit, & ſigillo conſtrictos terráque obrutos occuluit. Sed mecum conſidera, quòd mente & ſpiritu profligatus ab ipſis dæmonibus, & deuictus, de ſalute periclitatus eſt, quemadmodum teſtatur ſcriptura. Nam mulierum armenta velut equus fœminarum amore incenſus, ac libidine inflammatus poſtquàm congregauit, templa condidit idolis, eiſque ſeruiuit, & erroris abominationes adoleuit: atque alienigenæ mulieri turpiter commixtus, vbi ſe in regiam ſiue palatium recepit, repentè vitam finiuit: malum coram Deo operatus, nullum pœnitentiæ veſtigium demonſtrare potuit. Hoc autem quod cecinit Dauid, Simul cum ſole permanebit, non regni ſplendorem edicit, ſed de meo Chriſto & Deo prædixit, quòd cum ſole permanebit in non enarrabili ſplendore diuinitatis ſuæ impolluta ipſius humanitas: eò quòd erat duplex, & Deus, & homo: atque

Præſtitit ei Deus vt cõtra dæmonas ad vtilitatem hominum & eorum curas ediſceret, & incantationes inſtituit quibus ægritudines ſoleant mitigari: modos etiam curationum quibus obſtricti dæmones, ne deuuò redeant, effugantur. Vide Ioſeph. lib. 8. c. 2. Antiquit. Iudaic.

3. Reg. 11.

Hic bonis initiis malos exitus habuit: Quippe ſecundæ res quæ ſapientum animos fatigant magis huic obfuerunt, quã profuit ipſa ſapientia. D. Auguſt. lib. 17. c. 20. de C. D.

ſuo patri & Deo in cœlos aſſumptus, & ſedens ad dexteram eius virtutis ſiue poteſtatis. Illud autem, ante Lunam, non manifeſtat primum Lunæ diem, nec ſecundum, nec tertium: ſed Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam nominat Lunam. Priuſquàm enim hæc eſſet (inquit) vnà cum ſole patre & Deo erat, non ſolùm in his quæ ab initio fuerunt generationibus, ſed & ante omnia ſecula. At verò hoc, Ante ſolem permanet nomen eius, obſcurè & hoc declaraſti. Non enim ſol regnum indicat: ſed purè & indubitatè dicit, quòd antequàm hic ſol factus eſſet, erat nomen eius admirabile. HERBANVS. Tu tuæ parti conſulis, & quiduis accommodas, meamq́ue interpretationem detorques. Ego verò decertans, & pro me anxiè laborans, tuam explicationem non admitto neque approbo. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Veritas te trahit vel nolentem annuere & aſſentiri. Quod verò paulò inferiùs habetur, tibi dico: Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ. Omnes gentes beatum ipſum prædicabũt. Et paulò antè: Erit nomen eius benedictum

Quæ Luna, id eſt, Eccleſia Chriſti, Pſal, 88. dicitur perfecta in æternum & teſtis in cælo fidelis. vide D. Aug. lib. 17. c. 9. de C. D.

Ex vtero ante luciferum genui te, Pſal. 109. & Mich. 5. Et egreſſus eius à diebus æternitatis.

ἰδίῳ πατρὶ καὶ θεῷ ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανούς, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Τὸ δὲ, πρὸ τῆς σελήνης, οὐκ ἐμφαίνει πρώτην σελήνης ἡμέραν, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην, ἀλλά γε τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν ὀνομάζει σελήνην. πρὸ γὰρ τῆς ταύτην, φησί, γεγονέναι, συμπαρῆν τῷ ἡλίῳ πατρὶ καὶ θεῷ, οὐ μόνον ἐν ταῖς ἀπ' ἀρχῆς γενεαῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων αἰώνων. Τὸ δὲ, πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀδήλως καὶ τοῦτο ἐδήλωσας. οὐ γὰρ ἐμφαίνει βασιλείαν ὁ ἥλιος, ἀλλὰ καθαρῶς καὶ ἀπεριέργως φάσκει, ὅτι πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν ἥλιον τοῦτον, ἦν τὸ ὄνομα αὐτοῦ θαυμαστόν. Ερβᾶν. Σὺ περὶ σεαυτοῦ σπεύδεις τὸ πᾶν, καὶ καθέλκεις τὴν ἐμὴν ἑρμηνείαν. κἀγὼ δὲ περὶ ἐμαυτοῦ ἀγωνιζόμενος, οὐ δέχομαί σου τὴν σαφήνειαν. Ερβᾶν. Η ἀλήθειά σε ἕλκει, καὶ μὴ βουλόμενον τὸ καταινεῦσαι καὶ συνομολογῆσαι. πρὸς σὲ δὲ, τὸ κατωτέρω λέγω· Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. καὶ ἀνωτέρω, ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλο-

γημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. λέξον μοι σὺ τοιγαροῦν ἀρτίως, ποῦ ποτὲ εὐλογήθησαν ἐν τῷ Σολομῶντι πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, ἢ ποίῳ χρόνῳ ἐμακάρισαν αὐτόν, ἢ ἐν ποίοις αἰῶσι πέφυκεν εὐλογημένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. τίς δέ ἐστιν ὁ εὐλογῶν Σολομῶντα; ἅπαντες γὰρ κατάκριτον ἔχουσιν αὐτόν, ὡς τὸ πονηρὸν πεποιηκότα ἔναντι κυρίου. Εβραῖ. Οὐκ ἐξέθετο Σολομῶν τὸν Ἐκκλησιαστὴν ἐγγράφως; ἀλλὰ καὶ ἅπασαν τὴν παροιμίαν; πρόδηλον ὅτι οὗτος. οὐκ ἀναγινώσκονται αὐτοῦ τὰ συγγράμματα; ἴδε οὖν ὅτι ἐν οἵοις τόποις περιηχεῖται τῆς σοφίας αὐτοῦ τὸ χάρισμα. αἰνεῖται ὑπὸ τῶν ἀκουόντων, καὶ δοξάζεται παρὰ τῶν ἀναγινωσκόντων, καὶ εὐλογεῖται παρὰ συνιέντων τὰ ἐκείνου σοφίσματα· πῶς εἴρηκας ὅτι οὐδείς ἐστιν, ὃς τοῦτον εὐλογεῖ; Καὶ ὁ ἅγιος. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον, ὁ ψάλλων ἐν πνεύματι λέγει· καὶ οὐ μόνον εὐλογημένον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. πῶς οὖν ἔσται εὐλογημένον τὸ ὄνομα τοῦ Σολομῶντος, ἐν ἁμαρτίαις τὸν βίον αὐτοῦ καταλύσαντος; μὴ γὰρ θεὸς ἦν, ἢ υἱὸς θεοῦ, ὃν εἶπον

dictum in ſecula. Tu quidem dic modò, vbi nam aliquando benedictæ fuerunt in Solomone omnes tribus terræ, vel quo tempore beatum prædicauerunt ipſum, vel quibus ſeculis benedictum fuit nomen eius. Quis enim benedicit Solomoni? ... nes enim ipſum condemnatum habent, vt potè coram Deo malum operatum. HERBANVS. Non Solomon librum Eccleſiaſtem inſcriptum edidit? non etiam omne Prouerbium? quod quidem demonſtrat, quia hic eſt. Nónne eius ſcripta leguntur? Vide igitur quibus in locis ſapientiæ ipſius gratia perſonat & celebratur. Laudatur ab audientibus & glorificatur à legentibus, & benedicitur ab his qui eius ſapientiam intelligunt. Quomodo dixiſti quòd nullus eſt qui huic benedicat? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Nomen eius benedictum in ſpiritu dicit Cãtici autor: nec ſolùm benedictum, ſed etiam in ſecula. Quomodo Solomonis nomen erit benedictum qui in peccatis vitam ſuam finiuit? Non enim Deus erat, neque Dei filius, quomodo

Reg. 3. c. 4. Ioſeph. lib. 8. c. 2. antiqu. Iud.

Dominus meus Ieſus Chriſtus. Etenim non alius cuiuſquam nomen eſt benedictum in ſecula, quàm ſolum nomen Domini mei Ieſu Chriſti & Seruatoris. Solomon verò tandem corruptus eſt, & periit, Dei amore & charitate diſiunctus, & dæmonum intemperiis ac furoribus cohibitus ac detentus. T[illegible]niſi Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cu[illegible]rucifixus & mortuus ad inferos deſcendit, ei manum ſalutarem dediſſet, nihil omninò haberet. Non enim ſolùm non benedictum erit nomen eius, vt dicis, in perpetuum: verumetiam in infinita ſæcula cum peccatoribus afficietur ſupplicio, vt tranſgreſſor, & qui omni bono exciderit. HERBAN. Tuus Chriſtus etiam mortuus, dic mihi, ſalutis dandæ poteſtatem obtinuit, & ſeruare poteſt? Perſpice quomodo ſeipſum nuper liberauit, & Solomonem eripere & ſaluum facere potuit? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Age igitur, dic mihi, quid, & de quo dicit Propheta, Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem? HERBANVS. De ſeipſo planè hoc dicit, ſuppliciter Deum deprecans. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Directè aduerſus veritatem mentitus es. Nónne

Pſal. 67. Deus noſter, Deus ſaluos faciendi, qui nõ alius eſt quàm D. Ieſus. i. ſaluator, ſiue ſalutaris. D. Aug. lib. 17. c. 18. de C. D.

Pſal. 15. Act. Apoſt. c. 2.

ὁ κύριός μου Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ γὰρ οὐδ' ἑνὸς ἐστὶν ἑτέρου τὸ ὄνομα εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀλλ' ἢ μόνον τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ σωτῆρος. Σολομὼν δὲ διεφθάρη πρὸς τὰ τέλη, καὶ ὄλωλε, τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ χωρισθεὶς, καὶ ταῖς ἀσελγείαις τῶν δαιμόνων κωλυθείς. καὶ εἰ μὴ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτε σταυρωθεὶς καὶ θανὼν κατέβη εἰς τὸν ᾅδην, χεῖρα αὐτῷ σωτηρίας δέδωκεν, οὐκ ἔσχεν οὐδέν. οὐ μόνον γὰρ εὐλογημένον ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὡς λέγεις, εἰς τὸ διηνεκὲς, ἀλλά γε καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας συμφορηθήσεται μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν, ὡς παραβάτης καὶ ἔκπτωτος τοῦ παντός. Ερβαν. Ο Χριστός σου καὶ ἀποθανὼν, εἰπέ μοι, δύναμιν ἔσχεν εἰς τὸ σώζειν; θέασαι πῶς ἑαυτὸν ἐρρύσατο ἀρτίως, καὶ Σολομῶντα ἔσχεν ἐξερρύσασθαι; Καὶ ὁ ἅγιος. Τί οὖν, εἰπέ μοι, φάσκει ὁ προφήτης, καὶ περὶ τίνος, Ο'τι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου ἰδεῖν διαφθοράν. Ερβαν. Περὶ ἑαυτοῦ πάντως φάσκει, ἱκετικῶς παρακαλῶν τὸν θεόν. Καὶ ὁ ἅγιος. Ορθῶς ἐψεύσω κατὰ τῆς ἀληθείας· οὐκοῦν οὐκ

ἔστι τὸ μνῆμα Δαβὶδ ἐν τῇ Γαλαισίνῃ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ μνήματι; πῶς οὖν διαγορεύει, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν, οὐδαμῶς ἀναστάς, ἀλλ' ἐν τῷ τάφῳ ἔτι κατακείμενος, καὶ διαφθαρεὶς προδήλως; ἀλλ' ἡ ἀλήθεια δείκνυσιν, ὅτι περὶ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ ταῦτα ἠνίξατο, εἰδὼς ὅτι μετὰ τρίτην ἡμέραν ἀναστήσεται, μὴ ὑπομείνας φθοράν, ὡς δυνατός· ἰδιοποιήσατο δὲ τὸ ῥητὸν, λέξας ὡς περὶ αὐτοῦ, ἐπιστάμενος ὅτι ἐκ τοῦ μηροῦ αὐτοῦ ἔσται ὁ κατὰ σάρκα Χριστός, ἀναστάμενος ἄφθαρτος. Ἑβραῖ. Τέως εἰ καὶ οὕτως ἔχει καθὼς λέγεις, οὐ δεσποτικὴ φωνὴ τό, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, ἀλλ' οἰκέτου τινός, ἢ καταδεεστέρου πρὸς μείζονα παράκλησιν ἄγοντος. εἰδέναι τοιγαροῦν σε δεῖ, ὅτι οὐκ ἦν υἱὸς θεοῦ, ἀλλ' οἰκέτης. Καὶ ὁ ἅγιος. Ο δεσπότης ὁ ἐμός, καὶ ἄνθρωπος κεχρημάτικε, δύο φύσεις κεκτημένος, καὶ δύο οὐσίας, καὶ δύο θελήματα, μίαν δὲ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν. διὰ οὖν τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπό-

Dauidis monumentum eſt in Palæſtina, & corpus eius in ſepulchro? Quomodo igitur pronuntiat, Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis ſanctum tuum videre corruptionem, qui nullo modo reſurrexit, ſed [illegible] ſepulchro adhuc iacet, iampridem corru[illegible]s penitùs? Sed veritas arguit, quòd de meo Chriſto hæc Propheta indicauit, præſciens hunc reſurrecturum poſt tertium diem, non expectata corruptione, vt potè qui potens eſſet. Vaticinium autem ſibi proprium fecit, velut de ſeipſo locutus, ſciens quòd ſecundum carnem de ſuo femore naſciturus eſſet Chriſtus, reſurgens incorruptibilis. HERBAN. Interim etſi ita eſt, ſicut dicis, non hæc vox Domini, Non derelinques animam meam in inferno, ſed cuiuſdam famuli, vel inferioris ad ſuperiorem, ſupplicationem dirigentis. Scire igitur te oportet, quòd non erat Dei filius, ſed famulus. S. ARCHIEPISCOPVS. Dominus meus, & Deus, & homo fuit, duas n[illegible]ras indeptus, & duas eſſentias & duas vo[illegible]ates, ſed vnam eandemque hypoſtaſin. Ergo propter naturam

Reg. 3. c. 2. Hoc vaticinium ſoli Chriſto cōpetere non modò D. Petrus docet. act. Apoſt. c. 2. & D. Paul. Act. c. 13. ſed etiā D. Aug. lib. 17. c. 18. de C. D.

humanitatis vt creatam, & diuinitati vnitam, hanc adiunctiuam vocem velut inuocationem poſuit. Neque hoc eſſe debet ſcandalum. Nam reſurrectio corporis eius, & quòd eius caro in monumento non fuerit corrupta, hoc à diuina poteſtate & virtute Deitatis in humanitatem eius effectum eſt. Cùm igitur humanitas eius diuinitatem implorat, non ego reliquum vereor. HERBANVS. Hoc ſi ita eſt, conſequens eſt, vt idem ſit ipſe & ſeruus, & Dominus: ac neceſſe eſt vt idem tanquam ſeruus ſibi ipſi ſuccumbat velut Domino. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Nugaris fruſtrà argutans. Quòd enim ſit & ſeruus & Dominus, neque ego inficior. Vnus enim eſt idem & filius Dei, quia ſit in diuinitate ſua & humanitate in vna hypoſtaſi, quâ Verbum Dei caro factum eſt, ſicut teſtatur Scriptura, Et habitauit in nobis. HERBANVS. Quòd Dominus tuus, præclarè: ſed ſeruus, quamobrem? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Dominus quidem, vt præexiſtens, ſeruus verò ob id volens factus

D. Paul. ad Philip. 2. de Chriſto loquens: Qui cum in forma Dei eſſet non rapinã arbitratus eſt ſe eſſe æqualẽ Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiens.

Ioan. 1.

Diuus Aug. lib. 9. ca. 15. de C. D.

ἀνθρωπότητος, ὡς κτιστὴν πεφυκυῖαν, καὶ ἡνωμένην τῇ θεότητι, ταύτην τὴν ὑποτακτικὴν φωνὴν, οἷα παράκλησιν τέθηκε. Καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο σκάνδαλον· ἡ γὰρ ἀνάστασις τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ τὸ μὴ φθαρῆναι τὴν σάρκα αὐτοῦ ἐν τῷ μνήματι, ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐνεργήθη εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ· ὅταν οὖν ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ παρακαλεῖ τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἐγὼ λοιπὸν οὐκ αἰσχύνομαι. Ἐρβᾶν. Εἰ οὕτως ἐστὶν, λοιπὸν ὁ αὐτὸς ἐστὶ καὶ δοῦλος, καὶ δεσπότης· καὶ ἐπάναγκες αὐτῷ, ἵνα προσπλαίη ὡς δοῦλος αὐτὸς, ἑαυτῷ ὡς δεσπότης. Καὶ ὁ ἅγιος. Ματαιολογεῖς ἀποφθεγγόμενος. Ὅτι γάρ ἐστι δοῦλος καὶ δεσπότης, οὐδ' αὐτὸς ἀπαναίνομαι· εἷς δὲ ἐστὶν ὁ αὐτὸς καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ὁ εἷς ἐν τῇ θεότητι αὐτοῦ καὶ τῇ ἀνθρωπότητι, ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει, καθ' ὃ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ σὰρξ ἐχρημάτισε, καθὼς φησὶ ἡ γραφὴ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἐρβᾶν. Δεσπότης ὁ σὸς, καλῶς· δοῦλος δὲ, διὰ τί; Καὶ ὁ ἅγιος. Δεσπότης μὲν ὡς προϋπάρχων, δοῦλος δὲ, ἀλλὰ τοῦτο βουλόμενος

ἐλήλυθεν, ἵνα ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, παλαί-
σας τὸν ἀντίπαλον, καὶ ἡττήσας αὐτὸν, ἐλευθε-
ρώσῃ τῆς δουλείας καὶ τῆς κατάρας, τὸν ἐν τῷ
παραδείσῳ κακῶς δουλωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ διὰ
τῆς παραβάσεως. Ερβᾶν. Ἰλιγγιῶ καὶ ἐξίστα-
μαι, εἰ τοῦ Ἰωσὴφ ὁ υἱὸς τοῦ τέκτονος καὶ Μα-
ρίας τῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἐστὶν υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ
εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος. Καὶ ὁ ἅγιος. Οὕτως
οἶμαι· περὶ αὐτοῦ ὁ θεὸς διὰ στόματος τοῦ προ-
φήτου εἴρηκε· Κύριος εἶπε πρός με, υἱός μου
εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Ερβᾶν. Ὅσα
εἴρηκεν ὁ Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ, ὑμεῖς σφετερί-
ζεσθε ταῦτα εἰς τὸν Χριστὸν ὑμῶν. Καὶ ὁ ἅγι.
Ληρεῖς, μὴ κατὰ πεῖραν συνιὼν τὴν γραφήν·
πρόσχες δὲ τί λέγει μετὰ ταῦτα· Αἴτησαι παρ'
ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ
τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ερβᾶν.
Καὶ μὴ ὀλίγων ἐθνῶν ἦρξεν ὁ Δαβὶδ νικήσας
καὶ πατάξας. Καὶ ὁ ἅγιος. Καὶ ἡ κατάσχεσις
αὐτοῦ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐγεγόνει,
πάντως. Παλαιστίνης μόνον ἐκράτησε, καὶ Ἰου-
δαίων ἐβασίλευσε· περάτων δὲ γῆς, οὐδαμῶς.

εἰ δὲ

factus eſt, vt in ſerui forma, aduerſario lucta proſtrato & deuicto, à ſeruitute & maledicto liberaret eum, qui in paradiſo malè propter præuaricationem peccato mancipatus ſeruierat. HERBAN. Vertigine laboro & æſtuo, nec ſum apud me, ſi Ioſephi fabri & Mariæ eius coniugis filius, eſt ipſe Dei filius, qui in hunc mundum venit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Sic puto. De ipſo Deus ore Prophetæ dixit: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. HERBAN. Quæcunque de ſeipſo Dauid protulit, ea vos vindicantes in Chriſtum veſtrum inuertitis. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Deliras, neque vſu neque ratione ſacram Scripturam intelligens. Attende quæ poſtea dicit: *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeßionem tuam terminos terræ.* HERBANVS. Atqui non paucis gentibus dominatus eſt Dauid, quas deuicit & profligauit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. An eius poſſeſſio vſque ad orbis terrarum terminos propagata fuit? Palæſtinæ tantùm omnino imperauit, & Iudæorum rex fuit: finium orbis terrarum nequaquam.

Vt homines ex mortali miſeria ad beatam immortalitaté perducerentur quærendus fuit mediator, qui non ſolùm homo, verú etiam Deus ſit. D. Aug. lib. 9. c. 15. de C. D.

Pſal. 2.

D. Paul. act. c. 13. & Heb. 5. hoc vaticinium refert ad temporariam Chriſti generationem: quá uis poſſit ad æterná pertinere, quia hodie æternitatem denotat, quomodo ſumi poteſt, ad Heb. c. 1.

Quòd ſi etiam gentes ad tempus ſubegit, ſed non ſemper: aliud igitur eſt terminum, & aliud gētem deuictam accipere, fortaſse gentem, quæ ſit tota & integra hæreditas. Ad hæc igitur nugaris & blateras: ſiquidem ad Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum hæc referuntur. Si enim ad orbis terrarum terminos abieris, illic Chriſtum ſpiritaliter regnantem inueneris. De eo igitur Dauid vaticinatus eſt. Animaduerte etiam quòd Chriſtianiſmus vbique principatum obtinet, & per omnes nationes ſunt ei, qui cruci ſuffixus fuit, erectæ, & veluti cippi, firmatæ Eccleſiæ. Quòd autem non de Dauide quidem, ſed de Domino meo & Deo ſermo eſt, audi quid extremum Pſalmi ſubindicat: *Paſces eos in virga ferrea.* Virga illa ferrea eſt pretioſa crux. Quos paſcet? De quibus dixit, *Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, & exultate ei in tremore.* Deinde dicit: *Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.* Quemnam igitur Dauid innuit Dominum, an ſeipſum? Superuacanea oratio.

Hæc veritas hoc tēpore multò manifeſtior facta eſt, ad omnes orbis terrarũ partes pateſacto aditu.

Pſal. 2.

Nullus

εἰ δὲ καὶ ἔθνη πρὸς τὸ πρὶν ὑπέταξεν, ἀλλ' οὐ διὰ παντὸς, ἕτερον οὖν τὸ πέρας, καὶ ἄλλο τὸ δορυάλωτον ἐλέσθαι· ἴσως ἔθνος ὁλόκληρον. ματαιολογεῖς τοιγαροῦν πρὸς ταῦτα. εἰς γὰρ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ταῦτα τῆδε ἀναφέρεται. ἐὰν γὰρ ἀπέλθῃς εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, εὑρήσεις τὸν Χριστὸν πνευματικῶς βασιλεύοντα· περὶ τούτου οὖν ὁ Δαβὶδ ᾐνίξατο· πρόσεχε γὰρ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς πανταχοῦ κεκράτηκε, καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη Ἐκκλησίαι τοῦ ἐσταυρωμένου ἀνεστηλώθησαν· ὅτι δὲ οὐ περὶ τοῦ Δαβὶδ ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ μου, ἄκουσον τί τὸ τέλος τοῦ ψαλμοῦ ἀποφαίνει. Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· ῥάβδος σιδηρᾶ, ὁ τίμιος σταυρός. τίνας ποιμανεῖ; περὶ ὧν εἶπε, Καὶ νῦν βασιλεῖς συνίετε, παιδεύθητε πάντες οἱ κρίνοντες τὴν γῆν, δουλεύσατε τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ· ἔπειτα λέγει. Δράξασθε παιδείας, μή ποτε ὀργισθῇ κύριος, καὶ ἀπολεῖσθε ἐξ ὁδοῦ δικαίας. ἵνα οὖν ἐμφαίνῃ ὁ Δαβὶδ κύριον, ἑαυτὸν ἄρα; περὶ τίνος ὁ λόγος.

οὐδεὶς γὰρ τῶν εὖ φρονούντων, ἑαυτὸν κύριον προσαγορεύσειε. καὶ μᾶλλον ἐγγράφως, ἀλλ' οὖν καὶ ἡλίκος ὁ προφήτης ἔμελλεν εἶναι, εἰ τὸ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ αὐτοῦ ὄνομα εἰς ἑαυτὸν ἐσφετερίζετο, ἢ πάλιν περὶ ἑαυτοῦ ἐπροεφήτευσεν; Ἐνώπιον τοιγαροῦν καὶ ἐπὶ τέλους, ἵνα διαγορεύῃ, ὅταν ἐκκαυθῇ ἐν τάχει ὁ θυμὸς αὐτοῦ, μακάριοι πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ. διὰ τὴν αἰτίαν; μὴ γὰρ θεός ἐστιν· ἄνθρωπος γὰρ ἦν, ὥσπερ εἷς τῶν ἀνθρώπων, καὶ προφήτης ἐχρημάτιζεν. Ὁρᾷς ὅπως οὐδέν εἰσιν ἃ διαγορεύεις. Ἑβραῖ. Μωϋσῆς ὁ προφήτης, εἰ τὴν πεντάτευχον ἀνέγνως, μεγέθη καταρῶν τέθεικεν ἡμῖν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, ἀπὸ θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων, θεὶς καὶ πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ ὑπ' οὐρανὸν ὑπὸ κατάραν, εἴ ποτε ἕτερον θεὸν ὑποδεξόμεθα παρὲξ τοῦ θεοῦ τῶν πατέρων. Τί οὖν λοιπὸν πολυπραγμονεῖς; Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου παρεγγυᾷ ἡμῖν λέγων· Οὐκ ἔσται ἐν σοὶ θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ. ἐγὼ γὰρ εἰμὶ κύριος ὁ θεός σου, ὁ ἀναγαγών σε ἐκ

γῆς

Nullus enim eorum qui rectè ſapiunt,ſeipſum Dominum appellauit, & magis ſcriptis verbis. Quinetiam quantus Propheta futurus eſſet, ſi Domini & Dei ſui nomen vſurpans in ſeipſum transferret, vel rurſus ſi de ſeipſo vaticinatus eſſet? Ergo percipe auribus, in fine quem denuntiat: *Cùm exarſerit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.* Quam ob cauſam? Non enim Deus eſt: homo enim erat: ſicut vnus hominum, & Propheta vaticinabatur. Vides igitur quàm friuola ſunt & futilia quæ obloqueris. HERBANVS. Moſes Propheta, ſi Pentateuchum legiſti, nobis Iſraëlitis magnas execrationes à Deo & angelis & ſanctis ſtatuit, addens etiam omnia elementa quæ ſub cælo ſunt, in maledictionem & execrationem, ſi quando alium Deum ſuſciperemus, præter eum quem patres noſtri coluerunt. Quid igitur amplius curioſè percontaris? Etenim Deus ipſe per Prophetam mandat & iubet nobis, dicens: Non erit Deus apud te recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de

Deut. 28.

Exod. 20. Deut. 5. Leuit. 26.

terra Ægypti. Ad hæc igitur quid tibi videtur? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. De Chananæorum ſculptilibus & ſimulacris, hoc tibi iuſſum & præceptum fuit, Quòd non Deum alienum coles, non autem de vnigenito Dei filio. Quem igitur inducens ſubindicat, dum dicit, *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?* Quinam Dominus*, & ad quem Dominum hæc dixiſſe exiſtimatis, nunc oſtende & ediſſere. HERBANVS. Dominus ſupercœleſtium, & terreſtrium, & ſubterraneorum Deus qui eſt in cœlo: dominus erat etiam Dauid in diebus regni ſui, omnis terræ, cuius rex erat. Dixit igitur huic Deus dicens, Sede à dextris meis: id eſt, Ne declines dextrorſum vel ſiniſtrorſum à dextris mandatis legis, ſed ſerua legem: & ego tibi ſubiiciam omnes gentes, & inimicos tuos ſuppedaneum pedum tuorum faciam. Dicuntur enim arma bellorum iuſtitiæ, etiam in populo, cuſtodia.

Pſal. 109. Hoc de chriſto intelligi ita clarum eſt, vt non ſolùm infideliter & infeliciter, ſed etiam impudenter negetur. D. Aug. lib. 17. c. 17. de C. D.

* *Dixit.*

His omnibus dictis & diſputatis inter ſanctiſſimum

γῆς Αἰγύπτου· τί οὖν δοκεῖ σοι πρὸς ταῦτα; Καὶ ὁ ἅγιος. Περὶ τῶν γλυπτῶν Χαναὰν σοὶ τὰ τῆδε διεντέλλε), Οτι οὐ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ, οὐχὶ δὲ περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τίνα οὖν παρεισάγων ὑποσημαίνει, λέγων· Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ποῖος κύριος; καὶ πρὸς τίνα κύριον ταῦτα λελαληκέναι ὑπολαμβάνετε; ἀρτίως ἀναδίδαξον, καὶ εἰπέ. Ερβαν. Κύριος ὁ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ. Κύριος δὲ καὶ Δαβὶδ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ τῆς βασιλείας ἁπάσης τῆς γῆς, ἧς ἐβασίλευσεν· εἴρηκεν οὖν αὐτῷ ὁ θεὸς, λέγων, ἐν τοῖς δεξιοῖς καθέζου. τουτ᾽ ἔστι, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ ἀπὸ τῶν δεξιῶν παραγγελμάτων τοῦ νόμου, ἀλλὰ τήρει τὸν νόμον· κἀγὼ ὑποτάξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου ποιήσω· λέγεται γὰρ ὅπλα πολέμων δικαιοσύνης, καὶ φυλακὴ ἐν τῷ λαῷ.

Τούτων * πασῶν ῥηθεισῶν μεταξὺ τοῦ ἁγιω- πάντων ῥηθέντων.

τάτου Ἀρχιεπισκόπου, καὶ Ερβᾶν τοῦ νομοδι-
δασκάλου, παρόντος τε τοῦ εὐσεβεστάτου βασι-
λέως, τε τινῶν ἐπισκόπων, τε τοῦ πλήθους τῶν
Ἰουδαίων, τε πάσης τῆς πόλεως, ἡ ἀμφιβολία
λύσιν οὐκ ἔσχεν· ἑσπέρα γὰρ καταλαβοῦσα ἔκο-
ψεν αὐτῶν τὴν δίκην. Ἔχαιρον δὲ οἱ Ἰουδαῖοι
ἐπὶ τῷ Ερβᾶν, ὅτι ὅλως ἠντάρκησε εἶναι μετὰ
τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐν λέξεσιν, τε κατεφίλουν
αὐτὸν ἅπαντες εὐμενῶς. Ὁ δὲ Ερβᾶν εἶπεν αὐ-
τοῖς, Εὐξώμεθα μᾶλλον, ἀδελφοὶ, ὅπως βοη-
θήσῃ ἡμῖν ὁ θεὸς τοῦ νόμου, ὅτι, ὡς ὁρᾶτε, ὁ
Ἀρχιεπίσκοπος πολυμήχανος ἄνθρωπός ἐστιν
ἐν ταῖς γραφαῖς, καὶ βία τίς ἐστιν οὐ μικρὰ,
ἵνα πείσωμεν αὐτόν. ὑμεῖς οἴδατε, ὅτι ὑπὲρ
ἡμᾶς ἐπίσταται τὰ ἡμῶν· οἱ δὲ ἐθαρσοποίουν
αὐτὸν μὴ φοβεῖσθαι.

Τῇ ἐπαύριον πάλιν ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς
κροτηθῆναι συνέδριον· καὶ ἑτοιμασίας λοιπὸν
γινομένης, καὶ προκαθησάντων τοῦ βασιλέως
τε τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἦλθον οἱ Ἰουδαῖοι, εἶθ'
ἴσ. σιγὴν οὕτως προέστησαν Ερβᾶν. Καὶ * προστάξας ὁ
ϖ. ἅγιος, ἔφη. Ὁ ἅγιος. Χθὲς εἶπας ὅτι Μωϋ-

σῆς

ctiſſimum Archiepiſcopum, & Herbanum legis doctorem, præſente etiam pietate illuſtriſſimo Rege, & quibuſdam Epiſcopis, & multitudine Iudæorum, atque vniuerſa ciuitate, nec dubitatio ſolutionem ſiue exitum habuit. Nam flexus in veſperam dies, ipſorum diſſertationem & cauſæ iudicium intercidit. Gaudebant autem Iudæi ſuper Herbano, quòd hic cõtra Archiepiſcopum in diſputatione ſtare integrè & fortiter potuiſſet, nec defeciſſet: atque omnes ipſum deoſculabantur, & magna beneuolentia proſequebantur. Herbanus autem ipſis dixit: Imò verò, fratres, Deum legis, vt nobis adſit & opituletur, precemur: quia, ſicut videtis, Archiepiſcopus eſt homo valde ſolers, & diſputator in ſacris Scripturis ſubtiliter exercitatus: & vis quædam eſt nõ parua, vt ei fidẽ faciamus. Vos ſcitis, quòd ſupra nos noſtra dogmata ſcit & intelligit: Iudæi verò ipſum cõfirmabant, & animi præſentiam huic addebant, ne metu labaſceret.

Congreſſus ſecundi diei iterum de diuinitate Chriſti & humanitate & de eius paſſione & morte.

Craſtino rurſus die Rex cõſeſſum & diſputationem cum applauſu iuſſit inſtaurari. Cæterum eadem alacritate Rege in primo loco ſedente & Archiepiſcopo, aduenerunt Iudæi, deinde Herbanum conſtituerunt. Ac ſanctus Archiepiſcopus,* ait. S. ARCH. Heri dixiſti,

* *indicto ſilentio.*

Deut. 28. Moſem Prophetam maledictum & execrationem Iudæis impoſuiſſe à Deo, & ab Angelis, & elementis. Quod neque ipſe dubito. Ac præclare quidem Propheta fecit, ſciens veſtram lubricam fidem, & mentis ac conſilij inconſtantiam. Si enim cùm hoc ita factum ſit & conſtitutum, veſtros tamen filios & filias dæmoniis immolaſtis: quid non facturi & demonſtraturi fuiſſetis, ſi hanc execrationem non vobis tanquam in theſauro reſeruaſſet? Nos autem Chriſtiani nunquid idolis credimus? nunquid alienum Deum in medium inducimus? Verbum magni & præpotentis Dei, eius inquam Dei, qui Abrahamum amauit & illius poſteros, quòd carnem aſſumpſit virtute Spiritus ſancti ex virgine Maria, integerrima & caſtiſſima Dei genitrice, propter ſalutem noſtram cognoſcentes, cum ipſo etiam Patre & ſancto Spiritu eius, vnum verum Deum adoramus & colimus, neque detrahentes quicquam, neque adiicientes, præterquamquòd veriùs & puriùs quàm vos deitatem cognoſcentes credimus. Moſem verò, & quæ ab illo ſunt præclare & ritè inſtituta & ſancita, præclare etiam adimpleta, & quæ ceſſauerunt,

Iudæi in fide mobiles, Deo contumaces, increduli. Pſa. 77. & 94. Heb. 3.

1. Corinth. ca. 8.

Pater, Filius, Spiritus Sanctus, Deus vnus adorandus.

σῆς ὁ προφήτης καθάπερ τέθηκε τοῖς Ἰουδαίοις
ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν στοιχείων·
καὶ οὐδ' αὐτὸς ἀμφιβάλλω. Καὶ καλῶς πεποίη-
κεν ὁ προφήτης, εἰδὼς ὑμῶν τὸ ἀλιτήριον τῆς
γνώμης, καὶ τὸ τῆς προαιρέσεως ἄστατον. Εἰ γὰρ
καὶ τούτου γινομένου τοὺς υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυ-
γατέρας ἐθύσατε τοῖς δαιμονίοις, τί οὐκ ἂν
οὐκ ἐνεδείξασθε, εἰ ταύτην τὴν ἀρὰν οὐ
τεθησαύρηκεν ὑμῖν; Καὶ ἡμεῖς οὖν οἱ Χριστια-
νοὶ, μὴ εἴδωλα πιστεύομεν· μὴ ἀλλότριον θεὸν
εἰς τὸ μέσον εἰσφέρομεν· τὸν λόγον τοῦ μεγά-
λου θεοῦ, τοῦ τὸν Ἀβραὰμ ἀγαπήσαντος, καὶ
τοὺς ἀπ' ἐκείνου, σαρκωθέντος ἐκ πνεύματος
ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ παναγίου
θεοτόκου, ἐγνωκότες διὰ τὴν ἡμετέραν σωτη-
ρίαν, σὺν αὐτῷ τῷ καὶ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύ-
ματι αὐτοῦ, ἕνα θεὸν ἀληθινὸν προσκυνοῦμεν
καὶ λατρεύομεν, οὔτε ἀφελόντες τι, ἀλλ' οὔτε
προσθέντες, πλὴν τρανώτερον καὶ καθαρώτε-
ρον ὑμῶν ἐπεγνωκότες τὴν θεότητα, πιστεύο-
μεν. Μωϋσέα δὲ καὶ τὰ παρ' ἐκείνου καλῶς
νομοθετηθέντα, καὶ καλῶς πληρωθέντα, καὶ κα-

ταπαύσαντα ἀποδεχόμεθα. Τὸ δὲ, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, Δαβὶδ λελάληκεν· ἐνταῦθα γὰρ πρὸς τὸν λόγον καταντήσαντες ἡσυχάσαμεν, καὶ δέον ἐντεῦθεν πάλιν ἀπάρξασθαι. Εἰ οὖν Δαβὶδ κύριος ἦν τῆς γῆς, ἧς ἐβασίλευσεν, ὁμολογῶ, κύριος δὲ, σκιᾶς ἀνάπλεος καὶ ἐνυπνίου, καθὰ καὶ πάντες ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι. Ὅτι δὲ καὶ ἑαυτὸν κύριον προσηγόρευσεν, ἀβέβαιον καὶ ἀνίσχυρον, καὶ ἀσύγκριτον. οὐ γὰρ τοιαύτην συνήθειαν εὕρομεν πώποτε, ἵνα τις κύριον ἑαυτὸν ἑαυτοῦ προσαγορεύσῃ· εἶπε δὲ ὁ κύριος τῷ λόγῳ αὐτοῦ καὶ υἱῷ, τῷ καὶ ἐνανθρωπήσαντι καὶ ἀποθανόντι, καὶ ἀναστάντι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέντι, ἐνώπιον τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ παρελθόντι πᾶσαν τὴν τῶν ἄνω δυνάμεων σύνταξιν, καὶ ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ καθίσαντι· τοῦτο γὰρ εἶπεν ἡ δύναμις τῆς αὐτοῦ θεότητος, τῇ ἀχράντῳ αὐτοῦ ἀνθρωπότητι λέγουσα, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν ἥξῃ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, καὶ

ἀποστελῶ

ſauerunt, approbamus. Illud autem, *Dixit Dominus Domino meo*, Dauid locutus eſt. Ibi enim heſterna die ſermone deducto tandem conquieuimus: inde denuò exordiri oportet. Si igitur Dauid Dominus erat terræ, cuius rex erat, quod fateor, Dominus erat, vmbra & inſomnio plenus, quemadmodum & nos omnes homines. Quòd autem ſeipſum Dominum appellauit, inualidum & infirmum, imbelle atque dubium, nec dum iudicatum. Nunquam enim hanc conſuetudinem inuenimus, vt quis ſemetipſum Dominum ſuum appellet. Dixit autem Dominus Verbo ſuo, id eſt, filio: ei, inquam, qui factus eſt homo, qui mortuus eſt, & qui tertio die à mortuis reuixit, & poſt quadraginta dies è monte Oliuarum in cœlos aſſumptus eſt coram diſcipulis ſuis & Apoſtolis: & qui omnem ſuperiorum poteſtatum ordinem ſuperauit, & qui in dextra maieſtatis eius conſedit. Hoc enim dixit poteſtas ſiue virtus diuinitatis eius, impollutæ ipſius atque incontaminatæ humanitati dicens, Sede à dextris meis donec mundi finis & conſummatio venerit, &

Pſal. 109.

Act. Apoſt. 1.

Regnũ Chriſti æternũ.

Act. 10. mittam te iudicem viuorum & mortuorum.
2 Timoth. 4 Et tunc flectet omne genu ſupercæleſtium,
1. Corinth. 15. terreſtrium, & inferorum, potentiæ tuæ: tuí-
Rom. 14. Philip. 2. que inimici proſternentur, veluti calcandum
ſcabellum pedum tuorum: & reddes vnicui-
Rom. 2. que ſecundum opera ſua. Hæc veritas ſic in-
terpretatur & exponit, ſi modò velis aſſentiri
Chriſtus crucifixus Iudæis ſcandalū & gentibus ſtultitia. & approbare. HERBANVS. Magnam certè
blaſphemiam in mundum inuehis dicendo
palo & cruci affixum, ſedere à dextris maie-
ſtatis diuinæ in altiſſimis. SANCTVS AR-
CHIEPISCOPVS. Si cruci confixus fuit,
an idcircò crux eius tibi eſt ſcandalum? Vt
autem confirmêris, quòd rectè ſum interpre-
tatus illud, nempè, *Dixit Dominus Domino
meo, Sede à dextris meis*, aduerte quod in ſe-
quenti verſiculo ſequitur; quomodo crucis
gratiam ſubindicat, cuius cauſa tu offendi
mauis. *Virgam virtutis* (inquit) *emittet tibi
Dominus ex Sion: dominare in medio inimi-
corum tuorum.* HERBANVS. Virgam quam
dicit, crucem eſſe ſuſpicaris? Quod ſi ita
eſſet, ipſum crucem, & non virgam dixiſſe
oportuit. Quòd autem ex Sione virgam ſe
emiſſurum eſſe affirmat, non e monte Sina
exciſum

ἀποστελῶ σε κριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν· καὶ τότε κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, τῇ ἐξουσίᾳ τῇ σῇ, καὶ οἱ ἐχθροί σου τεθήσονται ὡς καταπάτημα, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου, καὶ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· ταῦτα ἡ ἀλήθεια ἑρμηνεύει, εἴπερ καὶ βούλει καταδέξασθαι. Ερβαν. Μεγάλην βλασφημίαν εἰσφέρεις σὺ εἰς τὸν κόσμον, τὸν ἐσταυρωμένον λέγων εἶναι ἐν δεξιᾷ τῆς δυνάμεως ἐν τοῖς ὑψίστοις. Καὶ ὁ ἅγιος. Εἰ ἐσταύρωται, τούτου γε ἕνεκεν ὁ σταυρὸς αὐτοῦ πέφυκε σκάνδαλον; ἵνα δὲ βεβαιωθῇς, ὅτι καλῶς ἡρμήνευσα τό, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, πρόσχες καὶ τῷ ἑξῆς στίχῳ, ὅπως χάρειν τοῦ σταυροῦ ὑποφαίνει, περὶ οὗ σὺ παραιρῇ* σκανδαλίζεσθαι· ῥάβδον δυνά- ἴσ. περιει- ρηκας.
μεως, φησί, ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. Ερβ. Τίνα ῥάβδον, ἣν παραγορεύει, σταυρὸν σὺ ὑπολαμβάνεις; εἰ οὖν οὕτως ἦν, εἶπεν αὐτὸν σταυρὸν εἰρηκέναι, καὶ οὐ ῥάβδον. Οτι δὲ ἐκ Σιὼν ἀποσταλῆναι τὴν ῥάβδον ὑπαγορεύει, μὴ ἀπὸ τοῦ ὄρους Σινᾶ

ἐτμήθη τὸ ξύλον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ ὁ σταυρός· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχῃς δεῖξαι περὶ τούτου. Καὶ ὁ ἅγιος. Αναγωγικῶς ὁ προφήτης, ἀνόητε, τὴν ῥάβδον ἠνίξατο. ὃν τρόπον ἡ ῥάβδος ἀφ' ἑαυτῆς κινηθῆναι οὐ δύναται, ἢ τυπῆσαι τινὰ, μὴ οὔσης χειρὸς, τῆς ἐνδυναμούσης αὐτὴν τῇ ἑαυτῆς ἀφῇ· παραπλησίως καὶ ὁ τίμιος σταυρός· αὐτὸς μὲν γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἐδέετο δὲ δυνάμεως ἐκ Σιὼν, ἵνα ἀρθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἐναντίων τοῦ πλάσματος τοῦ βασιλέως κυρίου. ἐκ Σιὼν δὲ ἀκούων, μὴ κάτω περιβλέπου. Τὸ Σινᾶ ὄρος κατὰ νοῦν λογιζόμενος· καὶ τοῦτο γὰρ ἀναγωγικῶς εἴρηται. Σιὼν γάρ ἐστιν ἡ ἄνω μητρόπολις κυρίου, ἐν ᾗπερ αὐτὸς κατοικεῖ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ. παρεγένετο τοίνυν ἡ θεία δύναμις ἐκ τῆς ἄνω Σιὼν, τουτέστι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἦρε τὴν ῥάβδον ἀπὸ τῆς γῆς· τὸν τίμιον λέγω καὶ ζωοποιὸν σταυρόν. Καὶ ἐκτείνας τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸν ὑψηλὸν βραχίονα, ἐπάταξε πάντας τοὺς ὑπεναντίους, καὶ νενίκηκε· τουτέστι τὸν ᾅδην, τὸν θάνατον,

excіſum illud lignum fuit, ex quo crux facta eſt: ſed non poſſes illud probare. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. O demens, anagogicè & per ænigma Propheta virgam dixit. Quemadmodum enim virga à ſeipſa moueri non poteſt, vel aliquem ferire, ſi abſit manus, quæ ſuo contactu eam roboret: ſic & crux pretioſa, ſi quidem ipſa erat è terra, virtute autem ex Sione indigebat, vt extolleretur aduerſus inimicos Regis Chriſti; imò verò contra aduerſarios creaturæ regis Domini. Ex Sione autem cùm audis, ne tu deorſum circumſpice. Sina mons, qui mente & animo cernitur: hoc enim anagogicè ſiue myſticè dictum eſt. Sion enim eſt ſuperna ciuitatum mater ciuitas Domini, in qua ipſe habitat, & omnes Angeli eius. Vis igitur ſiue poteſtas diuina ex ſuperna Sione, id eſt, è cœlo Verbum, Dei [i. filius] deſcendit, & è terra virgam ſuſtulit: pretioſam & venerandam, atque viuificam crucem intelligo. Et extendens manum dextram, & excelſum brachium, ſuos omnes aduerſarios percuſſit, & vicit: id eſt, Orcũ ſiue infernum,

Virga virtutis hîc explicatur crux Chriſti, quæ potẽtiſſima eſt. ab aliis ſceptrum potẽtiæ, quod tamen ſceptrum non incõmodè crux Chriſti intelligetur, inſigne Chriſtianorum.

Abſorpta eſt mors in victoria. 1. Corinth. 6. 15. mortem, peccatum, iudicium, & illum ipſum malignum ſerpentem[r], cum (inquam) qui Heuam cum Adamo in Edem ſiue Paradiſo impia fraude obſtrinxit: atque illicò in me-

Ioan. 3. dio ſuorum inimicorum dominatus eſt. Huic Regi dedit Deus & pater, vt mundum vniuerſum iudicet, cùm finis & conſummatio

Iuſti fulgebunt vt ſol in regno Patris. Matth. 13. venerit, & reſurrectio facta fuerit. Quinetiam ſancti omnes circum ipſum fulgebunt veluti luminaria. Ac vide quomodo infert dicens: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in*

Huius Doctoris impatiés animus nec adhuc tractabilis arte. *ſplendoribus ſanctorum tuorum.* HERBANVS. Eúm-ne, qui ex Ioſepho procreatus eſt, dicis venturum ad mundum iudicandum? Papæ! ô magna deceptio, & ingens error! SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Re vera, qui cæcutit, ſolem intueri non poteſt. Ioſephus ille non ſuo ſemine meum Deum Dominum procreauit (abſit) quemadmodum tu cæcutiens aſſeris, mente captus & illuſus. Verumtamen tibi dicam, vnde meus dilectus Dominus Ieſus Chriſtus, ortus effloruit.

Pſal. 109. Hoc oraculum multo meliùs hîc explicatur de prima & non enarra- ruit. Dicit igitur Deus de eo: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Ne verò tu, qui mente & intelligentia cares, dixeris, quòd ſermone tenui & nudo dictum eſt ſubiunxit: *Iurauit*

Dominus

θάνατον, τὴν ἁμαρτίαν, τὸ κατάκριμα, καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν κακότροπον ὄφιν, τὸν τὴν Εὔαν σὺν τῷ Αδὰμ ἐν τῇ Εδὲμ ἐξαπατήσαντα· καὶ εὐθέως κατακυλίουσιν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ· τούτῳ τῷ βασιλεῖ δέδωκεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, τοῦ* κρῖναι τὸν κόσμον αὐτοῦ ἅπαντα, ἴσ. τὸ ὁπόταν ἥξῃ τὸ τέλος, καὶ ἀνάστασις γένηται· καὶ πάντες οἱ ἅγιοι περὶ κύκλῳ αὐτοῦ λάμψουσιν ὡς φωστῆρες. Καὶ ὅρα πῶς ἐπάγει λέγων· Μετά σου ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. Ερβαν. Τὸν ἐκ τοῦ Ιωσὴφ γεννηθέντα λέγεις, ὅτι ἥξει κρῖναι τὸν κόσμον; βαβαὶ, τῆς περιπλανήσεως! Καὶ ὁ ἅγιος. Επ' ἀληθείας τυφλώττων τις, ἥλιον βλέπειν οὐ δύναται. Ιωσὴφ τὸν ἐμὸν θεὸν δεσπότην οὐκ ἔσπειρε, μὴ γένοιτο· καθάπερ σὺ μυωπάζων φὴς, φρεναπατώμενος· ἀλλ' ὅμως ἐρῶ σοι, πόθεν ὁ ἀγαπητός μου κύριος Ιησοῦς Χριστὸς ἐβλάστησε· λέγει τοίνυν ὁ θεὸς περὶ αὐτοῦ· Εκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς σὺ ὁ ἀσυνέτος, ὅτι λόγῳ ψιλῷ ἐῤῥέθη, ἐπήγαγεν· ὤμοσε

Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. ἵνα δὲ μὴ μετὰ ταῦτα εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, ἀντεπήγαγεν, ὅτι ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. ὤμοσε, φησὶν, ὁ θεὸς ἡμῶν, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας μου εἶ σύ. Ἔπειτα ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν μεταπίθεται, εἴρηκεν· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ὅπως δὲ ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ παρῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, ὁ Ἡσαΐας λέγει· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· ἐκεῖσε οὖν λέγει Δαβὶδ, πῶς γυμνῇ τῇ θεότητι, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· ἐνταῦθα δὲ Ἡσαΐας περὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ, πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου. Εἰ δὲ ἃ προλέγει Δαβὶδ, εἰς οὐδὲν ταῦτα μετάγεις. Δαβὶδ ἢ τις ἕτερος πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηται; ἢ μόνος ὁ δεσπότης μου, καὶ θεός μου, καὶ κύριος; Ἑβραῖ. Οἶδα ὅτι ὁ Χριστὸς σοι ἐγεννήθη, ἀλλ' ὅτι πάντως ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ, πλὴν ὅτι που δῆλον, ὥσπερ προείρηται.

Dominus, & non pœnitebit eum. Ne ve etiam dicas poſtea, quòd non eſt de ipſius Dei eſſentia, viciſſim adiunxit, *Ex vtero ante luciferum genui te*. Iurauit, inquit, Deus noſter, quòd tu es ex mea eſſentia. Deinde ne dixeris, ſacerdotium Aaronis non transferri, dixit: *Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedechis*. Quomodo autem humanitas ipſius in mundo verſata eſt Eſaias dicit: *Ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod eſt, ſi velis interpretari, Nobiſcum Deus*. Illic igitur Dauid effatur, quomodo nuda diuinitate, *Ex vtero ante luciferum genui te*: hîc verò Eſaias, de ea quæ eſt ſecundum carnem generatione ipſius, quomodo ex ſemper virgine & Deipara natus eſt. Si autem quæ prædicit Dauid, in hunc ipſum transfers: an Dauid, an alius quiuis ante luciferum genitus eſt? an ſolus herus meus, & Deus meus, & Dominus meus? HERBANVS. Scio quòd tuus Chriſtus natus eſt: ſed quòd omnino ex ſemine Ioſephi ſatus ſit, hoc cuiuis perſpicuum & notum eſt, vt

bili Chriſti generatione quàm vt à nõnullis de ſecunda ex vtero illibatæ virginis qua verus homo eſt, vt illa verus Deus.

Vaticinium de vero & æterno Dei ſacerdotio. Hebr. c. 7. D. Auguſt. lib. 17. c. 17. de Ciuit. D.

Vaticinium de Chriſti humanitate. Eſa. 7. Matth. 1.

Impia Iudæorum necdum finita blaſphemia.

prædictum fuit. S. ARCHIEPISCOPVS. Ne inſolenter & impiè loquaris. Non enim ex Ioſephi ſatu, vt tu opinaris, ſed ex Spiritu ſancto genitus eſt. Nam de ipſo Propheta locutus eſt, & ſubindicans quòd Virgo non corrupta fuit ab Ioſepho, hæc dicit: *Dabitur obſignatus liber viro ſcienti literas, Et dicet vir, Non poſſum legere: Liber enim obſignatus eſt.* Quid aliud liber ſigillo obſignatus, quàm Virgo & Dei genitrix? Quis ille vir? Ioſephus faber Quid quòd & literas ſcienti, id eſt, qui aliis nuptiis cum alia coniuge congreſſus eſt, de qua liberos ſuſtulit. Quid autem quòd is diuinam tabulam, nempe librum legere non potuerit? id eſt, cum ipſa virgine commiſceri non potuit, ex Deo intelligens, quòd hæc Domino Ieſu eſſet clauſa, & reſeruata incorrupta & integra, vt de Spiritu ſancto Deus carnem ferens, & mortalis hoc ſecundum eſſentiam ex ipſa naſceretur. HERBANVS. Iam prædixi, te quàm plurima prorſus præmeditatum eſſe, vt hæc excogitares: hominem autem duntaxat Maria peperit, & non Deum.

Angelus dixit Virgini, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obũbrabit te. Luc. c. 1.

Eſa. 29.

Nota hunc locum non probari omnibus orthodoxis.

Non modò non potuit, ſed ne quidem voluit.

Quonam

προείρηται. Καὶ ὁ ἅγιος. Μὴ σφάλλου· οὐ γὰρ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ, ὡς σὺ νομίζεις, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου γεγέννηται. λελάληκε γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ προφήτης, καὶ ὑποδεικνύων ὅτι οὐκ ἐφθάρη παρὰ τοῦ Ἰωσὴφ ἡ παρθένος, τάδε φησί· δοθήσεται τὸ ἐσφραγισμένον βιβλίον ἀνδρὶ εἰδότι γράμματα· καὶ ἐρεῖ ὁ ἀνὴρ, οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι· τὸ γὰρ βιβλίον ἐσφράγισται. Τί τὸ βιβλίον τὸ ἐσφραγισμένον, ἀλλ' ἢ ἡ παρθένος καὶ θεοτόκος; τίς ὁ ἀνήρ; Ἰωσὴφ ὁ τέκτων. τί δὲ ὅτι καὶ γράμματα εἰδότι; τουτέστι γάμῳ ἐν ἄλλῃ γυναικὶ προσομιλήσαντι, ἐφ' ᾗ γυναικὶ καὶ τέκνα ἐκέκτητο. τί δὲ ὅτι οὐκ ἠδύνατο ἀναγνῶναι τὴν θείαν δέλτον, τὸ βιβλίον, τουτέστι οὐκ ἠδύνατο συγγενέσθαι μετ' αὐτῆς, θεόθεν κατανοήσας, ὅτι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐστὶν ἐγκεκλεισμένη τε καὶ τετηρημένη ἐν ἀφθαρσίᾳ, ὅπως ἐκ πνεύματος ἁγίου σαρκοφόρος ὁ θεὸς, καὶ βροτὸς ὁ κατ' οὐσίαν γεννηθεὶς ἐξ αὐτῆς. Ερβαν. Οτι πλεῖστα κατεμελέτησας πάντως, ἵνα ταῦτα ἐξεύρῃς· ἄνθρωπον δὲ ἅπαξ ἡ Μαρία γεγέννηκε, καὶ οὐ θεόν.

ποίῳ τρόπῳ σὺ θεὸν ἐπονομάζεις, τὸν ἐκ Μαρίας γεννηθέντα; Καὶ ὁ ἅγιος. Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν ἀξίως γεγέννηκεν. Ερβαν. Καὶ πῶς ἐχώρησεν ἡ μήτρα τῆς γυναικὸς τὸ φοβερὸν μέγεθος τῆς θεότητος; Καὶ ὁ ἅγιος. Ως οὐ κατέφλεξεν τὴν βάτον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ πῦρ· καὶ πρὸς τούτοις παρθένος ἐγέννησε, καὶ μετὰ τόκον, πάλιν παρθένος διέμεινεν. Ερβαν. Λοιπὸν ἐν φαντασίᾳ καὶ δοκήσει ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ· ἀδύνατον γὰρ τοῦτο, καὶ παντάπασιν ἄπιστον. Καὶ ὁ ἅγιος. Εν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις πῶς εἰσῆλθεν Αββακοὺμ πρὸς Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων, τῆς θύρας τοῦ λάκκου δεσμοῖς καὶ σφραγῖσιν περιεσφιγμένης; ἀπάγγειλον δή μοι πῶς εἰσῆλθεν ἐκεῖνος, καὶ ἐξῆλθε, καὶ οὔτε τὴν θύραν ἀνέῳξεν, οὔτε τὰς σφραγῖδας ἐλυμήνατο. Ερβαν. Εξ ἑτοίμου τὰς
ἴσ. ἂς ἀντιρρήσεις ἐξεῦρες ὡς * οὐδεὶς ἕτερος· πλὴν, τὸ βιοθάνατον γεγονέναι τὸν Χριστόν σου, σκανδαλίζει τὸ πνεῦμά μου. Καὶ ὁ ἅγιος. Αγνοῶν τὸ τοῦ πάθους τοῦ θανάτου αὐτοῦ θεῖον μυστήριον, εἰκότως σκανδαλίζῃ· ἄκουσον δὲ τίνα ὁ προ-

φήτης

Quonam igitur modo tu illum Deum nominas, qui ex Maria natus eſt? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Deum & hominem eundem dignè genuit. HERBANVS. Et quomodo mulieris vterus horrendam illam Deitatis maieſtatem capere potuit? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quemadmodum ignis rubum in deſerto non combuſſit: Sic præterea Virgo peperit, & poſt partum rurſus Virgo permanſit. HERBANVS. Cæterùm viſione ſiue imaginatione & opinione, non veritate, ex ipſa natus eſt: neque hoc fieri poteſt, quod prorſus eſt incredibile. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. In diebus illis quomodo Abacuc ad Danielem ingreſſus eſt in Leonum lacum ſiue foueam, oſtio ſpeluncæ vinculis & ſigillis obſerato? Narra mihi quomodo ingreſſus eſt, & egreſſus, neque oſtium aperuit, neque ſigilla & ſeras effregit. HERBANVS. In promptu contradictiones excogitaſti quas nullus alius: verumtamen quòd violenta morte tuus Chriſtus periit, hoc meum ſpíritum vehementer ſcandaliſſat & offendit. S. ARCHIEPISC. Ignorans perpeſſionis & mortis huius diuinum myſteriũ, meritò offenderis. Audi in primis quæ Pro-

Exod. 3. Rubus ardebat igne, nec tamen conſumebatur.

Dan. 14.

Iudæi autẽ Chriſtum quem ſperãt non moriturum eſſe ſperant. D. Auguſt. lib. 17. c. 18. de Ciu. D. cùm tamen talis ſit iſta vita mortalium vt nec ipſe Dominus aliter ab illa careret, niſi per mortem, vt ait id. ibidem.

Sequuntur oracula de paſſione & morte Chriſti.

* *Amplianit ſuper me calcaneum.* Diuus Aug. lib. 17. de Ciu. Dei.

Pſal. 40.
Pſal. 108.

Iudas proditor ita impius & à Deo derelictus, vt videretur optare infelicitatem & execrationem.

Pſal. 108.
Sap. 2.

Matth. 27.
Zach. 11.

pheta de Iuda proditore dicit. Qui edebat panes meos*, magnificauit in me ſupplantationem. Et poſtea dicit de eo: *Et induit maledictionem ſicut veſtimentum, & intrauit ſicut aqua in viſcera eius, & ſicut oleum in oſsibus eius. Quia noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.* Atque item de ſcribis & ſacerdotum principibus, & de ipſorum contra Dominum conſilio, dicit: *Contra me murmurarunt omnes inimici mei: Contra me cogitabant mala mihi: Verbum nefarium contra me poſuerunt: Et poſuerunt contra me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.* Et alio in loco dicit Eſaias ſub perſona veſtra qui eſtis impij: *Inſidiemur iuſto, quoniam inutilis eſt nobis.* Et de pretio eius dicit Hieremias, quod pretium dediſtis Iudæ proditori pro mercede cædis. *Et acceperunt triginta argenteos, pretium ipſius æſtimati, quem æſtimauerunt à filiis Iſraëlis, & impenderunt eos in agrum figuli, ſicut præcepit*

mihi

φήτης λέγει ἐν τοῖς περὶ τοῦ προδότου Ιούδα. Ο ἐσθίων ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν. Καὶ μετέπειτα λέγει περὶ αὐτοῦ, Καὶ ἐνεδύσατο κατάραν ὡς ἱμάτιον, καὶ εἰσῆλθεν ὡσεὶ ὕδωρ, εἰς τὰ ἔγκατα αὐτοῦ, καὶ ὡσεὶ ἔλαιον ἐν τοῖς ὀστέοις αὐτοῦ· καθότι οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ περὶ τῶν γραμματέων καὶ ἀρχιερέων, καὶ τῆς κατὰ τοῦ κυρίου βουλῆς αὐτῶν, λέγει, Κατ' ἐμοῦ ἐψιθύριζον πάντες οἱ ἐχθροί μοι· κατ' ἐμοῦ ἐλογίζοντο κακά μοι· λόγον παράνομον κατέθεντο κατ' ἐμοῦ· καὶ ἔθεντο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς μου. Καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει ὁ Ησαΐας ἐκ προσώπου ὑμῶν τῶν ἀσεβῶν· Ενεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν. Καὶ περὶ τοῦ τιμήματος αὐτοῦ φάσκει Ιερεμίας, Ο περὶ τίμημα ἐδώκατε Ιούδα τῷ προδότῃ, μισθοῦ ἕνεκα μιαιφονίας· Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ισραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ

μοι κύριος. Καὶ περὶ τῆς προδοσίας αὐτοῦ λέγει. Ινα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Ερβαν. Εθνος ἡμεῖς, οἱ λαοὶ ἴσως ὠνομάσθημεν· βασιλεῖς δὲ δι᾽ ἣν αἰτίαν κεκλήμεθα; Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐ λελάληκεν ὁ θεὸς τῷ Αβραὰμ, λέγων, Ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολύ; ἐκ τούτου ἔθνος καὶ ὑμεῖς προσαγορεύεσθε. Καὶ Μωσῆς δὲ οὐκ εἶπεν πρὸς τὸν θεὸν, ὅτι ἐνδοξασθήσομαι ἐγώ τε, καὶ ὁ λαὸς οὗτος παρὰ πάντα τὰ ἔθνη; Καὶ μετέπειτα, Καὶ γνώσομαι, φησὶν, ὅτι λαός σου τὸ ἔθνος τοῦτο, καὶ λαὸς, καὶ ἔθνος. Τὸ δὲ, Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· ὡς μὲν βασίλειον ἱεράτευμα προσαγορευθέντες παρὰ Μωσέως, βασιλεῖς, ὡς δὲ περί τι ἐκλεχθέντες παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, ἄρχοντες· συνήχθητε μὲν κατὰ τοῦ κυρίου μὲν, ὡς θεοῦ καὶ δημιουργοῦ· κατὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀνθρώπου ἀληθοῦς,

mihi Dominus. Et de proditione eius dicit: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius*. HERBANVS. Nos Gentes ſicut populi fortaſse nominati ſumus: ſed Reges quam ob cauſam vocati ſumus? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Nónne Deus Abrahamo locutus eſt, dicens, *Faciam te in gentem magnam & multam?* Ex eo Gentes etiam vos nuncupamini. Nunquid etiam dixit Moſes ad Deum, *Quòd glorificabor ego & hic populus ſupra omnes Gentes?* Ac poſtea quidem: *Cognoſcam* (inquit) *quòd populus tuus gens hæc, & populus & gens*. Hoc autem, *Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius*: Vt regale quidem ſacerdotium appellati eſtis à Moſe, reges: vt autem primi electi ſupra omnes gentes, principes. Coiiſtis enim aduerſus Dominum quidem, vt Deum & ſeruatorem: aduerſus verò Chriſtum, vt hominem ve-

Pſal. 2.
Act. Apoſt. 4.
Gen. 17.
Pſal. 2.
Exod. 19.
Exod. 8.

rum: ſiquidem Deus erat, & homo natus erat. Quòd ſi vis veriùs & explanatius intelligere, Herodes & Pilatus aſtiterunt, & Annas & Caïaphas cum cæteris, aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Vt autem confirmêris, quòd eiuſmodi aduerſus Deum fremuerunt, remunerationem ipſorum à Deo, & id quod ipſis huius fremitus cauſa retributum ac repenſum fuit, ſubiungens deinde Propheta dicit: *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo turbabit eos.* Vides Dei & Patris aduerſus eos, qui ipſum cruci confixerunt, indignationem. Quòd autem falſum teſtimonium in eum dicebant, affirmat: *Quia inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi.* Et quòd flagris ceciderunt ipſum, & colaphos ei impegerunt, & eundem conſpuerunt, teſtatur ſuo vaticinio Propheta Eſaias: *Dorſum meum dedi ad flagella, & genas ad colaphos: faciem meam non auerti à fœditate ſputorum.* Et ſi dixeris ipſum præ inſania & amentia hæc ſuſtinuiſſe, non inuenies. Quòd verò ductus eſt, vt crucifige-

Matth. 26. Luc. 22. Act. 4.

Pſal. 2. Conatus cõtra Chriſtũ vani & periculoſi.

Pſal. 26.

Eſa. 50.

θοῖς, ἐπειδὴ θεὸς ἦν, καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο. Εἰ δὲ βούλει τρανώτερον συνιέναι, Ἡρώδης καὶ Πιλᾶτος παρέστησαν, καὶ Ἄννας καὶ Καϊάφας σὺν τοῖς λοιποῖς, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· ἵνα καὶ βεβαιωθῇς, ὅτι κατὰ τοῦ θεοῦ ἐφρυάξαντο τοιοῦτοι, τὸ ἀνταπόδομα αὐτῶν ὃ παρὰ τοῦ θεοῦ ἕνεκα τῆς φρυάξεως αὐτῶν ἀντιμετρηθὲν αὐτοῖς, ἐπάγων μετέπειτα ὁ προφήτης λέγει· Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτοὺς, καὶ ὁ κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς· τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς. Ὁρᾷς τὴν κατὰ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀγανάκτησιν; Ὅτι δὲ καὶ ἐψευδομαρτύρησαν κατ᾽ αὐτοῦ, λέγει, Ὅτι ἐπανέστησάν μοι μάρτυρες ἄδικοι, καὶ ἐψεύσατο ἡ ἀδικία ἑαυτῇ. Ὅτι ἐμαστίγωσαν αὐτὸν, καὶ ἐρράπισαν, καὶ ἐνέπτυσαν, προφητεύει ὁ Ἡσαΐας· Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα. τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. Καὶ ἐὰν εἴπῃς, ὅτι ἐξ ἀφροσύνης ταῦτα ὑπομεμήνηκεν, οὐχ εὑρη-

σῆς. ὅτι δὲ ἤγετο εἰς τὸ σταυρωθῆναι μηδὲν ἀντιλέγων, εἶπε καὶ πάλιν Ἡσαΐας, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος*. Ὅτι δὲ ἐνέπαιξαν αὐτὸν οἱ στρατιῶται, καὶ ἐσταύρωσαν, καὶ συνεσκότασε τὸ φῶς καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ζόφῳ περιεβάλλετο. Ὄξος τε καὶ χολὴν ἐποτίσατε αὐτὸν, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διεμερίσασθε, προεῖπεν ὁ Δαβὶδ, Ὅτι ἐξεμυκτήρισάν με μυκτηρισμῷ, ἔβρυξαν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν. Κύριε πότε ἐπόψει; Καὶ ὁ Ἱερεμίας περὶ τοῦ σταυροῦ, Δεῦτε, καὶ ἐμβάλλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ ἔτι. Καὶ περὶ τῶν ὀνειδιζόντων αὐτὸν, ὅτε ἐκρέματο ἐπὶ ξύλου, Δαβὶδ λέγει, Πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με· ἐλάλησαν ἐν χείλεσι, ἐκίνησαν κεφαλὴν, ἤλπισεν ἐπὶ κύριον, ῥυσάσθω αὐτόν· σωσάτω αὐτὸν, ὅτι θέλει αὐτόν. Καὶ περὶ τῶν ἥλων, ὧν ἥλωσαν εἰς τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὅτε ἐκρέμασαν, τοῦ λαοῦ κύκλῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἑστῶτος καὶ θεωροῦντος, φησί,

*ἐκλείπει, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ

crucifigeretur, nihil contradicens, prædixit rurſus Eſaias: *Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt: & ſicut agnus coram tondente ſe mutus [ſic non aperuit os ſuum.]* Quòd autem ei illuſerunt milites, eumque cruci panxerunt: & quòd lux obſcurata eſt, & ſol tenebris repentè obductus, & luna caligine offuſa. Præterea quòd ei acetum & fel potum dediſtis, & veſtimenta eius partiti eſtis, prædixit Dauid: *Quoniam ſubſannauerunt me ſubſannatione: frenduerunt ſuper me dentibus ſuis. Domine quando inſpicies?* Et Ieremias de cruce: *Venite, immittamus lignum in panem eius, & eradamus ipſum è terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* Et de iis, qui eum probris afficiebant, cùm in ligno penderet, Dauid dicit: *Omnes qui videbant me, ſubſannauerunt me. Locuti ſunt labiis, mouerunt caput. Sperauit in Domino, liberet ipſum: ſaluum faciat ipſum, quia vult eum.* De Clauis, quibus defixerunt pedes & manus eius, cùm ſuſpenderunt, populo Hieroſolymitano circumſtante & ſpectante,

Eſa. 53. Act. 8.

Pſal. 34.

Ier. 11. Pro. 1.

Pſa. 21. D. Auguſt. lib. 17. c. 20. de C. D. Matth. 27. Marc. 15.

Pſal. 21. Vituli multi & tauri pingues obſederunt me: Iudæi efferati & belluini.

ait: *Circundederunt me canes multi*. Quòd autem ex veſtra Synagoga fuerunt, quæ afflicta & proſtrata eſt, audi: *Concilium malignantium obſedit me*. Et de Clauis: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea*. Et de partitione veſtimentorum eius: *Partiti ſunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*. Et de aceto, quo potus fuit, & felle: *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto*. Et de obtenebratione diei, Amos Propheta ænigmate quodam dixit: *Occidet ſol in meridie, ſimul etiam in terra per diem lux obtenebraſcet*.

Hæc Prophetia quêadmodum impleta ſit Euangelica narrat hiſtoria. D. Aug. lib. 17. c. 17. de C. Dei.

Pſal. 68.

Amos 8.

Eſa. 52.

Quòd in cruce moriturus eſſet, Eſaias dicit: *Quemadmodum obſtupeſcent ſuper te multi*, Signa te ante paſſionem videntes facientem: *Sic dedecorabitur ab hominibus tua ſpecies: Et Gentes multæ admirabuntur ſuper te. Vidimus eum, & non habebat ſpeciem, neque pulchritudinem, neque gloriam: ſed ſpecies eius ſpreta & contempta, relinquens ſpeciem ſuam a filiis*

Eſa. 53.

hominum

Φησί, Περιεκύκλωσάν με κύνες πολλοί. Ὅτι δὲ καὶ ἐκ τῆς συναγωγῆς ἦσαν τῆς * κεκρατημένης, τῆς ἐξ ὑμῶν, ἄκουσον, Συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. Καὶ περὶ τῶν ἥλων, Ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου. Καὶ περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν ἱματίων αὐτοῦ, Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλλον κλῆρον. Καὶ περὶ τοῦ ὄξους, οὗ ἐποτίσθη, καὶ τῆς χολῆς, Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. Καὶ περὶ τοῦ σκοτασμοῦ τῆς ἡμέρας, Ἀμμῶς ὁ προφήτης ἤρξατο, Δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας εἰπὼν, καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. Ὅτι τελευτήσει ἐπὶ σταυροῦ, Ἡσαΐας λέγει, Ὃν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σὲ πολλοί· σημεῖα δὲ περὶ τοῦ πάθους ἐρῶντες τελευτᾷ. οὕτως ἀδοξήσει ἐξ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου, καὶ ἔθνη πολλὰ θαυμάσονται ἐπὶ σέ. εἴδομεν γὰρ αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, οὔτε δόξαν, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον τὸ εἶδος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν

* ἴσ. κρατουμένης.

ἀνθρώπων. Ὅτι δὲ ἐκεντήθη τὴν πλευρὰν
τῇ λόγχῃ, λέγει, Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν,
* ὅτι[illegible]ὐκ ἀπ. καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. Ὅτι* ἀπέστραπτο τὸ
πρόσωπον αὐτοῦ, Ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη.
ἵνα δείξῃ ὁ προφήτης, ὅτι ἔκειτο αὐτὸν παθεῖν,
οὐ δι' ἑαυτὸν, οὐδὲ γὰρ ἐκέκτητο αὐτὸς ἁμαρ-
τίαν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα,
ἐπάγει λέγων, Αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει,
καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισά-
μεθα αὐτὸν ἐν πόνῳ καὶ πληγῇ καὶ ἐν κακώσει
ὑπὸ θεοῦ, αὐτὸς δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν
πάσχει, ἐτραυματίσθη, καὶ μεμαλάκισται. Προ-
σέχεις οὖν, ὦ Ἑβραῖε Ἰουδαῖε, τί λέγει Ἡσαΐας
ὁ προφήτης περὶ τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ
δι' ἣν αἰτίαν πέπονθε. καὶ αὐτὸς λέγεις, ὅτι ἐφ'
ᾧ ἔπαθε, σκανδαλιζόμεθα μᾶλλον τῷ πνεύ-
ματι. Ὁρᾷς ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἤτοι
τοῦ κόσμου παρεδόθη εἰς θάνατον. ἐνωτίσθητι
καὶ τὸ ἑξῆς· παιδεία γὰρ, φησὶ, εἰρήνης ἡμῶν
ἐπ' αὐτῷ· τουτέστι, πταισάντων ἡμῶν ἐπαι-
δεύθη ἐκεῖνος, ἵνα ἡμᾶς καταλλάξῃ τὴν
ἔχθραν τῷ πατρὶ, τὴν ἔχθραν τῆς παραβά-

σεως

hominum. Quòd verò latus lancea perfoſſum habuit, dicit: *Homo qui plagam ferat, & qui ſciuit ferre languorem.* Quòd aduerſa erat facies eius: *Contemptus fuit, & non reputatus.* Vt oſtenderet Propheta, quòd incumbebat ipſum pati, non propter ſeipſum, (Non enim habuit ipſe peccatum) ſed propter noſtra peccata, ſubiungit, dicens: *Ipſe baiulat noſtra peccata, & pro nobis dolore cruciatur: & nos reputauimus ipſum in labore & vulnere, & in afflictione à Deo. Ipſe autem propter peccata noſtra patitue, vulneratus eſt, & attritus elanguit.* Intelligis igitur, ô Herbane Iudæe, quid Eſaias Propheta dicit de Chriſti cruciatibus & paſſionibus, & quam ob cauſam paſſus eſt. Interim dicis te offendi magis ſpiritu, & ſcandalo affici, quòd Chriſtus perpeſſus eſt. vides quòd propter noſtra peccata, ſiue mundi, traditus eſt ad mortem. Auribus percipe quod deinceps ſequitur. *Diſciplina enim* (inquit) *pax noſtra in ipſo*: id eſt, peccantibus nobis, correptus eſt ille, vt nos inimicos reconciliaret patri, inimicitiam ob tranſgreſſionem

Quòd non auertit faciem ſuam.

Eſa. 53.

conflatam deſtruens in ſuis paſſionibus, vt poſtea pacem habeamus cum Deo. Audi igitur, ô Herbane, Prophetam dicentem

Ibid. & crede: *Liuore eius omnes ſanati ſumus.* Nam Dominus noſter ſeipſum in mortem dedit peccatis noſtris. *Ab iniquitatibus meis* (ait) *venit ad mortem, & dabo improbos pro ſepultura eius, & eos qui iniuſtitia abundant, pro*

Pſal. 14. *morte eius.* Et Dauid dicit: *Qui non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo ſuo malum.* Atque illi quidem videntes de ipſo veritatem teſtati ſunt: vos autem cæci, amentes, inſipientes, improbi, ſtulti, perfidi, increduli, mutili, fermentati, obtene-

Ioan. 8. brati, ci dixiſtis, *Dæmonium habes*: & ſublatis lapidibus inſequebamini eum à tergo

Ioan. 10. dicentes, *De bono opere non lapidamus te, [ſed de blaſphemia, &] quia tu homo cùm ſis, facis teipſum Deum.* O veſtram miſeriam! miſerabiliores eſtis omnibus hominibus.

Iſa. 53. Verumtamen mentem adhibe his quæ di-

1. Pet. 2. cuntur. *Non eſt* (inquit) *inuentus dolus in*

ore

σεως ἀποκτείνας ἐν τοῖς ἑαυτοῦ παθήμασιν, ὅπως δὲ λοιπὸν εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς θεόν. Ἄκουσον τοίνυν τοῦ προφήτου, ὦ Ἑβραῖε, καὶ πείσθητι· τοῦ μάλιστα αὐτοῦ, λέγοντος, ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν. Ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς θάνατον ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν μου, φησὶν, ἥκει εἰς θάνατον, καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν πλεονασμῷ ἀδικιῶν ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ὁ Δαβὶδ φάσκει, Ὃς οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐποίησεν τῷ πλησίον αὐτοῦ κακόν. καὶ οὗτοι μὲν οἱ βλέποντες τὴν περὶ αὐτοῦ ἀλήθειαν ἐμαρτύρησαν· ὑμεῖς δὲ οἱ τυφλοὶ, οἱ ἄφρονες, οἱ ἀνόητοι, οἱ κακόδοξοι, οἱ μωροὶ, οἱ ἄπιστοι, οἱ λωβοὶ, οἱ πεφυρμένοι καὶ ἐσκοτισμένοι, ἐλέγετε πρὸς αὐτὸν, Δαιμόνιον ἔχεις· καὶ ἄραντες λίθους, κατεδιώκετε ὀπίσω αὐτοῦ, φάσκοντες, Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλ' * ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν. ὦ τῆς ὑμῶν ἀθλιότητος! ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων. ὅμως προέστηκε τοῖς λεγομένοις. Οὐχ εὑρέθη, φησὶ, δόλος ἐν τῷ

* ἐλλιπ. ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ

στόματι αὐτοῦ· τοῦτο λέγει ὁ πατὴρ καὶ θεὸς διὰ στόματος τοῦ προφήτου, περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, ἀνθ' ὅσον ἔπαθεν ἀναμάρτητος ὤν· Δώσω αὐτῷ τοὺς ἐν πλούτῳ ἀδικιῶν, εἰς σωτηρίαν· οἵ τινες εἰσὶ τελῶναι, καὶ πόρνοι, καὶ ἁμαρτωλοὶ, καὶ πεπιστεύκασι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Καὶ ἀνθ' ὅσον κατεδέξατο ταφῆναι ὡς υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός τε καὶ φίλτατος, διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, δώσω οὖν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη, ἅ τινά εἰσιν ἐν πορνείᾳ εἰδώλων ματαιούμενα, καὶ πιστεύσουσιν εἰς αὐτὸν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καταξιωθήσονται· μισθὸν, φησὶ, τούτοις παρέξω αὐτὸν, ἀνθ' ὅσον ἔπαθεν ἀναμάρτητος ὢν ὁ υἱός μου, καὶ ἀντ' αὐτῶν νενίκηκε τὸν παλαιὸν πτερνιστὴν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. ταῦτα ἅπαντα, ὦ Ερβᾶν, οὕτως ἔχει, καὶ αὐτὸς κάλλιον ἐπίστασαι, ὅτι οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἐθελοντὶ ἀρνῇ τὴν ἀλήθειαν, καὶ βούλει ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ συμφέρον.

Ἐξέστη οὖν Ερβᾶν τούτων πάντων ἀκούσας, καὶ ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐννεὸς ἵστατο, μὴ δυνά-

μενος

ore eius. Hoc dicit pater & Deus per os Prophetæ de vnigenito filio ſuo, quia paſſus eſt, cùm eſſet ipſe innocens, & peccati expers: *Dabo ipſi eos qui diuitiis iniquitatum abundant, in ſalutem*: Qui ſunt publicani, fornicatores, & peccatores, & crediderunt nomini eius. Et pro eo quòd ſepeliri ſuſcepit, ſicut filij hominum, *filius meus dilectus & chariſſimus*, pro generis humani ſalute, *Dabo ei omnes gentes, Quæ in idolorum peruerſitate impioq́ue cultu fruſtrà occupantur, & credent in ipſum, & regno cœlorum dignæ iudicabuntur*. Mercedem (inquit) his præbebo ipſum, pro eo quòd paſſus eſt peccati exſors & innocens meus filius, & pro iis veterem ſupplantatorem, huiuſq́ue potentiam vicit. Hæc omnia, ô Herbane, ſic ſe habent: atque tu ipſe meliùs ſcis hæc ita eſſe: ſed ſciens volenſq́ue veritatem negas, neque vis ad id quod conducit & expedit, venire.

His omnibus auditis, Herbanus exanimatus fuit, & in multam horam mutus ſtabat, vt qui non poſ-

Iudæorum Doctor ad tot oracula de Chriſti paſſione & morte tam manifeſta penitus attonitus torpet, & eſt multò quã fuit ante minor.

ſet quicquam reſpondere, & ſe tueri. Iudæorum autem turba ſtans & audiens erat attonita: cognoſcentes quòd vocibus & vaticiniis Eſaiæ ſeipſos conuictos condemnauerat Chriſtiani verò Pontificem ſiue ſacerdotum antiſtitem & principem laudibus ornabant. Necnon Rex cum magnatibus valde gaudebat audiens quæ nunquam tam purè & diſertè ab vllo antea audierat.

Deut. 6. Matth. 4.

HERBANVS Diſputationis tuæ vertigine attonitus, nihil iam efficere queo, & in eiuſmodi rebus mea mens & cogitatio nunc huc, nunc illuc diſtracta diuiditur. Nam cum Moſem audio, imò verò Deum ipſum per hunc loquentem, *Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Dominus vnus eſt, & præter ipſum non eſt Deus alius* Deinde, *Dominum Deum tuum adorabis, & ei ſoli ſeruies.* Hic contra audiens Dauidem & Eſaiam de hoc, qui putatur Chriſtus, in veritate loquentes, quid agam, aut quò me vertam, neſcio. S. ARCHIEPISCOPVS. Ob eam igitur cauſam Eſaias, ſciens veſtram lubricam inconſtantiam, mentiſque mutabilitatem, & in omnibus incredulitatem, iterum dixit: *Domine, quis credidit auditui * noſtro? & brachium Domini cui reuelatum?* Non aliis, opinor, quàm omnibus gentibus: ſciebat

Noſtræ prædicationi, ſiue Euangelio. Eſa. 53. Rom. 10.

enim

μόνος τι ἀπολογήσασθαι. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν Ιουδαίων τὸ ἑστὼς καὶ ἄκεδον κατεπλήττοντο, γινώσκοντες ὅτι ἀπὸ τῶν φωνῶν Ησαΐου ἑαυτοὺς κατεδίκασεν. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἐπαίνοις ἔστεφον τὸν ἀρχιερέα, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς μεγιστᾶσι ἔχαιρε σφόδρα, ἀκούων ἃ μηδέποτε καθαρῶς οὕτως ἀκήκοε παρά τινος. Ερβὰν Ιλιγγιῶ τι διαπράξασθαι, καὶ μερίζεταί μου ἡ διάνοια ἐν τοῖς τοιούτοις πράγμασιν. Οταν γὰρ ἀκούω Μωϋσέως λέγοντος, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, Ακουε Ισραὴλ, κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός. Καὶ ἔπειτα, Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Ενταῦθα πάλιν τὸν Δαβὶδ, καὶ τὸν Ησαΐαν φάσκοντας ἐν ἀληθείᾳ περὶ τοῦδε τοῦ νομιζομένου Χριστοῦ, τί διαπράξασθαι οὐκ ἐπίσταμαι. Καὶ ὁ ἅγιος. Διὰ τοῦτο τοιγαροῦν ὁ Ησαΐας πάλιν λελάληκεν, εἰδὼς ὑμῶν τὸ εὐόλισθόν τε καὶ ἄπιστον κατὰ πάντα, φησὶ, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; οὐχ ἑτέροις οἶμαι, ἀλλ' ἢ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· ἤδη

γὰρ Ἡσαΐας τὴν ὑμῶν ἀπιστίαν. Καὶ διὰ τοῦτο
καὶ ἑτέρωθι λέγει πρὸς τὴν ὑμῶν ἀναίδειαν,
γ. ἀκούσητε. Ἀκοῇ * ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέπον-
τες* βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ
γ. βλέψητε. καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως
ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυ-
σαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ νοήσωσι,
καὶ ἀκούσωσι τοῖς ὠσὶ, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι,
καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς· οὐκοῦν
οὐκ ἔστι ταῦτα οὕτως; Εἰ γὰρ οἱ πατέρες ὑμῶν,
νεκροὺς αὐτῶν ἐγείραντα, παραλύτους σφίγξαν-
τα ἐθεάσαντο, καὶ ἕτερα τὰ ἀπόρρητα ἐργαζό-
μενον· εἰ ταῦτα αὐτὸν τελοῦντα θεασάμενοι
οὐκ ἐπίστευσαν, ὑμεῖς τὰ τῶν ἐχιδνῶν γεννή-
ματα μηδὲν τοιοῦτον θεασάμενοι, ἐξ ἀκοῆς
μόνης ἔξετε εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι; οὐδαμῶς.
Ἑβραῖ. Ἄκουσον ὦ Ἀρχιεπίσκοπε, τὰ μὲν ῥή-
ματά σου ἀληθῆ τυγχάνουσιν ἤδη καὶ βέβαια·
ἀπεριέργως γὰρ λέγεις, καὶ κατ' ἔπος τὰ ἐνδε-
χόμενα, καὶ οὐκ ἔστι δόλος ἐν τῷ στόματί σου·
* πέπεικας. οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ σαυτοῦ διαλεγόμενος *πεποίηκας
ἡμᾶς, ἀλλά γε ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν τοῦ νόμου

διὰ

ęnim Eſaias veſtram perfidiam & contumaciam. Ideóque alibi aduerſus veſtram impudentiam dicit: *Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis: Incraſſatum enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos occluſerunt, nequando videant oculi, & cognoſcant, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos.* Nunquid hæc ita ſunt? Si enim patres veſtri eum mortuos ipſorum ab inferis excitantem, paralyticos, id eſt, membris captos ac reſolutos vincientem ac roborantem viderunt, & alia non enarrabilia operantem: ſi hæc ipſum perficientem ſpectantes, non in eum crediderunt, vos viperarum progenies, nihil tale conſpicati, ex ſolo auditu in ipſum credere poteritis? Nequaquam. HERBANVS. Audi, ô Archiepiſcope, tua verba ſunt quidem vera & valida & firma: non enim affectatè loqueris, & quæ ad verbum contingunt, neque eſt dolus in ore tuo. Non enim ex tuis inuentis diſputando affeciſti nos, ſed ex diuinis ſcripturis legis:

Eſa. 6. Matth. 13. Iudæorum inſanabilis execratio.

Quapropter dignus es fide, attentione, & docilitate. Verumtamen, quia primum nobis lex noſtra data eſt, deinde veſtra, puto legem primam datam potiorem eſſe & præualere. Quare neceſſe eſt nos quidem ſeruare noſtram, vos verò veſtram retinere ac tueri. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Cùm Moſes dixerit, *Prophetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus veſter, ſicut me*, id eſt, legiſlatorem: *Omnis itaque anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur è populo ſuo.* Cùm hæc (inquam) dixerit Moſes, perſpicuum eſt, quod, donec venerit Propheta ille, lex eſt approbanda & ritè ſeruanda. Cùm verò aduenerit ille qui expectatur & quæritur, & qui alteram legem allaturus eſt, primam legem ſilere oportet & abrogari. Non igitur amplius Dominus ſibi placet in veſtra lege, etiamſi totum diem ipſam exercentes operemini. HERBANVS. Et valdè quidem in ea ſibi placet Dominus, quandoquidem de ipſa per Prophetam dicit: *Lex Domini inculpata*, id eſt, perfecta, & omni carens reprehenſione, *conuertens animas, vt intelligant Dominum.* Quomodo igitur in ea non acquieſcit, nec ſibi placet Dominus? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Primùm cogita

Deut. 18. Act. 3. Oraculum de Chriſto promiſſo validiſſimum contra Iudæos.

Chriſtus finis legis.

Pſal. 18.

διὰ τοῦτο ἄξιος εἶ πειθοῦς καὶ εἰσακούσεως· πλὴν, διὰ ὃ ἐν προφήταις τὸν ἡμέτερον νόμον δοθῆναι * ἡμᾶς, καὶ ἔπειτα τὸν ὑμέτερον, ἴσ. ἡμῖν. δοκῶ τὸ ἐν προφήταις δοθέντα, ἐπικρατέστερον εἶ· ἀναγκαῖον τοίνυν ἐστὶν, ἡμᾶς μὲν τηρεῖν τὸν ἡμέτερον, ὑμᾶς δὲ τὸν ὑμέτερον. Καὶ ὁ ἅγιος. Τοῦ Μωσέως λέγοντος, ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ὡς ἐμὲ, τουτέστι, νομοθέτην. ἔσται οὖν πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐκ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. τούτου οὖν οὕτως λέγοντος, πρόδηλόν ἐστιν ὅτι μέχρι τοῦ ἐρχομένου προφήτου ἦν εὐαπόδεκτος ὁ νόμος· παραγενομένου δὲ τοῦ ζητουμένου, καὶ ἕτερον νόμον εἰσφέροντος, ἔδει λοιπὸν τὸν πρῶτον σιγῆσαι· οὐκοῦν οὐκ ἔτι εὐδοκεῖ κύριος ἐπὶ τῷ νόμῳ ὑμῶν, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐργάζεσθε αὐτόν. Ερβαν. Καὶ λίαν εὐδοκεῖ ἐν αὐτῷ κύριος, ἐπειδὴ λέγει διὰ τοῦ προφήτου περὶ αὐτοῦ, Ο νόμος κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχὰς τοῦ συνιέναι τὸν κύριον· πῶς οὐκ εὐδοκεῖ ἐν αὐτῷ κύριος; Καὶ ὁ ἅγιος. Πρῶτον

νόησον περὶ τοῦ ποίου νόμου ὁ προφήτης λελάληκεν, εἴθ' οὕτως ὃ κύριος ἐπίστελλε, καὶ μὴ ἀπεντεῦθεν ἤδη τὰ γεγραμμένα περίστρεφε. Καὶ γὰρ οἱ προφῆται οὐ περὶ τῶν ἔμπροσθεν αὐτῶν ὑπαρξάντων πραγμάτων προεφήτευον, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων. τοῦτο γὰρ εἰρηκὼς ὁ προφήτης, περὶ τοῦ βεβαιωθέντος νόμου τοῖς ἔθνεσιν εἴρηκεν. ὁ νόμος γὰρ, φησὶ, κυρίου ἄμωμος ἐπιστρέφων ψυχάς. ποίας ψυχὰς ἐπιστρέφων, καὶ ὅθεν, καὶ ποῦ ἄρα ὁδηγῶν αὐτάς; Εβραῖ. Τὰς πλανωμένας ἀπὸ τοῦ νόμου, ὁ αὐτὸς νόμος ἐν τῷ ἀναπλύνεσθαι, πάντων ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν θεὸν ὁδηγεῖ πάντας. Καὶ ὁ ἅγιος. Ἀτάκτως ἀπατᾶ· πάντες γὰρ ὑμεῖς πλανᾶσθε ἀπὸ τοῦ νόμου μοιχείαις καὶ ἀνδρομανίαις, εἶτα καθ' ἕκαστον σάββατον ὑμῶν ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, ἀλλ' εἰκῆ καὶ μάτην· οὐδεμία γὰρ ψυχὴ ἀφ' ὑμῶν ἐπιστρέφεται πρὸς Κύριον ἐν ἀληθείᾳ. τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; ὡς οἶμαι, οὐδείς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἀπεστράφη ὑμῶν, καὶ ἐξεδίωξεν ὑμᾶς, καὶ διεσκόρπισεν ὑμᾶς εἰς

cogita & intellige, qua de lege Propheta locutus eſt: deinde ſic autoritatem & firmamentum mitte, neque inde iam quæ ſcripta ſunt, detorque. Etenim Prophetæ non de præteritis & anteactis rebus vaticinabantur, ſed de futuris. Hoc enim effatus Propheta, de lege, quæ gentibus tanquam à brabeute, id eſt, à moderatore & arbitro certaminis, & præmij iudice (qui Chriſtus eſt) diſpenſata eſt & tradita, prædixit. *Lex* (inquit) *Domini immaculata, conuertens animas*. Quas animas conuertens, & vnde, & quam in viam eas dirigens? HERBANVS. Eas animas, quæ à lege deuiæ aberrant, eadem lex dum explicatur, ocyùs conuertit ad ſeipſam, & per ſe ad Deum omnes deducit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Perturbatè & inordinatè falleris. Omnes enim vos à lege aberratis, adulteriis, & in maſculos furoribus: deinde cùm legem ſingulis ſabbatis legatis, ſed temerè & fruſtrà, nulla interim veſtrum anima re vera ad Dominum conuertitur. Quis enim veſtrum legem implet? Nullus, vt opinor. Quocirca & Deus à vobis auerſus eſt, & vos perſecutus eſt, & diſſipauit vos

Non eſt qui faciat bonum, &c. ad Rom. 3. ex Pſal. 13. & aliis.

ad terræ terminos. Quam ob cauſam, cedo, ad quatuor cæli ventos diſperſi eſtis, & apud omnes gentes eſtis tanquam maledictum & execratio? HERBANVS. Nimirùm propter peccata noſtra. S. ARCHIEPISCOPVS. Iam ego prædixi vobis, quòd propter peccata veſtra diſperſi eſtis, & ex terra Promiſſionis exterminati: quomodo igitur dixiſti, quod lex animas veſtras ad gratiæ Domini captationem conuertit? An verò Deus eos, qui ſibi placent, expellit, reprobat, & diſſipat? Vide, quomodo tua dicta infinitam calumniam continent. HERBANVS. Tu ipſe ediſſere, quid caput declarat. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Lex Domini, eſt meus Ieſus Chriſtus, qui cùm è cœlo deſcendit, & homo factus eſt, multitudinem filiorum Iſraëlis ad patris bonitatem conuertit, quos Chriſtianos fieri edocuit, quorum primus Petrus, & cæteri. Nec hos ſolos, verumetiam ex omnibus gentibus millies decies mille, id eſt, infinitam turbam ſancto ſuo ſpiritu, per ſuos diſcipulos, ad ſanctæ Trinitatis cognitionem conuertit. Hic igitur tam inculpatus,

&

εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. δι' ἣν γὰρ αἰτίαν, εἰπέ μοι, διεσκορπίσθητε εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐστὲ ὡσεὶ κατάρα ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν; Ερβᾶν. Διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν πρόδηλον. Καὶ ὁ ἅγιος. Κἀγὼ προεῖπον ὑμῖν, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν διεσκορπίσθητε, διωχθέντες ἀπὸ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας. πῶς δὲ εἴρηκας, ὅτι ὁ νόμος ἐπιστρέφει πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ δεσπότου τὰς ψυχὰς ὑμῶν; τοὺς ἀρέσκοντας οὖν αὐτῷ ὁ θεὸς ἀπωθεῖται, καὶ διασκορπίζει; ὄντως, πῶς ἂν λέγῃς, διαβόλου ἄπειρον κέκτηνται. Ερβᾶν. Καὶ λέγε αὐτὸς σὺ, τί δηλοῖ τὸ κεφάλαιον. Καὶ ὁ ἅγιος. Νόμος κυρίου πέφυκεν ὁ ἐμὸς Ιησοῦς Χριστὸς, ὅστις καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐνανθρωπήσας, πλῆθος υἱῶν Ισραὴλ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς ἀγαθότητα, Χριστιανίζειν παιδεύσας, ὧν πρῶτος Πέτρος καὶ οἱ λοιποί. οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν χιλιάδας καὶ μυριάδας ἐπέστρεψε τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ, διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πρὸς τὴν τῆς ἁγίας τριάδος ἐπίγνωσιν. τηλικοῦτος

δὲ τῷ ἄμωμος, ὅτι κέκραγεν Ησαΐας περὶ αὐτοῦ, Καὶ αὐτὸς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ερβαν. Ο μὲν προφήτης ἀρετὰς ἐνταῦθα ἐπαριθμήσας, τάδε λελάληκεν· ἐπειδὴ προσέθηκε τούτοις ὅ ;· Η μαρτυρία Κυρίου πιστή, σοφίζουσα νήπια· τὰ δικαιώματα κυρίου εὐθέα, εὐφραίνοντα καρδίαν, καὶ ἡ ἐντολὴ κυρίου καὶ ὁ φόβος· καὶ τὰ ἑξῆς. σὺ δὲ πάντα μαγγανείαις τισὶ καὶ πανουργίαις, τέχνη τε ὀξυδερκεστάτη, πρὸς ἑαυτὸν ἐπισύρεις· εὐθεία γὰρ γλώττῃ ἐπισυνάγων περιπλοκῶς ἅπαν νόημα εἰς τὴν σεαυτοῦ βοήθειαν. Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐκ ἀκούεις τί λέγει ὁ
γι. ἀπαρ. Αββακοὺμ περὶ ὧν εἴρηκας, ὅτι ἀρετὰς* ἐπαριθμήσας λελάληκεν. Αἱ γὰρ ἀρεταὶ τοῦ θεοῦ καὶ Χριστοῦ μου ἦσαν, ἃς ἐπηρίθμησε καὶ ὁ Αββακούμ, ὅτι ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. Ερβαν. Περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου τοῦτο εἴρηκεν πάντως. Τίς γὰρ καὶ ἴσος τούτου ἐν ἀρεταῖς; Καὶ ὁ ἅγιος. Μή τίς σε πεπλάνηκεν, ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐκ

ἐχρημάτιζε

& culpæ exors fuit, vt de eo Eſaias clamarit, *Et ipſe peccatum non fecit, & dolus in ore eius non eſt inuentus*. HERBANVS. Propheta quidem virtutes ibidem enumerans, hæc locutus eſt: ſiquidem his addidit: *Teſtimonium Domini fidele, paruulos erudiens. Iuſtificationes Domini rectæ, lætificantes cor: & præceptum Domini, & timor*, &c. Tu verò impoſturis quibuſdam & malitioſa interpretatione & vafritie, arteque acutiſsima, ad te ipſum trahis: directa ſiquidem lingua omnem ſenſum & notionem cogens in tuum auxilium & commodum ſubtiliter & accuratè detorquens. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Non audis quid dicat Abacuc de his quæ dixiſti, quòd virtutes enumerans locutus eſt Propheta. Erant enim hæ virtutes Dei & Chriſti mei, quas Abacuc Propheta enumerauit: *Operuit cœlos virtus eius, & intelligentiæ eius plena eſt terra*. HERBANVS. De Deo legis auctore dixit. Quis enim huic æqualis eſt in virtutibus? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Non quis te ſeduxit, quòd Verbum Dei (id eſt, filius) qui de cœlis deſcendit, non

Eſa. 53. Solus Chriſtus per ſe ἀναμάρτητος. Pſal. 18. Abac. 3.

fuit Deus legis? Nihil tibi ad hæc, ô ſtulte, Nam meus Dominus, & veſtræ legis Dominus eſt, & nouæ gratiæ Deus & Rex. Dicit enim Abacuc, *Deus à Thaman veniet, & ſanctus de monte obumbratæ denſitatis.* HERBAN. Thaman, quid ſignificat? & mons [Pharan] obumbratus quid iudicat? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Thaman quidem cum è ſupernis venire declarat, nempe è cœlo, id eſt ab ortu: veritas autem demonſtrat, quòd è virginali corpore Propheta affirmat ipſum habiturum eſſe humanitatem, quemadmodum euenit, & ex ſancta Domina noſtra Dei genitrice, ſemperque virgine Maria. Mons verò obumbratus, ipſa eſt Virgo, ex qua prodiit ineffabiliter carne indutus. Montem autem, ipſam dicit, eo quòd, vt in montem Sina, ſic in ipſam deſcendit Deus, & obumbrauit: vel propter virginitatis imperuium acceſſum (ſiquidem montium denſitas acceſſu eſt perdifficilis) vel potius omninò inuia. Obumbratam autem ipſam indicat, propterea quòd in ipſa ſimul cùm virtutum multitudine, virginitatis

Ibid. Variã huius vaticinij interpretationem vide lib. 18. c. 32. D. Auguſt. de Ciu. D.

Alij interpretati ſunt ab Auſtro vel ab Africo per quod ſignificatur Meridies, id eſt feruor charitatis, & ſplendor veritatis. D. Auguſt.

Ibid. Mõtem vmbroſum atque condenſum quamuis multis modis intelligi poſſit D. Auguſt. ibid. accipit ſcripturarum altitudinem diuinarum, quibus prophetatus eſt Chriſtus.

ἐχρημάτιζε θεὸς τοῦ νόμου; μηδέν σοι πρὸς ταῦτα,* μαύζηρε. Ὁ γὰρ ἐμὸς κύριος, καὶ τοῦ καθ' ὑμᾶς νόμου κύριός ἐστι, καὶ τῆς νέας χάριτος θεὸς καὶ βασιλεύς. λέγει γὰρ ὁ Ἀββακοὺμ, Ὁ θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει, καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους κατασκίου δασέως. Ἑβραῖ. Τὸ Θαιμὰν, τί δηλοῖ; τό, τε ὄρος τὸ κατάσκιον, τί διαγορεύει; Καὶ ὁ ἅγιος. Τὸ μὲν Θαιμὰν, ἐκ τῶν ἄνω δηλοῖ αὐτὸν ἥκειν, ἤτοι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι, τῆς ἀνατολῆς. ἡ δὲ ἀλήθεια δείκνυσιν, ὅτι ἐκ τοῦ παρθενικοῦ σώματος φάσκει αὐτὸν ἕξειν τὴν ἐνανθρώπησιν, καθὼς καὶ παρεγένετο, καὶ ἐκ τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. ὄρος γὰρ κατάσκιον, αὕτη ἡ παρθένος ἐστὶν, ἐξ ἧς καὶ προῆλθεν ἀφράστως σαρκωθείς. ὄρος γὰρ αὐτὴν λέγει, διὰ τὸ, ὡς ἐν τῷ Σινᾶ ὄρει, παραπλησίως καταβεβηκέναι ἐν αὐτῇ τὸν θεὸν, καὶ κατασκηνῶσαι, εἴτε καὶ διὰ τὸ ἀδιάφθορον τῆς παρθενίας· ἐπειδὴ τὸ δάσος τῶν ὀρέων δύσβατόν ἐστιν, ἢ καὶ παντελῶς ἀδιόδευτον. κατάσκιον δὲ αὐτὴν ἐμφαίνει, διὰ τὸ συσκιάζειν ἐν αὐτῇ τῷ πλήθει τῶν ἀρετῶν τὸ

* ἴσ. μαυρέ.

μυστήριον τῆς αὐτῆς παρθενίας· πρὸς δὲ μὴ διαγινώσκεσθαι τοίῳ τρόπῳ γεγέννηκεν αὐτή. παρθένος γὰρ ἔτεκε, καὶ μετὰ τόκον παρθένος σῶα πάλιν διέμεινεν. Ερβαν. Οὐ περὶ Χριστοῦ τοῦτό φησι, ἀλλ' οὔτε περὶ ἧς αὐτὸς ἀπηριθμήσω παρθένου, ἀλλά γε περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου, τοῦ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τῷ Μωϋσῇ κατεμφανισθέντος. εἰ γὰρ οὕτως ἦν, ἔδει αὐτὸν εἰπεῖν, Ο Χριστὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει, καὶ οὐχὶ ὁ θεός. Θαιμὰν δὲ ἡμεῖς τὸν τόπον, ὅθεν ἀναπνεῖ ὁ νότος, προσαγορεύομεν. Καὶ ὁ ἅγιος. Θαιμὰν δὲ ἡμεῖς, ὅθεν προσκυνοῦμεν, τοῦτο προσαγορεύομεν. κατὰ ἀνατολὰς γὰρ ἐδιδάχθημεν προσεύχεσθαι, διότι ἐκεῖ εὑρίσκομεν τὸν θεὸν πλάσαντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν παράδεισον ποιήσαντα. πρόδηλον οὖν, ὅτι κἀκεῖνος ὁ τὰ πάντα πληρῶν, τοῖς ἐκεῖσε ἐναυλίζεται. καὶ ὑμεῖς ὅθεν προσκυνεῖτε, Θαιμὰν τοῦτο προσαγορεύετε. ἐπὶ τὴν δύσιν γὰρ ὑμεῖς προσκυνεῖτε, καὶ οὐδὲν ἀμφίβολον περὶ τούτου. ἀνοίας γὰρ τὰ ῥήματα πέπληστο, ἃ σὺ παρεισάγεις, μὴ καλῶς γινώσκων τὰς προφητείας.

Ο θεός,

virginitatis ipſius myſterium obumbrat: adde quòd neſcitur quomodo hæc genuit. Virgo enim peperit, & poſt partum, Virgo ſalua & integra permanſit. HERBANVS. Non de Chriſto hoc dicit, neque de ea quàm annumeraſti virgine, ſed potiùs de Deo Legis, qui in monte Sina Moſi apparuit. Si enim ita eſſet, oportebat ipſum dicere, Chriſtus è Thaman veniet, & non Deus. Nos autem Thaman, locum vnde ſpirat Notus, ſiue Auſter, appellamus. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Nos verò Thaman, vnde adoramus, nuncupamus. Nam ad ſolis ortum orare edocti ſumus, quoniam illic Deum inuenimus, qui hominem formauit, & qui Paradiſum condidit. Perſpicuum igitur, quòd ille, qui omnia implet, in illis partibus inhabitat. Vos autem locum vnde adoratis, Thaman vocatis. Nam vos ad occaſum adoratis, neque hoc dubium & controuerſum eſt. Amentiæ quidem verba plena ſunt, quæ tu profers, haud rectè vaticinia ſiue Prophetias intelligens.

Chriſtiani ad ortũ ſolis ſpectantes: Iudæi verò ad Occaſum eum adorãt: Chriſtus verus ſol Oriens, lex Moſaïca velut Sol occiduus.

Abac. 5. *Deus* (dixit) *ex Thaman veniet, & ſanctus ex monte*. Quis eſt Deus ille, & quis ſanctus, expone, rogo. HERBANVS. Deus ipſe eſt, & ſanctus, duæ appellationes in re vna poſitæ ſunt. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Vtrum maius eſt, Deus, an ſanctus? HERBANVS. Deus quidem maius quàm ſanctus. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Vide quomodo imprudens laberis, neque dignoſcis. Nam paulò antè dixiſti, quòd Deus quiddam valentius eſt quàm Sanctus. In Deo igitur nomen paruum & magnum. HERBANVS. Tu verò mihi ediſſere & explica, quid ſibi vult caput. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quòd veniet, ſed per corpus. Numen enim non locum è loco tranſit, ſicut corpora. Illud verò, Sanctus è monte, id eſt, humanitas cum Deitatis eſſentia veniet, ex impolluto vtero ſemper Virginis & Deiparæ Mariæ. Dicimus igitur, Deus, propter eſſentiam Deitatis, & Sanctus, propter humanam naturam: quandoquidem, ſicut ſuperiùs dixi, duplex erat Dominus meus Ieſus, & Deus, & homo. Dicit itaque idem Propheta ſuperiùs de ipſo:

Videtur aliquid eſſe prętermiſſum à ſcriba quòd licet coniicere ex ipſo exẽplari manuſcripto in margine cuius ſunt hæc verba, τὸ θεὸς μεῖζον ἢ τὸ ἅγιος.

Ο θεός, εἴρηκεν, ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει, καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους. Τίς ἐστιν ὁ θεός, καὶ τίς ἐστιν ἅγιος, διήγησαί μοι. Ερβαν. Θεὸς αὐτὸς ἐστὶ καὶ ἅγιος, δύο προσηγοριῶν κειμένων ἐν ἑνὶ πράγματι. Καὶ ὁ ἅγιος. Ποῖον ἐστὶ μεῖζον, τὸ θεός, ἢ τὸ ἅγιος; Ερβαν. Τὸ θεὸς μεῖζον ἢ τὸ ἅγιος. Καὶ ὁ ἅγιος. Βλέπε πῶς ἐμπίπτεις, καὶ οὐ διαγινώσκεις. ἀνωτέρω γὰρ εἴρηκας, ὅτι τὸ θεὸς τοῦ ἅγιος ἐπικρατέστερον πέφυκεν. ἔστιν οὖν ἐν τῷ θεῷ ὄνομα μικρὸν ἢ μέγα. Ερβαν. Καὶ διήγησαί μοι αὐτός, τί δηλοῖ τὸ κεφάλαιον. Καὶ ὁ ἅγιος. Ὅτι ἥξει, ἀλλὰ διὰ σώματος. τὸ γὰρ θεῖον οὐ μεταβαίνει τόπον ἐκ τόπου, ὡς τὰ σώματα· τὸ δὲ καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους, τουτέστιν ἡ ἀνθρωπότης, ἥξει μετὰ τῆς οὐσίας τῆς θεότητος, ἐκ τῆς ἀμιάντου κοιλίας, τῆς ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας. λεγόμενον οὖν τό, ὁ θεός, διὰ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος, τὸ δέ, καὶ ὁ ἅγιος, διὰ τὴν οὐσίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπειδὴ καθὼς ἀνωτέρω λελάληκα, διπλοῦς ἦν ὁ κύριός μου Ἰησοῦς, θεός τε καὶ ἄνθρωπος. λέγει γὰρ ὁ αὐτὸς προφήτης ἀνωτέρω περὶ

αὐτοῦ, Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ· τουτέστι, χ. ἐν ἐκ. ἀναμεταξὺ τῶν δύο οὐσιῶν, καὶ τῶν * ἐνεκατέρων φύσεων, εἷς καὶ αὐτὸς τοῦ θεοῦ λόγος ὁ ἐνυπόστατος ἐπιγνωσθήσῃ. Καὶ ὅτι ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ, φησὶ, ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ. Ἑβραῖ. Συνετῶς μὲν ἀποκρίνῃ· πλὴν, ἀκουόμεθα διὰ παντὸς ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ καταλιπεῖν τὴν πατρῴαν πίστιν, καὶ προσελθεῖν τὴν νεαράν· οἶνος γὰρ παλαιὸς κρείττων ὑπὲρ τὸν νέον. Καὶ ὁ ἅγιος. Οἶνος παλαιὸς ὁ νόμος ὑμῶν ἐστιν, ἀλλ' ὀξώσας λοιπὸν κατηχρείωται· πλὴν οἶδα ὅτι κάλυμμα διὰ παντὸς κεῖται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐᾷ ὑμᾶς ἀναβλέψαι πρὸς τὴν δέουσαν ἀλήθειαν, καὶ ἀκοῦσαι τοὺς λόγους τῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως τῆς ὄντως καὶ ἀξίως πιστεύειν. ὅμως μέχρι δικαίως ἀπειπὼν τὰ πρὸς ὑμᾶς ὁ προφήτης λελάληκεν, Κύριε ἀπὸ ὀλίγων ἀπὸ γῆς διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν. κατάστησον κύριε νομοθέτην ἐπ' αὐτοὺς, γνώτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποί εἰσιν. Ἑβραῖ. Περὶ ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως εἴρηκεν ὁ προφήτης

ipſò: *In medio duorum animalium cognoſceris*: id eſt, in medio duarum eſſentiarum, & vtrarumque naturarum, vnus & idem Dei filius ſubſiſtens cognoſcêris. Et quòd veniet, & non tardabit, ait: *Dum appropinquant anni, cognoſceris: dum tempus pertranſit, demonſtraberis.* HERBANVS. Sapienter quidem reſpondes. Verumenimuerò nos auitam illam & patriam fidem deſerere, & ad nouam accedere, ſemper dolemus, & vehementer angimur: Vinum enim vetus nouo melius eſt. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Vinum vetus lex veſtra eſt, ſed vappidum & aceſcens inutile euaſit. Verùm hoc ſcio, quòd velum ſemper cordibus veſtris obtenditur, quod non ſinit vos ad eam quam oportet veritatem annuere, [eamque amplecti & approbare] & verba vitæ ac veræ fidei audire, & dignè credere. Attamen Propheta veſtra iure abdicans ac renuntians, dixit: *Domine, à paucis de terra diuide eos in vita eorum. Constitue Domine legiſlatorem ſuper eos, ſciant gentes quoniam homines ſunt.* HERBANVS. De alia quadam hypotheſi dixit Pro-

Abac. 3. in Græco, non in vulgari editione Latina.

Quod antiquatur & ſeneſcit, in propinquo eſt vt euaneſcat. Hebr. 8.

Hoc velum adumbratur per velamen quod vſque in hodiernum diem in lectione veteris Teſtamenti manet, nec tollitur quod per Chriſtum aboletur. hoc idē Iudæorum cordibus obtentum eſt. 2. Cor. 3.

Pſal. 16.

Pſal. 9.

pheta, quoniam de nobis idem dicit: *Libera*
Pſal. 24. *Deus Iſraëlem ex omnibus tribulationibus ſuis*.
Pſal. 14. Deinde: *Lauda, Ieruſalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion. Quoniam roborauit vectes portarum tuarum, & benedixit filiis tuis in te.*
Eſa. 45. Atque Eſaias: *Iſraël* (inquit) *ſeruabitur à Domino*. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Illud, *à paucis à terra diuide eos*, hoc declarat, nimirum veſtram diſperſionem è terra Promiſſionis in omnes gentes breui factam. Hoc verò, *Conſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos*, &c. de Seruatore noſtro Ieſu Chriſto Propheta vaticinatus eſt. Ipſum enim Deus pater conſtituit legiſlatorem in Gentes, dum vos increduli diffiditis, non bene & præclarè ciuitatem veſtram adminiſtrare. Quòd autem dixit Propheta, *Libera Deus Iſraëlem*, &c. nihil mirum neque inopinatum. Nam pro gente ſua inuocabat Dominum: ſiquidem nos Chriſtiani, vt par eſt, Deum timentes, quotidie preces ad Deum pro vobis fundimus, vt quod vobis vtile eſt & ſalutare, cogno-
Pſal. 147. ſcatis. Atque illud, *Lauda, Ieruſalem*,

Dominum

φήτης, ἐπεὶ περὶ ὑμῶν ὁ αὐτὸς λέγει, λύτρωσαι ὁ θεὸς τὸν Ισραὴλ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ. Καὶ ἔπειτα, Επαίνει Ιερουσαλὴμ τὸν κύριον, αἴνει τὸν θεόν σου, Σιών, ὅτι ἐνίσχυσε τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου. εὐλόγησαι τοὺς υἱούς σου ἐν σοί. Καὶ ὁ Ησαίας, ὁ Ισραὴλ, φησί, σωθήσεται ὑπὸ Κυρίου. Καὶ ὁ ἅγιος. Τὸ, ἀπὸ ὀλίγων ἀπὸ γῆς διαμέρισον αὐτούς, τοῦτο δηλοῖ, τὸν διασκορπισμὸν ὑμῶν, τὸν ἀπὸ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας εἰς πάντα τὰ ἔθνη κατ' ὀλίγον γεγονότα. Τὸ δὲ, κατάστησον κύριε νομοθέτην ἐπ' αὐτούς· καὶ ἑξῆς· περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, τοῦτο ὁ προφήτης ᾐνίξατο. αὐτὸν γὰρ κατέστησεν ὁ πατὴρ ἐν τῷ ἀπειθεῖν ὑμᾶς * μὴ καλῶς πολιτεύεσθαι, νομοθέτην ἐπὶ τὰ ἔθνη. Οτι δὲ εἴρηκεν ὁ προφήτης, λύτρωσαι ὁ θεὸς τὸν Ισραὴλ· καὶ τὸ ἑξῆς· οὐδὲν παράδοξον. ὑπὸ γὰρ τοῦ ἰδίου ἔθνους παρεκάλει τὸν κύριον. ἡμεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ ὡς εἰκὸς, τὸν θεὸν φοβούμενοι, καθ' ἑκάστην ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμεθα, ἵνα ἐπιγνῶτε τὸ συμφέρον. Τὸ, Επαίνει Ιερουσαλὴμ

γρ. καὶ μὴ

τὸν κύριον, καὶ τὸ ἑξῆς, καὶ τοῦτο ἀληθές ἐστι.,
περὶ γὰρ τοῦ γίνεσθαι τὸν Χριστιανισμὸν, ἥρμοζε
τὸ ῥῆμα, καὶ οὐδ' αὐτὸς ἀντιλέγω. καὶ γὰρ
περὶ τοῦ παραγίνεσθαι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸν
κόσμον τὸν κύριον, κἀγὼ εἶπον ἡμῖν, Ιουδαῖος
ἂν ἐρχομένην. Καὶ γὰρ τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἐν
τῷ νόμῳ τοῦ Ισραὴλ μόνον ἐχρημάτιζεν ἡ
σωτηρία. Οτι δὲ εἴρηκας, κρείσσων ὁ παλαιὸς
οἶνος παρὰ τὸν νέον, πεπλήρωται ὁ παλαιὸς
οἶνος ἐκεῖνος· καὶ οὐδὲν κατελείφθη ἐν τοῖς πί-
θοις ὑμῶν, πλὴν ὁ τρυγίας, κατὰ τὸν προφή-
την. λέγει γὰρ, Ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου, οἴνου
ἀκράτου πλῆρες κεράσματος· καὶ ἔκλινεν ἐκ
τούτου εἰς τοῦτο. ἐκ παλαιοῦ νόμου ἔκλινεν ὁ
θεὸς ἐπὶ τὸν νέον, τῇ ἀποπληρώσει τῶν μελιῤῥή-
των ῥήσεων τῶν θείων προφητῶν καὶ τῶν νοη-
μάτων. καὶ οὐδὲν πλέον ἐν τῇ παλαιᾷ, κε-
νωθείσης αὐτῆς εἰς τὴν νέαν, ἀπέμεινεν ἡμῖν,
πλὴν ὁ τρυγίας, τουτέστιν, αἱ πληρωθεῖσαι γρα-
φαὶ, τὸ λοιπὸν διακενεῖς. Ερβαν. Σὺ παντε-
λῶς ἐκμυεῖς τὰ τοῦ Ισραὴλ, καὶ τὰ σὰ προσ-
οικειοῖς διὰ τοῦ ἐσταυρωμένου τῷ παντοκρά-

τορι

Dominum, &c. & hoc verum eſt. Antequàm enim eſſet Chriſtianiſmus, hoc verbum congruebat; neque ipſe inficior. Et priuſquàm è cœlo in mũdum Dominus deueniſſet, & egó ſi fuiſſem, Iudæus fuiſſem. Nam temporibus illis tantummodò in lege Iſraëlis erat ſalus. Quod autem dixiſti, vinum vetus nouo melius eſſe, illud vetus vinum expletum eſt & exhauſtum, nihilque relictum eſt in doliis veſtris, præter fæcem, quemadmodum teſtatur Propheta. Dicit enim: *Quia calix in manu Domini, vini meri plenus mixto: & inclinauit ex hoc in hoc.* E vetere lege inclinauit Deùs in nouam, repletione mellifluorum verborum diuinorum Prophetarum & intelligentiarum. Et nihil ampliùs in vetere lege, cùm ſit euacuata in nouam, vobis remanſit præter fæcem: id eſt, adimpletæ ſcripturæ, in poſterum ſunt ſuperuacaneæ & inutiles.

HERBANVS. Tu omninò quæ ſunt Iſraëlis, excludis, & tua per crucifixum Deo omni-

Quia ſalus ex Iudæis, Ioan. 4.

Pſal. 74.

Figuras & ceremonias intelligit, quæ exoleuerunt illuceſcente rerum adumbratarũ veritate. Erant enim æternorũ & cœleſtiũ imagines.

Pſal. 91.

potenti accommodatè applicas, neſciens verbum Domini quod altè clamat, *Quia non repellet Dominus plebem ſuam, & hæreditatem ſuam non derelinquet.* SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Et reliquum periochæ verſus quomodo non legiſti? Quòd enim Dominus non repellet populum ſuum, meliùs noui quàm tu: & quòd hæreditatem ſuam non derelinquet, certò ſcio: ſed quouſque, dic. Qui enim præcedit verſus hanc locutionem, præſcripti temporis definitionem complexus eſt, dum dicit, *Quouſque.* Quoad vſque iuſtitia cõuertatur in iudicium ſpiritale. Chriſtianiſmum dico. Cùm venit Chriſtus meus & Dominus, hic enim eſt vera iuſtitia. Conuertet autem obedientes. hi enim ſunt, qui ipſam nouam gratiam conſequuntur, & qui ſunt recti corde, quique ſiue ex Iudæis, ſiue ex gentibus, in ipſum crediderunt. De vobis autem peruicacibus & incredulis Iudæis dicit idem Propheta: *Quis exurget aduerſus malignè agentes, aut quis ſtabit mecum aduerſus operantes iniquitatem?* Surrexit omninò, quod perſpicuum eſt, in extremis temporibus Veſpaſianus

Non repulit Deus populum ſuum quem præſciuit.

Non præcedit ſed continuò ſequitur.

Ibid.

πει, καὶ μὴ ἐπιςάμθμος ὃ ῥῆμα τοῦ κυρίου ὃ κεραυγάζον, Ὅτι οὐκ ἀπώσεται κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκαταλείψει. Καὶ ὁ ἅγιος. Καὶ ὃ ἑξῆς τοῦ στίχου τῆς περιοχῆς, πῶς οὐκ ἀνέγνως; Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπώσεται κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, οἶδα ἢ σύ, Καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκαταλείψει, σαφῶς ἐπίσαμαι· πλὴν, ἕως πότε, λέξον. ὁ γὰρ ἔμπροσθεν τῆς λέξεως ταύτης στίχος, διωρισμὸν προθεσμίας ἐπικέκτηται, ἕως πότε φάσκων· ἕως οὗ δικαιοσύνη ἐπιςρέψῃ εἰς κρίσιν πνδυματικήν. τὸν Χριστιανισμὸν φημί. ἐλθὼν ὁ Χριςός μου καὶ κύριος, οὗτος ἐςὶν ἡ ἀληθὴς δικαιοσύνη. ἐπιςρέψει δὲ τοὺς ὑπηκόους. οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ ἐχόμδμοι αὐτῆς τῆς νέας χάριτος, οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, οἵτε ἀπὸ τῶν Ιουδαίων, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεπιςευκότες εἰς αὐτόν. Περὶ δὲ ὑμῶν τῶν ἀπίςων Ιουδαίων, λέγει ὁ αὐτὸς προφήτης, Τίς ἀναςήσεται ἐπὶ πονηρευομδμοις, ἢ τίς συμπαραςήσεται ἐπὶ τοὺς ἐργαζομδμους τὴν ἀνομίαν; ἀνέςη δὲ πάντως πρόδηλον ἐπ' ἐσχάτων Οὐ εαπα-

σιανὸς καὶ Τίτος, καὶ τὴν προφητείαν, καὶ ἠφάνισεν αὐτοὺς. Καὶ ὃ τηνικαῦτα ὀδυνώμενοι, ἐλέγετε, καθὼς Ησαΐας προεφήτευσε, Νῦν τὴν κρίσιν μου, εἰπὼν, ἦρε Κύριος, καὶ ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ἀλλότριοι καθεσθίουσιν ἡμᾶς. καὶ μάλα εἰκότως. Ερβαν. Πάλιν ἀναστησόμεθα ἡμεῖς οἱ Ισραηλῖται, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν οἰκοδομηθήσεται, καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστὸν κηρύττοντες αἰσχυνθήσεσθε· γέγραπται γὰρ ἡμῖν παρὰ κυρίου, Οτι οἰκοδομῶν Ιερουσαλὴμ ὁ Κύριος, τὰς διασποράς τοῦ Ισραὴλ ἐπισυνάξει· ὁ ἰώμενος τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, καὶ δεσμεύων τὰ συντρίμματα αὐτῶν. κἂν οὖν ἐν πρώτοις, καὶ ἐπὶ τέλει, τὸ ῥῆμα τοῦτο πληρωθήσεται, καὶ τί ἐμοὶ καὶ σοὶ τὸ λοιπὸν Αρχιεπίσκοπε; Καὶ ὁ ἅγιος. Εαὶ μίαν ᾠκοδομήθητε, καὶ εἰς μίαν συνήχθητε, τί σοι μᾶλλον εἴπερ ἐμοί; Οὐ Ναβουχοδονόσωρ ἠχμαλώτευσε τὴν Ιερουσαλὴμ, καὶ ἀπῆρε τὸν λαὸν αὐτῆς, καὶ ταύτην κατέστρεψεν; οὐ μετὰ ταῦτα σπλαγχνισθεὶς ὁ Κύριος αὐτὴν ᾠκοδόμησεν, καὶ ὑμᾶς διασπαρέντας ἐπισυνήγαγεν.

οὐ πα-

ſianus & Titus, ſecundum Prophetiam, & ipſos aboleuit: & tunc dolore cruciati dicebatis, quemadmodum Eſaias vaticinatus eſt: *Nunc iudicium* (inquit) *tulit Dominus, & à me receßit, & dentibus alieni comedunt nos*, & quidem meritò. HERBANVS. Nos rurſus Iſraëlitæ reſurgemus, & ciuitas noſtra inſtaurabitur, & vos qui Chriſtum prædicatis, erubeſcetis. Scriptum eſt enim nobis à Domino, *Quòd ædificans Hieruſalem Dominus, diſperſiones Iſraëlis congregabit: Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Siue quamprimùm, ſiue longè pòſt ad extremum, hoc verbum adimplebitur, quid tibi & mihi, ô Archiepiſcope? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Si vnam [ciuitatem] ædificaſſetis, atque in vnam cuncti reducti eſſetis, quid tibi magis quàm mihi? Non Nabuchodonoſor Hieruſalem captam in ſeruitutem redegit, & populum eius abſtulit, & hanc euertit? Non poſtea miſertus Dominus hanc reædificauit, & vos diſperſos in vnum coëgit?

Iudæi, quia Chriſtũ occiderunt, & in eum credere noluerunt, vaſtati infelicius à Romanis, funditúſque à ſuo regno, vbi iam alienigenæ dominabantur, eradicati ſunt diſperſíque in terras. D. Auguſt. lib. 18. c. 46. de C. Dei.

Pſal. 146.

4. Reg. 24. & 25.

Septuageſimo anno poſt captiuitatem Iudaicam, dirutúmque templũ, po

pulus in antiquas ſedes remigrauit. Vide quæ annotauit Lod. Viues in lib. 18. c. 26. D. Aug. de C. D.

Iudæorum multiplex captiuitas, Ægyptiaca, Babylonica, Antiochena, Romana, Gregor. Nazianz. in ſanct. Pent. & in orat. de Pace.

Non etiam temporibus Ieremiæ & Baruchi Prophetarum, ciuitas veſtra hoſtibus tradita eſt, direpta, & funditùs diruta: rurſuſque clementia & benignitate digna exiſtimata, fuit inſtaurata? Tandem, ne ſæpè eius pericula referam, à Romanis funditùs deleta periit. Quid adhuc igitur deſidens expectas vt Prophetia adimpleatur, quæ iam bis & ter fuit adimpleta, neque quicquam amplius firmum habet? Audi igitur affirmationem, quam Deus de vobis in vniuerſum protulit, vt accuratè certóque cognoſcas, Deum vos è corde ſuo repuliſſe. Videns enim, ſcienſque veſtra ad ipſum ſacrificia nihil in poſterum profutura, ſermonem contrahendo dixit: *Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus, neque recordabor nominum ipſorum per labia mea.* De hæreditate quæ ad eum pertinet, dixit ipſi Deo vnigenitus eius filius: *Tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi.* Vides igitur, ô Herbane, quomodo ex ipſo corde vos odit Deus, & contra vos, & omnes veſtras Synagogas pronuntiauit, *Non congregabo conuen-*

Pſal. 15.

Iudæorum reprobatio propter chriſtum contẽptum & abnegatum.

Ibid.

ticula

οὐ παρεδόθη ἡ πόλις ἐπὶ Ἱερεμίου καὶ Βαρούχ τῶν προφητῶν τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ κατεσκάφη, καὶ πάλιν φιλανθρωπίας ἀξιωθεῖσα ᾠκοδομήθη; Καὶ τὸ τελευταῖον, ἵνα μὴ τοὺς πολλὰ λέγω κινδύνους αὐτῆς, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὄλωλε διὰ παντός. Τί οὖν τὸ λοιπὸν παρακαθήμενος ἀναμένεις προφητείαν πληρωθεῖσαν ἢ δὶς καὶ τρὶς, ἢ μηδὲν τὸ λοιπὸν βεβαίαν ἔχουσαν; Οὐκοῦν ἄκουσον τὴν ἀπόφασιν, ἣν εἶπεν ὁ θεὸς καθολικῶς περὶ ὑμῶν, ἵνα ἐπιγνώσῃ ἀκριβῶς, ὅτι ἀπὸ καρδίας αὐτοῦ ἀπώσατο ὑμᾶς ὁ θεός. Ἰδὼν γὰρ ὅτι οὐκ ὠφελήσεται τὸ λοιπὸν τὰ πρὸς αὐτὸν, συνελὼν εἴρηκεν, Οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδ' οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. περὶ δὲ τῆς ἐπομένης αὐτοῦ κληρονομίας, εἶπεν αὐτῷ, τῷ θεῷ ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, Σὺ εἶ ὁ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί. Βλέπεις οὖν, ὦ Ερβαν, πῶς ἀπ' αὐτῆς τῆς καρδίας μεμίσηκεν ὑμᾶς ὁ θεὸς, καὶ ἀπεφήνατο* καὶ κατὰ πασῶν τῶν συναγωγῶν ὑμῶν, Οὐ μὴ συναγάγω τὰς συνα-

γρ. ἐκλείπει, καθ' ὑμῶν, ἢ τὸ μόριον, καὶ παρέλκει.

γωγαὶ ὑμῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδ' οὐ μὴ μνησθῶ
τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. ἐπεὶ
οὖν οὐδὲ διὰ χειλέων βούλεται μεμνῆσθαι
ὑμᾶς ὁ θεός, υἱός ἐστὲ τοῦ λοιποῦ ἄξιοι, σκο-
τεινοὶ, καὶ τυφλοὶ, καὶ συμπεφυρμένοι ὑπάρχον-
ἰσ. ἰδὼν τες, καὶ ἀμνημόνευτοι; Ἐρβαῖ. Οὐκ * ἰδοὺ λέγει
ὁ προφήτης, Μακάριος οὗ ὁ θεὸς Ιακὼβ
βοηθὸς αὐτοῦ, ἡ ἐλπὶς αὐτοῦ ἐπὶ Κύριον τὸν
θεόν; οὐκ ἰδοὺ λέγει καὶ Μωσῆς, Ἀπολεῖσθε εἰ
μὴ νόμον εἰς βοήθειαν ἔχοντες; Καὶ περὶ ὑμῶν
τῶν ἐθνῶν ἐπήγαγε Δαβίδ, Ἀπολεῖσθε ἔθνη
ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ· καὶ πάλιν Μωσῆς, ὅτι ἔθνος
ἀπολωλεκὸς βουλήν ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐ-
τοῖς ἐπιστήμη. οὐκ ἰδοὺ Ησαΐας λέγει, Μὴ
εὐφρανθείητε πάντες οἱ ἀλλόφυλοι· συνετρί-
βη γὰρ ὁ ζυγὸς τοῦ παίοντος ἡμᾶς. ἐπεὶ οὖν
ἀπαγορεύθητε παρὰ τῶν προφητῶν, μάτην
καυχᾶσθε, κενὰ προσδοκῶντες. Καὶ ὁ ἅγιος.
Πρῶτον διαναγνῶθι τὰ εἰρημένα ἵνα δηλοῦ-
σιν, εἶθ' οὕτως ἡμῶν καταγίνωσκε. Καὶ γὰρ τό,
Μακάριος οὗ ὁ θεὸς Ιακὼβ, περὶ τοῦ πα-
τριάρχου Ιακὼβ εἴρηται. καὶ σὺ ἐρεῖς ὅτι ἡ

ἐλπὶς

ticula eorum de ſanguinibus, neque memor ero nominum ipſorum per labia mea. Quoniam igitur neque per labia vult veſtri meminiſſe Deus, quanam re amplius digni eſtis, obtenebrati, cæci, ſupra modum fermentati & immemorabiles? HERBANVS. Vide, nonne ait Propheta, *Beatus cuius Deus* Pſal. 145.
Iacob adiutor eius: Spes eius in Domino ipſius. Non etiam Moſes dicit: *Peribitis, niſi legem ad auxilium habueritis.* Et de vobis gentibus Deut. 8.
ſubiunxit Dauid, *Peribitis gentes de terra* Pſal. 9.
illius. Ac rurſus Moſes, *Quòd gens conſilium amiſit, nec in ipſis eſt ſcientia.* Nónne etiam Eſaias dicit: *Ne exultetis omnes alienigenæ.* Eſa. 14.
contritum enim eſt iugum cædentis nos. Quoniam igitur à Prophetis interdicti eſtis & abdicati, fruſtrà exultatis, inania & vana expectantes. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Primùm dignoſce ac diſcerne, dicta quænam declarant, deinde ita nos condemna. Nam illud, *Beatus cuius Deus Iacob*, de Patriarcha Iacob dictum eſt: & tu dicis, quòd

ſpes noſtra in Domino Deo eſt, ſicut ſignificat. Ego verò dico, erat olim, nunc autem amplius non eſt. Nam vobis ſpes periit, præſertim cùm ſpem illam præclaram quidem & diuinam, quam cœlitùs ad vos demiſit Deus, abnegaueritis. Quod autem ait, *Peribitis gentes de terra illius*, non de nobis hoc ſimpliciter enunciat, ſed potiùs de vobis Iudæis. Poſtquàm enim vobis data lege abuſi eſtis, & gentibus mixti fuiſtis, & ipſarum opera didiciſtis, vos etiam gentes, ô inſipiens, vocauit. Tu verò hoc mihi dicito, vtri è ſua terra perierunt, nos gentiles, an vos Iudæi? qui tranſgreſſores ac ſcelerati, impij, & Dei abnegatores, ſicut loqueris. Non in terra patrum veſtrorum hîc verſamur, vos autem nefarios perſequens Dominus Deus, è terra gentium exterminauit? quas gentes dixerat ſe vobis traditurum, vt eas exterminaretis, & in terra ipſarum habitaretis, neque tamen ipſas exterminaſtis, ſed cum ipſis commercium habuiſtis, & opera ipſarum didiciſtis. Vſqueadeo enim fuiſtis ærumnoſi & extorres, vt neque vnquam propriam terram poſſederitis.

Chriſtũ intelligit Deũ & hominẽ. Pſal. 9.

Ecce

ἐλπὶς ἡμῶν ἐπὶ Κύριον πέφυκε, καθὰ σημαίνει. ἐγὼ δὲ λέγω, τὴν τὸ παλαιόν, οὐκ ἔτι δὲ ἀρτίως. ἐλπὶς γὰρ ἤδη τὸ λοιπὸν ἀπόλωλεν ἐξ ὑμῶν, ἐπειδὴ ἠρνήσασθε τὴν ἐλπίδα καλήν τε καὶ θείαν, ἣν ἀπέστειλεν ὑμῖν ὁ θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ δὲ οὗ φάσκει, ὅτι ἀπολεῖσθε ἔθνη ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ, οὐ περὶ ἡμῶν λέγει τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ περὶ ὑμῶν μᾶλλον τῶν Ἰουδαίων. ἐπειδὴ γὰρ κακῶς ἐχρήσασθε τῷ δεδομένῳ ὑμῖν νόμῳ, καὶ ἐμίγητε τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμάθετε τὰ ἔργα αὐτῶν, ἔθνη, ἀσεβεῖτε, καὶ ὑμᾶς ἐκάλεσε. Καὶ ἀπάγγειλον δή μοι τίς ἀπώλετο ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ, ἡμεῖς, ἢ ὑμεῖς· οἱ παραβάται καὶ ἀρνησόθεοι, καθὼς ὑπαγορεύεις. οὐκ ἰδοὺ ἐν τῇ γῇ τῶν πατέρων ὑμῶν τοῦ δεῦρο ἀναστρεφόμεθα, ὑμᾶς δὲ τοὺς παρανόμους διώκων ἐξεδίωξεν Κύριος ὁ θεὸς τῆς γῆς τῶν ἐθνῶν; ἅτινα εἶπεν ὑμῖν παραδώσειν, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι, καὶ οἰκῆσαι ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξωλοθρεύσατε αὐτά, ἀλλ' ἐμίγητε αὐτοῖς, καὶ ἐμάθετε τὰ ἔργα αὐτῶν; τοσοῦτον γὰρ ἦτε ταλαίπωροι, ὅτι οὐδὲ ἰδίαν γῆν ἐκτήσασθε πώποτε.

Ἰδοὺ οὖν κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ Κυρίου, ὅτι εἶπε, Διασπερῶ αὐτοὺς, διεσπάρητε ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐστὲ εἰς ὀνειδισμὸν ἑαυτοῖς καὶ ἀπώλειαν. Περὶ δὲ ὧν λελάληκεν Ἡσαΐας, Μὴ ἀφεραθείησαν πάντες οἱ ἀλλόφυλοι, περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν Ἀσσυρίων προφητεύων, τάδε ἠνίξατο. κατωτέρω γὰρ ἐμφαίνει περὶ αὐτοῦ, ὃν τρόπον γὰρ, φησὶ, βεβούλευμαι, οὕτω μενεῖ, τοῦ ἀπολέσαι με τοὺς Ἀσσυρίους ἀπὸ τῆς γῆς τῆς ἐμῆς, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέων μου, καὶ ἔσονται εἰς καταπάτημα. Τί οὖν σοι δοκεῖ πρὸς ταῦτα; Ερβαν. Πρὸς συρμολογίαν ἄνδρα τὶς ἱκανὸς χρήσασθαι ῥήμασιν; Οσα γὰρ ἂν ἐρωτῶμεν πρός σε, πάντα διαβάλλεις. τί οὖν ὁ προφήτης Ζαχαρίας λέγει ὡς ἐκ προσώπου Κυρίου; Ἰδοὺ ἐγὼ σώζω τὸν λαόν μου ἀπὸ γῆς ἀνατολῶν *, καὶ εἰσάξω * αὐτὸν [εἰς † τὴν γῆν αὐτοῦ,] καὶ * κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαὸν, κἀγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. Καὶ μετά τινα· Καὶ * ἔσται ὃν τρόπον ἦτε ἐν κατάρᾳ ἐν τοῖς ἔθνεσιν οἶκος Ἰούδα

Ἐκ λείπει τάδε, καὶ ἀπὸ γῆς δυσμῶν. Hæc non ſunt in textu.
γ. αὐτοὺς
γ. κατασκηνώσω
κατάρᾳ abſq; partic. ἐν.
ἴσ. ἔσεσθε.

καὶ

Ecce igitur ſecundum quod à Domino: *Diſpergam* (inquit) *eos:* diſperſi eſtis inter omnes gentes, & eſtis in opprobrium ipſis & in interitũ. De quibus autem locutus eſt Eſaias, *Ne lætemini omnes alienigenæ*, de interitu Aſſyriorum vaticinans, hæc velamento quodam protulit. Paulò pòſt enim de ipſo oſtendit. *Quemadmodum* (inquit) *deliberaui, ſic permanebit: perdere nimirùm Aſſyrios è terra mea, & à montibus meis: & erunt in conculcationem.* Quid igitur tibi videtur ad hæc? HERBANVS. Aduerſus verborum funditatorem & blateronem, quis in reſpondendo ſatis idôneus eſſe queat? Quæcunque enim contra te dicimus, calumniaris omnia. Quid igitur Propheta Zacharias dicit tanquam è perſona Domini? *Ecce ego ſaluum facio populum meum à terra Orientali, & de terra occaſus ſolis, & adducam eos (in terram ſuam) & habitabunt in medio Hieruſalem: Et erunt mihi in populum, & ego ero ipſis in Deum in veritate & iuſtitia.* Et poſtea: *Et erit, ſicut eratis maledictio in gentibus, domus Iudæ,*

Ier. 9.

Eſa. 14.

Zach. 8.

Ibidem.

& domus Iſraël, ſic conſeruabo vos, & eritis benedictio. Confidite & præualete in manibus veſtris, eò quòd hæc dicit Dominus: Quemadmodum cogitaui malis vos affligere, cùm patres veſtri me ad iracundiam prouocaſſent, neque eos pœnituit: ſic ſtatui & cogitaui in his diebus Iſraëli benè facere in domo Iudæ. Confidite, hi ſunt ſermones Dei. Quid igitur dices ad hæc, ô Archiepiſcope? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Re vera hæc Propheta vaticinatus eſt, & bis terque à gentibus reuocati eſtis, & Hieruſalem recepiſtis, & ad aliquod vſque tempus perdurantes in benedictionibus, deinde in direptionem & prædam traditi fuiſtis, & in depaſtionem atque in execrationem gentibus, qui grauiter peccaſtis. Non igitur paulò antè tibi enumeraui, quoties captiuus ductus eſt Iſraël, & quoties reuocati fuiſtis? Non amplius in ſeculum, nónne? niſi quando Satanas & Antichriſtus in mundum venerit. Nam reprobati eſtis, ac planè inutiles inuenti. Quòd vocâuit Deus gentes pro vobis, audi Eſaiam ſic

In vulg. ed. & non ſum miſertus. ſic conuerſus cogitaui in diebus iſtis vt benefaciam domui Iuda & Hieruſalem, &c.

In textu Prophetæ *hæc ſunt ergo verba quæ facietis, &c.*

Non Eſaias, ſed idem Zach. c. 8. editio vulgaris aliter habet.

καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὕτω σώσω ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε * εἰς εὐλογίαν. θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν, διότι τάδε λέγει Κύριος, *ὃν τρόπον διενοήθην τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ παροργῆσαί με τοὺς πατέρας ὑμῶν, καὶ οὐ μετενόησαν*, οὕτω παρατέταγμαι καὶ διανενόημαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, τοῦ καλῶς ποιῆσαι τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα. θαρσεῖτε, οὗτοι οἱ λόγοι * τοῦ θεοῦ. τί οὖν ἐρεῖς πρὸς ταῦτα, ὦ Ἀρχιεπίσκοπε; Καὶ ὁ ἅγιος. Ἐν ἀληθείᾳ τοῦτο ὁ προφήτης ᾐνίξατο, καὶ δὶς καὶ τρὶς ἀνεκλήθητε ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπελάβετε, καὶ μέχρι τινὸς ἐν εὐλογίαις διαρκέσαντες*, ἔπειτα εἰς διαρπαγὴν παρεδόθητε καὶ εἰς προνομὴν, εἰς κατάραν τοῖς ἔθνεσιν ἐξαμαρτήσαντες. οὐκοῦν ἀνωτέρω οὐκ ἀπηρίθμησά σοι ποσάκις ᾐχμαλώτευται Ἰσραὴλ, καὶ ποσάκις ἀνεκλήθητε; οὐκέτι εἰς τὸν αἰῶνα, οὐκοῦν· εἰ μὴ ὁπότ' ἂν παραγένηται ὁ Σατανᾶς καὶ Ἀντίχριστος εἰς τὸν κόσμον· ἀπεδοκιμάσθητε γὰρ, καὶ εὑρέθητε τελείως ἀνωφελεῖς, ὅτι ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὰ ἔθνη ἀντὶ ὑμῶν. Καὶ ἄκουσον τοῦ Ἡσαΐου

γρ. ἐν εὐλογίᾳ. forte abſque ἐν, εὐλογία.

γρ. μετενόησα.

γρ. οἷς ποιήσατε, καὶ τὰ ἐφεξῆς.

γρ. διαρκεῖσθε σαυταῖς.

λέγοντος· τά δε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ὅτι ἥξουσι λαοὶ πολλοὶ, κατοικοῦντες πόλεις πολλάς· καὶ συνελεύσονται εἰς μίαν* πόλιν λέγοντες πορευθῶμεν πορευόμενοι, δεηθῆναι πρόσωπον κυρίου παντοκράτορος. βλέπεις ὅπως πρὸς τὸν θεὸν τὴν ὁρμὴν τῶν ἐθνῶν προεῖπεν Ησαΐας, μᾶλλον δὲ ὁ θεός, ἥξουσι, φησί, λαοὶ πολλοὶ καὶ ἔθνη πολλά, ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον κυρίου παντοκράτορος. τί οὖν δοκεῖ σοι πρὸς ταῦτα. Ερβαν. Μιχαίας ὁ προφήτης εἶπεν· ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις λέγει κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι. Καὶ κακώσω οὓς ἀπωσάμην, καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα· καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρόν· καὶ βασιλεύσει κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν Σιών, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα. οὐκοῦν οὐ δοκεῖ σοι, ὅτι ὄψεταί ποτε τοῦ ἀνακλῆσαι κύριος ὁ θεὸς τὸν Ισραὴλ πάλιν ὃν ἀπώσατο; καὶ δεῖ καὶ αὐτὸν εἰς ἔθνος ἰσχυρὸν καὶ βασίλειον φοβερώτατον. Καὶ ὁ ἅγιος. Σφάλλεις ὦ Ερβαν ἀσφαλῶς, ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔθνος τὴν προφητείαν

*γρ. μίαν εἰς μίαν πόλ.

ſic loquentem. *Hæc dicit dominus omnipotens: Quòd venient populi multi ædificantes ciuitates multas, & conuenient in vnam ciuitatem dicentes: Eamus euntes oratum faciem domini omnipotentis.* Vides quomodo gentium ad Deum impetum & concurſum Eſaias Propheta, imò verò Deus ipſe prædixit. *Venient*, inquit, *populi multi & gentes multæ ad inquirendum faciem Domini omnipotentis.* Quid ad hæc tibi reſpondendum eſſe cenſes? HERBANVS. Michæas Propheta dixit: *In diebus illis dicit dominus, congregabo contritam, & abiectam ſuſcipiam. Et quos abieci vocabo, & ponam contritam ad reſiduum, & abiectam in gentem fortem: & regnabit dominus ſuper ipſis in Sion ex hoc nunc & in ſeculum.* Ergo non videtur tibi, quòd aliquando dominus Deus Iſraëlem quem abiecit, reuocaturus eſt, & quòd oportet ipſum eſſe in gentem fortem, & regiam, & maximè formidandam. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Fallis, ô Herbane, haud dubiè Prophetæ vaticinium tuæ genti proprium

Eſa. 4.

Mich. 4.

faciens. Nam contritam cùm dixit, gentium accolatum adumbrauit: Et cùm dixit abiectam, idolorum cultum reprobatum ac reiectum ipſarum gentium obſcurè intellexit. Atque nunc nónne Romanum imperium eſt in gentem magnam & fortem? Non Hieruſalem Eccleſiis & ſacris ac diuinis templis Chriſti crucifixi plena eſt? Nónne ex Bethleem proceſſit Ieſus Chriſtus filius Dei, quem vos negaſtis? non regnat in omnibus propemodum totius orbis terrarum finibus? à monte Sion. id eſt, ab altitudine ſupercęleſti? attentiſſimè audi quid dicat Michæas poſtea. *Et tu Bethleem domus Euphratha, non minima es in millibus Iudæ: Ex te enim exibit dux, qui regat Iſraelem. Exitus eius ab initio, ex diebus æternitatis.* Etenim, ait, vt homo nuper natus eſt, ſed viæ eius ex diebus ſeculi. quòd & Deus ante ſecula fuit: ob eam cauſam dabit ipſis vſque ad tempus parientis. id eſt, dabit vobis Iudæis firmare legem Mo-

Mich. 5. Matth. 2.

De hoc oraculo vide D. Aug. lib. 18. c. 30. de C.D. & quæ annotauit L. Viues.

προφητείαν σφετεριζόμενος· συντετριμμένην γὰρ εἰπὼν, τὴν τῶν ἐθνῶν παροικίαν ἀπείκασε. Καὶ ἀπωσμένην εἰρηκὼς, τὴν * εἰδωλολατρείαν ἀπωθεῖσαν, φησὶ, τῶν αὐτῶν ἐθνῶν ἠνίξατο. Καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία εἰς ἔθνος μέγα, καὶ ἰσχυρόν; οὐ πέπληςαι Ἱερουσαλὴμ ἐκκλησιῶν καὶ θείων τεμένων τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ; οὐχὶ ἐκ Βηθλέεμ προῆλθεν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὃν ὑμεῖς ἠρνήσασθε; οὐ βασιλεύει περάτων σχεδὸν καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ τοῦ ὄρους Σιὼν, τουτέστι, τοῦ ὕψους τοῦ ἐπουρανίου; προέσχε γὰρ τί λέγει Μιχαίας μετὰ ταῦτα. Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ, μὴ * ὀλιγοςὸς εἶ ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα Ἰσραήλ. αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ, ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Καὶ γὰρ, φησὶν, ὡς ἄνθρωπος ἀρτίως ἐγεννήθη· ἀλλ' αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος· ὅτι καὶ θεὸς προαιώνιος πέφυκε· διὰ τοῦτο δώσει αὐτοῖς ἕως καιροῦ τικτούσης. τουτέστι, δώσει ὑμῖν τοῖς Ἰουδαίοις κρατοῦσιν τὸν νόμον Μω-

κ. δια εἰδ.

κ. Εὐφραθᾶ, ὀλιγοςὸς εἶ τοῦ εἶναι.

σέως, ἕως καιροῦ ζητούσης τὸν θεῖον νόμον καὶ ἡγούμενον, τοῦ ἐκ Βηθλεὲμ προερχόμενον. τουτέστιν ἐκ τῆς ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας. τέξεται γὰρ ἡ κόρη, φησί, τὸν ἄρχοντα τοῦ Ἰσραήλ· γέγραπται γὰρ, ὅτι οὔτε οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ οἱ ἐξ Ἰωσὴφ αὐτοῦ εἶναι νομιζόμενοι, ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Καὶ αὐτὸς δὲ, φησί, στήσεται καὶ ὄψεται, ποῖον ἄρ' ἔσται τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. Καὶ ἴδη, ὅτι τὰ ἔθνη ἐπεδόθη αὐτῷ. καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύι κύριος, κύριος. καὶ ἐν τῇ δόξῃ ὀνόματος κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ὑπάρξουσι τὰ ἔθνη. διότι νῦν μεγαλωθήσεται ὁ ποιμὴν καλὸς, ἕως ἄκρων τῆς γῆς. τουτέστιν, ἐκ τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, μέχρι τῆς συντελείας. Καὶ εἰ βούλει ἀντειπεῖν ὅτι οὐκ ἐμεγαλώθη ὁ ποιμαίνων τὰ ἔθνη κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀνάβλεψον καὶ ἴδε τοῖς ὀφθαλμοῖς σου εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ὅπως μεγαλιώεται ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, μέχρι τῆς συντελείας. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ὅτι μεγαλωθήσεται ἕως ἄκρων τῆς

γῆς.

ſis vſque ad tempus parientis diuinam legem, & ducem ex Bethleem venientem: hoc eſt ex ſemper-virgine & Deipara Maria. *Pariet enim* (inquit) *Virgo principem Iſraelis*. Scriptum eſt enim, quòd neque fratres eius qui ex Ioſepho huic eſſe putabantur, in ipſum credebant. *Et ipſe*, ait, *ſtabit, & videbit quinam erit grex eius.* Et ſcias, quòd iam gentes ei traditæ ſunt, & paſcet gregem ſuum in fortitudine Dominus. *Et in gloria nominis domini Dei ſui aderunt gentes.* Mich. 5. Quocirca nunc magnificabitur paſtor egregius vſque ad extremum terræ, id eſt, ex virgine & Deipara Maria vſque ad conſummationem. Quòd ſi inficiari vis, non eſſe magnificatum illum qui paſcit gentes dominum Ieſum Chriſtum filium Dei: reſpice & vide tuis oculis ad orbis terrarum vſque fines, quomodo magnificatur Dominus noſter Ieſus Chriſtus, filius Dei ex hoc nunc & vſque in ſeculum vſque ad conſummationem. hoc enim declarat, quòd magnificabitur vſque ad extre-

mum terræ. HERBANVS. Si ita eſt, quàm ob cauſam non dixit Propheta, quòd ex te mihi exibit, qui ſit princeps in gentibus, ſed in Iſraële ſubiunxit? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Mens ſiue intellectus Deum cernens & intuens exponitur Iſraël. Poſtquam igitur vos Iudæi, qui aliquando fuiſtis mens Deum videns, cùm ad vos Dei vnigenitus filius venit, ſententia ſponte concitata veſtros clauſiſtis oculos ne viderent veſpere carentem lucem, continuò excæcati fuiſtis, & pereuntes deſiiſtis eſſe mens Deum cernens: ob eámque cauſam gentes quæ antea cæcutiebant, mentem ad Deum ſuſtulerunt, & vnigenæ Dei filio crediderunt: & mox lucem intuitæ ſacroſanctum lauacrum acceperunt. Atque ilico ipſis nomen Iſraël inditum atque impoſitum fuit, quod Dei manu vobis ſublatum fuit. Nunc igitur qui Deum contemplantur & mentis oculis cernunt, re vera & dignè ac meritò Iſraëlitæ vocantur: qui autem perfidia & peruicaci incredulitate occæcati ſunt, cum ſua pernicie & exitio deſierunt nomen Iſraëlis habere & audire. Quoniam igitur Iſraëlis nomen ex vobis tranſlatum eſt, & gentibus inditum, notum eſt & perſpicuum,

Hoc erit in fine præmiũ ſanctorum. D. Aug. l. 16. c. 39. de C. D.

Prophetam

γῆς. Ἑρβᾶν. Καὶ εἰ οὕτως ἐστὶ, δι' ἣν αἰτίαν οὐκ εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλ' ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπήγαγεν; Καὶ ὁ ἅγιος. Νοῦς ὁρῶν τὸν θεὸν Ἰσραὴλ ἑρμηνεύεται. ἐπεὶ οὖν ὑμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ποτὲ νοῦς ὁρῶν τὸν θεὸν πεφυκότες, παραγινομένου πρὸς ὑμᾶς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἑκουσίᾳ τῇ γνώμῃ ἐκαμμύσατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν τοῦ μὴ ἰδεῖν τὸ ἀνέσπερον φῶς, ἀπετυφλώθητε εὐθέως καὶ ἀπωλέσατε τὸ εἶναι νοῦς ὁρῶν τὸν θεὸν, ἀνθ' ὧν τὰ ἔθνη τά ποτε τυφλὰ χρηματίζοντα ἀνένευσαν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ἐπίστευσαν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ, παραχρῆμα ἀναβλέψαντες, τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐδέξαντο. καὶ εὐθέως ἐπετέθη αὐτοῖς, καὶ τὸ Ἰσραὴλ ὄνομα, χεὶρ θεοῦ ἀρθὲν ἀφ' ὑμῶν. ἀρτίως γοῦν οἱ θεὸν ὁρῶντες ἐπ' ἀληθείας Ἰσραὴλ ἀξίως προσαγορεύονται· οἱ δὲ τῇ ἀπιστίᾳ ἀποτυφλωθέντες, ἀπώλεσαν τὸ εἶναι καὶ ἀκούειν Ἰσραήλ. ἐπεὶ οὖν μετετέθη τὸ ὄνομα ἐξ ὑμῶν αὐτὸ τὸ, Ἰσραὴλ, ἐτέθη ἐν τοῖς ἔθνεσι· περὶ τῶν ἐθνῶν εὔδηλον εἶπεν ὁ

προφήτης τοῦ νέου Ισραὴλ, ὅτι ἐξελεύσεται ὁ
κύριος τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ισραήλ.
Ερβαν. Πλαστὰ λέγεις εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπη-
ρῶν τὸ γένος τῶν Ιουδαίων, τοῦ μηκέτι προσ-
δοκᾷν ἀνακλήσεως. ἀλλ᾽ ἐγὼ, οὐκ ἀνέξομαί
σου τῶν ῥημάτων, ἐπειδὴ ἀκούω τοῦ προ-
φήτου Ησαΐου λέγοντος, ἐπιλάμψει ὁ θεὸς τῇ
ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς
γῆς, τοῦ ὑψῶσαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλειφθὲν
τοῦ Ισραὴλ ἐν Σιών· καὶ τὸ καταλειφθὲν ἐν
Ιερουσαλὴμ, ἅγιοι κληθήσονται πάντες οἱ
γραφέντες εἰς ζωὴν ἐν Ιερουσαλήμ. Καὶ με-
τέπειτα, ὅτι ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν
υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών. Καὶ τὸ αἷμα
Ιερουσαλὴμ ἐκκαθαρεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν,
πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως. οὐκοῦν
δεῖ ἡμᾶς ἀνακληθῆναι καθὼς ἀκούειν τὰς
προφητείας, καὶ γενέσθαι πάλιν εἰς τὴν ἀρ-
χαίαν τιμὴν, μᾶλλον δὲ καὶ περισσοτέραν.
τὸ λοιπὸν μηκέτι μοι πολυλογίᾳ χρώμενος
ἀντίπιπτε, ἀλλὰ πίστευσον ὅτι οὕτως ἔσται, καὶ
πρότερον, καὶ ὕστερον. Καὶ ὁ ἅγιος. Μὴ συνιεὶς

τῆς

Prophetam dixiſſe de gẽtibus, de nouo Iſraële, venturum Dominum, vt ſit princeps & dux in Iſraële. HERBANVS. Plurima dicis in deſperationem, mutilans genus Iudæorum, ne amplius reuocationem expectent. Verùm ego non amplius tua verba ſuſtinebo: quandoquidem Prophetam audio Eſaiam dicentem: *Fulgebit Deus in illa die in concilio cum gloria in terra, vt extollat & gloria illuſtret reſiduum Iſraelis in Sione, & quod reliquum eſt in Hieruſalem. Sancti omnes vocabuntur, qui conſcripti ad vitam in Hieruſalem.* Ac deinde, *Quòd eluet Dominus ſordes filiorum & filiarum Sionis, & ſanguinem Hieruſalem expurgabit è medio ipſorum, ſpiritu iudicij, & ſpiritu ardoris.* Oportet igitur nos reuocari, quemadmodum audis Prophetarum oracula, iterumque in priſtinum honorem reſtaurari, imo verò in præſtantiorem. Quamobrem ne mihi amplius multiplici verborum profluentia fretus obſiſte, nec aduerſare, ſed crede & perſuaſiſſimum habe ita futurum eſſe, ſiue quamprimum, ſiue in poſterum, nihil refert. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Diuinæ

Iudæus pertinaciter ſperat alium à Ieſu Chriſto Meſſiam venturum.

Eſa. 4.

ſcripturæ accuratam ſubtilitatem haudquaquam intelligens, vanis & adulterinis, futilibus & inutilibus notitiis teipſum oblectas. Quod enim ait, *Fulgebit Deus in die illa in*

Eſa. 4.

conſilio cum gloria in terra, Vt extollat & gloria cumulet reliquias Iſraelis, hoc iam adimpletum eſt. Nam Dei filius vnigena fulgens ex ſancta Virgine Deipara in Hieruſalem, reliquias Iſraelis gloria & honore extulit: ſpiritaliter autem gloria illuſtrauit, & non corporaliter, ſicut tu carnalis Iudæus animo fingis. Quid autem relictum ſit, & cuius cauſa ſcriptum, attende diligenter, vt boni aliquid inde perdiſcas, & quod ad ſalutem tuam, ſi velis, commodum ſit & conducibile, intelligas. Quod reliquum eſt ex Iſraële, multitudo eſt Hebræorum, quæ cùm Chriſtus aduenit in eum credidit: relicta enim fuit à Domino, videlicet electa. Nam genus humanum à Dæmonum tyrannide & vexatione, quæ animo & mente intelligitur, ſeruatum fuit, vt Dei filio crederet, & ſaluum eſſet: vt non funditus genus Hebræorum interiret, ſi fidem non habuiſſet, & incredulum omninò permanſiſſet. De hac enim ſumma Propheta dicit: *Niſi Dominus vobis reliquiſſet*

Quod inquirit Iſraël hoc non aſſequutus eſt, ſed electio conſecuta eſt: reliqui verò excæcati ſunt.

Rom. 11.

τῆς θείας γραφῆς τὴν ἀκρίβειαν, λόγοις κιβδή-
λοις καὶ ἀνωφελέσιν ἐννοίαις, χειροποιεῖς σεαυτόν.
Τὸ γὰρ, ἐπιλάμψει, φησὶν, ὁ θεὸς τῇ ἡμέρᾳ ἐκεί-
νῃ ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ ὑψῶ-
σαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλειφθὲν τοῦ Ἰσραὴλ, ἤδη
γεγένηται. Λάμψας γὰρ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ
ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου ἐν Ἱερου-
σαλὴμ, ἐδόξασε καὶ ὕψωσε τὸ κατάλειμμα
τοῦ Ἰσραήλ. Πνευματικῶς δὲ ἐδόξασε τοῦτο, καὶ
οὐχὶ σωματικῶς, ὡς σὺ σαρκικὸς Ἰουδαῖος φαν-
τάζῃ. τί δὲ τὸ καταλειφθὲν, καὶ διὰ τίνος γρα-
φὲν, πρόσεχε ἀκριβῶς, ἵνα γνῷς τί ἀγαθὸν,
καὶ εἰς σωτηρίαν σου εἴπερ βούλει ἐπιτήδειον· τὸ
καταλειφθὲν τοῦ Ἰσραὴλ, τὸ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ
Χριστοῦ πιστεῦσαν πλῆθος τῶν Ἑβραίων ἐστί.
κατελείφθη δὲ ὑπὸ κυρίου, ἤγουν ἐκλεχθέν·
ἐτηρήθη ἀπὸ τῶν τυραννούντων νοητῶς περι-
λήψει παθῶν δαιμόνων, τὸ γένος τῶν ἀνθρώ-
πων, ἵνα πιστεύσῃ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καὶ σωθῇ
ὅπως μὴ παντελῶς ἀπόληται ἀπιστῆσαν τὸ
γένος τῶν Ἑβραίων. λέγει γὰρ περὶ τοῦ κεφαλαίου
τούτου ὁ προφήτης, Εἰ μὴ κύριος ἐγκατέλι-

πεν ὑμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθητε, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθητε· σημαίνων τοὺς ἐξ ὑμῶν πιστεύσαντας καὶ σωθέντας. τὸ δὲ γραφὲν, εἰς ζωὴν, εἰς τὴν ἐπουράνιον γραφὲν ζωὴν, παρὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, σημαίνει. ὅτι δὴ ἔπλυνε τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιὼν, τῶν πιστευσάντων φησί. Καὶ τὸ αἷμα Ἱερουσαλὴμ ἐκάθηρεν ἐκ μέσου αὐτῶν τῷ τιμίῳ καὶ ἁγίῳ βαπτίσματι, οὐδεὶς ὁ ἀντερῶν. λέγει γὰρ Ἠσαΐας περὶ τούτου, Λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε, καὶ τὰ ἑξῆς· ὅτι πνεύματι κρίσεως, φιλανθρωπίᾳ διακρίνας, πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐξευρὼν τὸ τηλικοῦτον ἀγαθόν. ὅτι πνεύματι καύσεως, τῷ πυρὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος καταφλέξας τῶν διὰ πίστεως προσερχομένων τῇ κολυμβήθρᾳ τὰ ὀφλήματα. καυστικὸν γὰρ μολυσμάτων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τὸ δὲ, ὑψῶσαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλει-
ἴσ. λουθὲν φθὲν, τὸ πλῆθος τοῦ Ἰσραήλ ἐστιν, ὅπερ * ἐαθὲν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας παρὰ τοῦ Σατανᾶ (καθὼς αὐτῷ ἐνεβριμήσατο ὁ θεὸς, δι᾽ ἀπιστίας βάλλοντι πᾶν τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων) τοσοῦτον ὑψώθη

καὶ

reliquiſſet ſemen , ſicut Sodoma facti fuiſſetis , & Gomorrhæ ſimiles effecti eſſetis. ſignificans eos , qui ex vobis crediderunt , & ſalui facti ſunt. Quod autem ſcriptum, ad vitam, ad ſupercæleſtem vitam ſcriptum eſt, quam ab vnigenito Dei filio pendêre indicat. Quòd verò filiorum & filiarum Sionis ſordes eluit & deterſit, eorum qui crediderunt intelligit : Et quòd ſanguinem ciuitatis Hieruſalem mundans expiauit è medio ipſorum , pretioſo & ſancto baptiſmate, nullus eſt qui contradicat. De hoc enim Eſaias vaticinatur : *Lauamini, mundi eſtote*, & cætera. Quòd ſpiritu iudicij , amore & beneuolentia erga homines diiudicauerit, ſpiritu ſancto, & excogitauerit tantum bonum. Quòd ſpiritu ardoris , igne ſui ſpiritus combuſſerit eorum debita, qui per fidem accedunt ad piſcinam. Nam Spiritus ſanctus ſordes & labes animi ardore ſuo abſumit. Illud autem, vt extollat & gloria afficiat reliquias, multitudo eſt Iſraëlis: quæ exeſa* à perfidia, à Satana (ſicut ei acriter minatus eſt Deus, propter incredulitatem ac perfidiam Iudæorum genus exagitanti) vſque adeò exaltata eſt

Eſa. 1. Rom. 9.

Eſa. 1.

* *vel quæ lota, pro* ἐκλυθὲν, λουθέν.

Zach. 3.

&glorificata, vt omnes gentes quæ in Dominum meum & Deum Ieſum Chriſtum credunt, ex eo & ad hoc vſque tempus honore eos afficiant, & gloria efferant: ſacris locis ſiue oratoriis excitent: eoſdem ſanctos & iuſtos nominent: ſanctas ipſorum commemorationes quotannis celebrent: ſicut ſcriptum eſt, Quòd ſancti omnes (à gentibus nimirùm) vocabuntur, qui apud legem nomen profeſſi, & in vitam (quæ eſt ipſe Chriſtus) adſcripti per fidem & baptiſma fuerunt. Habes duodecim Apoſtolos, habes ſeptuaginta diſcipulos: habes duo millia, habes quinque millia hominum qui comederunt panes: habes quatuor millia, quos omnes interfeciſtis, eos omnes Domini mei Ieſu Chriſti martyres, id eſt, teſtes efficientes. Sunt & aliæ animæ multæ, non ſolùm virorum, ſed etiam mulierum, quæ ex Iudæis conuerſæ fuerunt, & ad ſacrum lauacrum acceſſerunt: de quibus omnibus ſcribit Eſa. 10. Rom. 9. Propheta, *Quod reliquiæ Iſraelis ſaluæ fient.* HERBANVS. Directò verba Prophetiæ ad tuum ſenſum & ſubſidium detorſiſti. Verum tamen

καὶ ἐδοξάσθη, ὥστε πάντα τὰ ἔθνη τὰ πιστεύοντα εἰς τὸν κύριόν μου, καὶ θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔκτοτε καὶ μέχρι τῆς δεῦρο τιμῶσιν καὶ δοξάζουσιν αὐτοὺς, καὶ εὐκτηρίους οἴκους ἀνεγείρουσιν, καὶ ἁγίους καὶ δικαίους ὀνομάζουσιν αὐτοὺς, καὶ τὰς ἁγίας αὐτῶν μνήμας κατ᾽ ἔτος ἐπιτελοῦσι, καθὼς γέγραπται, ὅτι ἅγιοι πάντες κληθήσονται, παρὰ τῶν ἐθνῶν δηλονότι, οἱ ἀπογραψάμενοι τῷ νόμῳ, καὶ γραφέντες εἰς ζωὴν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, τῇ πίστει καὶ τῷ βαπτίσματι. Καὶ ἔχεις τοὺς ιβ. Ἀποστόλους, ἔχεις τοὺς ό, ἔχεις τοὺς ͵β, ἔχεις τοὺς ͵ε, τοὺς φαγόντας τοὺς ἄρτους. ἔχεις τοὺς ͵δ, οὓς πάντας ἀποκτείνατε, μάρτυρας αὐτοὺς τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεργασάμενοι. εἰσὶ καὶ ἄλλαι ψυχαὶ πολλαὶ, οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, αἵτινες ἐξ Ἰουδαίων ἐπεστράφησαν, καὶ προσῆλθον τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι. περὶ ὧν πάντων καὶ πασῶν ἔγραψεν ὁ προφήτης, ὅτι τὸ ἐγκατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ σωθήσεται. Ἑβραῖ. Ἐξ εὐθείας μετέστρεψας τὰ ῥήματα τῆς προφητείας εἰς τὴν σαυτοῦ ἀντίληψιν. πλὴν, εἰ

καὶ οὕτως ἔχει, πότε ὁ ἐσταυρωμένος περιπατεῖ ἐν Ἱερουσαλήμ, καθὼς μετὰ ταῦτα ἐπάγει ὁ προφήτης, τά περὶ κύκλῳ Σιὼν ἐπεσκίασε νεφέλη ἡμέρας, καὶ ὡς καπνοῦ, καὶ ὡς φωτὸς πυρὸς καιομένου νυκτός· πότε δὲ ἐγένετο αὐτοῖς πάσῃ δόξῃ *σκέπων, καὶ εἰς σκίαν ἀνατέλλων ἑαυτὸν ἡμέρας τοῖς ὑπηκόοις ἀπὸ καύματος, καὶ ἐν σκέπῃ καὶ ἐν ἀποκρύφῳ ἀπὸ σκληρότητος καὶ ὑετοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ, ὅ, αἷμα Ἱερουσαλὴμ ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν πνεύματι κρίσεως, καὶ πνεύματι καύσεως, ταῦτα ἐπάγει ὁ προφήτης. Καὶ ὁ ἅγ. Σὺ τοίνυν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἦς, καὶ ἔβλεπες, κἄντε νεφέλη ἐπεσκίαζε, καὶ ἢν πυρὸς φωτὶ καιομένῳ ἐφώτιζε, εἰ ἕτερόν τι διέπραττεν, ὅτι φληναφῇς περὶ αὐτοῦ; μὴ εἰδὼς γὰρ τὸ ἀληθὲς νοῦν τῆς θείας γραφῆς, ἄπλυτα σωματικοῖς νοήμασιν ἐπιτηδεύεις διαγκρίνειν, καὶ σπεύδεις. ἀλλὰ πρόσεχε τίνα δηλοῦσι τὰ εἰρημένα, ἐπεὶ σῦκα, ὦ Ἰουδαῖε τυφλέ, σὺ δοκεῖν συνάγειν, τριβόλοις καρπίζῃ. λέγει γὰρ ὁ προφήτης, ὅτι ἥξει κύριος. καὶ ἐπιστάμεθα ἡμεῖς ὅτι ἐλήλυθε. Καὶ ἔσται, φησί, πᾶς τόπος

In textu Prophetia legitur ut infra, σκεπασθήσεται

tamen ſi ita eſt, quando crucifixus ambulans in ciuitate Hieruſalem, ſicut poſtea ſubdit Propheta: *Sionis ambitus & circuitus obumbrauit nebula diei, & fumi inſtar & lucis & ignis ardentis nocte:* Et quando ipſe omni gloria velatus fuit, & in vmbram ſeipſum oriri fecit diem obedientibus ab ardore & æſtu, & in velamine & in tegmine à duritie & pluuia? Nam poſt hæc verba,* *Sanguinem Hieruſalem emundabit è medio ipſorum ſpiritu iudicij, & ſpiritu exuſtionis*, hæc ſubiungit Propheta. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Túne in diebus aduentus eius eras? & videbas, ſiue nebula obumbrabat, ſiue luce ignis ardente illuſtrabat, aut aliud quid agebat, quod de ipſo nugaris? Neſciens enim veram diuinæ ſcripturæ mentem, omnia corporalibus notionibus diiudicare inſtituis & properas. Verùm attentè audi, & intellige effata, quem declarant. Quoniam ficus, ô Iudæe cæce, dum putas te colligere, tribulos carpis. Dicit enim Propheta, quòd veniet Dominus: & nos ſcimus eum veniſſe. *Et erit* (inquit) *omnis locus*

Eſa. 4. Vide verba vulg. edit.

*In ed. vul. & ſanguiné Hieruſalem lauerit de medio eius in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris.

Qui ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Rom. 8. carnalis eſt & carne metitur omnia, nec mentis oculis cernit Dei ſupercęleſtia dona.

Eſa. 4. *montis Sion, & omnia quæ ſunt in eius ambitu.* Sion illa, mons fuit, & mons excelſus. Ergo mihi Sionem & montem mente & animo concipe eam, quæ in cælo eſt, ciuitatem metropolin, & eam quæ ex illa eſt Eccleſiam gentium intellige. Quòd autem omnis locus montis Sionis & ambitus eius eſt ſub poteſtate ipſius, teſtatur veritas. Nam poſtquàm Dominus carne fuit indutus, diabolo renunciauit & valere iuſſit: & quæ inferior eſt Sion, ſe ſummiſit & ſubiecit ei Sioni quæ ſuperna eſt, Domino meo Ieſu Chriſto poſtquàm credidit. Dic mihi tu, éſtne locus ſub ea quæ ſupercæleſtis eſt Sion, in quo Eccleſiæ non ſint Deo crucifixo dicatæ & conſecratæ? Spiritaliter enim res intelliguntur, & non carnaliter. Quod autem dictum eſt, *Obumbrabit nebula*, hoc ideò ſcriptum eſt, quia quando transformatus eſt & transfiguratus in monte Thabor coram ſuis diſcipulis, nubes lucida obumbrauit ipſos. Et iterum cùm in cælum ipſe aſſumptus eſt, ſcriptum eſt, quòd nubes ſubduxit ipſum ex oculis diſcipulorum eius. hoc autem quod Propheta clamauit, *fumi inſtar, &*

ignis

Fatentur inimici ex Sió miſſam fuiſſe legẽ Chriſti, quod euangelium nos vocamus ex D. Aug. lib. 17. c. 17. de C. D. Sion ſpeculatio dicitur Ciuitas Regni Magni: ipſa eſt Sion ſpiritaliter, ſicut Hieruſalem, cui inimica opponitur ciuitas diaboli Babylon. Idem D. Aug. eiuſd. lib. c. 16.

Matth. 17.

Act. c. 1.

τύπος τοῦ ὄρους Σιὼν, καὶ πάντα τὰ περὶ κύκλῳ αὐτῆς· ἡ Σιὼν ἐκείνη, ὄρος πέφυκε, καὶ ὄρος ὑψηλόν. Σιὼν δὲ καὶ ὄρος μοι νόει, τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ μητρόπολιν Σιὼν, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνης ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν. Ὅτι δὲ ἐστὶ πᾶς τύπος τοῦ ὄρους Σιὼν, καὶ τὰ περὶ κύκλῳ αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τὴν Σιὼν, μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια· τοῦ κυρίου γὰρ σαρκωθέντος, ἀπετάξατο τόπῳ τῷ διαβόλῳ, καὶ ἦξε τῇ ὑποταγῇ ὑπὸ κάτω τῆς ἄνω Σιὼν, τῷ κυρίῳ μου Ἰησοῦ Χριστῷ πιστεύσας. ἀνάγγειλον δέ μοι αὐτὸς, ἐστὶ τύπος ὑπὸ κάτω τῆς ὑπ' οὐρανὸν, ἐν ᾧ ἐκκλησίαι οὐ πεφύκασι τῷ σταυρωθέντι θεῷ; πνευματικῶς γὰρ νοοῦνται τὰ πράγματα, καὶ οὐ σωματικῶς. Ὅτι δὲ εἴρηται * σκιάσει νεφέλη, γέγραπται, ὅτι ἡνίκα με- ἴσως, ἐπι-
τεμορφώθη ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβὼρ κατὰ πρό- σκιάσει
σωπον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, νεφέλη φωτινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς. Καὶ ἐν τῷ ἀναληφθῆναι αὐτὸν πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν, γέγραπται, ὅτι νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Τὸ δὲ καὶ ὡς καπνοῦ καὶ ὡς

φωτὸς πυρὸς νυκτὸς καιομένου ἐφώνησεν ὁ προφήτης, καὶ ὅτι πάσῃ τῇ δόξῃ σκεπασθήσεται, τοῦτο δὲ δηλοῖ. Τὸ μὲν καπνοῦ, διὰ τὸν γνόφον λέγει τὸν νοητὸν ἤτοι σῶμα, ὃ φορῶν ἐκάλυπτε τὴν θεότητα ἀπὸ ὑμῶν τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων, σημεῖα τελῶν τοῦ μὴ γνωσθῆναι, ἵνα πληρωθῇ καὶ ἃ εἶπεν Ησαΐας, ὅτι πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Δαβὶδ, Καὶ ἔθετο σκότος, ἤγουν τὸ σῶμα, ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, τουτέστι τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀπίστων· καπνὸς δὲ σκότος, οὐδὲν εἴασεν ἐνεργεῖν, ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς δριμύττειν καὶ τυφλεῖν· πρὸς τὸ, μὴ καλῶς ὁρᾷν τὸν καπνιζόμενον, ἢ τὸν σκότον βαλλόμενον αὐτοῦ ἔμπροσθεν· ἀεὶ γὰρ ὁ θεὸς τῶν ἀπίστων τυφλοῖ τὰ νοήματα. ὡς δὲ φωτὸς πυρὸς καιομένου νυκτὸς, φῶς αὐτὸς ἦν. Οτι δὲ καὶ ἔλεγεν, Εγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἐκαίετο δὲ, ἤγουν ἐξέλαμπε τῇ ἀπροσίτῳ θεότητι, διὰ τῶν σημείων καὶ τῶν θαυμάτων τοῖς ἐν νυκτὶ τοῦ βίου τότε χρηματίζουσιν Ἰουδαίοις. Τὸ δὲ, πάσῃ δόξῃ σκεπασθήσεται, τοῦτο δηλοῖ. σαυ-

ignis noctu ardentis, & quòd omni gloria velabitur, id declarat. hoc quidem, *fumi*, propter caliginem quæ mente percipitur, nempè corpus, quod ferens velabat diuinitatem ab oculis veſtris, qui Iudæi eſtis increduli & peruicaces, ſigna faciens, ne à vobis cognoſceretur, vt quod dixit Eſaias, adimpleatur, *Quòd indurauit cor ipſorum*, & quæ ſequuntur. Et Dauid: *Et poſuit tenebras*, nempè corpus, velamen ipſius: id eſt, eius deitatis, ne videatur ab incredulis. Fumus autem, id eſt tenebræ, nihil permiſit efficere, quàm oculorum aciem acriter præſtringere & excæcare. Præterea qui fumo infeſtatur, non aliud clarè cernere, quàm offuſas ſibi tenebras. Semper enim Deus incredulorum mentes & intelligentias excæcat. Inſtar lucis ignis noctu ardentis, ipſe lux erat: quod etiam dixit, *Ego lux in mundum veni*. Ardebat autem, id eſt, effulgebat inacceſſa & inuia diuinitate, per ſigna & miracula, his Iudæis, qui tum in huius vitæ nocte & tenebris verſabantur. Illud verò, *omni gloria obtegetur*, hoc declarat. Cruci-

Eſa. 4.

Eſa. 6.
Rom. 11.
Pſal. 17.

Id gentilibus philoſophis acci- diſſe docet D. P. Rom. 1. & Iudæis Deus dedit ſpiritum cōpunctionis, oculos vt non videāt, & aures vt non audiāt vſque ad hodiernum diem. Ioan. 12.

fixus enim tanta gloria à Deo patre illuſtratus eſt, & in terra à veris hominibus tanto honore decoratus, vt omnia regna quæ ſub cœlo ſunt, Deum ipſum verum & Dominum & herum & regem & redemptorem confiteantur, colant, adorent, ei ſupplicent, & ſeruiant. Quòd autem dicit, & erit in vmbram diei ab æſtu, diem quidem dicit ſpiritalem operationem: æſtum verò, tela maligni ignita. Si quidem Dominus in omnibus diebus ſeculi huius, ipſe inumbrat, protegit, tutatur, cuſtodit eos qui diligunt ipſum: nec ſolùm ab æſtu & ardore maligni inflammantis animas hominum ad operandum iniquitatem diaboli, verumetiam ab incurſu & dæmonio meridiano, & reliqua tyrannide Satanæ, quæ eſt durities & pluuia maligna. hæc autem ſúntne diſtorſiones præpoſteræ & notiones abſurdæ atque ſermones impuri? Hæc, ô Herbane, ſic interpretanda ſunt, & comparanda. De Synagoga autem veſtrûm Iudæorum, animaduerte quænam pro-

Quoniam Chriſtus rex Regum, princeps principum cœli & terræ.

Dęmonium meridianũ ſæuiſſimum Rabbini putant, quod vel in meridie graſſari audeat, cum alia nocte potius peruadant & in tenebris dominentur. Genebrardus in Pſal. 90.

grediens

ρωθεὶς γὰρ τοσοῦτον ἐδοξάσθη παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐτιμήθη ἐπὶ γῆς ὑπὸ τῶν ἀληθῶς ἀνθρώπων, ὅτι πᾶσαι αἱ βασιλεῖαι τῆς ὑπ᾽ οὐρανὸν, θεὸν αὐτὸν ἀληθῆ καὶ κύριον καὶ δεσπότην, καὶ βασιλέα καὶ λυτρωτὴν ὁμολογοῦσαι, τιμῶσι καὶ προσκυνοῦσι καὶ λατρεύουσιν. Ὅτι δὲ λέγει, ὅτι ἐστὶν * ὡς σκιὰ ἡμέρας ἀπὸ καύματος, ἡμέραν λέγει, τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, καῦμα δὲ, τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα. ὁ κύριος μὲν οὖν ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τοῦ αἰῶνος τούτου, αὐτὸς σκιάζει καὶ φρουρεῖ καὶ φυλάττει πάντας τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, οὐ μόνον ἀπὸ καύσωνος τοῦ πονηροῦ τοῦ καίοντος τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸ ἐργάζεσθαι τὴν ἀνομίαν τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ, καὶ τῆς λοιπῆς τυραννίδος τοῦ Σατανᾶ, παρ᾽ ᾧ ἐστὶ σκληρότης καὶ ὑετὸς πονηρός. Διαστροφαὶ δὲ ταῦτα καὶ ἔννοιαι ἄλογοί τε καὶ ἀκάθαρτοι. Ταῦτα, ὦ Ερβᾶν, οὕτως ἑρμηνεύονται, καὶ οὕτως συγκρίνονται. Περὶ δὲ τῆς συναγωγῆς τῶν Ιουδαίων ὑμῶν, παρέχεις ἵνα πα-

* In textu proph. Esa. 4. καὶ ἔσται εἰς σκιὰν, vel legendum ὡς σκιά.

βαίνων ὁ αὐτὸς προφήτης λέγει ἐν τῇ αὐτοῦ προφητείᾳ. Τὰ δὲ λέγει κύριος, Ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρήχ. Σωρὴχ δὲ ἑρμηνεύεται κλημματὶς δεξιά. διὰ τὸν Ἀβραάμ. τοῦτο ἦν πρόδηλον. Καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ᾠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καὶ ὑπολήνιον ὤρυξα ἐν αὐτῷ, καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. Καὶ νῦν ἄνθρωποι τοῦ Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλήμ, κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ τῷ ἀμπελῶνί μου. τί ποιήσω ἔτι τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ; διότι ἔμεινα

γρ. ποιῆσαι ἵνα ποιήσῃ* σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας.

ἐπάγων δὲ τὴν ἀπώλειαν ὑμῶν, καὶ ὅ, τί δέοι γενέσθαι περὶ ὑμῶν, λέγει. Νῦν οὖν ἀναγγελῶ ὑμῖν, φησί, τί ποιήσω ἀμπελῶνί μου. ἐνταῦθα πρόσεχε, ὦ Ἑβραῖε, τῇ ἀκριβεῖ τῆς συναγωγῆς ὑμῶν καταλύσει. Ἀφελῶ γὰρ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν. τίς ὁ φραγμός; πάντως ὁ νόμος, ὁ περιείργων κύκλῳ τῶν προσταγμάτων τοῖς φραγμοῖς τὸν ἐξ Αἰγύπτου μεταρθέντα ἀμπελῶνα, πρὸς τὴν

γῆν

grediens idem Propheta in ſua prophetia effatur. *Hæc autem dicit Dominus, Plantaui vineam Sorech.* Sorech exponitur malleolus, Eſa. 5.
ſiue ſarmentum dextrum. hoc erat perſpicuum propter Abrahamum. *Et ſepem circumpoſui, & obuallaui, & ædificaui turrem in medio eius: & torcular fodi in ipſa, & expectaui donec vuam funderet, ſed ſpinas acutas reddidit. Et nunc homines Iudæ, & qui habitant in Hieruſalem, iudicate in me, & in vinea mea. Quid faciam amplius vineæ meæ, & non feci ipſi? Ideò expectaui, vt vuam redderet, ſpinas autem produxit.* Subiungens autem veſtram perniciem & interitum, & quid de vobis fieri oporteret, enuntiat. *Nunc* (inquit) *annunciabo quid faciam vineæ meæ.* Hìc Ibidem.
aduerte mentem diligenter, ô Herbane, & conſidera exactam veſtræ Synagogæ deſtructionem & ruinam. *Auferam* (inquit) *ſepimentum eius, & erit in prædam ac direptionem.* Quæ illa ſępes? Omninò eſt lex, quæ circundat & ambit, cingitque mandatorum ſępimentis vineam ex Ægypto

in terram promiſſionis tranſlatam. Quinam illam diripuerunt? Senſibiliter quidem, Aſſyrij, Perſæ, Romani: intelligibiliter verò, dæmones intelligibiles, qui illam ad hæreſes raptarunt. Nam & vos variis hæreſibus agitati ad tempus, legem Moſis peruersè vulneraſtis. *Et demoliar* (inquit) *murum eius, & erit in conculcationem.* Quis hic murus? Altiſſimi dextra, præturritum præſidium, ſiue tutamen eorum qui diligunt ipſum. Quinam ſunt qui conculcant? Inimici, qui captos in ſeruitutem redegerunt, qui & mente & ſenſu veſtræ Synagogæ præfuerunt, quorum vltimos video Pilatum, & eos qui ante ipſum fuerunt. *Et remittam* (inquit) *vineam meam*, id eſt, deſertam & vaſtam & incultã relinquam: *neque putabitur, neque fodietur*, hoc eſt, nullam curam & diligentiam in ea ponam: Et aſcendent in ipſam, velut terram incultam vepres & ſpinæ: nimirùm peccatum multum in eam inuehetur, ſicut in gentem exlegem & inacceſſam, atque in multa iniquitate & ignorantia verſantem. *Et nubibus mandabo ne pluuiam in ipſam defundant.* Quid ſunt nubes? Prophetiæ, & libri legis. Irrigationes verò, ſunt ſermones

Hęreſes ſep. ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ enarrat Epipha. lib. 1. hæreticorũ primus parens fuit Cham Noé filius medius, qui exponitur calidus, teſte D. Aug. lib. 16. c. 1. de C. Dei.

Ibid.

Ibid.

Ibid.

γλῶ τῆς ἐπαγγελίας. Τίνες οἱ διαρπάσαντες; αἰσθητῶς μὲν Ἀσσύριοι, Πέρσαι, Ῥωμαῖοι· νοητῶς δὲ, οἱ νοητοὶ δαίμονες, οἱ εἰς τὰς αἱρέσεις ἁρπάσαντες. Καὶ γὰρ ὑμεῖς ἐν ποικίλαις αἱρέσεσι κατὰ καιρὸν τὸν νόμον τοῦ Μωσέως παρετρώσατε. Καὶ καθελῶ, φησὶ, τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. Τίς ὁ τοῖχος; ἡ τοῦ ὑψίστου δεξιὰ, ἡ περιπύργιος ἀσφάλεια τῶν ἀγαπώντων αὐτόν. Τίνες οἱ καταπατοῦντες; οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἐχθροὶ, οἱ νοητῶς τε καὶ αἰσθητῶς ἄρξαντες τῆς συναγωγῆς ὑμῶν, ὧν ἐπὶ τέλους ὁρᾶς Πιλᾶτον καὶ τοὺς περὶ αὐτοῦ. Καὶ ἀνήσω, φησὶ, τὸν ἀμπελῶνά μου· τουτέστι, καταλείψω ἔρημον. καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ· τουτέστιν, οὐκ ἐπάξω ἐπιμέλειαν εἰς αὐτόν. Καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν, ὡσεὶ χέρσον ἄκανθα· ἤγουν ἀρθῇ εἰς αὐτὸν ἁμαρτία πολλὴ, ὡς εἰς ἔθνος ἄνομον καὶ ἀπειθοῦντον, ἐν πολλῇ ἀνομίᾳ καὶ ἀγνωσίᾳ χρηματίζον. Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι, τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν· τί εἰσὶν αἱ νεφέλαι; αἱ προφητεῖαι καὶ τὰ βιβλία τοῦ νόμου· βροχαὶ δὲ οἱ

λόγοι, καὶ ὑπὲρ τὰ νοήματα. παντελῶς γὰρ ἀπετυφλώθητε, καὶ οὐ δύνασθε ἀναγνῶναι τὸν ἀληθῆ νοῦν τῆς θείας γραφῆς ὑμῶν. Ἵνα δὲ μὴ εἴπῃς ὅτι περὶ ἑτέρου κεφαλαίου ὁ προφήτης ταῦτα ᾐνίξατο, καὶ οὐχὶ περὶ τῆς συναγωγῆς ὑμῶν, τρανώσας τὴν προφητείαν, μᾶλλον δὲ καθαροποιήσας ἐπήγαγεν. ὁ γὰρ ἀμπελὼν κυρίου Σαβαώθ, φησὶν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶ, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτον ἠγαπημένον, τουτέστιν, ἡ ἐξ Ἰούδα βασιλικὴ γενεαλογία τοῦ Δαβίδ. ταῦτα οὖν οὐχ οὕτως ἔχει περὶ ὑμῶν, ὦ ἀνόητε καὶ ἄπιστε Ἰουδαῖε; καὶ σὺ καθέζῃ, καὶ ἐκδέχῃ ἀνακληθῆναι. μακρὰν ἀπὸ ἁμαρτωλῶν σωτηρία. Εἰ γὰρ ἃ κατέλυσεν ὁ θεὸς, μᾶλλον δὲ πεπλήρωκε, μέλλει ἔπειτα καὶ νῦν οἰκοδομεῖν, τολμηρὸν εἰπεῖν, ὅτι παραβάτην ἑαυτὸν συνίστησι· θεὸς δὲ παραβάτης, οὐκ ἂν γένηταί ποτε. οὐ γὰρ πέφυκεν ὑπὸ λήθην ὡς ὑμεῖς. Ἑρβᾶν. Πλεῖστα μεμάθηκας πολυλογεῖν, ἔξω βάλλων τὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἐλπίδα. ἀλλ' ἐμὲ οὔπω καθόλου πλανήσεις, ἐπειδὴ λέγει Ἠσαΐας περὶ τῆς τοῦ

Ἰσραὴλ

ſermones,& pluuiæ,mentis & intellectus ſenſus profundiores. Omninò enim excæcati eſtis, neque verum diuinæ ſcripturæ veſtræ ſenſum & mentem legendo percipere & aſſequi poteſtis. Ne fortè Prophetam dixeris hæc de alia re vaticinatum fuiſſe, non autem de veſtra Synagoga, ipſe vaticinium explanans, immò verò purum & clarum reddens, ſubinde addidit: *Vinea enim Domini Sabaoth* (inquit) *domus Iſrael eſt, & homo Iudæ, noua planta dilecta*: id eſt, ex Iuda regia progenies Dauidis. Hæc igitur non ſic ſe habent & intelliguntur de vobis ipſis, ô inſane & incredule Iudæe? atque interim tu deſides, & reuocationem atque inſtaurationem expectas. *Longè à peccatoribus ſalus*. Si enim quæ deſtruxit Deus, immò verò quæ adimpleuit, eſſet deinde & nunc inſtauraturus, audax & impium dictu, quòd ſeipſum tranſgreſſorem conſtitueret. Atqui tranſgreſſor Deus nunquam eſſe poſſit. Non enim in eum, ſicut in vos, cadit obliuio. HERBANVS. Plurima verba funditare didiciſti, ſpem Iſraëlis excludens atque exterminans. Nondum tamen me penitus attonitum reddes: quoniam dicit Eſaias de reuocatione

Hæc ſunt flumina aquæ viuæ quæ fluunt de ventre credentis. Ioan. 7.

Pſal. 118. verſ. 155.

Dei voluntas tam certiſſima, quá potétiſſima D. Aug. lib. 9. c. 22. de C. Dei.

Iſraëlis, veritatem puriùs oſtendens. *Et erit,* (ait) *in die illo adiiciet Dominus vt oſtendat manum ſuam vt æmuletur, & quærat * reliquias populi Iſraelis, quæ relictæ fuerunt ab Aſſyriis, ab Æthiopibus, ab Elamitis, & ab Ægypto, & Babylone, & à ſolis ortibus, & Arabibus, & ab inſulis maris. Et tollet ſigna ad gentes, & colliget diſſolutos Iſraelis, & diſperſos Iudæ congregabit ex quatuor alis terræ. Et auferetur zelus Ephraim, & inimici Iudæ peribunt. Et erit Iſraeli, ſicut in die quo exiit ex Ægypto. Et dices* (inquit) *in die illo, Benedicam tibi Domine; eò quòd iratus es mihi.* Et deinde: *Auertiſti iram tuam à me, & miſertus es mei.* Nunquid ita eſt? oſtende. Non ſolùm (inquit) reuocabitur Iſraël, verumetiam inimici Iudæi, qui quidem eſtis vos Chriſtiani, peribunt. hæcne vera ſunt, an mendaces Prophetæ? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Tu quidem

[Margin: Eſa. 11.]
[Margin: * Reſiduum populi ſui quod relictum fuerit. Hæc oracula de Regno Chriſti, non de Iudæorũ inſtauratione accipienda ſunt.]
[Margin: Eſa. 12.]

ſolùm

Ισραὴλ ἀνακλήσεως, καθαροποιῶν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἔσται, φησὶ, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, προσθήσει κύριος τοῦ δεῖξαι τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τοῦ ζηλῶσαι, καὶ ζητῆσαι τὸ καταλειφθὲν ὑπόλοιπον τοῦ* Ισραὴλ, ὃ ἐὰν καταλειφθῇ ὑπὸ τῶν Ασσυρίων, καὶ ὑπὸ Αἰθιοπίας, καὶ Ελαμιτῶν, καὶ ἀπὸ Αἰγύπτου καὶ Βαβυλῶνος, καὶ ἀπὸ ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ ἐξ Αραβίας, καὶ ἀπὸ τῶν νήσων τῆς θαλάσσης· καὶ ἀρεῖ σημεῖα εἰς τὰ ἔθνη, καὶ συνάξει τοὺς ἀπολλυμένους* Ισραὴλ, καὶ τοὺς διεσπαρμένους Ιούδα συνάξει ἐκ τῶν τεσσάρων πτερύγων τῆς γῆς. καὶ ἀφαιρεθήσεται ὁ ζῆλος Εφραὶμ, καὶ οἱ ἐχθροὶ Ιούδα ἀπολοῦνται. Καὶ ἔσται τῷ Ισραὴλ ὡς τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἐξῆλθεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἐρεῖς, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, Ευλογήσω σε κύριε, διότι ὠργίσθης μοι. καὶ ἔπειτα, Ανέστρεψας τὸν θυμόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἠλέησάς με. εἰ τοίνυν οὐκ ἔστιν οὕτως, δεῖξον· οὐ μόνον γὰρ ὁ Ισραὴλ ἀνακληθήσεται, φησὶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐχθροὶ Ιούδα, οἵτινες ἐστὲ ὑμεῖς οἱ Χριστιανοὶ, ἀπολοῦνται. ταῦτα οὕτως ἔχει, ἢ ψευδεῖς οἱ προφῆται. Καὶ ὁ ἅγιος. σὺ μὲν τὸ

* λαοῦ

* ἀπολομένους ἢ ἀπωσμένους.

συμφέρει σου μόνον λελάληκας, τὸ δὲ συμφέ-
ρει ἐμοὶ, παρεσιώπησας. τί δὲ φάσκεις ἐν κε-
φαλαίῳ τῶν ῥηθέντων παρὰ σοῦ; Ερβαν. ἵνα
λέγει; ἀποκρίθητι ταῦτα σύ. Καὶ ὁ ἅγιος.
Οὕτω λέγει, φησὶ, κύριος, Εσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ
ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ιεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν
τῶν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. Καὶ ἵνα μὴ
εἴπης, ὅτι ἐναντίος τίς ἐστι τῷ θεῷ ὁ ἀνιστάμενος
ἄρχειν τῶν ἐθνῶν, ἐκ τῆς ῥίζης ἔσται τοῦ Ιεσσαὶ,
ἐπήγαγε· Καὶ ἔσται, φησὶν, ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ,
τιμή. πρόσεχε ἀπαίδευτε καὶ ἀδίδακτε, ὅτι
τιμὴν ἔθετο τὴν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ ὁ προφήτης
εἴρηκεν; ἄκουσον τέως πληροφορήθητι, ὅτι παρὰ
θεοῦ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν τῶν ἐθνῶν, ἐπειδὴ καὶ
τιμὴ ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ ὠνομάσθη. ὅτι δὲ ἐ-
πάγει μετὰ ταῦτα, ὅτι ἀρεῖ σημεῖον εἰς τὰ ἔθνη,
φησὶ, καὶ συνάξει τοὺς ἀπωσμένους Ισραὴλ, καὶ
τοὺς διεσπαρμένους Ιούδα συνάγει, προλα-
βὼν εἴρηκα, ὅτι οὔτε ἅπαξ, οὔτε δὶς συνήγα-
γεν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις· ἀλλ' ὑμεῖς ἐν τῇ αὐτῇ
ἀπειθείᾳ ἐστέ. ἔπειτα διαμείναντες ἐν καιρῷ,
πάλιν διεσκορπίσθητε, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δια-
σκορπισμῷ

ſolùm quod tibi conducit, locutus es: quod verò meæ cauſæ fauet,& pro me facit, ſilentio præteriiſti. In ſumma eorum quæ recitaſti, quid innuit Propheta? HERBANVS. Quid ait? reſponde tu ipſe. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Sic dicit Dominus (inquit:) *Erit in die illo radix Ieſſæ, & qui ſurgit, vt imperet gentibus: in ipſo gentes ſperabunt.* Ne verò dicas, eum qui ſurgit vt imperet gentibus, Dei eſſe inimicum, *è radice Ieſſæ ipſum fore*, addidit. *Et erit* (inquit) *requies eius, honor.* Intelligis, ô rudis & indocte, diuinum honorem Prophetã dixiſſe eius requiem? Ergo certò ſcias, quòd ille, qui vt gentibus imperet, ſurgit, à Deo eſt: quandoquidem & honor eius requies nominata eſt. Quod autem ſubiungit poſtea, quòd *tollet ſignum ad gentes, & congregabit abiectos Iſraelis, & diſſipatos Iudæ ſimul adducet*, iam prædixi, quòd neque ſemel neque bis congregauit, ſed ſæpè. Sed vos in ea eſtis contumacia & incredulitate: deinde ad tempus poſtquàm permanſiſtis, iterũ diſperſi fuiſtis, atque in hac di-

ſperſione ad hûc vſque diem permanetis. Et hoc quidem tibi à me datum eſt ad defenſionem tui verbi. Quòd ſi vis verum & apertúm huius Prophetiæ ſenſum percipere & intelligere, ſic animaduerte. *Sic* (inquit Propheta) *dicit Dominus, Erit in die illo radix Ieſſe, & qui ſurgit ad imperandum gentibus*. Quænam illa radix Ieſſæ alia, quàm domina mea & Deipara virgo Maria, quæ eſt de tribu Ieſſæ? quis ille qui ſurgit ad imperandum gentibus? IESVS CHRISTVS qui ex ea natus eſt. Et quòd ad imperandũ gentibus, vides apertè. Quòd autem in eo ſperabunt gentes, perſpicis. Quòd verò requies eius, honor, ſatietas non eſt. Requiem enim eius, dicit dormitionem, id eſt mortem, quam in cruce pendens pertulit. Ac ſubiungit ilicò Propheta, dicens: *Et erit in die illo*. Quo die? nempè, in quo ſtetit qui ſurgit vt imperet gentibus. Quòd ſi dixeris, non in hoc die, dic tu, & demonſtra, de quo die loquitur Propheta. Si enim ad conſummationem dixeris, oportet Prophetam conſummationem nominare: ſed non poſſes hoc probare. Propterea dicit Propheta, *In illo*

Ibid.

Si quis ſanctã Deiparã non credit, extra diuinitatem eſt. Gregor. Nazian. ad Cled.

die

σκορπισμῷ μέχρι τῆς δεῦρο διαμένετε. καὶ τοῦτο μὲν ἐδόθη σοι πρὸς ἀπολογίαν τοῦ σοῦ ῥήματος παρ' ἐμοῦ. εἰ δὲ βούλει μαθεῖν τὸ ἀληθὲς τῆς προφητείας ταύτης, καὶ τὸ σαφές, πρόσεχε ὧδε. Οὕτω λέγει, φησί, κύριος, ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ιεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν τῶν ἐθνῶν. Τίς ἡ ῥίζα τοῦ Ιεσσαί, ἀλλ' ἢ ἡ ἐμοὶ δέσποινα καὶ θεοτόκος Μαρία, ἡ ἐκ φυλῆς τοῦ Ιεσσαὶ χρηματίζουσα; Τίς ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν τῶν ἐθνῶν; Ιησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθείς. ὅτι δὲ ἄρχει τῶν ἐθνῶν, ὁρᾷς πάντως. Οτι δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι, βλέπεις. Οτι δὲ πέφυκεν ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ, τιμή, κέρος οὐκ ἔστιν. ἀνάπαυσιν δὲ αὐτοῦ, τὴν κοίμησιν λέγει, τουτέστι τὸν θάνατον, ὃν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμάμενος δέδωκε. Καὶ ἐπάγει εὐθέως ὁ προφήτης λέγων, Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. ·· ποία ἡμέρα πρόδηλον ἐν ᾗ ἵσταται ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν. εἰ δὲ ἐρεῖς ὅτι οὐκ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ λέγει, δεῖξον σὺ περὶ ποίας λέγει. εἰ γὰρ ἐπὶ συντέλειαν εἴπῃς, ἔδει καὶ τὸν προφήτην συντέλειαν ὀνομάσαι· ἀλλ' οὐκ ἀνέχεις τοῦτο παραστῆσαι. διὰ τοῦτο, ἐν ἐκείνῃ τῇ

·· ποία ἡμέρα

ἡμέρᾳ, φησὶ, προσθήσει κύριος τοῦ δεῖξαι τὴν χεῖρα αὐτοῦ. τί ἐστι, προσθήσει κύριος; ἤγουν, ὁ δεξάμενος τὰ ἔθνη ἐπιστραφέντα, προσθήσει δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, τοὺς ἀληθινοὺς Ἰσραηλίτας, τοὺς καὶ τὸν νόμον καλῶς τηρήσαντας, καὶ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν προθύμως ἐκδύσαντας, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἀνακαλέσασθαι, καὶ μεταστῆσαι εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, οὐ μόνον ἀπὸ Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ ἐκ πάντων τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. διασπαρέντων γὰρ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τοὺς δώδεκα ἀνέμους τῆς ὑπ' οὐρανὸν, πολὺ πλῆθος καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ὅλῳ κόσμῳ διασκορπισθέντων Ἰουδαίων ἐπίστευσαν πανοικὶ, καὶ συνήχθησαν μετὰ τῶν πιστευσάντων ἐθνῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. οὐκοῦν λέγει, ὅτι ἀρεῖ σημεῖον εἰς τὰ ἔθνη. τί δὲ σημεῖον, ἀλλ' ἢ, ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρός; δι' αὐτοῦ γὰρ συνάξει τοὺς ἀπολλυμένους τοῦ Ἰσραὴλ εἰς σωτηρίαν, καὶ τοὺς ἀπωσμένους Ἰούδα, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. εἰ δὲ καὶ ἐρεῖς, καὶ ποῦ ὁ σταυρὸς ἐν τῇ παλαιᾷ σημεῖον ὠνομάσθη; λέγει γὰρ ὁ Δαβὶδ πρὸς κύριον, προφητεύων περὶ τοῦ σταυροῦ,

die adijciet Dominus, vt demonſtret manum ſuam. Quid eſt, adijciet Dominus? Nempè, hic qui gentes conuerſas ſuſcepit, adijciet etiam ex Iſraële veros Iſraëlitas, & eos qui legem benè obſeruaſſent, & ad Chriſtianiſmum propenſi promptè annuiſſent, per fidem in ipſum reuocare inſtituit, & ad Chriſtianiſmum adducere, non modò ex Hieruſalem, ſed ex omnibus orbis terrarum finibus. Diſperſis enim eius diſcipulis ad duodecim ventos terræ quæ ſub cœlo eſt, ingens turba etiam ex Iudæis toto mundo diſſipatis, cum tota domo crediderunt, & cum credentibus gentibus ſimul ad Eccleſiam adducti fuerunt. Idcircò dicit, *quòd ad gentes ſignum tollet.* Quodnam ſignum? Non aliud profectò quàm crux pretioſa & viuificans. Per hanc enim pereuntes Iſraëlitas ad ſalutem congregabit, & abiectos Iudæ in regnum cælorum. Quòd ſi fortè roges, vbi in vetere Teſtamento crux nominata eſt ſignum: dicit Dauid ad Dominum, vaticinans de cru-

Ibid.

Veri Iſraëlitæ, non qui ſũt filij carnis, ſed filij promiſſionis, Dei filij & electi.

Rom. 9.

Crux Chriſti mundo peperit ſalutem.

Pſal. 85. ce, *fac mecum ſignum in bonum*, &c. Hæc ita ſunt firma & ſtabilita ſecundum diuinam ſpiritus dijudicationem. HERBANVS. Propheta dicit in vniuerſum, *quærere reliquias populi*: Tu verò dicis, auulſos & alienos à lege, & Chriſto per fidem adhærentes, hos ſolos indubitantes Propheta prædixit: quomodo iſtud? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quænam ſcripta ſunt de lege? *Maledictus* (inquit) *omnis qui non permanſerit in his quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea*. Ergo qui non cuſtodiunt legem, non ſunt digni qui cum populo legem obſeruante connumerentur, quemadmodum Chriſtiani (nam omnes Chriſtiani vocantur:) Sed qui Chriſtianorum ſeruant præcepta, hi ſoli ſunt Chriſtiani: qui verò non cuſtodiunt, non ſunt verè Chriſtiani. Sic poſt illos dies in veritate, qui Moſis legem exactè cuſtodiebant, adueniſſe Chriſtum meum vbi ſolùm audiuerat, continuò compuncti fuerunt à Deo legis autore, atque in vnigenitũ eius & dilectiſſimum filium crediderunt. Qui verò ante

Eſa. 11.

Deut. 17. Galat. 3.

In Eccleſia multi reprobi miſcētur electis: vtrique tãquam in ſagenam euangelicã colliguntur, &c. D. Aug. lib. 18. c. 48. de C.D. Hos ventilatio probabit. c. 48. eiuſd. lib.

Act. 2.

ρου, Ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθὸν, καὶ τὰ ἑξῆς. ταῦτα οὕτως ἔχει βεβαίως κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος θείαν διάκρισιν. Καὶ ὁ Ερβαν. Ο προφήτης λέγει καθολικῶς ζητῆσαι τὸ καταλειφθὲν ὑπόλοιπον τοῦ λαοῦ. καὶ αὖθις λέγει τοὺς ἀποσπασθέντας τοῦ νόμου, καὶ τῷ Χριστῷ πεπιστευκότας. τούτοις μόνοις ἀσφαλῶς ἠνίξατο. καὶ πῶς τοῦτο; Καὶ ὁ ἅγιος. Τίνα γέγραπται περὶ τοῦ νόμου; ἐπικατάρατος, φησὶ, πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά. οὐκοῦν οἱ μὴ φυλάσσοντες τὸν νόμον, οὐκ εἰσὶν ἄξιοι μετὰ τοῦ φυλάσσοντος λαοῦ συναριθμηθῆναι, ὃν τρόπον καὶ οἱ Χριστιανοί. πάντες μὲν Χριστιανοὶ ὀνομάζονται· ἀλλ' οἱ φυλάσσοντες τὰ τῶν Χριστιανῶν παραγγέλματα, οὗτοι μόνοι Χριστιανοί εἰσιν· οἱ δὲ μὴ φυλάσσοντες, ἀχρίστιανοι. οὕτω κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐν ἀληθείᾳ ὅσοι ἐφύλαττον τὸν νόμον Μωσέως ἀκριβῶς, παραγινομένου τοῦ Χριστοῦ μου μόνον ἀκούσαντες, εὐθέως κατενίγησαν περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου, καὶ πεπιστεύκασιν εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ καὶ φίλτατον υἱόν. ὅσοι δὲ καὶ περὶ τοῦ

Χριστοῦ οὐκ ἐφύλαξαν τὸν νόμον τοῦ θεοῦ,
ἀλλ' ὑπούργουν τῷ διαβόλῳ διὰ τῶν πο-
νηρῶν ἔργων αὐτῶν, εἰδὼς ὁ θεὸς τοῦ νόμου, ὅτι
οὐκ ὠφέλησεν ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως, οὕτως
·· πιστεύσαντας ὠφέλησει οὐδ' οὐ μὴ πιστεύσαντες ·· εἰς τὸν Χριστὸν, ὠ-
φελήσουσιν. ἀλλ' ἅπερ ἐναντίον παράνομα,
ὑπὸ τοῦ νόμου χρηματίζοντες, ταῦτα καὶ Χρι-
στιανοὶ γεγονότες ἐπιτελέσουσιν. ἀπετύφλωσεν
γὰρ αὐτῶν τὴν καρδίαν, καὶ σκληρύνας, πεπώ-
ρωκεν. οἵτινες καὶ ἀπιστήσαντες ἀπώλοντο. διὰ
ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν τοὺς τελείους ὁ προ-
ἴσ. ἐπήγαγε. φήτης καὶ αὐτὸς ἔγωγε ·· μόνους, καὶ Ἰσραὴλ, καὶ
λαὸν θεοῦ, καὶ Ἰούδαν εὐλόγως ἂν κατωνόμα-
σεν. Καὶ αὐτὸς σὺ τί ἐρεῖς πρὸς ταῦτα; Καὶ
ὁ Ερβ. Καὶ εἰ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, διὰ
τὴν αἰτίαν λελάληκεν ὁ προφήτης, ὅτι, καὶ ἀφαι-
·· γρ. καὶ οἱ ἐχθ. ρεθήσεται, φησὶν, ὁ ζῆλος Εφραὶμ, καὶ τίνες ·· οἱ
ἐχθροὶ Ἰούδα ἀπολοῦνται; τί ἐστιν ὁ Εφραὶμ, καὶ
τίνες οἱ ἐχθροὶ Ἰούδα, ἀνάγγειλόν μοι ἀρτίως.
Καὶ ὁ ἀ.γ. Οἱ τῆς φυλῆς Εφραὶμ, ἀνόητε, Ε-
βραῖοι ἐτύγχανον ἐν ταῖς ἡμέραις Ησαΐου τοῦ
προφήτου, καὶ μονοτρόπως τῶν ἄλλων φυλῶν
ἀπο-

Chriſti aduentum legem Dei non cuſtodiebant, ſed per mala ſua opera Diabolo ſeruiebant; ſciens Deus legis, quòd non iuuit eos in lege Moſis: ſic neque eos qui non crediderunt in Chriſtum iuuabit: ſed quæ agebant nefaria, cùm eſſent ſub lege, Chriſtiani effecti hæc perficient. Excæcauit enim ipſorum cor, & induratum velut obducto callo ſtupidum reddidit, qui quidem etiam non credentes perierunt. Eam igitur ob cauſam Propheta ipſe perfectos ſolos addidit, & Iſraëlem, & populum Dei, & Iudam meritò nominauit. Tu verò ipſe quid ad hæc dices? HERBANVS. Si hæc ad hunc modum ſe habent, quam ob cauſam dixit Propheta, *Et auferetur zelus Ephraim, & inimici Iudæ peribunt?* Eſa. 11. Quid eſt Ephraim, & quinam ſunt inimici Iudæ, modò mihi ediſſere. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Tribules Ephraim, ô demens, Hebræi erant in diebus Eſaiæ Prophetæ, & ſingulariter alijs tribubus

à tribu Iudæ diuiſis, imperabant: cæteri
Reg. lib. 3. verò ex tribu Iudæ, totius Palæſtinæ imperium habentes, regnabant. Zelum igitur non mediocrem regnum Ephraim aduerſus Iudæ, id eſt, Dauidis regnum habuerat, & tantum, vt etiam inter ipſos bella ciuilia exarſerint. Quoniam igitur Eſaias, vtpotè Dei Propheta, præuidebat, quòd re vera Chriſtus ſecundum carnem ex tribu Iudæ naſciturus eſſet, & regnum tribus Ephraim ſubuerſurus, hunc ſermonem ſubiunxit, quòd cùm Dominus Ieſus Chriſtus ex tribu Iudæ exortus eſſet, *auferetur zelus Ephraim*, id eſt odium, euerſo eius regno: & ijdem tanquam inimici Iudæ, id eſt Chriſti Domini & regis ex tribu Iudæ aſcendentis, repentè peribunt. Vaticinans enim Propheta de fine ſiue conſummatione regni Ephraim, hunc ſermonem obſcurè pronuntiauit. Quando in diebus Achaz filij Ioatham, qui fuit Oziæ regis Iudæ, aſcendit Rhaaſem rex Aram, & Phacee filius Romelij regis

Iſraëlis,

ἀποχωρισθέντων τῆς Ιούδα φυλῆς, ἐβασίλευον. οἱ δὲ ἐκ τῆς Ιούδα φυλῆς, τῆς Παλαιστίνης πάσης κατακρατοῦντες, ἐβασίλευον. ζῆλον τοιγαροῦν οὐ τὸν τυχόντα ἡ βασιλεία Εφραὶμ πρὸς τὴν Ιούδα, ἤγουν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν ἐκέκτητο, καὶ τηλικοῦτον, ὥστε τε ἐμφυλίους πολέμους μεταξὺ αὐτῶν κροτηθῆναι. ἐπεὶ οὖν ἑώρα ὁ Ησαΐας οἷα προφήτης θεοῦ, ὅτι ἐν ἀληθείᾳ μέλλει ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ἐκ τῆς Ιούδα φυλῆς ἀνίστασθαι, τὴν Εφραὶμ βασιλείαν καταλύεσθαι, τοῦτον τὸν λόγον ἐπήγαγεν, ὅτι τοῦ κυρίου Ιησοῦ ἐκ τῆς Ιούδα φυλῆς ἀνατείλαντος, ἀφαιρεθήσεται ὁ ζῆλος Εφραὶμ, ἤγουν ἡ ἔχθρα, καταλυομένης αὐτοῦ τῆς βασιλείας· καὶ οἱ αὐτοὶ ὡς ἐχθροὶ Ιούδα, τουτέστι τοῦ ἐκ τῆς φυλῆς Ιούδα ἀναβαίνοντος κυρίου καὶ βασιλέως, εὐθέως ἀπολοῦνται. προφητεύων γὰρ ὁ προφήτης περὶ τῆς συντελείας Εφραὶμ, τόνδε τὸν λόγον ἠνίξατο. ὁπότε ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Αχαζ, τοῦ Ιωαθὰμ, τοῦ Οζίου βασιλέως Ιούδα, ἀνέβη Ραασὴμ βασιλεὺς Αρὰμ, καὶ Φακεὲ ὁ υἱὸς τοῦ Ρομελίου βασιλέως

Ἰσραὴλ· ἡγεμὼν ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ, τοῦ πολιορκῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ, τάδε φησί, Λέγει κύριος Σαβαώθ, οὐ μὴ μείνῃ ἡ βουλὴ αὕτη. καὶ μετ' ὀλίγα, Καὶ ἔτι ἑξήκοντα καὶ πέντε, φησί, καὶ ἐκλείψει ἡ βασιλεία Ἐφραὶμ ἀπὸ τοῦ λαοῦ. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν εἴρηκεν, ὅτι ἀφαιρεθήσεται ὁ ζῆλος Ἐφραὶμ, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Ἑβρ. Καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἐπάγει ὁ προφήτης λέγων, ὅτι ἔσται, φησὶ, τῷ Ἰσραὴλ ὡς τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἐξῆλθεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου; παραπλησίως γὰρ τὴν ἔξοδον ταύτην τῆς πάλαι ἐξόδου τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἐνέφηνεν. Καὶ ὁ ἅγ. Σωματικῶς μὲν ἐξ Αἰγύπτου ὁ Ἰσραὴλ ἐξῆλθε, καὶ ἐλευθερωθεὶς ἐκ τῆς σωματικῆς δουλείας, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας κατεκληρονόμησε. νυνὶ δὲ νοητῶς ἐξελθὼν, ἐκ τῆς ἁμαρτίας, πρῶτον μὲν τῆς κατάρας τοῦ νόμου λελύτρωται, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν παλαιὸν χιτῶνα τῆς ἁμαρτίας ἀπεκδυσάμενος, ἐνεδύσατο τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ ἐξελθὼν τελείως ἐκ πάσης ἁμαρτίας, ὡς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, κατῴκησεν ἐν τῇ νέᾳ Ἱερουσαλὴμ

Iſraëlis, nempè ex tribu Ephraim, ad obſidendum Hieruſalem, hæc profert: *Dicit Dominus Sabaoth, Non manet hoc conſilium.* Et paulò pòſt: *Et anni quinque & ſexaginta* (inquit) *& deficiet regnum Ephraim à populo.* Propter hanc itaque cauſam dixit, quòd *auferetur zelus Ephraim,* & cætera. HERBANVS. Quare ſubiungit deinde Propheta, dicens, quòd *erit Iſraeli, ſicut eo die quo egreſſus eſt ex terra Aegypti?* Hanc enim egreſſionem ſimilem fore enuntiauit ei egreſſioni quæ olim fuit è terra Ægypti. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Corporaliter quidem ex Ægypto Iſraël egreſſus eſt, & corporali ſeruitute liberatus, terram promiſſionis hereditatem poſſedit. Nunc verò ſpiritaliter egreſſus ex peccato, primùm quidem legis maledicto & execratione liberatus eſt: deinde verò peccati tunica exuta, recentem induit, quæ renouatur per aquam & ſpiritum: & tandem perfectè egreſſus ex omni peccato, velut è terra Ægypti, habitauit in noua Hie-

Eſa. 7.

Eſa. 11.

ruſalem, id eſt in Eccleſia, velut in alia terra Promiſſionis. Certè hæc fuit lætitia & delectatio maxima: ita vt potiorem ac meliorem illam auſpicatam & fauſtam regionem ſortiatur, & hereditatem poſſideat, quàm ſit è terra Ægypti receſſio. Quapropter dixit Propheta, *Et erit Iſraeli, vt ea die qua ex terra Ægypti egreſſus eſt.* HERBANVS. Iam tibi antea prædixi, quòd ſic ex vi nominis argutantes, nunquam eius, de quo quæſtio eſt & controuerſia, compotes erimus. Quæcunque partim ex lege, partim ex Prophetis teſtimonia citò producamus. Verumtamen adhuc habeo quod dicàm: non diſputationis, non loquacitatis meæ finem

Ezech. 36. faciam. Ezechiel Propheta exclamat: *Hæc dicit Dominus, Sumam vos ex gentibus, & congregabo vos ex omnibus generationibus, & introducam vos in terram veſtram, & ſtillabo ſuper vos aquam puram, & mundabimini ab omnibus immunditijs veſtris, & ab omnibus ſimulachris veſtris mundabo vos. Et dabo*

vobis

ἱερουσαλὴμ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐν ἄλλῃ γῇ τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ τοιαύτη ἐγίνετο εὐφροσύνη καὶ τέρψις μεγίστη, ὥστε καὶ κρείττονα * τῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου ἀναχωρήσεως, τὴν ὀξαιρίαν ἐκείνην χαρὰν κατακληρώσασθαι. Διὰ ταῦτα γοῦν λελάληκεν ὁ προφήτης, ὅτι, Καὶ ἔσται τῷ Ἰσραὴλ ὡς τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἐξῆλθεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἑρβᾶν. Προλαβὼν εἴρηκα, ὅτι πρὸς ἐτυμόλογον κεκτημένοι τὴν διάλεξιν, οὐκ ἄν ποτε περικρατεῖς τοῦ ζητουμένου γινόμεθα*, ὅσας κἂν τάχα μαρτυρίας ἀπό τε τοῦ νόμου, ἀπό τε τῶν προφητῶν παράγωμεν· ἀλλ' οὖν ἔτι ἔχω τοῦ λέγειν, οὐκ ἀναπαύσω μου τὸν λογισμὸν, οὐδὲ τὴν λαλιάν. Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης διαγορεύει, Τάδε λέγει κύριος· λήψομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ῥανῶ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθαριῶ ὑμᾶς. καὶ δώσω

[margin: ἴσ. κρεῖττον ἢ εἶναι]

[margin: ἴσ. γενοίμεθα,]

ὑμῖν καρδίαν καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν· καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ἐν ὑμῖν καρδίαν σαρκινὴν, καὶ πνεῦμα δώσω ἐν ὑμῖν· καὶ ποιήσω ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύεσθαι, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάξεσθαι· καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἔδωκα τοῖς πατράσιν ὑμῶν, καὶ ἔσεσθέ μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. Εἰ τίνων οὖν λέγει ὁ προφήτης οὕτως, ἀπόδος λόγον· ἰδοὺ γὰρ καθαρὰ μαρτυρία μηδεμίαν ἐν μηδενὶ κεκτημένη ἀντίῤῥησιν. Καὶ ὁ ἄγ. Ἐγὼ οὖν πολυλογίαν εἰσάξω περὶ τῆς προφητείας ταύτης τοῦ πεῖσαί σε. οὐ γὰρ περὶ Ἰουδαίων λελάληκεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν ἐθνῶν, ἐπειδὴ εἴρηκεν, ὅτι καθαριῶ ὑμᾶς ἐκ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν. καὶ ἀνάγγειλόν μοι, Τὸν Ἰσραὴλ ἐκάθηρεν ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν εἰδώλων, ἢ τὰ εἰδώλοις λατρεύοντα ἔθνη; λιθίνην καρδίαν τὰ ἔθνη ἐκέκτητο τὰ πλανώμενα, ἢ οἱ Ἰσραηλῖται, οἱ * τὸν θεὸν τὸν ἅγιον διὰ νόμου Μωσέως λατρεύοντες; ἐν τοῖς νομίμοις δικαιώμασιν οἱ Ἰσραηλῖται ἐπορεύθησαν πρότερον, ἢ τὰ

ἴσ. τῷ θεῷ τῷ ἁγίῳ

ἔθνη

vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo vobis: & auferam cor lapideum ex carne veſtra, & dabo in vobis cor carneum, & ſpiritum dabo in vobis: & faciam vt in iuſtificationibus meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis. Et habitabitis in terra, quam dedi patribus veſtris, & eritis mihi in populum, & ero vobis in Deum. An non ita dicit Propheta, reſponde. En purum teſtimonium, cui nullo modo contradici poteſt. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Ego non multa verba adducam, de hoc vaticinio vt tibi fidem faciam. Non enim de Iudæis locutus eſt Propheta, ſed de gentium Eccleſia: ſi quidem dixit, *Mundabo vos ab omnibus ſimulachris veſtris.* Dic mihi, an Deus Iſraëlem à ſimulachrorum cultu purgauit, an potius gentes quæ idolis ſeruiebant? Lapideum cor habebant gentes erroribus mentis fluctuantes, an Iſraëlitæ, qui Deum ſanctum per legem Moſis adorabant? In legalibus iuſtificationibus Iſraëlitæ primùm ambulauerunt, quàm

gentes quæ legem non habebant? An nondum etiam antè Dei populus Iſraël fuit, an, ſicut Propheta promittit, poſtea populus Dei vocatus eſt, qui nunquam priùs fuerit? Numquámne etiam Dei ſpiritum accepit, an poſtea debet accipere? Fruſtrà igitur expectas, ô Herbane amentiſſime. Nam Propheta de his quæ expectabantur, locutus eſt, non de his quæ iam pridem præterierant. abſit. HERBANVS. *Sumam vos* (in-
Ezech. 36. quit) *ex gentibus, & adducam vos in terram veſtram*: Et tu ipſe prodigioſa & monſtroſa profers. *Et habitabitis in terra, quam dedi patribus veſtris*: & ipſe aliena & abſurda declaras. Dic mihi tu ipſe, an gentes ex gentibus congregauerit dominus, vt dicis? Dic, gentes habitare faciet in terra patrum ſuorum? Quænam enim communicatio gentibus cum Hebræis? Iuſtáne & vera dicis, ô Archiepiſcope? Non hæc ita ſunt, non ſunt. S. ARCHI. Dixiſti Deum gentes ex gentibus electurum eſſe. Sanè, Deus gentes ex gentibus elegit. Quonam modo? gentes fideles ex infidelibus. Quòd autem dixiſti, Dominũ deducturum gentes vt habitẽt in ciuitate Hie-

ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα; μηδέπω λαὸς τοῦ θεοῦ προϋπῆρξε ὁ Ἰσραὴλ, ἢ ὡς ἐπαγγέλλεται ὁ προφήτης; μετὰ ταῦτα κληθῆναι αὐτὸν λαὸν θεοῦ, ὡς μηδέποτε ὑπάρξαντα; ἄρα οὐδέποτε ἐδέξατο πνεῦμα θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ τοῦτο χρεωστεῖται* τοῦτο δέξασθαι; μάτην οὖν προσεδόκησας, ὦ Ἑβραῖε ἀλογώτατε. ὁ γὰρ προφήτης περὶ τῶν προσδοκωμένων λελάληκεν, καὶ οὐχὶ τῶν ἔκπαλαι προϋπαρχηκότων, μὴ γένοιτο. Ἑβ. Λήψομαι ὑμᾶς, φησὶν, ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν· καὶ αὐτοὺς διαγγέλλεις ἀλλόκοτα. Καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἔδωκα τοῖς πατράσιν ὑμῶν, καὶ αὐτοὺς σαφηνίζεις ἀλλότρια. λέξον μοι οὖν αὐτὸς, ἔθνη ἐξ ἐθνῶν ἀθροίσειεν ἄρα κύριος, καθὼς λέγεις; εἰπὲ, ἔθνη κατοικεῖ ἐν τῇ γῇ τῶν πατέρων αὐτῶν; τίς γὰρ κοινωνία ἔθνεσι πρὸς Ἑβραίους; δίκαια φάσκεις, ὦ ἀρχιεπίσκοπε; οὐκ ἔστιν οὕτως, οὐκ ἔστιν. Καὶ ὁ ἅγ. Εἴρηκας ὅτι ἔθνη ἐξ ἐθνῶν ἐκλέξεται ὁ θεός. ναὶ, ἔθνη ἐξ ἐθνῶν ἐξελέξατο· ποίῳ τρόπῳ; τὰ πιστεύσαντα ἔθνη ἀπὸ τῶν ἀπιστησάντων. ὅτι δὲ εἴρηκας, ὅτι ἄρα ἔθνη κατοικεῖ κύριος ἐν πόλει Ἱε-

* γρ. χρεωστεῖ

" ἐμέμψέ μοι ρουσαλὴμ, ὡς τῇ γῇ τῶν πατέρων αὐτοῦ, εἰ οὐκ
εἶχες ὀφθαλμοὺς," ἐμέμψετό μοι. ἀνάβλεψον γὰρ
καὶ ἴδε, ὅπως πᾶσα Ἱερουσαλὴμ Χριστιανῶν
πεπλήρωται, καὶ Ἰουδαίων οὐδαμῶς. τὸ γὰρ λόγιον
τοῦτο, ὃ πρὸς Ἀβραὰμ εἰρημένον ἐστὶ παρὰ
κυρίου, Ὅτι εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ δὲ πάντα τὰ
ἔθνη, κρίνας ὁ θεὸς ἐκπεπλήρωκεν. ὅτι δὲ εἴρη-
κας, τίς κοινωνία ἔθνεσι πρὸς Ἑβραίους, ἐνώπιόν
τινα ὁ Ἡσαΐας λελάληκε. Τάδε λέγει κύριος,
φησὶν, Ἰδοὺ συναγαγεῖν ἔρχομαι πάντα τὰ ἔθνη
καὶ τὰς γλώσσας· καὶ ἥξουσι, καὶ ὄψονται τὴν δόξαν
μου, καὶ καταλείψω ἐπ' αὐτῶν σημεῖον, καὶ ἐξα-
ποστελῶ ἐξ αὐτῶν σεσωσμένους εἰς τὰ ἔθνη. καὶ
τίνες οἱ ἐξ ἐθνῶν σεσωσμένοι, οὓς ἀποστέλλει κύ-
ριος, ἀλλ' ἢ οἱ κήρυκες Χριστοῦ; οἱ ἱεράρχαι
παρὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων χειροτονηθέντες ποι-
μαίνειν τὰς ἁπανταχοῦ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ;
* καὶ Λοὺδ ἐξ αὐτῶν, φησὶν, ἐξαποστελῶ σεσωσμένους εἰς τὰ
καὶ Μοσόχ, ἔθνη, εἰς Θαρσεῖς, καὶ Φοὺδ*, καὶ Σομὸχ, καὶ εἰς
.. οἱ
* τὸ ὄνομα, Θοβὲλ, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς τὰς νήσους τὰς
οὔτε ἑωρά- πόῤῥω, .. οἳ οὐκ ἀκηκόασί μου * τὴν δόξαν· καὶ
κασί μου.
Ἡσα. ξς. ἀναγγελοῦσι τὴν δόξαν μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ
ἄξουσι

Hieruſalem, tanquam in terra patrum ſuorum, ſi oculos non haberes, hoc mihi curæ eſſet. Sed reſpice, & vide, quomodo omnis Hieruſalem Chriſtianis repleta eſt, non autem Iudæis. Hoc enim oraculum, quod Abrahamo editum eſt à Domino, *Quòd benedicentur in te omnes gentes*, iudicans Deus adimpleuit. Quod autem dixiſti, quæ communicatio gentibus cum Hebræis, auribus accipe quæ Eſaias locutus eſt. *Hæc dicit Dominus*(ait) *Ecce congregaturus venio omnes gentes & linguas. Et venient, & videbunt gloriam meam. Et relinquam in ipſis ſignum, & emittam ex ipſis ſaluos ad gentes.* Et quinam ex gentibus ſalui, quos Dominus mittet? an non Chriſti præcones? qui ſacerdotum principes à duodecim Apoſtolis delecti ad paſcendas vbique terrarum Chriſti Eccleſias. *Ex ipſis* (inquit) *emittam ſeruatos ad gentes: ad Tharſos, & Phud, & Somoch, & ad Thobel, & in Græciam & inſulas longinquas, quæ non audierunt nomen meum, neque viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam in gentibus: &*

Gen. 22.

Eſa. 66.

adducent fratres veſtros ex omnibus gentibus, munus Domino, cum equis & curribus. Intelligis igitur, ô Herbane, quod de aduentu Chriſti diſſerens dilectis Deo Iudæis Eſaias dicebat: *Adducent fratres veſtros ex omnibus gentibus munus Domino.* Quare qui ante aduentum Chriſti fideles Iudæi, & qui poſtea, cùm venit Chriſtus, crediderunt in ipſum, & quicunque ex gentibus crediderunt Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, fratres ſunt, quemadmodum teſtatus eſt Eſaias. Tu verò quomodo dixiſti, quænam communitas gentibus cum Hebræis? Hebræi autem credentes Chriſto, honorabiliores cenſentur iis qui ex gentibus Chriſto credunt. Si igitur, ô demens, non ex vſu & experientia loquor, redargue. HERBANVS. Viuit dominus Deus, laudo tua verba, quæ cum intelligentia & experientia maxima exprimunt & explanant. Verumtamen dicit Eſaias, *Dixit Dominus, (inquit) Educam ex Iacob ſemen, & ex Iuda, & hereditabit montem meum ſanctum.* Quòd igitur hereditatem dedit nobis Deus

Quoniam hi ſunt primitiæ ſanctæ & radix ſancta, gentiles verò ſunt velut oleaſtri inſiti & cõſortes radicis è pinguedine oleæ facti. Rom. 11.

Eſa. 65.

Hæc eadem ſpes inanis alit miſeros Iudæo, huius temporis.

ἄξουσι τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν, „
δῶρον τῷ κυρίῳ, μεθ' ἵππων καὶ ἁρμάτων". ἐν λαμπήναις ἡμιόνων μετὰ σκιαδίων εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ.
προσέχεις τοιγαροῦν, ὦ Ερβᾶν, ¨ τῆς παρουσίας τοῦ
Χριστοῦ, ἀγαπητοῖς θεῷ Ἰουδαίοις διαλεγόμενος
ὁ Ἠσαΐας ἔφασκεν, Ἄξουσι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐξ
ὑμῶν ἐκ πασῶν τῶν ἐθνῶν δῶρον τῷ κυρίῳ·
ὥστε οἱ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ πιστοὶ Ἰου- ¨ ἔτι περὶ
δαῖοι, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα, ἐλθόντος τοῦ Χριστοῦ, πι-
στεύσαντες εἰς αὐτὸν, καὶ ὅσοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπί-
στευσαν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύ-
ματι, ἀδελφοὶ πεφύκασι, καθὰ καὶ Ἠσαΐας
μεμαρτύρηκεν· σὺ δὲ ποίῳ τρόπῳ εἴρηκας, τίς
κοινωνία ἔθνεσι πρὸς Ἑβραίους; Ἑβραῖοι δὲ πι-
στεύσαντες τῷ Χριστῷ, τιμιώτεροι καθορῶνται
τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστευόντων τῷ Χριστῷ. ἐὰν
οὖν μὴ φθέγξωμαι κατὰ πεῖραν, ἔλεγξον ὦ ἀ-
νόητε. Ερβᾶν. Ἐπαινῶ σου, " ζῇ κύριος ὁ θεὸς, " ζῇ
τὰ ῥήματα ἐν συνέσει ἐξηγούμενα, καὶ κατὰ
πεῖραν μεγίστην. πλὴν, πάλιν λέγει Ἠσαΐας,
εἶπε κύριος, φησὶ, ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰακὼβ σπέρ-
μα, καὶ τὸ ἐξ Ἰούδα, καὶ κληρονομήσει τὸ ὄρος μου
τὸ ἅγιον. ἐπεὶ οὖν κληρονομίαν δέδωκεν ἡμῖν

ὁ θεὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, τίς ὁ ἀντιλέγων; πρὸς βραχὺ καὶ ἐπ' ὀλίγον ἐξεδιώχθημεν. ἀλλ' οὖν πάλιν οἶμαι, τὰ ἡμῶν ἀποληψόμεθα αὖ, καὶ κληρονομήσομεν πάντα, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. Καὶ ὁ ἅγ. Ὁ αὐτὸς Ἠσαΐας σαφῶς προκατήγγελε. Φησὶ γάρ, ἀνενέγκωσί μοι ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ οἱ ἐξ ἐθνῶν τὰς θυσίας αὐτῶν μετὰ ψαλμῶν εἰς τὸν οἶκόν μου, καὶ ἀπ' αὐτῶν λήψομαι ἐμοὶ ἱερεῖς καὶ λευΐτας. Ὅρα πῶς ὁ πληρώσας τὸν νόμον κύριος, καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ἱερωσύνης προδεδήλωκε διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ. Καὶ ἀπ' αὐτῶν, φησί, λήψομαι ἐμοὶ ἱερεῖς καὶ λευΐτας, λέγει κύριος· ἐπεὶ οὖν λέγει, τί οὖν λοιπὸν κελεύεις αὐτός; Ὃν τρόπον, φησίν, ἔσται ὁ οὐρανὸς καινός, καὶ ἡ γῆ καινή, ἃ ἐγὼ ποιῶ μένειν ἐνώπιόν μου, λέγει κύριος, οὕτως στήσεται τὸ σπέρμα ὑμῶν, καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν· τουτέστι διὰ πίστεως Χριστοῦ· οἵτινες εἰσὶν οἱ ἐξ ἡμῶν πεπιστευκότες τῷ Χριστῷ. Καὶ

'' μὴν ἔσται, φησὶ, μῆνα'' ἐκ μηνός, τὰς ποικίλας ἑορτὰς τῶν Χριστιανῶν ἐμφαίνων, καὶ σάββατον ἐκ σαββάτου, αἱ ἀναστάσιμαι ἡμέραι. Καὶ ἥξει,

.. τῶ προσ φησί, πᾶσα σὰρξ .. προσκυνῆσαι ἐνώπιόν μου ἐν

Ἱερου-

Deus Hieruſalem, quis contradicit? Ad breue & modicum tempus ſumus eiecti & depulſi: ſed tamen rurſus opinor res noſtras, & omnem noſtram priſtinam hæreditatem, ſicut ab initio, recipiemus.

Quidam Iudæus exclamauit, væ animabꝰ deficientium têpus Meſſiæ. Lod. Viues lib. 3. de verit. fidei Chriſt.

SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Idē Eſaias apertè & clarè hoc prænũtiauit. *Adferent* (inquit) *mihi inter filios Iſraelis hi qui ſunt ex gentibus ſacrificia ſua cum pſalmis in domum meam: & ex ipſis ſumam mihi Sacerdotes & Leuitas.* Vide quomodo qui adimpleuit legem Dominus, & ſacerdotij immutationem antè ſignificauit per Prophetas ſuos. *Et ex ipſis*, ait, *ſumam mihi Sacerdotes & Leuitas, dicit Dominus.* Quoniã igitur dicit, Quid reliquum iubes ipſe? *Quemadmodum* (inquit) *erit cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio manere in conſpectu meo, dicit Dominus: ſic ſtabit ſemen veſtrum, & nomen veſtrum.* hoc eſt, per fidem in Chriſtum: qui quidem ſunt illi qui ex nobis Chriſto crediderunt. *Et erit* (inquit) *menſis ex menſe.* varios Chriſtianorum dies feſtos declarans. *Et Sabbathum ex Sabbatho*, dies reſurrectionis. *Et veniet* (inquit) *omnis caro, vt adoret coram me in*

Eſa. 66.

Ibid.

Hieruſalem, dixit Dominus. Animaduertis, inſanc, *Omnis caro*, inquit, *veniet.* Qui

Exod. 34. Deut. 7. dixit vobis Iudæis, quod non paciſcêris in re vlla cum gentili, neque negotiaberis cum ipſo, non ederis, neque biberis, & cætera: idem dicit, *Veniet* (inquit) *omnis caro, vt adoret in conſpectu meo, in Hieruſalem, dicit Dominus. Et exibunt,*

Eſ. vlt. c. *& videbunt membra hominum*: nimirùm oſſa eorum qui priùs defuncti ſunt vita, & habitauerunt in loco illo Iudæorum nefariorum. Vt autem intelligas, qui non intelligis, quòd propter peccata ſua reprobatus eſt Iſraël, & quod propter ſuam nequitiam inuiſus eſt & odioſus, & in omnem interitum traditus, non in hoc ſeculo modò, ſed & in futuro, ſubiunxit, Quòd, *eorum qui legis mandata violârunt, & præuaricati ſunt:* videbunt enim, qui ex omni carne venerunt, vt Deum adorent per fidem in Ieſum Chriſtum, oſſa nudata & proiecta in maius

Ibidem & Mar. 9. dedecus. Atque in futuro ſeculo, *Vermis eorum non morietur, & ignis ipſorum non extinguetur: erunt enim in aſpectu omnis carnis.* Cùm audias Dominum dicen-

Ibidem. tem per Prophetam, *Ecce venio ad*

con-

Ἱερουσαλὴμ, εἶπε κύριος· προσέχεις *ἀνόητε, κ. ἀπύη-
πᾶσα σὰρξ, φησὶν, ἥξει. ὁ λέξας ὑμῖν τοῖς Ἰουδαίοις, τε,
ὅτι οὐ συναλλάξεις ἐν οὐδενὶ μετὰ ἐθνικοῦ, οὐ πρα-
γματεύσῃ μετ' αὐτοῦ, οὐ φάγῃς, οὐ πίῃς, καὶ τὰ ἑξῆς·
ὁ αὐτὸς λέγει, ἥξει, φησὶ, πᾶσα σὰρξ προσκυνῆ-
σαι ἐνώπιόν μου ἐν Ἱερουσαλὴμ, λέγει κύριος,
καὶ ἐξελεύσονται, καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώ-
πων, ἤγουν τὰ ὀστᾶ τῶν προτελευτησάντων καὶ
προκατοικησάντων ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ παρα-
νόμων Ἰουδαίων. Ἵνα δὲ συνίῃς ὁ μὴ συνιῶν, ὅτι
διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ ἀπώσθη Ἰσραὴλ, διὰ δὲ
καὶ τὸ ἄχρηστον αὐτοῦ ἐμισήθη, καὶ παρεδόθη εἰς παν-
τελῆ ἀπώλειαν, οὐ μόνον ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἀλλ'
ἢ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐπήγαγεν, Ὅτι, τῶν παραβεβη-
κότων τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου, ἔσονται γὰρ οἱ ἐκ
πάσης σαρκὸς ἐρχόμενοι προσκυνῆσαι τῷ θεῷ
διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ὀστᾶ αὐτῶν εἰς
αἰσχύνην περισσοτέραν γεγυμνωμένα προσκεί-
μενα· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι ὁ σκώληξ αὐτῶν
οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται.
ἔσονται γὰρ εἰς ὅρασιν πάσης σαρκός. Ὅταν ἀκούῃς
τοῦ κυρίου λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου, Ὅτι ἰδοὺ

συναγαγεῖν ἔρχομαι πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰς
γλώσσας· καὶ ἐπὶ ἥξει πᾶσα σὰρξ τοῦ προσκυνῆσαι
ἐνώπιόν μου εἰς Ἱερουσαλήμ, μηκέτι λέγε τι,
γρ. καὶ ἀλλὰ θέασαι, ὅτι * αἱ ἑβδομήκοντα γλῶσσαι τὸν
θεὸν τοῦ νόμου, καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, συνεχῶς ἀναβαίνουσαι εἰς Ἱερουσαλήμ,
προσκυνοῦσι, τοὺς ἀπιστήσαντας Ἰουδαίους ταλα-
γρ. ταλανίζοντας. νίζοντες*. καὶ ταῦτα πάντα ὁρῶν, σιώπα, πεφί-
μωσο, καὶ μὴ θεομάχει, ἀλλὰ εἶξον τῇ ἀληθείᾳ.
• ˎ Ὅτι δὲ εἴρηκας, εἶπε κύριος, ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰα-
κὼβ σπέρμα, καὶ τὸ ἐξ Ἰούδα, καὶ κληρονομήσει τὸ
ὄρος μου τὸ ἅγιον, πρόσεχε· οὐ γὰρ οὕτως ἑρμη-
νεύεται ὡς σὺ ὑπέλαβες, ἀλλ' ὡς ὑπεμφαίνω
ἐγώ. Τὸ ἐξ Ἰακὼβ σπέρμα δωδεκάφυλον πέ-
φυκε, καὶ οὐδενὸς τῶν σπερμάτων αὐτοῦ ἐμνημό-
·· ἀλλ' ἢ τὸ νευσεν, ἀλλὰ ·· τὸ ἐξ Ἰούδα. Ὁ γὰρ Ἰούδας ἐστὶ
σπέρμα τοῦ Ἰακὼβ, ὁ δὲ κύριός μου Ἰησοῦς Χρι-
στὸς ἐκ σπέρματος Ἰούδα· πᾶς δὲ Χριστιανὸς νοη-
τῶς, σπέρμα Χριστοῦ. περὶ τούτου οὖν τοῦ σπέρ-
ματος εἴρηκεν ὁ προφήτης, τοῦ ἐγκεντρισθέντος
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν σπέρματι Ἰούδα. ἐξάξει δὲ
αὐτὸ μετὰ τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν τοῦ τῆδε βίου,

καὶ

congregandum omnes gentes & linguas: & illud, *Veniet omnis caro, ut adoret coram me in Hieruſalem*, non amplius quicquam dicito: ſed vide, quòd ſeptuaginta linguæ Deum legis, & Patrem Domini noſtri IESV CHRISTI, iugiter aſcendētes in Ieruſalem, adorant, Iudæos incredulos miſeros reputantes. Hec omnia dum vides, tace: obmuteſce: & os velut camo obſtrictum habe: neque Deo bellum gere, ſed veritati cede & obtempera. Quod autem dixiſti, *Dixit Dominus, educam ſemen ex Iacob & ex Iuda, & hereditatem ſortietur montem meum ſanctum*, animaduerte: non enim ſic interpretandum eſt ſicut tu exiſtimaſti, ſed ſicut tibi ego ipſe declaro. Semen Iacob eſt duodecim tribuum: & nullius ſeminum eius mentionem fecit, quàm ſolius Iudæ. Eſt enim Iudas, ſemen Iacob: at enim Dominus meus Ieſus Chriſtus ex ſemine Iudæ. Omnis autem Chriſtianus ſpiritaliter ſemen eſt Chriſti. De hoc igitur ſemine dixit Propheta, quod inſitum eſt per Ieſum Chriſtum in ſemine Iudæ. hoc autem ipſum educet poſt ſpiritalem operationem præſentis huiuſce vitæ,

Eſa. 65.

Virgo Maria ex ſemine Iudæ ex qua Chriſt' homo natus eſt.

& pro hereditate regnum cælorum accipiet. Mons ille ſanctus, ſuperna eſt ciuitatum mater cœleſtis Hieruſalem. Mons enim Sion, qui in ſenſum cadit, non, vt opinor, mons ſanctus nominabitur, qui eſt terræ puluis & cinis: nec eorum qui in illo habitarunt, quiſquam hunc hereditarium poſſedit. Omnes enim qui in eo ſedem habuerunt, præterierunt: & qui nunc habitant, morientur. HERB. Magnam officinam multo verborum tractu refertam nacti Chriſtiani te propugnatorem atq; antiſtitem in ſede ſua collocarunt: ſiquidem terribilis es verborum turbine. Citò enim & cœlum & terram, & quæ ſubterranea ſunt, ſi videbitur, tuis verbis peruertes. Sed neque nos funditùs euertes, vt nihil valentes tibi reſpondere. Vt manifeſtiùs intelligas, quòd diligit Dominus & valde Iſraëlem, audi quæ dicit Propheta Eſaias, imò verò Deus ipſe de nobis. *Ego* (inquit) *Deus primus, & ad ea quæ veniunt, ego ſum. Viderunt gẽtes***, *& timuerunt: terræ ſummitates expauerunt. Appropinquauerunt, & venerunt ſimul. Indicans vnuſquiſque proximum, vt auxilietur fratri ſuo.* Igitur & tu, ô Ar-

Talem eſſe oportet Epiſcopũ vt potens ſit exhortari per doctrinã ſanam, & cõtradicentes conuincere. 2. ad Ti. c. 1.

Eſ. 41.

** In Græco text[9] corruptus videtur: ſic autẽ in edit. vul. Eſ. c. 41. *Viderunt inſulæ & timuerunt extrema terræ: & conſtupuerũt & appropinquauerunt, & acceſſerũt: vnuſquiſque proximo ſuo auxiliabitur, & fratri ſuo dicet, cõfortare.*

καὶ κληρονομήσῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. τὸ δὲ ὄρος τὸ ἅγιον ἐκεῖνο, ἡ ἄνω μητρόπολις Ἱερουσαλήμ. τὸ γὰρ ὄρος τὸ αἰσθητὸν, Σιὼν, οὐκ ὀνομασθήσεται, ὡς οἶμαι, ἅγιον, χοῦς τῆς γῆς ὂν καὶ τέφρα. ἀλλ' οὐδέ τις τῶν ἐν αὐτῷ πάλαι κατοικησάντων τοῦτο κεκληρονόμηκε· πάντες γὰρ οἱ ἐκεῖσε κατοικήσαντες παρῆλθον, καὶ οἱ νῦν τελευτῶσιν. Ερβαν. Μέγα ἐργαστήριον πεπλησμένον πολλῆς ὁλκῆς ῥημάτων οἱ Χριστιανοὶ εὑράμενοι παράμαχον ἐπὶ τοῦ ἔθνου αὐτῶν κεκαθήκασι. φοβερὸς γὰρ εἶ διαστροφαῖς ῥημάτων· τάχα ἂν καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ καταχθόνια, εἰ δόξει σοι, διαστρέψεις τοῖς * ῥήμασιν· ἀλλ' οὐδ' ἡμᾶς ἁπλῶς αἱρέσεις, ὡς μὴ δυναμένους σοι ἀνταποκριθῆναι. ἵνα σαφέστερον νοήσῃς, ὅτι ἀγαπᾷ κύριος καὶ λίαν τὸν Ἰσραὴλ, ἄκουσον τίνα λέγει ὁ προφήτης Ἡσαΐας, μᾶλλον δὲ ὁ θεὸς, περὶ ἡμῶν· Ἐγὼ, φησὶ, θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγώ εἰμι. εἶδον " ἔθνη, καὶ ἐφοβήθησαν· τὰ ἄκρα τῆς γῆς ἐξέστησαν· ἤγγισαν, καὶ ἦλθον ἅμα, κρίνων ἕκαστος τὸν πλησίον, βοηθῆσαι τῷ ἀδελφῷ. Οὐκοῦν καὶ σὺ

* γρ. ἄμμασιν

" εἴδοσαν

Ἀρχιεπίσκοπε, κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκ τῶν φο-
κ. κήπου τ. βηθέντων ἐθνῶν εἷς, ‥ τὸν πλησίον σου, βοηθῆσαι
ἡμῖν, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ὁμοφύλοις σου ἔθνεσιν.
αὐτοῖς γὰρ καὶ προσαπονέμει τὴν σωτηρίαν. ὃ δὲ βα-
σίλειον ἱεράτευμα, τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπω-
θεῖς, ἐξουθενισμένον εἶναι κελεύων, καὶ ἐν ἀπογνώ-
σει. τί οὖν ὁ αὐτὸς προφήτης λέγει περὶ τῶν
χειρουργούντων τὰ εἴδωλα; Ἴσχυσε, φησὶν, ἀνὴρ
τέκτων, καὶ χαλκεὺς τύπτων, σφύραν ἅμα ἐ-
λαύνων τότε μὲν ἐρεῖ, σύμβλημα καλόν ἐστιν.
κ. ἰσχύρωσαν ἴσχυσεν αὐτὰ ἐν ἥλοις, τουτέστι τὰ εἴδωλα. θή-
" καμόντες non eſt in textu Græc. Proph. σουσιν αὐτὰ καμόντες " ἐν τῇ γῇ, καὶ οὐ κινηθή-
σονται. ἐπὶ τούτοις αὐχοῦνται τὰ ἔθνη τὰ κατά σε.
ἀλλὰ πρόσεχε περὶ τοῦ Ἰσραὴλ τί κελεύει. τὰ
μὲν ἔθνη, φησί, ἐν τούτοις· σὺ δὲ Ἰσραὴλ παῖς
μου Ἰακώβ, ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Ἀβραάμ,
ὃν ἠγάπησα, οὗ ἀντελαβόμην ἐπ' ἄκρου τῆς
κ. καὶ εἶπα σοι, παῖς μου εἶ, ἐξελεξάμην σε, οὐκ ἐγκατέλιπόν σε, γῆς, καὶ ἐκ τῶν σκοπιῶν αὐτῆς ἐκάλεσά σε ° μὴ
φοβοῦ, μετὰ σοῦ γὰρ εἰμί. μὴ πλανῶ, ἐγὼ γὰρ εἰμὶ
ὁ θεός σου ὁ ἐνισχύσας σε· καὶ ἐβοήθησά σοι, καὶ ἠ-
σφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ μου τῇ δικαίᾳ.
πρόσεχε, κύριος ὁ μέγας, ἵνα θαυμάσῃς, ὁπόσην
ἀγάπην

ô Archiepiſcope, ad hunc ſcopum, ex his gentibus metu perculſis vnus, iudica proximum; nobis auxiliari, & fratri, contribulibus tuis gentibus. his enim ſalutem vendicas. Regale autē ſacerdotium, gentem Iſraëlis abijcis & reprobas, & in reprobatione ſiue condemnatione aboles, & in nihilum redigi iubes. Quid igitur idem Propheta dicit de his qui noua fabricant ſimulachra? *Confortauit* (inquit) *vir faber & artifex ærarius percutiens, malleum ſimul adigens. Tunc quidem dicet, ſolidatio bona eſt. Ipſa*, nempe ſimulachra, *clauis defixa firmauit. Ponent ea laborantes in terra, & non mouebuntur.* In his gloriantur gentes quæ te attinent. Sed diligenter attende, de Iſraële quid iubet. *Gentes*, inquit, *in his. Sed tu Iſraël, filius Iacob, quem elegi: ſemen Abrahæ, quem dilexi, quem vindicaui ad ſummum terræ, & ex ſpeculis eius vocaui te. Ne timeas, tecum enim ſum: ne errore fluctues, ego enim ſum Deus tuus, qui te corroboraui, & iuui te, & confirmaui dextera mea iuſta.* Attende, Dominus magnus, vt admireris, quanta

Ibidem.

Ibid.

beneuolentia & dilectione Deus Iſraëlem proſecutus eſt. Audi verba amoris & immenſi ardoris plena. *Te*, inquit, *dextera mea iuſta confirmaui, tutúmque ab omni periculo reddidi. Ecce erubeſcent & confundentur omnes aduerſarij tui. Quæres ipſos, & non inuenies, homines qui te contumelia affecerunt. Erunt enim vt illi qui non ſunt, & non erunt qui contra te bella gerunt. Quia ego Deus tuus tenens dexteram tuam, qui dicit tibi, Noli timere, ego iuui te: noli timere, vermis Iacob, pauciſsimi Iſraëlis. Ego iuui te, dicit Deus tuus, qui te redimit, Iſraël.* An non hæc ita ſunt? Non hæc dicit Deus per Prophetam de Hebræis? Cæterùm tu ipſe finem impone, & nobis moleſtias exhibere amplius noli. S. ARCHIEP. Diuinũ quidem oraculũ recitaſti. de quo autem prædicit, nullo modo intelligis. HERBANVS. De Iſraële & de Iacob, & de ſemine Abrahæ Propheta omninò vaticinãtur. Et ego neſcio quæ proloquor? Ab extremo terræ, nempè ex Ægypto, denuntiat ipſum euocaſſe in terram Promiſſionis: & tu ipſe hæc & illa obloqueris? S. ARCHIEPISCOPVS. Illud,

Tu

ἀγάπην κέκτηται ὁ θεὸς πρὸς τὸν Ισραήλ. ἄκουσον λέξεις φίλου καὶ ζίσεως ἀπείρου μεςαί· ἠσφάλησάμην σε, φησὶ, τῇ δεξιᾷ μου τῇ δικαίᾳ. Καὶ ἰδοὺ αἰσχυνθήσονται, καὶ ἐντραπήσον) πάντες οἱ ἀντίδικοί σου. ζητήσεις αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ εὑρήσεις, τοὺς ἀνθρώπους, οἳ " παροινήσασί σε. ἔσονται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες, καὶ οὐκ ἔσονται οἱ ἀντιπολεμοῦντές σε· ὅτι ἐγὼ ὁ θεὸς σου ὁ κρατῶν τῆς δεξιᾶς σου, ὁ λέγων σοι, μὴ φοβοῦ. ἐγὼ ἐβοήθησά σοι, μὴ φοβοῦ σκώληξ Ιακὼβ, ὀλιγοςοὶ Ισραήλ. ἐγὼ ἐβοήθησά σοι, λέγει ὁ θεὸς, " ὁ λυτρούμενος ὁ ἅγιος Ισραήλ. οὐκοῦν οὐκ ἔστιν οὕτως; οὐ λέγει ταῦτα ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου περὶ τῶν Εβραίων; τὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς παῦσαι, καὶ μὴ κόποις πρὸς ἔχε πλέον. Καὶ ὁ ἀγ. Τὴν μὲν προφητείαν εἴρηκας. τὸ δὲ περὶ τίνος διαγορεύει, οὐδαμοῦ * ἐπίςασαι. Ερβ. Περὶ Ισραὴλ πάντως φάσκει, καὶ περὶ Ιακὼβ, καὶ περὶ σπέρματος Αβραάμ. Καὶ ἄρα οὐκ ἐπίςαμαι ἐγὼ τίνα φθέγγομαι; ἀπ' ἄκρου γῆς, ἤγουν ἐξ Αἰγύπτου διαγγέλλει αὐτὸν προσκεκληκέναι πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ αὐτὸς φάσκεις τάδε κἀκεῖνα. Καὶ ὁ ἀγ. Τὸ,

[margin: γρ. παρανομήσασι]

[margin: γρ. ὁ θεός σου, ὁ λυτρούμενός σε Ισραήλ.]

[margin: ἴσ. οὐδαμῶς]

σὺ Ἰσραὴλ παῖς μου Ἰακὼβ, ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Ἀβραὰμ ὃν ἠγάπησα, ἀντιζόμενος, ὦ Ἐρβαῖ ἐρημοβάτευτε, μὴ περιρρεμβάζου, ὅτι περὶ παντὸς δήμου τῶν Ἰουδαίων τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ, ὃς ἦν θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· ἐπειδὴ
ἴσ. ὡς Ἰσμαὴλ ἐξ Ἀβραὰμ " Ἰσαὰκ ἔφυ· ἵνα σὺ μὴ
ἴσ. ἐρεῖς * εὕρῃς ὅτι ἴσως ἐκ φυλῆς ἦν Ἰσμαὴλ, διὰ τοῦτο ὁ προφήτης εἴρηκεν, Παῖς μου Ἰακὼβ ὃν
ἴσ. ἐρεῖς ἠγάπησα. Εἰ δὲ * εὕρῃς ὅτι οὐχ οὕτως ἐστὶ, δεῖξόν μοι αὐτὸς, ποίῳ χρόνῳ οὐκ ἐγκατέλιπέ σε ὁ θεός· οὐκ εἶ διασκορπισμένος εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης; οὐκ εἶ ὄνειδος; οὐκ εἶ ἐγκαταλελειμμένος θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις; λέγει ὁ προφήτης, Μετὰ σοῦ γάρ εἰμι, καὶ ἐγώ εἰμι θεὸς ὁ ἐνισχύσας σε, καὶ ἐβοήθησά σοι, καὶ ἠσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ μου τῇ δικαίᾳ. Οὐκοῦν ποῦ ἐστὶ μεθ' ὑμῶν τῶν Ἑβραίων ἀρτίως ὁ θεός; Ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ, καὶ μὴ πιστεύσαντα ἔθνη εἰς τὸν Χριστὸν, τύπτουσιν ὑμᾶς, καὶ ὡς παίγνιον κέκτηνται.

κτλ

Tu Iſraël filius meus Iacob, quem elegi, ſemen Abrahæ quem dilexi, ô Herbane, qui per deſerta vagaris, attentis auribus percipiens, ne mente occupata & vagabundo animo puta, quòd Propheta de quouis populo Iudæorum hoc prædixit, ſed de meo Chriſto, qui erat Deus ex Deo, & propter hominum ſalutem in extremis diebus factus eſt homo, ex ſemine Abrahæ & Iſaac & Iacob: ſiquidem Iſmaël vt Iſaac filius Abrahæ fuit. Ne autem dixeris, quòd fortè ex tribu Iſmaëlis natus ſit, idcircò Propheta dixit, *filius meus Iacob quem dilexi*. Quòd ſi dixeris non ita eſſe, oſtende mihi tu, quo tempore non dereliquit te Deus. Nónne es diſperſus & relegatus ad orbis terrarum extremos fines? Nónne es probrum? non diuino humanóque præſidio deſtitutus? dicit Propheta, *Tecum enim ſum, & ego ſum Deus, qui te roboraui, & te iuui, & te confirmaui, tutúmque reddidi mea dextera iuſta*. Ergo vbi nunc vobiſcum Hebræis Deus eſt? præſertim cùm & ipſæ gentes quæ exiguæ ſunt, quæ nondum in Chriſtum crediderunt, vos verberant & vexant, & velut ludibrium habent.

Quonam igitur modo vos à Deo nunc robur & vires accipitis, cùm ſitis tam debiles atq; infirmi, vt neque culicis vim parem habeatis ad veſtros inimicos remordendos? Vbinam hoc tempore Dominus conſpicitur vobis opem ferre. Quanam in re? In quo obedientia? in quo gloria, vel honor, vel potentia? Nónne es tanquam ſordidus cinis, & carbo extinctus, & tanquam caligo ſi facies ſpectetur, redactus? En adſunt Hebræi, ecce & tu ipſe. Videant qui volunt facies veſtras: nónne ſunt puluis, non cinis, non ſquallor? vnde? Quia neque gratia neque auxilium ex Deo vobis adſit, & quia non habeatis ſpiritum ſanctum. Propter perfidiã & peruicaciã ac malitiam veſtrã. non eſtis diuiſi & diſſiti alij ab aliis, ac diſperſi in fines orbis terrarũ, tanquam lacera tunica, & veluti veſtimentum vetuſtate detritum? Quãdo autem erubuerũt, & confuſi ſunt omnes, qui vobis aduerſati ſunt? Vbi ſunt tãquam qui eſſe deſierunt, veſtri aduerſarij? Quãdo quæſijſtis ipſos, & non inuẽti ſunt? Vbi autẽ Deus veſtrã dextram tenẽs & vos ad aliquẽ proſperũ euẽtum dirigẽs? Vbi etiã dicitur velut vermis humiliatus

ex

καὶ ποῖον τρόπον λαμβάνετε ὑμεῖς ἀρτίως ἰσχὺν παρὰ κυρίου, τοσοῦτον ὑπάρχοντες ἀνίσχυροι, ὅτι οὐδ' ἂν ἴσην κώνωπος πρὸς τὸ δάκνειν τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν κέκτησθε δύναμιν. ποῦ δὲ καθορᾶται ἀρτίως βοηθῶν ὑμῖν κύριος· ἐπὶ τίνι πράγματι; ἐπὶ τίνι " ἀπειθείᾳ; ἐπὶ ποίᾳ δόξῃ, ἢ τιμῇ, ἢ δυναστείᾳ; οὐκ εἶ ὡσεὶ σποδὸς καὶ ὡς ὁμίχλη τὸ πρόσωπον τεταγμένος; ἰδοὺ οἱ Ἑβραῖοι, ἰδοὺ καὶ σὺ αὐτός. ἰδέτωσαν οὖν τὰ πρόσωπα ὑμῶν οἱ βουλόμενοι. οὐκ εἰσὶ κόνις; οὐ πεφύκασι τέφρα; πόθεν; ἐκ τοῦ μὴ εἶναι χάριν ἐκ θεοῦ ἐν ὑμῖν, ἐν τῷ μὴ ἔχειν ὑμᾶς πνεῦμα ἅγιον. διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν καὶ κακοπραγίαν. οὐκ ἐστὲ διεσχισμένοι ἀπ' ἀλλήλων εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ὡσεὶ διερρωγὼς χιτωνίσκος, καὶ ὡσεὶ ἱμάτιον πεπαλαιωμένον; πότε δὲ ᾐσχύνθησαν καὶ ἐντράπησαν πάντες ὅσοι πρὸς ὑμᾶς ἐναντιώθησαν; ποῦ εἰσὶν ὡς οὐκ ὄντες οἱ ὑμῶν ἀντίδικοι; πότε δὲ ἐζητήσατε αὐτοὺς, καὶ οὐχ εὑρέθησαν; ποῦ δὲ ὁ θεὸς κρατῶν τῆς δεξιᾶς ὑμῶν, καὶ ὁδηγῶν ὑμᾶς ἐπὶ τινὶ εὐτυχήματι; ποῦ δὲ χρηματίζεται " καὶ ὡσεὶ σκώληξ τεταπεινωμένος,

ἴσ. εὐπειθείᾳ

ἴσ. χρηματίζει

ὁ τῶν Ιουδαίων βαρύς τε καὶ λιθοκάρδιος; ποῦ δὲ καὶ ὀλιγοστοὶ χρηματίζετε, καὶ τὴν λύτρωσιν παρὰ
ἴσ. ἀκρίδες κυρίου κεκτημένοι, οἱ ἐν πάσῃ τῇ γῇ ὡσεὶ ἀκρὶς* καθήμενοι, καὶ παρὰ πάντων ἐμπτυόμενοι, καὶ μηδεμίαν λύτρωσιν παρὰ κυρίου δεχόμενοι; ἀπατᾷ ὦ Ἑβραῖοι. ταῦτα γὰρ περὶ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ὁ προφήτης ἠνίξατο. καὶ ἐξελέξατο αὐτὸν ὁ θεὸς, καὶ ἐκάλεσε, καὶ ἡγίασε, καὶ ἠγάπησε, καὶ οὐκ ἐγκατέλιπε, καὶ ἐνίσχυσε, καὶ ἐβοήθησε, καὶ ἠσφαλίσατο τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ τῇ μεγίστῃ· ἀποκρίθητι τίς ἀρτίως δοξάζεται, τίς βασιλεύει, τίς ἐστὶν ἰσχυρὸς καὶ μεγαλοδύναμος, ἀλλ' ἢ Ιησοῦς Χριστὸς ὁ κύριός μου καὶ θεός; οὐκ ἐστὲ ὑμεῖς οἱ Ἑβραῖοι ἐν αἰσχύνῃ καὶ ἐντροπῇ μεγίστῃ, ὡς ἀντιπεσόντες αὐτῷ, καὶ ἀκμὴν ἀντικείμενοι; οὐ πεφύκατε ὡς οὐκ ὄντες; ποῦ γὰρ καὶ καθορᾶσθε. ζητεῖτε οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἐσταυρωμένου, καὶ οὐχ εὑρίσκετε, διότι παρωνήσατε σταυρώσαντες τὸν δίκαιον καὶ ἅγιον καὶ ἀναμάρτητον. γίνωσκε οὖν, ὅτι περὶ ὑμῶν λελάληκεν ὁ προφήτης, Ὅτι ἰδοὺ αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοί σοι. οὐδεὶς γὰρ τοσοῦτον ἀντίκειται τῷ κυρίῳ

μου

ex Iudæis arrogãs & ſaxeo corde prȩditus ac peruicax? Vbi prȩterea eſtis illi pauciſſimi, & liberationem à Domino adepti? qui in omni terra, velut terrore perculſi & attoniti & muti deſidetis, & ab omnibus cõſpuimini, nullã à Domino liberationẽ accipiẽtes. Tota erras, via, ô Herbane. Hȩc enim de meo Chriſto & Deo, Propheta vaticinat⁹ eſt. Et elegit ipſũ Deus & vocauit, & ſanctificauit, & dilexit? & nõ dereliquit: & corroborauit, & iuuit, & cõfirmauit dextra ſua maxima & potẽtiſſima? Reſpõde, quis modò glorificat, quis regnat, quis fortis eſt & præpotens? Non alius, quàm Ieſus Chriſtus Dominus meus & Deus. Nõ vos Hebræi maximo pudore & dedecore ac probro cõfuſi eſtis, vt qui in ipſum incurſaueritis, & grauiter aduerſati eſtis? Nónne eſtis vt illi qui non ſunt? Vbi etiam nũc cõſpicimini? Vos eius qui cruci fuit cõfixus, inimici, ipſum quæritis, & nõ inuenitis: propterea quòd cõtumelioſè debacchati eſtis, iuſtũ & ſanctum & innocentẽ, omniſq; peccati expertẽ patibulo defigẽtes. Cognoſce igitur, quòd de vobis locut⁹ eſt Propheta, *Erubeſcẽt & cõfundẽtur oẽs qui aduerſantur tibi.* Null⁹ enim hominũ tã hoſtiliter & acerbè aduerſatur Domino

meo Ieſu Chriſto,quàm vos qui eſtis execrabiles, perfidi, infideles. Nam ex aliis ſectis qui obſiſtunt ac renituntur,in parte aliqua vt aduerſus vos,ei aduerſantur. Ne igitur, ô Iudæe, ſermonem in vanum cõterens circũducas. Nam mihi Deus dedit oculos eruditos & intelligentes, quibus ego etiã in profundo ſacræ ſcripturæ deliteſcentem veritatem penitus perſpicio. Tu verò cæcutiẽs ineſcare me non poteris. HERB. Si hoc ita eſt,quomodo Chriſtum tuũ, Deũ appellas, ob id, quia Deus meus ipſum elegit, dilexit,& cętera? Non igitur hic Deus eſt, ſicut tu affirmas: quia de eo per Prophetam dicit, *Ego ſum qui te fortem reddidi.* Quo modo igitur appellas ipſum Deũ,& ſaluatorẽ tuum, qui quidẽ, ſicut Propheta teſtatur, ſine Deo meo nihil poteſt facere? S. ARCH. O miſer tot iã de ipſo demõſtrationes & teſtimonia oſtendi, & nondum intellexiſti,quibus naturis conſtat meus Dominus. Nónne pridie dixi, meum Ieſum Chriſtum Deum eſſe & hominem? Deum autem, quem? Illum qui dicit, *Ego Deus primus.* Illud verò, *Ad quæ venıunt ego ſum,* quænam alia venientia dicit,

quàm

μου Ἰησοῦ Χριστῷ, ὡς ὑμεῖς οἱ ἐπικατάρατοι, οἱ ἄπιστοι. οἱ γὰρ ἐκ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἀντιπίπτοντες, μετρικῶς ὡς πρὸς ὑμᾶς ἐναντιοῦνται αὐτῷ. καὶ μηκέτι λογοτριβῶν περιάγου με ὦ Ἰουδαῖε. ὀφθαλμοὺς γάρ μοι δέδωκεν ὁ θεὸς νοερούς, καὶ κατοπτεύω τὴν ἐν τῷ βάθει τῆς ἁγίας γραφῆς κειμένην ἀλήθειαν. σὺ δὲ τυφλώττων, δελεάσαι με οὐ δυνήσῃ. Καὶ ὁ Ἑρ. Καὶ εἰ οὕτως ἔχει, ποίῳ δὲ τρόπῳ τὸν Χριστὸν σου θεὸν προσαγορεύεις, ἐφ' ᾧ θεὸς ὁ ἐμὸς ἐξελέξατο, καὶ ἠγάπησε, καὶ τὰ ἑξῆς; οὐκοῦν οὐκ ἔστι θεός, ὡς λέγεις, ὅτι φάσκει περὶ αὐτοῦ διὰ τοῦ προφήτου, Ὅτι ἐγὼ γὰρ εἰμὶ ὁ ἐκχύσας σε. πῶς δὲ καὶ ἀποκαλεῖς αὐτὸν θεὸν καὶ σωτῆρά σου, ὅστις καθὼς ἡ προφητεία μαρτυρεῖ, ἄνευ τοῦ ἐμοῦ θεοῦ περατελεῖν τι οὐ δύναται; Καὶ ὁ ἁγ. Τοσαύτας ἀποδείξεις, ἄθλιε, περὶ αὐτοῦ δεξάμενος, οὐδέπω συνῆκας, ἐν δυσὶ φύσεσιν ὁ ἐμὸς δεσπότης ἐχρημάτιζεν. οὐ τῇ προτέρᾳ λελάληκα, ὅτι ἐμὸς Ἰησοῦς Χριστὸς θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος; θεὸς δὲ ποῖος, οὗτος ὁ λέγων, Ὅτι ἐγώ, φησί, θεὸς πρῶτος· ὁ δέ, εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγώ εἰμι, ποῖα ἐπερχόμενα λέγει,

ἀλλ' ἢ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον; ἐπεὶ οὕτω ὁ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐχρημάτισεν, ἐβοήθη πάντως τῇ ἀνθρωπότητι. ἐγὼ ἐξελεξάμην σε, τοῦ γενέσθαι ἐμοὶ καθ' ὑπόστασιν, καὶ ἐγὼ ἐβοήθησά σοι, ἤγουν διὰ σοῦ πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι, τῇ βαπτιζομένῃ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον. Καὶ ὁ Ἑρβάν. Καὶ πόθεν ἠνίξατό τις τῶν προφητῶν, ὅτι θεὸς ἄνθρωπος ἔσται ὁ Χριστὸς, ὃν ἔμπροσθεν λελάληκας; Καὶ ὁ ἅγ. Εἴρηκά σοι, ὅτι ἡ θεότης ἔπλασεν ἑαυτῇ ἀνθρωπότητα, ἥτις καὶ πέπονθεν. Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξ ἁγνῶν αἱμάτων τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου, ἥτις ἦν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, ἄνευ ἀνδρὸς συνουσίας προῆλθεν, εἷς ἐκ δύο καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν. καὶ ἡ μὲν ἀνθρωπότης αὐτοῦ πάντα ὅσα κέκτημαι κἀγὼ, ἐκέκτητο, πλὴν τῆς ἁμαρτίας. ἡ δὲ θεότης αὐτοῦ, πάντα ὅσα ὁ πατὴρ ἐκέκτητο, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. ἀγέννητος γὰρ ὁ θεὸς, γεννητὸς δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ· ἐν μιᾷ δὲ τῇ ὑποστάσει, ἥτε θεότης αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνθρωπότης στοιχεῖται, ἐπειδὴ ἡ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ ἐσπάρη, ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀντὶ σπέρματος ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς παρθένου,

ἐπάγη

quàm carneæ diſpenſationis myſterium? Quoniam igitur Deus & homo fuit, adiutus fuit prorſus quoad humanitatem. *Ego elegi te*, vt eſſes mihi per ſubſiſtentiam filius: *& ego adiuui te*, nempè per te iuui omnem humanitatem, quæ ſacro lauacro tingitur in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum. HERBAN. Vbinam Prophetarum quiſquã vaticinatus eſt Chriſtum futurum eſſe Deum & hominem, ſicut dixiſti. S. ARCHIEP. Tibi dixi, Diuinitatem ſibi efformaſſe & adiunxiſſe humanitatem, quæ quidem perpeſſa eſt. Ieſus Chriſtus ex puro caſtoq; ſanguine Virginis & Deiparæ, quæ fuit ex ſemine Dauidis, ſine viri cõgreſſu in mũdum prodijt, vnus ex duabus naturis etiã poſteaquàm homo factus eſt. huius humanitas quidem omnia quæ ipſe ego habeo, obtinuit, excepto peccato: Diuinitas verò eius quęcunq; pater habuit, excepta ingeniti ratione. Non enim Deus (Pater) genitus eſt, Verbum Filius eius eſt genitum. In vna autem hypoſtaſi & diuinitas eius & humanitas coniuncta eſt, quoniam caro eius non eſt ſata ex ſemine: ſed Verbum Dei pro ſemine in vtero Virginis

inducit in carnẽ, abſque vlla omninò cõuerſione aut immutatione eius Diuinitatis. Eſt enim inconuertibilis atq; immutabilis Diuinitas. Quoniam igitur diximus, quòd Diuinitas ſibi efformauit humanitatem, nuda & ſimplici eſſentia cum hominibus cõuerſari nolebat: Dicit enim Eſaias de eo: *Sic dicit Dominus, Deus qui formauit ipſum, qui fecit ea quæ eueniunt*, nempè nouę gratiæ myſteria, *Ego* (inquit) *excitaui ipſum cum iuſtitia regem, & omnes viæ eius rectæ*: id eſt, Chriſti. *Hic enim ædificabit ciuitatem meam*: id eſt, vt arbitror, Catholicam Eccleſiam: *& captiuitatem populi mei conuertet*, ab errore & captiuitate Diaboli: *non* (inquit) *cum pretijs reredemptionis & donis, dixit Dominus Deus*, ſed robore diuinitatis. Audi quomodo gentes ſe eius imperio ſubiecerint & ſubmiſerint. *Sic dicit Dominus Deus Sabaoth, Laborauit Ægyptus*, dum nimirùm errori ſeruiuit: *& Æthiopum negotiatio. Et qui nunc in Sabba ſunt excelſi viri, ad te aſcendent*, ſcilicet credentes, *& tibi erunt ſerui. Et à tergo tuo ſequentur vincti manicis*:

nimirùm

ἐπάγει εἰς σάρκα, μηδὲν δὲ καθόλου τραπεὶς ἢ ἀλλοιωθεὶς τῆς αὐτοῦ θεότητος. ἄτρεπτος γὰρ ἡ θεότης καὶ ἀναλλοίωτος. ἐπεὶ οὖν εἰρήκαμεν, ὅτι ἡ θεότης ἔπλασεν ἑαυτῇ ἀνθρωπότητα, γυμνῇ τῇ οὐσίᾳ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφεσθαι οὐκ ἐβούλετο. λέγει γὰρ ὁ Ἡσαΐας περὶ τούτου, Οὕτως φησὶ κύριος ὁ θεὸς ὁ πλάσας αὐτὸν, ὁ ποιήσας τὰ ἐπερχόμενα, ἤγουν τὰ τῆς νέας χάριτος μυστήρια, Ἐγώ, φησί, ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι, τουτέστι, τοῦ Χριστοῦ. οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου. οἶμαι δὲ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου. οὐ μετὰ λύτρων, φησὶν, οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος ὁ θεὸς, ἀλλὰ ἰσχύϊ θεότητος. Καὶ ἄκουσον τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐθνῶν. Οὕτω φησὶ κύριος ὁ θεὸς σαβαὼθ, ἐκοπίασεν Αἴγυπτος, τουτέστι ἡ πλάνη δουλεύσασα, καὶ ἐμπορεία Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαββὰ νῦν ἄνδρες ὑψηλοὶ, ἐπὶ σὲ ἀναβήσονται, ἤγουν πιστεύσαντες, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι. Καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδαις,

δηλονότι τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν· καὶ διαβήσονται πρός σε, καὶ προσκυνήσουσί * σε, διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται. Καὶ ὅτι ἐν σοὶ θεός ἐστιν, ἤγουν ἐν τῇ ἀδελφότητι αὐτοῦ· σὺ εἶ θεός, πρόσεχε, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τὸν λόγον τὸν ἀληθινόν, ἀψευδῶς λέγει ὁ προφήτης. σὺ γὰρ εἶ, φησὶ, ὁ θεὸς, καὶ οὐκ εἴδημεν, διότι τῇ πλάνῃ τῶν εἰδώλων προκατειλήμμεθα. θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, κἂν σαρκωθέντος σου, οὐ προσδέχονταί σε. ἀλλὰ σὺ εἶ ὁ σωτήρ. ἐπάγων δὲ περὶ τῶν ἀπιστούντων αὐτῷ, λέγει, Αἰσχυνθήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ, οἵ τε ἐξ ἡμῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐξ ὑμῶν τῶν Ἑβραίων· καὶ πορεύσονται, φησὶν, οὗτοι ἐν αἰσχύνῃ, ὡς ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ἀληθείας καὶ ἄπιστοι. προσέχεις, Ἑρβαν, τίνα λέγει ὁ προφήτης; τί οὖν ἐρεῖς πρὸς ταῦτα; μὴ ἄρα ψεύδεται ὁ ἐκ στόματος θεοῦ λαλήσας ταῦτα; Καὶ ὁ Ἑρβαν. Μὴ γένοιτο. οὕτως γὰρ λέγει ὁ προφήτης, καθ' ὃν τρόπον λελάληκας. ἀλλὰ δοκῶ, ὅτι μήπω ἐκεῖνον ἐληλυθέναι, πάντως δὲ ἐλεύσεται ἰδίῳ καιρῷ. Καὶ ὁ ἅγ. Ἔοικας ὄφει τινὶ, καταδιωκομένῳ

* σοι

ὑπό

nimirùm firmitate & certitudine ſummiſſionis ſuæ: *Et ad te tranſibunt, & adorabũt te*, per fidem, *& in te precabuntur. Et quià in te Deus eſt*, nempè in humanitate tua, *tu es Deus.* Animaduerte, *non eſt Deus præter te*: propterea quòd ipſe ſit verbum verum, abſque vllo mendacio dicit Propheta. *Tu enim es* (inquit) *Deus, & neſciuimus*,.quia errore ſimulachrorum ſiue Deorum falſorum detenti & occupati eramus. *Deus Iſraelis*, & ſi poſtquàm carne tectus & indutùs fuiſti, non accipiunt te. Tu tamen Deus es ſeruator. Deinde ſubiungens de his qui in eum non credunt. *Erubeſcent & confundẽtur omnes inimici tui*, & qui ex nobis gentibus, & qui ex vobis Hebræis. *Et ambulabunt*(ait) *iſti in pudore*, vt à veritate alienati & perfidi. Aduertis, ô Herbane, quænam dicat Propheta? quid ad ea dices? Nunquid mentitur Dei ore hæc effatus? HERBANVS. Abſit. Sic enim dicit Propheta quo modo recitaſti. Sed nõdum puto illum (ſcilicet Meſſiam) aduenisse: ſed veniet proculdubiò ſuo tempore. S. ARCHIEPISC. Serpenti perſimilis videris, quẽ aliquis perſequitur

& ferit. hic percutienti totum corpus obiiciens, malignum caput ad mortem prodere non poteſt: id eſt, malignam perfidiam, & vnigeniti filij Dei abnegationem. Equidem ſcio Prophetarum demõſtrationes tibi fidem facere: ſed ad veritatem non vis venire. Nam tẽporis diuturnitate peruerſa conſuetudo in te confirmata atque inueterata curatu difficilis, vel omnino inſanabilis euaſit: & quoties te aliquãdo pœnitebit, animæ tuæ apertis oculis, cùm hac vita defunctus fueris, & videbis, quomodo qui Chriſto non crediderũt, corripiũtur & iudicãtur. HERBANVS. Moſes nobis in Pentateucho denuntiat, dicens: *Scio ego* (inquit) *quòd in extremis temporibus in omnes gentes diſsipabimini. Vobis igitur teſtificor cœlum, quod eſt hodie, & ipſam terram, ne Deo alieno fidem habeatis, neque inuocetis alium, quàm Dominum Deum noſtrum.* Quamobrem mihi graue eſt & acerbum, Deum legis deſerere, quem etiam tu teſtaris Deum eſſe veritatis, & Deum iuniorem adorare, cùm neſciam vnde introductus ſit.

ὑπό τινος, καὶ τυπλομένῳ, ὃς τὸν δὲ σῶμα παραδοθεὶς τῷ τύπλοντι, τὴν πονηρὰν κεφαλὴν οὐ δύναται παραδοῦναι εἰς θάνατον· τουτέστι, τὴν κακοπιστίαν καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ θεοῦ ἄρνησιν. μὴ γὰρ οὐκ ἐπίσαμαι, ὅτι πείθουσί σε αἱ ἀποδείξεις τῶν προφητῶν; ἀλλ' οὐ βούλει ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. χρόνῳ γὰρ κακὴ συνήθεια βεβαιωθεῖσα ἐν σοὶ, δυσίατος ἐγεγόνει, ἢ καὶ παντάπασιν ἀνίατος. καὶ ὁπόσα μεταμεληθήσῃ, διανοιγέντων τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς σου, ὁπόταν ἐκλείψῃ τοῦ τῆδε βίου, καὶ βλέψῃ, πῶς οἱ μὴ τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες παραλαμβάνονται καὶ καταδικάζονται.

Ερβαν. Μωϋσῆς ἡμῖν ἐν τῇ Πεντατεύχῳ παραγγέλλει λέγων, Ἐπίσαμαι ἐγὼ, φησὶν, ὅτι ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων διασκορπισθήσεσθε ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. διαμαρτύρομαι οὖν ὑμῖν, τὸν οὐρανὸν, ὅς ἐστι σήμερον, καὶ αὐτὴν τὴν γῆν, μὴ πεισθῆναι θεῷ ἑτέρῳ ὑποκληθῆναι, πάρεξ κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν. ἐκοιῶ βαρύ μοι ἐστὶ καταλιπεῖν τὸν θεὸν τοῦ νόμου, ὃν καὶ σὺ μαρτυρεῖς, ὅτι ἐστὶ θεὸς ἀληθείας, καὶ προσκυνῆσαι θεῷ νεωτέρῳ, πόθεν ἐπεισαχθέν τι οὐκ εἰδώς.

τίς γὰρ ἐστὶν ὁ πληροφορῶν μοι, ὅτι ἐν ἀληθείᾳ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, περὶ οὗ καὶ αἱ προφητεῖαι δικαίως λέγουσιν; ἢ μᾶλλον ἕτερός τις ἐστὶ, καὶ ἀκμὴν οὐκ ἐληλυθώς; Καὶ ὁ ἀγ. Ὅταν τοῖς σοῖς προφήταις οὐ πιστεύῃς, πῶς ἑτέρῳ τινὶ πιστεύσῃς; ὁ γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ ὀφθαλμοῖς ἐναντιούμενος, πῶς ἑτέρου διηγουμένου παραδέξεται; εἴρηκας δὲ περὶ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ, ὅτι νεωτέρῳ θεῷ ἀδύνατον τοῦ πιστεῦσαι, καὶ, οἶμαι, ὅλος σκότους ἐπλήσθης ταῦτα φθεγξάμενος. Τὸν γὰρ λόγον τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς σὺ νεώτερον θεὸν ἀποκαλεῖς, τὸν ἐκ πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθέντα, δι' οὗ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ δεδημιούργηται, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. δείξω σοι δὲ, ὅτι χωρὶς τοῦ νεωτέρου τοῦδε θεοῦ, ὡς σὺ φῂς, τί ποτ' οὐδὲν οὐ κατεργάζεται ὁ θεὸς καὶ πατήρ. πρόσεχε δὲ ἀκριβῶς. ἐάν τις ἄνθρωπος βασιλεὺς, ἢ ἄλλος, μὴ δὲ καθόλου φθέγξασθαι δυνάμενος, ποίῳ τρόπῳ ἕξει τὰ διατάγματα αὐτοῦ τῷ κοινῷ καὶ τῇ συγκλήτῳ διηγήσασθαι, ὅπως αὐτῷ θεραπεύσωσιν; Ἑβρ. Οὕτως οὐδὲν, εἰ μὴ ἐπίσταται πολλάκις γράμματα, καὶ σιωπῶντος τοῦ στόματος,

χαράττει

Quis enim eſt qui mihi plenam & exactam fidem faciat, quòd verè hic eſt Chriſtus, de quo Prophetarum oracula iuſtè & verè loquuntur: an potius alius quidam eſt, qui nondum venit? S. ARCHIEPISC. Quandoquidem tuiſ Prophetis non credis, quomodo alteri fidem habebis? Qui enim ſuis oculis aduerſatur, quomodo alterius præeuntis ac ducentis oculos approbabit? De meo Chriſto & Deo dixiſti te non poſſe adduci vt iuniori Deo credas, vt reor, tenebris plenus eras, cùm hæc dixiſti. Verbum Dei & patris, tu iuniorẽ Deum appellas? eum qui ex Patre genitus eſt ante ſecula, per quem cœlum & terra, & omnia quæ in eis ſunt, facta ſunt & conſtant? Tibi autem demonſtrabo, Deum Patrem nihil quicquam operari ſine hoc iuniore Deo, quem ſic tu appellas. Attende diligenter. Si quis homo rex, vel alius, qui nullo modo fari poſſit, quo modo ſua edicta & mandata Reipublicæ & Senatui poterit exponere, vt ipſum curent? HERBANVS. Nullo re vera modo, niſi literas ſæpè ſciat ſcribere, & tacito ore

Per quem etiam inſtaurantur omnia ad Epheſ. c. 1.

in charta verba ſua exaret, & præbeat, & fiant. S. ARCHIEPISCOPVS. Quòd ſi literas neſciat, quid fiet? HERBANVS. Si ignoret literas, manet prorſus iners, nec quicquam poteſt efficere. S. ARCHIEPISCOPVS. An verò Deus ſuo verbo videtur facere omnia, an ſilentio quodam & ſcientia? HERB. Verbo ſuo, & mandato. S. ARCHIEPISCOPVS. Scriptum eſt, quòd *Verbo Dei cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum,* & cætera. Hóc autem Verbum nos inuenimus, in extremis diebus ex ſemine Dauidis hominem factum propter ſalutem noſtram, & cognoſcimus ipſum vnum Deum cum Patre & Spiritu; & credimus in ipſum. Tu igitur quomodo dicis eum Deum iuniorem eſſe, ſine quo Deus Pater nunquam quicquam operatur? Tace ergo, & noli impias & infandas contumelias euomere, tametſi in ipſum nondum credis. HERBANVS. Et quis Propheta præcipit mihi, vt in ipſum credam. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Ipſemet Deus legis hortatur per Prophetam Eſaiam, dicens: *Ecce*

Verbo, Dei Filio per quem Pater operatur, per quem fecit & ſecula, Pſ. 32. Heb. 1.

Chriſtus heri & hodie & ante ſecula.

Pater diligit filium & omnia tradidit in manum eius.

Ioan. 3.

χαράττεις ἐν τῷ τόμῳ τὰ ῥήματα αὐτοῦ, καὶ παρέχεις, καὶ γίνονται. Καὶ ὁ ἅγ. Ἐὰν δὲ μὴ ἐπίσταται γράμματα, τί γίνεται; Ἑρβάν. Ἐὰν μὴ ἐπίσταται, μένει παντελῶς ἀνενέργητος. Καὶ ὁ ἅγιος. Ὁ θεὸς οὖν τῷ λόγῳ αὐτοῦ φαίνεται ποιῶν πάντα, ἢ σιωπῇ τινὶ καὶ ἐπιστήμῃ; Ἑρβάν. Τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τῷ προστάγματι. Καὶ ὁ ἅγιος. Γέγραπται, ὅτι τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις " αὐτοῦ· καὶ τὰ ἑξῆς. " αὐτῶν
τοῦτον δὲ τὸν λόγον εὑρίσκομεν ἡμεῖς, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἐνανθρωπήσαντα, διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ γνωρίζομεν αὐτὸν ἕνα θεὸν σὺν τῷ πατρὶ καὶ πνεύματι, καὶ πιστεύομεν εἰς αὐτόν. σὺ οὖν πῶς εἴρηκας αὐτὸν θεὸν εἶναι νεώτερον, οὗ χωρὶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τί ποτ' οὖν ἐργάζεσθαι οὐ πέφυκε; σιώπα τοίνυν, καὶ μὴ βλασφήμει, κἂν " ἐπεὶ οὐ πιστεύεις εἰς αὐτόν. Ἑρβάν. Καὶ ποῖος " ἔτι
προφήτης ἐπιτρέπεταί μοι πιστεύειν εἰς αὐτόν; Καὶ ὁ ἅγιος. Αὐτὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου προτρέπεταί σοι λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου.

Ἰδοὺ ἐγὼ, φησὶ, ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον πολυτελῆ, καὶ ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ καταισχυνθήσεται. τοῦ θεοῦ σου τοιγαροῦν προστάσσοντος, ἵνα πιστεύσῃς εἰς αὐτὸν, διὰ τὴν αἰτίαν ἀπειθεῖς καὶ καμμύεις, καὶ βύεις τὰ ὦτα, καὶ ἀναβάλλῃ οὐ προσέχειν αὐτῷ; εἰ* τῷ θεῷ σου προσοργᾷς καὶ'' παροργίζῃ,* κελεύοντός σου προσκυνεῖν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐμοῦ ἢ ἑτέρου πώποτε εἰσακούσῃ. εἰς τοῦτο, οὐκ οἶμαι, οὐκ ἂν χρονοτριβήσῃ, ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ἔτη τοῦ Μαθουσάλα. Ἑβρ. Ὡς ὁρῶ, καὶ οἱ προφῆται εἰς τὰ πλεῖστα αὐτοῦ ἐναντιούμενοι εὑρίσκονται. ἐν τισὶν γὰρ κεφαλαίοις, ἡμῖν τοῖς Ἰουδαίοις βοηθοῦντες εὑρίσκονται, ἐν τισὶ δὲ καὶ ὑμῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐδαμοῦ εὑρίσκονται ἀντεχόμενοι, ἢ βοηθεῖν τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς λέγεις, καταδικάζοντες δὲ μᾶλλον, ἐπειδὴ ἐξ ἀρχῆς σκληροτράχηλοι τῇ καρδίᾳ ἐγένεσθε, καὶ ἀπερίτμητοι τοῖς ὠσίν. ἀπειθοῦντες δὲ τὰ πρὸς θεὸν, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἀντιπίπτοντες, ἐλυπήσατε μεγάλως τὸ πανάγιον ὄνομα αὐτοῦ. Ἑβραῖ. Τίς ἀθροίσειεν κομψὰ ῥήματα ὑπὲρ τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, καὶ συναντήσει

* τὸν θεὸν
'' παροργίζεις
* κελεύοντί σε ἢ κελεύοντα

σοι

Ecce (inquit) *mittam ad fundamenta Sionis, lapidem pretioſum, & qui credit in ipſum, non confundetur.* Cùm igitur Deus tuus iubeat vt credas in ipſum quam ob cauſam rẽpellis, & oculos claudis, auréſque obſtruis, & eius aduentum prorogas? Si Deum tuum cõtemnis, & ad iram prouocas, qui iubet te adorare ſuum Filium: an me vel alium vnquam audieris, & ad hoc perſuaſus veneris? Non opinor: non ſi annos Mathuſalæ longæuus in terra contriueris. HERB. In plurimis, vt video, Prophetæ ipſi ſibi repugnare & cõtradicere deprehẽduntur. Nã locis & capitib⁹ quibuſdam nobis Iudæis fauere inueniũtur, in aliis verò vobis Chriſtianis qui ex gentibus eſtis. S. ARC. Nuſquã ſibi aduerſantur, vel vobis Iudęis, ſicut dicis, fauere inueniuntur; ſed potius vos cõdemnare: quandoquidem ab initio duræ & rigidæ ceruicis fuiſtis, ad omnem rectam rationẽ cæcum & ſurdum & ſaxeũ omnino cor habẽtes, incircũciſi auribus: Deo refractarij & peruicaces, Spiritui ſancto reſiſtẽtes, ſanctiſſimũ nomen eius valde contriſtatis. HERB. Quis tua magnifica & elegãtia verba cõgeſſerit ſupra arenã quæ eſt in litore maris? Quis occurret

Duri ceruice & incircunciſi corde & aurib⁹ vos ſemper ſpiritui ſancto reſiſtitis: ſicut patres veſtri ita & vos. Verba ſunt D. Ste. Act. Apoſt. 7.

tuis contortis & aculeatis ſophiſmatis?
Exod. 3. Act. 7. Non dixit Deus Moſi, cùm rubo inſideret, *Videns vidi afflictionem populi mei qui eſt in Ægypto,* "*& gemitum eorũ audiui.* " *& deſcendi vt redimam eos?* Moſes autem non ad Deum locutus eſt:
Exod. 33. *Si inueni gratiam coram te, & quòd populus tuus hæc gens, oſtende mihi tuam gloriam:* & diligens Deus populum ſuum, qui ſumus nos, oſtendit ei gloriã ſuam? Balaam autem à Balach Rege accerſitus ad exe-
Num. 22. crandum & diris deuouendum primos patres noſtros, caſtrametantes in terra ipſius, cùm Dei populum eſſe vidiſſet, eis potius benedixit, quàm malè imprecatus eſt. Et Ieſus qui dicitur Naue, pro ſalute populi bello valido & forti occurrens, nónne maximis elementis, quæ in cœli
Ioſ. 10. firmamento lucem emittunt, dixit: *Stet Sol contra Gabaon, & Luna contra vallem Aialon, vt conteram inimicos Domini:* & obediuit indulgẽs populo Domini? Cum Samuele autem nónne Deus familiariter
1. Reg. 3. collocutus eſt propter ſalutem Iſraëlis, diligens populum ſuum? Et Dauid Rex nónne

σοι ἐν διαστροφαῖς τε καὶ λέξεσιν; οὐκ εἶπεν ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῇ ἐπὶ τῆς βάτου, Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ", καὶ κατέβην τοῦ ἐξελέσθαι αὐτούς; Μωσῆς δὲ οὐκ εἶπε πρὸς τὸν θεόν, Εἰ εὗρον χάριν ἐνώπιόν σου, Καὶ ὅτι λαός σου τὸ ἔθνος τοῦτο, δεῖξόν μοι τὴν σεαυτοῦ δόξαν. Καὶ ἀγαπῶν ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, οἵτινες ἐσμὲν ἡμεῖς, ἔδειξεν αὐτῷ τὴν δόξαν αὐτοῦ; Καὶ Βαλαὰμ δὲ ὁ μετακληθεὶς παρὰ τοῦ Βαλὰκ τοῦ βασιλέως ἀράσασθαι τοὺς προπάτορας ἡμῶν, παρεμβεβληκότας ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ, θεασάμενος ὅτι τοῦ θεοῦ λαὸς ἦν, ηὐλόγησεν αὐτοὺς μᾶλλον, καὶ οὐκ ἐκατηράσατο. Καὶ Ἰησοῦς δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ πολέμῳ κραταιῷ συναντήσας, οὐχὶ τοῖς μεγίστοις στοιχείοις εἴρηκε, τοῖς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ φωτοβολοῦσι, στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαὼν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα, ἕως ἐκτείψω τοὺς ἐχθροὺς κυρίου· καὶ ὑπήκουσε, φείδω" τοῦ λαοῦ κυρίου; Καὶ τῷ Σαμουὴλ δὲ προσωμίλησεν ὁ θεὸς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀγαπῶν τὸν λαὸν αὐτοῦ. Καὶ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς

" πράξεων ζ'. καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα LXX. ſic, καὶ τῆς κραυγῆς αὐτῶν ἀκήκοα ἀπὸ τῶν ἐργοδιωκτῶν. οἶδα γὰρ τὴν ὀδύνην αὐτῶν, καὶ κατέβην ἐξελέσθαι αὐτοὺς ἐκ χειρὸς τῶν Αἰγυπτίων.

" φειδόμενος

οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ Ισραὴλ πάσχων ἔλεγε, Μνήσθητι
κύριε τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρ-
χῆς; ἐλυτρώσω ῥάβδον κληρονομίας σου. Καὶ
Ηλιοῦ ὁ προφήτης οὐκ εἴρηκε πρὸς Αχαὰβ
λέγων, " φείδου τοῦ λαοῦ, σὺ εἶ ὁ διαστρέφων τὸν
Ισραὴλ, καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρός σου"; Καὶ Ελισ-
σαιὲ ὑπεραπολογούμενος τοῦ λαοῦ, εἶπε καθ'
ἑαυτὸν, Κύριε, φεῖσαι τοῦ λαοῦ σου, καὶ οὐκ ἀπε-
κάλυψέ μοι, καὶ ὀδυνώμενος εἰμὶ ὅλην τὴν ἡμέ-
ραν. Καὶ ὁ Ιερεμίας δὲ οὐκ εἴρηκεν ὀδυρόμενος
ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, Οἴ μοι κύριε, ἀπολέσῃς σὺ τὸ
λοιπὸν τοῦ Ισραὴλ; Καὶ Ησαΐας δὲ, Ποῦ ἐστι τὸ
πλῆθος τοῦ ἐλέους σου κύριε ", ὅτι ἀπέσχον ἡμῖν;
σὺ γὰρ εἶ πατὴρ ἡμῶν, ῥῦσαι ἡμᾶς. ἀπ' ἀρχῆς
κύριε τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς ἐστι. τί ἐπλάνησας
ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου. ἐσκλήρυνας τὴν καρδίαν ἡ-
μῶν τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε, καὶ τὰ ἑξῆς. τούτων ἁ-
πάντων ὑπερπασχόντων ὑπὲρ τοῦ λαοῦ Ισραὴλ,
καὶ ἀπολογουμένων, πῶς αὐτὸς εἴρηκας, ὅτι κα-
ταδικάζουσιν ἡμᾶς οἱ προφῆται, καὶ οὐχὶ μᾶλ-
λον βοηθοῦσι; Καὶ ὁ ἅγιος. Οὐ κατὰ τοιαύτην
ἔμφασιν εἴρηκα ἐγὼ τοὺς προφήτας καταδικάζειν
ὑμᾶς;

" φείδου Hoc nō inuenitur in verſi. L X X.

ἐν τῷ καταλιμπάνειν ὑμᾶς κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν, καὶ ἐπορεύθης ὀπίσω τῶν Βααλίμ.

" καὶ οἱ οἰκτιρμοί σου, ὅτι ἀνέσχου ἡμῶν;

nônne pro Iſraële patiens dicebat, *Memor eſto, Domine, Synagogæ tuæ, quam poſſediſti ab initio. Liberaſti virgam hæreditatis tuæ.* Et Helias Propheta nônne ad Achas dixit, *Parce populo tu es" qui peruertis Iſraelem, & domum Patris tui.* Et Heliſſæus populum defendens, apud ſe dixit: *Domine, parce populo, & non reuelauit mihi, & doloribus angor toto die.* Et Hieremias non dixit, pro populo plorans, *Heu me, Domine, túne perdes reliquum Iſraelis?* Et Eſaias, *Vbi eſt multitudo miſericordiæ tuæ Domine, quia & miſerationes tuæ ſe abſtinuerũt à nobis. Tu enim Pater es noſter, libera nos. Ab initio nomen tuum ſuper nos eſt. Cur nos à via tua errare feciſti? Induraſti cor noſtrum, vt te non timeremus*, & cætera. Cũ igitur hi omnes pro populo Iſraëlitico patiantur & eius cauſam defendãt, quomodo ipſe dixiſti, quòd nos Prophetæ condemnant, neque amplius nobis opitulantur? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Non ad hanc ſpeciem, ſiue ad hunc ſenſum dixi, vos à Prophetis cõdemnari?

Pſ. 37.

Paulò aliter LXX. interpretes.

3. Reg. 18.

" *quum deſerueris præcepta Domini, & tu inceſſiſti poſt Baalim.*

Hier. 31.

Eſa. 63.

Quæ præcedunt, præterij: quæ ſequuntur ad finem, vide. H E R B. Quænam ſunt in extremo, mihi enarra. S. A R C H. Verbum vnum, vel vnius Prophetiæ abſque vlla longiore enarratione tibi explanabo, & vehementer vertigine laborare potes. H E R B. Enarra potius & expone nihil cũctatus. S. ARCHIEP. Eſaias de vobis dixit, immenſum atque inuſitatum veſtrorum ſcelerũ tumorem longè antè oculis Prophetiæ ſpeculatus, & quòd non amplius prioribus veſtris pedibus, id eſt, Iudaicis characterib⁹ & figuris, ſtare poteritis, niſi in noua lege Ieſu Chriſti, dicẽs: *Audi cœlum, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt, filios, genui, & exaltaui: ipſi autem me ſpreuerũt.* Audi attẽtè, vt intelligas, & vertigine tẽtêris. *Cognouit bos poſſeſſorẽ ſuum, hominẽ qui emit: & aſinus præſepe Domini ſui intellexit: Iſrael autẽ me nõ cognouit, & populus meus non intellexit.* Vides myſterium quomodo etiam iumẽtorum præſepe dixit, ad quod quotidie pabula capiunt. *Iſrael autem me non agnouit & populus meus non intellexit.* Vides myſterium quomodo vos iumentis ſtupidiores affirmauit: Deinde ſubiunxit, *Væ*

Contemplátur Prophetæ & inſpiciũt mẽtis oculis Dei cõſilia: & quæ ſunt mortalibus euétura táquam ſpectris quibusdã ipſis obijciũtur.

Eſa. 1.

Grauiſsima Prophetæ querela aduerſus populum Iudaicum diuinorú beneficiorum immemoré, & cõminatio grauiſsimarum pœnarum.

genti

ὑμᾶς τὰ γὰρ ἔμπροσθεν προῆλθον. τὰ δὲ ἐπὶ τέλους ὅρα. Ἐρβ. Καὶ τίνα εἰσὶ τὰ ἐπὶ τέλους, ἀνάγγειλόν μοι. Καὶ ὁ ἅγιος. Ἐν ῥῆμα σοι ἢ μιᾶς προφητείας "σαφήνισον ἔξω τοῦ διηγήσασθαι, καὶ ἰλιγγιάσαι σφόδρα ἔχεις. Ἐρβᾶν. Διήγησαι μᾶλλον μηδὲν ἀναβαλλόμενος. Καὶ ὁ ἅγ. Εἶπεν Ἡσαΐας περὶ ὑμῶν, τὸν ἐξαίσιον ὄγκον τῶν πλημμελημάτων ὑμῶν θεασάμενος πόῤῥωθεν ὄμμασι προφητείας, καὶ ὅτι οὐχ ἕξεται εἶναι ἐπὶ τῶν προτέρων ὑμῶν ποδῶν, Ιουδαϊκοῖς χαρακτῆρσιν, εἰ μὴ ἐν τῷ νέῳ νόμῳ τοῦ Χριστοῦ, λέγων, Ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν, υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν· πρόσεχε ἵνα συνιῇς καὶ ἰλιγγιάσῃς. Ἔγνω, φησὶ, βοῦς τὸν κτησάμενον αὐτὸν, ἄνθρωπον πριάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ συνῆκεν· Ισραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν. Ὁρᾷς μυστήριον, πῶς καὶ τὴν κτίσιν " εἶπεν, εἰς ἣν καθ' ἑκάστην χορτάζεται, Ισραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν. Ὁρᾷς μυστήριον, πῶς καὶ τὴν κτίσιν εἶπεν ἀναισθητοτέρους ὑμᾶς; εἶτα ἐπάγει, Οὐαὶ

"σαφηνίσω

"φάτνην

κ. ἁμαρτιῶν, ἔθνος ἁμαρτωλὸν, λαὸς πλήρης * ἀνομιῶν, οὐκ
ἐν μέρει, ἀλλὰ πλήρης· σπέρμα, οὐκέτι Ἀ-
βραάμ, ἀλλὰ πονηρόν· υἱοὶ, οὐκέτι τοῦ θεοῦ,
καθὼς εἶπεν ἐν ἀρχῇ, υἱοὺς ἐγέννησα, ἀλλ' υἱοὶ
ἄνομοι, φησί. Καὶ προστίθησι τὴν ἄρνησιν, Ἐγ-
κατελίπετε, λέγων, τὸν κύριον, καὶ παρωργίσατε
ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Χριστός. τὸν * ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ σταυρώσαντες. Ὅρα προ-
φητείας μετὰ ἀσφαλείας. Οὐ μόνον ἐγκατελί-
πετε, φησὶ, ἀρνησάμενοι τὸν ἐν μέσῳ ὑμῶν
ἐλθόντα ὡς ἄνθρωπον, τουτέστι τὸν κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ παρωργίσατε τὸν ἅγιον
τοῦ Ἰσραὴλ, σταυρώσαντες μάτην. Τί ἐπλή-
γητε τῇ καρδίᾳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου προστεθέν-
τες ἀνομίας; οὐκ ἤρκεσε, φησὶν, ὁ πρότερος
ὄγκος τῶν πλημμελημάτων, ἀλλὰ καὶ ἔτι βλασ-
φημοῦντες, καὶ ποινὰς ἐπὶ τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ
θεοῦ προσάγοντες, πλεονάζετε ἐπὶ ταῖς κορυ-
φαῖς ὑμῶν τὴν ἀνομίαν· πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον.
ἵνα μὴ εἴπῃς, καί τινες ἐξ ὑμῶν ἦσαν εὐσεβεῖς,
καί τινες ἀσεβεῖς, καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἔλαττόν
τι ἡμάρτομεν, ἀλλ' ἐν πόνῳ καὶ ἐν πονηρίᾳ,
φησί. Καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην. ἕκαστος

genti peccatrici, væ populo iniquitatibus pleno. nō in parte, ſed pleno. Semē non amplius Abrahæ, ſed improbum dixit: filios non amplius filios Dei, ſicut dixit in principio, *filios genui*, ſed filios nefarios appellat. Et addit abnegationem, dum dicit: *Dereliquiſtis Dominum, & ad iram prouocaſtis ipſum ſanctum Iſraëlis*, cruci & patibulo defigentes. Vide iam cum certitudine diuina oracula. Non modò dereliquiſtis (ait) abnegantes eum, qui in medium veſtri venit, id eſt, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſed *irritaſtis ipſum ſanctum Iſraëlis*, eum cruci ſuffigentes, ſed nequicquā. Quid percuſsi & ſauciati fuiſtis corde à diabolo, adiicientes iniquitatem? Non ſatis fuit, ait, prior tumor ſcelerum veſtrorum, ſed impiis conuitiis inceſſentes, & pœnas vnigenæ Dei filio inferentes, ſuper verticibus * veſtris iniquitatem cumulatis. *Omne caput* (ait) *ad laborem*: vt non dicas, ex vobis quoſdam pios fuiſſe, quoſdam verò impios: nec ſimpliciter & omnino minus quid eos peccaſſe, ſed in labore & improbitate, inquit. *Et omne cor ad dolorē.* Vnuſquiſquē

Et maximè cùm dixerūt ſanguis eius in filios noſtros.
Matth.27.

aduerſus proximum ſuum dolore contriſtabatur præ inuidia, & ira ſæua & improbitate:quia multiplicata eſt iniquitas, & quia in vobis refrixit multorum charitas. *A pedibus vſque ad caput*, ait: ne dicas vulgus ſolum iniquè atque impiè egiſſe, ſed & ipſe rex & conſilium eius impiè & ſceleratè egit. Hoc enim declarat, *à pedibus vſque ad caput ipſorum, non eſt in ipſis integra ſanitas, neque vulnus in parte, neque liuor & vibex, neque plaga ardens in extremitate corporis*: ſed à parte ſumma vſque ad imam profunda ægrotatio & dolor efferus atque indomabilis. Non eſt ars neque experientia, quæ iuuet, & curare valeat. Haud licet malagma applicare, neque oleum affundere, propter peccati peruicaciam, velut morbum tenacem & ineluctabilem: non faciam circumponere propter cor impœnitens. *Terra veſtra deſerta*, id eſt, terrena tabernacula, tanquam alienata à ſancto: quia peccato & ſcelere referta. Templum enim Dei homo pius. *Vrbes veſtræ igne ſuccenſæ ſunt:* id eſt, Synagogæ improbæ vt ſuccenſæ flamma peccati, quia non ſit illic conſiliũ diuinæ actionis, ſed luis & improbitatis incen-

Ibid.

κατὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐλυπεῖτο ἐκ φθόνου καὶ μήνιδος καὶ κακίας, διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, καὶ ψυγῆναι ἐν ὑμῖν τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν. ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, φησίν. ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι τὸ κοινὸν τοῦ λαοῦ ἁπλῶς ἠνόμησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύγκλητος αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἔστιν * ἐπ᾽ αὐτοῖς ὁλοκληρία, οὐδὲ τραῦμα ἐν μέρει, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα ἐν πέρατι τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω βαθεῖα ἀῤῥωστία καὶ ὀδύνη ἀκυείδωτος. οὐκ ἔστι τέχνη ἢ πεῖρα ὠφελοῦσα πρὸς ἰατρείαν· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, διὰ τὸ ἐπίμονον τῆς ἁμαρτίας. οὐκ ἔστι * κατὰ δεσμοῦ ποιῆσαι, διὰ τὸ ἀμετανόητον. ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, τουτέστι, τὰ γήϊνα σκηνώματα, ὡς ἀλλότρια τοῦ ἁγίου, διὰ τὸ εἶναι ἐφαμάρτα. ναὸς γὰρ τοῦ θεοῦ, ὁ εὐσεβὴς ἄνθρωπος. αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, ἤγουν, αἱ πονηραὶ συναγωγαί, ὡς ἀνημμένον φλογὶ ἁμαρτίας, διὰ τὸ μὴ εἶναι βουλὴν θεοπραγίας ἐκεῖσε, ἀλλὰ λοιμοῦ καὶ πορνείας

γ. ἐν αὐτῷ

γ. καταδέσμους

πυρκαϊαὶ ἐν τοῖς συνδυάσμασιν ἀναπλωμένων. τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθί-
γρ. αὐτὴν ουσιν*· ἤγουν τὴν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν διάνοιαν οἱ πονηροὶ δαίμονες κατεσθίουσι· καὶ ἠρήμωται κατεσκαμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων, ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία ὑπὸ ἀλλοτρίων κακοπραγιῶν. προσέχεις, ὦ Ἐρβᾶν, πῶς Ἡσαΐας λέγει, τὴν παντελῆ ἐγκατάλειψιν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν ἀφ' ὑμῶν ἀναχώρησιν; Ἐρβ. Δίελθε ἔτι κατωτέρω, καὶ εὑρήσεις. Καὶ ὁ ἅγ. Τίνα, ἔφη, εὑρήσομαι, ἢ οὐδὲν ἕτερον, ἢ πάντως τὴν σὴν ἀκριβεστάτην κατάλυσιν. Ἐρβ. Ὁμιλεῖ, καὶ
γρ. εἴσομαι * οἴσομαι τίς ἡ ἡμετέρα κατάλυσις. Καὶ ὁ ἅγ. Εἰ θέλεις, πρόσεχε. ἐγκαταλειφθήσεται, φησὶν, ἡ θυγάτηρ Σιὼν, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ, καὶ ὡς πόλις πολιορκουμένη. οὐκοῦν σὺ τί ἔχεις πρὸς ταῦτα ἀποφθέγξασθαι; ὥσπερ γὰρ, φησὶν, οἱ ἐν ταῖς καλύβαις οἰκοῦντες, καὶ τοὺς ἀμπελῶνας αὐτῶν φυλάσσοντες, καὶ τὰ σικυήλατα, δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ πάντως διὰ τοὺς καρποὺς αὐτῶν, τοῦ καρποῦ τρυγηθέντος, ἐρήμους δὲ λοιπὸν καταλιμπάνοντες τὰς καλύβας, ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἀναχωροῦσιν, καὶ οὐκέτι

γυμνὴν

incendium, quod venereis complexibus flagrat. *Regionem veſtram, ídque vobis aſpicientibus, alieni deuorant*: videlicet humanam vitam, & cogitationem maligni dæmones conſumunt: *& deuaſtata eſt, diruta, & effoſſa à populis alienis*, mens & cor ab alienis prauis actionibus. Animaduertis, ô Herbane, quomodo Eſaias dicit, abſolutam Dei deſertionem, & à vobis ſeceſsionem? HERBAN. Perge vlteriùs, & inuenies. S. ARCHIEPISCOPVS. Quænam inueniam? Nihil aliud, quàm tuam exactiſsimam ruinam. HERBANVS. Loquere, & ſciam quæ noſtra ſit ruina & ſubuerſio. S. ARCHIEPISC. Si vis, diligenter attende. *Derelinquetur* (inquit) *filia Sionis, vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & vt ciuitas obſeſſa.* Nunquid habes ad hæc dicere? Quemadmodum, inquit, qui in tuguriis, habitant, & vineas ſuas cuſtodiunt & cucumeraria, non aliam ob cauſam quàm planè propter fructus ſuos, quibus collectis & vindemiatis, deſerta poſtea ſua tuguria relinquunt, & ad domicilia ſua recedunt, neque amplius

Ibid.

Ibid.

vineam ſuã nudam cuſtodiunt, aut cucumerariũ? ſic Deus erga veſtrã Synagogã affectus fuit. Quandiu enim ante Chriſti aduentum quomodocunque fructum ſecundum legem ferebatis, vt bonus templi cuſtos, tanquam alio tabernaculo ſibi perfecto, in eo habitans, qui omnia implet, cuſtodiebat tribus veſtras. Cùm verò prorſus ſine fructu permanſiſtis, & copioſam iniquitatis ſobolẽ propagaſtis: intuitus Deus malum veſtrum inſanabile à lege, alium modum ſalutis vobis excogitauit, & vnigenitum filium ſuum & ſeruatorem cœlitùs demiſit. Poſtquàm verò in lege non adiuti, neque in gratia probati fuiſtis: ſoluens Deus ad gentes traiecit, quæ ipſum exceperunt, cáſque nouum Iſraëlem appellauit, & hæredes conſtituit omnium quæ veſtra erant, & regni cœlorum. Nónne igitur *derelicta eſt filia Stonis ſicut vmbraculum in vinea, & ſicut tuguriolum in cucumerario, & velut ciuitas quæ grauiter obſidetur & vaſtatur hoſtiliter?* Cæterùm vos ſicut canes impudentes eſtis nugantes, & Deo rebellantes, quoniam nullam omnino rationem ad defenſionem habetis.

Sic Iudæis dixerunt D. Pet. & Bar.: Vobis oportebat primùm loqui ſermonem Dei, ſed quoniam repellitis illum & indignos vos iudicatis æterna vita, cõuertimur ad gentes. Act. 13.

HER-

γυμνὴν τὴν ἄμπελον παραφυλάττουσιν, ἢ τὸ σικυήλατον· οὕτω πέφυκε καὶ ὁ θεὸς τῇ συναγωγῇ ὑμῶν. Μέχρις ὅτου γὰρ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ὁπωσοῦν καρπὸν νόμιμον ἐφέρετε, ὡς ἀγαθὸς φύλαξ τοῦ ναοῦ, ὡς ἄλλης σκηνῆς αὐτοῦ ἀπηρτισμένης ἐν αὐτῷ κατοικῶν ὁ τὰ πάντα πληρῶν, ἐφύλαττε τὰς φυλὰς ὑμῶν. ὁπότε δὲ παντάπασιν ἐμείνατε ἄκαρποι, καὶ ἐβλαστήσατε μεγάλην ἀνομίαν, ἰδὼν ὁ θεὸς τὸ ἀνιάτρευτον ὑμῶν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕτερον * ἐπινοήσας τρόπον ὑμῖν σωτηρίας, τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ καὶ σωτῆρα ἐξαποστείλας. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ μὴ ὠφεληθέντες, οὔτε ἐν τῇ χάριτι εὐδοκιμήσατε, ἀπάρας ὁ θεὸς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἐδέξαντο αὐτόν, καὶ ἐκάλεσεν αὐτὰ Ἰσραὴλ νέον, καὶ κατεκληρονόμησεν αὐτοῖς πάντα ὑμῶν, καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· οὐκοῦν ἐγκατελείφθη ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ, καὶ ὡς πόλις πολιορκουμένη; καὶ τὸ λοιπὸν ὡς κύνες ἀναισχυντεῖτε φλυαροῦντες καὶ θεομαχοῦντες, ἐπεὶ λόγον τὸν οἱονοῦν εἰς ἀπολογίαν οὐκ ἔχετε.

* γρ. ἐπινόησε

γρ. εἰσὶ τὰ Ἐρβᾶν. Λέγε μοι τὴν προφητείαν, καὶ * οἴσῃ κατωτέρω. Καὶ ὁ ἅγιος. Τίνα λέγει μετὰ ταῦτα, πάντως τάδε. Καὶ εἰ μὴ κύριος ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθητε, καὶ ὡς Γόμοῤῥα ἂν ὡμοιώθητε. Ἐρβ. Τοῦτο ἱκανὸν ἡμῖν, ὅτι οὐ παντελῶς ἡμᾶς ἐξωλόθρευσε κύριος, ἀλλὰ σπέρμα ἡμῖν ἐγκατέλιπε. Ὃ γὰρ σπέρμα, ὁ λέγει, ὅτι παρὰ κυρίου ἐγκατελείφθη, πάντως ἡμεῖς ἐσμέν, οἱ ἀρτίως διεσκορπισμένοι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ φυλασσόμενοι, ἵν' ἐκ τοῦ μικροῦ σπέρματος, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ἀνασπαρθῇ, καὶ πληθήσονται αἱ ἄρουραι τῆς καλλίστης φυλῆς τοῦ Ἰσραήλ, ἤγουν αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας, τῆς δωδεκαφύλου κληματίδος τοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ ἅγ. Τοσαῦτα ἀνασομωθεὶς τῆς ἐλπίδος ταύτης οὐδέπω τὴν ἀναίδειαν ἀνέστειλας. ὅμως τί σοι τὰς μέμψεις προσάγομεν; κυνὸς γὰρ τρόπον ἐπέχεις. ἔθος γὰρ ἀεὶ τοῖς κυσὶ ῥαβδίζεσθαι, καὶ τῆς οἰκίας ἐλαύνεσθαι, καὶ τῇ ἀναιδείᾳ πάλιν χρωμένοις ἐπιλησθῆναι τὸν ῥαβδισμόν, καὶ τῆς οἰκίας ἔνδον εἰσβάλλειν, εἶτα τύπτεσθαι, καὶ ἐξωθεῖσθαι.

Τοιγαρ-

HERBANVS. Recita mihi Prophetiam, & ſcies quæ inferiùs. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quæ poſtea dicit, hæc ſunt planè. *Et niſi Dominus reliquiſſet vobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſetis, & Gomorrhæ ſimiles fuiſſetis.* HERBANVS. Hoc nobis ſatis eſt, quòd non funditùs nos Deus exterminauit, ſed ſemen nobis reliquit. Hoc enim ſemen, quod dicit à Domino relictum eſſe, planè ſumus, qui modò diſperſi ſumus in toto mundo, & qui aſſeruamur, vt ex exiguo ſemine in vltimis diebus terra Promiſſionis feratur, & multiplicabuntur arua clariſſimæ tribus Iſraëlis, nempè ciuitates Iudææ, quæ eſt vitis duodecim tribuum populi. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Toties iam hac ſpe repreſſus, nondum impudentiam repuliſti? Verumtamen cur tibi has reprehenſiones adhibemus? Canis enim locum obtines. Mos enim eſt ſemper canibus, vt verberibus cæſi domo abigantur, ſed impudentia freti, & verberationis obliti, rurſus domum introeant, ac denuò feriantur, & expellantur.

Eſa.11. Rom.9.

Vt Aſinus ſic canis efuriens fuſtem negligit.

Quapropter iterum tuam impudentiam verberabo,& perſequar vehementer,quia temerè & fruſtrà conuitiaris. Oſtendam tibi, quòd niſi in ſanctam Trinitatem ſacro lauacro regenerati & tincti fueritis, non habebitis vitam in vobis. Ergo illud, *Niſi reliquiſſet vobis ſemen*, ſuperiùs tibi dixi, quòd declarat eius ſpecies, de Iſraëlitis, qui per fidem in Ieſum Chriſtum ſeruati fuerunt. At verò de veſtra parte, qui eſtis infideles, dictum eſt ab eodem Eſaia. *Audite, ait verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei populus Gomorrhæ, &c.* ſcis, & addit: Quò mihi multitudo *victimarum veſtrarum, dicit Dominus?* Ne autem glorieris, quaſi Dominus omnino veſtris ſacrificiis & victimis indigeat, eámque ob causā veſtrasSynagogas inſtauraturus ſit: *Plenus ſum* (inquit)*holocauſtis arietum,& agnorum adipem & ſanguinem taurorum & hircorum nolo,neque ſi veneritis in conſpectum meum.* Væ væ odium eſt & abominatio. Quot & quanta mala peccatum frigidum perpetrat! Vos dilectos Dei, abominabiles & execrandos reddidit. *Nolo* (inquit) *neque ſi veneritis in conſpectū meū.Quis enim exquiſiuit hæc*, nēpè ſacrificia & victimas,

Regeneratio ex aqua & ſpiritu neceſſaria. Ioan.3.

Ibid.

τοιγαροῦν καὶ μετὰ ταῦτα, τύψω σου τὴν ἀναί-
δειαν, καὶ διώξω σφοδρῶς, ὅτι εἰκῆ καὶ μάτην
λοιδορεῖς· δείξω σοι δὲ ὅτι ἐὰν μὴ εἰς τὴν ἁ-
γίαν τριάδα βαπτισθῆτε, οὐχ ἕξετε ζωὴν ἐν
ἑαυτοῖς. Τὸ μὲν, ὅτι εἰ μὴ ἐγκατέλιπεν ὑμῖν
σπέρμα, ἀνωτέρω σοι ἀπήγγειλα, ὅτι δηλοῖ ἡ
ἔμφασις αὐτοῦ, περὶ * τὸν Ἰσραὴλ, οἵ τινες πι- γ. τ. τοῦ
στεύσαντες εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ σωθέντες. περὶ
δὲ τοῦ μέρους ὑμῶν τῶν ἀπίστων, εἴρηται παρὰ
Ἠσαΐου. Ἀκούσατε γὰρ, φησὶ, λόγον " ἄρχον- γ. κυρίου
τες Σοδόμων· * ἐπίστασθε, καὶ προσέχετε, Τί γ. προσέ-
μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος; ἵνα λετε νόμον
μὴ καυχήσῃ αὐτοῖς, ὅτι δέεται κύριος ἁπλῶς τῶν θεοῦ, ὁ λαὸς Γομόῤῥας,
θυσιῶν ὑμῶν, καὶ ἕνεκεν τούτου ἀναστήσει πάλιν
τὰς συναγωγὰς ὑμῶν, Πλήρης εἰμὶ, φησὶ, ὁ-
λοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷ-
μα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι, οὐδ' ἂν ἔρ-
χησθε τοῦ ὀφθῆναί μοι. Βαβαὶ τοῦ μίσους. πό-
σα κακὰ ποιεῖ ἡ ψυχρὰ ἁμαρτία; τοὺς ἀγαπη-
τοὺς τοῦ θεοῦ ὑμᾶς, βδελυκτοὺς ἀπειργάσατο.
Οὐ βούλομαι, φησὶν, οὐδ' ἂν ἔρχησθε τοῦ ὀφθῆναί
μοι. τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα; ἤγουν τὰς θυσίας,

ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· πατεῖν τὴν αὐλήν μου, οὐ προσθήσετε. ἀκούω, τίνος ἀκροασώμεθα, τοῦ Δαβίδ, ἢ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν, ἐνταῦθα προσέταξε. σὺ γὰρ λέγεις, ὅτι οἰκοδομῶν ὁ κύριος, τὰς διασπορὰς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπισυνάξει. ἐνταῦθα δὲ ἐκεῖνος ὁ δεσπότης καὶ θεὸς πρὸς ὑμᾶς λέγει, πατεῖν τὴν αὐλήν μου, οὐ προσθήσεσθε. λοιπὸν, καὶ τῶν ἑκατέρων ὀφείλομεν ἀκούειν· τὰ γὰρ κεφάλαια ταῦτα ἁρμοζόντως εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὡμιλήθησαν· ὑμεῖς δὲ οἱ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ, μηδὲν ἐπιστάμενοι, ἀλλόκοτα νοεῖτε νοήματα. ὅταν ἀκούσῃς ὅτι λέγει ὁ θεὸς, πατεῖν τὴν αὐλήν μου, οὐ προσθήσεσθε, σὺ τί ἀναισχυντεῖς. Καὶ γὰρ ἐὰν φέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον, φησὶ, θυμίαμα, βδέλυγμά μοι ἐστί. τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου, καὶ ἡμέραν μεγάλην " οὐκ ἀνέχομαι. Ταῦτα οὖν ἀκούων, δι' ἣν αἰτίαν ποιεῖς κυνὸς πρόσωπον, καὶ προσάγεις αὐτῷ τὰς θυσίας σου, καὶ τὰς ἑορτάς σου τελεῖς αὐτῷ ἀναιδῶς; πόλεμος, οἴμοι, μετὰ τοῦ θεοῦ ἐγυμνήθησαν αἱ ἑορταί σου· λέγει γὰρ ὁ θεός,

γρ. νηστείαν καὶ ἀργίαν.

de manibus veſtris, vt calcetis atrium meum? non offeretis. Ergo quemnam audiemus, Dauidem, an Dominum Deum noſtrum, huc animum aduerte. Tu ſiquidem dicis, quòd *ædificans Dominus diſperſiones Iſraelis congregabit*: hîc autem ille ipſe Dominus & Deus ad vos dicit, *vt calcetis atrium meum: ne vltrà offeratis*. Cæterùm vtroſque audire debemus: hæc enim præcipua capita congruenter ſuo loco enunciata ſunt. Vos autem tardi corde & ſocordes, nihil ſcientes, monſtroſas animo fingitis & concipitis notiones. Cùm iam audieris Dominum meum dicentem, *vt calcetis atrium meum: ne offeratis*: cur tu impudens es? Etenim ſi offeratis medullam grani ſiliginei, *fruſtraneum ſuffimentum ſiue incenſum, abominatio mihi eſt. Neomenias veſtras & Sabbata, & ſtatas ferias ſiue dies feſtos odit anima mea, & diem magnum non ſuſtineo*. Hæc igitur audiens, quam ob cauſam canis faciem, & os durum habes, & ei obtrudis tuas victimas, & tuos feſtos dies impudenter celebras? Bellum cum Deo, vt opinor, ſunt tui dies feſti. Dicit enim

Pſal. 146.
Eſa. 1.

Deus, ieiunium, otium, ferias & feſtos dies veſtros odit anima mea: facti eſtis mihi in faſtidium. Deus itaque dicit, quæcunque facis Iudaicis ritibus, ſe ex animo odiſſe & abominari: Tu verò impudenter reſiſtis, & ei tuas victimas offers. Deſine: ſolum enim laborem ſuſtines. Deo aduerſaris, nec mercedem in ſæculum referes. Etenim dicit Dominus, facti eſtis mihi in faſtidium, non amplius ſuſtinebo peccata veſtra. Dei indignationem & graue pondus contemplare. Vt cùm quis ab aliquo mala perpeſſus fuerit infinita, neque amplius ſuſtinere poteſt, ſed oneri ſuccumbit defeſſus, dixerit, odium multum ferens, Non amplius te ſuſtineo, ſed oſtendam in te vltionem: ſic dicit Deus, facti eſtis mihi in ſatietatem & plenitudinem iræ & indignationis. Propterea non amplius ſuſtinebo: nempè veſtra peccata baiulo, ſed retribuam: imò verò eiiciam vos à facie mea. Etenim infert Prophetiæ conſecutionem, cùm dicit: *Et quum expanderitis manus veſtras ad me, auertam* Eſa.1. *oculos meos à vobis.* Parce, Domine, his

ὁ θεὸς, Νηστείαν, καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν. Ὁ θεὸς λέγει τοίνυν, ὅτι ὅσα ποιεῖς Ἰουδαϊκοῖς χαρακτῆρσι, ταῦτα πάντα μισεῖ ἡ ψυχή μου· σὺ δὲ ἀναισχυντεῖς, καὶ προσάγεις αὐτῷ τὰς θυσίας σου· παῦσαι, μόνον γὰρ τὸν κόπον ὑπομένεις, ὡς θεῷ ἐναντίος, καὶ μισθὸν οὐ κέκτησαι εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ γὰρ λέγει, Ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν, οὐκέτι ἀνοίσω * τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. ἤκασαι ἀγανάκτησιν θεοῦ καὶ βάρος. ὡς ὅταν πάθῃ τις ἀπειροπλάσια κακὰ ὑπό τινος. καὶ οὐκέτι δυνάμενος βαστάζειν, εἴπῃς * μῖσος πολὺ φέρων, οὐκέτι ἀνέχομαί σου, ἀλλὰ δείξω εἰς σὲ τὴν ἐκδίκησιν· οὕτω λέγει καὶ ὁ θεός, Ἐγενήθητέ μοι, φάσκων, εἰς πλησμονὴν χολῆς καὶ παροργισμοῦ. διὰ τοῦτο οὐκέτι ἀνοίσω, ἤγουν βαστάζω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν, ἀλλ' ἀνταποδώσω, μᾶλλον δὲ ἔξω θήσω ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ προσώπου μου. Καὶ γὰρ ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα τῆς προφητείας, ὅταν λέγῃ, τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρός με, καὶ ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. φεῖσαι, κύριε,

γρ. ἀνήσω

γρ. εἴπῃ

τῶν εἰς σὲ ἠλπικότων. Φρικτὸν γὰρ τὸ ῥῆμα, καὶ ἀπόρρητον τὸ μῖσος τοῦ θεοῦ πρὸς Ἰουδαίους,
γρ. τὸ ἴδιον ὄπισμα, ἢ τὸν ἴδιον ὀπισμόν διὰ τὰς μιαρὰς αὐτῶν παραβάσεις, καὶ " τὸ ἰδιότισμον τὸ γογγυστικόν τε καὶ ἄτακτον. Ἄκουε τοίνυν Ἑρβαῖ, καὶ ἰλιγγίασον. Καὶ γὰρ οὐκ ἐγὼ ταῦτα ἔπλασα, μή ποτε εἴπῃς, ὅτι ἐναντιούμενος τῇ θρησκείᾳ μου, ταῦτα ἐν μέσῳ εἰσήγαγες. ἀλλ' ὁ θεός σοι ἐπιτιμᾷ αὐτὸς ἐκεῖνος, καὶ λέγει, Τὰς χεῖράς σου, Ἰουδαῖε, μὴ ἐκτείνῃς πρός με, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀπέστειλα τὸν μονογενῆ μου υἱὸν πρὸς ὑμᾶς. εἰ δὲ μή γε, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν ὑμῶν, οὐκ εἰσακούσομαι. πάντα τὰ ἔτη τῆς ζωῆς σου, ἀφ' ἧς ἤκουσας ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἧκε, καὶ οὐκ ἐπίστευσας, ἐὰν πληθύνῃς τὴν δέησιν πρός με, οὐκ εἰσα-
γρ. σοῦ. κούσομαι * ὑμῶν. δι' ἣν αἰτίαν; ὅτι αἱ χεῖρες ὑμῶν, φησί, αἵματος πλήρεις· τουτέστι, ἀπὸ τοῦ φόνου τοῦ υἱοῦ μου, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων αὐτοῦ. διότι ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἀπεκτείνατε αὐτούς. οὔκουν ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν ὑμῶν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν.

τί λοι-

his qui ſperauerũt in te. Horrendum verbum Domini, & non enarrabile odium aduerſus Iudæos propter ſceleratas ipſorum tranſgreſſiones, & proprium ſuccum, & ſolitum murmurandi morem, & intemperanter rebellandi. Audias igitur, ô Herbane, & vertigine torqueare. Non equidem hæc commentus ſum, ne aliquando dixeris, me ſtudio tuæ religioni aduerſandi, hæc in medium protuliſſe. Sed Deus te increpat ipſe ille, & dicit, Manus tuas, ô Iudæe, ne extendas ad me, à quo die vnigenitum meum filium ad vos miſero. Sin autem, auertam oculos meos à vobis. *Et ſi multiplicaueritis precationem veſtram, non exaudiam.* Omnes annos vitæ tuæ, ex quo die audiſti Dei filium veniſſe, neque credidiſti, ſi multiplicaueris orationem tuam ad me, non exaudiam te. Quamobrem? *Quoniam* (inquit) *manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt:* id eſt, cæde filij mei, & reliquorum ſanctorum eius, quos, quia in nomen vnigenæ filij Dei crediderunt, interfeciſtis. Ergo *ſi orationem veſtram multiplicaueritis, non exaudiam vos.*

Iudaica gẽs peruerſa, filij in quibus nulla fides. Deut. 32

Cur denuo religionis ritum & cultum retines ſecundum legem Dei tui, qui tuas preces & occurſus auerſa aure reiicit? Quænam cauſa eſt? Quia *manus veſtræ impiæ ſanguine madent.* Quo ſanguine? Teſtor vobis hoc quod eſt hodie cælum & mare, teſtor etiam vnum in Trinitate Deum, qui in æternum glorificatur, quòd non ob aliud quicquam dicit, quàm propter pretioſum illum ſanguinem Domini Ieſu, quem vt potè ſcelerati effudiſtis, accuſat. Niſi igitur abluti, & ſacro lauacro tincti fueritis in ſanctam Trinitatem, ab hoc ſcelere non expiabimini in æternum. Quapropter Propheta, imò verò Deus ipſe hæc ſubdit, dicens: *Lauamini & puri eſtote: auferte prauitates ex animis veſtris:* id eſt, baptizemini, ſiue luſtrifico lauacro tingamini vnuſquiſque veſtrum, in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, lege relicta & mutata, eximentes veſtra ſcelera à cōſpectu oculorum meorum, id eſt, coram mea diuinitate, & cætera. Hæc omnia ſi tuum ſtupidum cor mouent, eique fidem faciunt, grātia & pax: ſin minus tibi perſuadent, gladius vos abſumet. Os enim Domini hæc locutum eſt. HERB. Non

Eſa 1. Sic D. Petrus, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti in remiſsionē peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti. Act. 2.

ἢ λοιπὸν λατρεύεις ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ σου, αὐτοῦ μὴ προσδεχομένου τὰς ἐντεύξεις σου; καὶ τί τὸ αἴτιον; Ὅτι αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. ποίου αἵματος; μαρτύρομαι ὑμῖν τὸν οὐρανὸν, ὅστις ἐστὶ σήμερον, καὶ τὴν θάλασσαν, τόν τε ἐν τριάδι ἕνα θεὸν ἀπαύστως δοξαζόμενον, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ διὰ τὸ τίμιον ἐκεῖνο αἷμα ἐγκαλεῖς, τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ὃ ἐξεχέατε, ἅτε παράνομοι. ἐὰν μὴ βαπτισθῆτε εἰς ἁγίαν τριάδα, οὐ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ θεὸς μετὰ ταῦτα ἐπάγει λέγων, Λούσασθε, καὶ καθαροὶ γίνεσθε. ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, τουτέστι, βαπτισθῆτε ἕκαστος εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, μεταπεσόντες τοῦ νόμου, ἐξαίροντες καὶ τὰς πονηρίας ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. ἤγουν ἔμπροσθεν τῆς ἐμῆς θεότητος, καὶ τὰ ἑξῆς. ταῦτα πάντα εἰ πείθουσι τὴν ἀναίσθητόν σου καρδίαν, χάρις, καὶ εἰρήνη· εἰ δὲ οὐ πείθουσί σε, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Ἐβόων.

Οὐ περὶ τοῦ ἡμετέρου βαπτίσματος εἴρηκεν ὁ προφήτης, ὅτι δι' αὐτοῦ λούσασθε, ἀλλά γε περὶ τῆς ἐξωτέρας ναοῦ Σολομῶντος λουτῆρες ἄφετοι ἐχρημάτιζον πάντοτε· νόμος γὰρ ἔκειτο, ἵνα ὁ ἁμαρτάνων ἐπί τινι πράγματι, καὶ βουληθεὶς μεταμεληθῆναι, λέγει τοῖς ἱερεῦσι, καὶ πρὸς τὸ πταῖσμα ἀφορίζεται, τοῦ εἰς τὸν ναὸν εἰσιέναι. καὶ πληρωθέντος τοῦ ὅρου ἀπολυόμενος, κατὰ ψυχὴν ἰατρευθεὶς, οὕτω λοιπὸν εἰς τὸν ναὸν ἀδεῶς εἰσελαύνων, ἐπιτελεῖ τὰς λατρείας αὐτοῦ. περὶ τούτου οὖν τοῦ λουτροῦ ὁ προφήτης ᾐνίξατο, καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ ὑμετέρου βαπτίσματος.

Τούτων οὕτως ῥηθέντων τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ μεταξὺ Ἐρβᾶν καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τοῦ βασιλέως ἀναστάντος, πάλιν ἀσύντακτοι διεχώρησαν. τῶν δὲ Ἰουδαίων ὡς εὐφραινομένων ἐπὶ τῷ Ἐρβᾶν, ὅτι ἱκανὸς εὑρίσκετο τοῦ διελέγχεσθαι μετὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν Χριστιανῶν ἐκπληττομένων ἐπὶ τῷ μακαρίῳ Γρηγεντίῳ, ὅτι ἡ χάρις τοῦ πνεύματος ἦν μετ' αὐτοῦ, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ πάλιν προκαθίσαντος τοῦ βασιλέως σὺν

γρ. ἀθροισθέντων, τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ πάντων * ἀθροίτων ἐπὶ

Non de veſtro baptiſmate Propheta dixit, quòd per ipſum lauamini: ſed in exteriore porta templi Solomonis erant vndique lauacra expoſita. Lex autem erat lata, vt qui in re aliqua peccat, & vult reſipiſcere, dicat ſacerdotibus, & ob lapſum, templum ingredi prohibetur: expleto verò termino abſolutus, & animo expiatus, ſic poſtea in templum intrepidè ingrediens, ſua ſacra peragit. De hoc igitur lauacro Propheta locutus eſt, non autem de veſtro baptiſmate.

Fortaſſe intelligit decem illa labra ænea de quibus 3. Reg. c. 7.

His igitur ſecundo die diſputatis inter Herbanum & Archiepiſcopum, cùm Rex ſurrexiſſet, iterum ſine ordine & promiſcuè ſeceſſerunt. Iudæi autem exultabant ſuper Herbano, quòd idoneus inueniretur, qui cũ Archiepiſcopo diſſereret: Chriſtiani verò ſtupebant ſuper beato Gregentio, quòd gratia Spiritus ſancti eſſet cum eo. Tertio demum die rurſus, cùm Rex primus ſediſſet, deinde Archiepiſcopus, omnes denique in eundem locũ conuenerunt cõgregati:

Finis diſputationis 2. diei, & tranſitus ad diſputationẽ tertij diei.

necnon ipſe Herbanus cum ſua cuſtodia aduenit. qui cùm adſtitit, ſanctus Gregentius ad eum ſermonem conuertit.

> Diſputatio tertij diei, de Iudæorũ reprobatione & legis abrogatione.

SANCTVS ARCHIEPISCOPVS Heri dixiſti illud: *lauamini, & mundi eſtote*, de lauacris lege inſtitutis dictum eſſe, non autem de Chriſtianorum baptiſmate. Nónne Deus eſt qui dixit vobis, quòd relinquetur *filia Sion, vt vmbraculum in vinea, atque vt tuguriolum in cucumerario*, à ſua recuperatione ſiue defenſione nimirùm: & quòd nolo, *neque ſi veneritis in conſpectum meum*; & quòd ad calcandum atrium meum non offeretis. *Et ſi offeratis mihi* * *ſemidalim, vanum incenſum abominatio eſt mihi*: & quòd *Neomenias veſtras & Sabbata & diem magnum non ſuſtineo*, quia non indigeo ab hoc die: & quòd, *ieiunium & ferias & dies feſtos veſtros odit anima mea*: & quòd, *mihi in ſatietatem facti eſtis*: &, cùm *expanderitis manus veſtras ad me, auertam oculos meos à vobis*: &, *ſi multiplicaueritis orationem veſtram, non exaudiam vos*. Quandoquidem hæc omnia Deus repulit & odit vehe-

> * Simila vel ſimilago farina alba & flos ſeu deliciæ farinæ triticeæ, Vide Plin. li. 18. c. 10. nat. hiſt. in ed. vulg. ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra, incenſum abominatio eſt mihi. quidã ſic, ne afferatis fruſtraneum munus, &c.

τὸ αὐτὸ, παρεγένετο καὶ ὁ Ἐρβὰν μετὰ τῆς κουστωδίας αὐτοῦ· καὶ ὡς παρέστη, ὁ ἅγιος Γρηγέντιος ἔφη πρὸς αὐτόν. Καὶ ὁ ἅγ. Εἴρηκας χθὲς, ὅτι τὸ λούσασθε, καὶ καθαροὶ γίνεσθε, περὶ τῶν νομικῶν λουτρείων λελάληται, καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ τοῦ Χριστιανῶν βαπτίσματος· οὐκοῦν ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ὑμῖν, ὅτι ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιὼν, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ, παρὰ τὸ αὐτοῦ ἀντιλήψεως δηλονότι, καὶ, ὅτι οὐ βούλομαι, οὐδὲ ἂν ἔρχησθε τοῦ ὀφθῆναί μοι, καὶ ὅτι πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. Καὶ ἐὰν φέρητέ μοι σεμίδαλιν*, θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστι. καὶ ὅτι, γρ. μάταιον τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα, καὶ ἡμέραν μεγάλην, οὐκ ἀνέχομαι. ἤγουν οὐ χρείαν ἔχω ἀπὸ τοῦ δώρου. Καὶ ὅτι, νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. καὶ ὅτι, ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν*. Καὶ, ὅταν τὰς γρ. οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. καὶ, ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν ὑμῶν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. ἐπεὶ ταῦτα πάντα ἀπώσατο καὶ ἐμίσησε

κατακεράτης, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν κελεύει μὴ προσφέρεσθαι κατὰ νόμον, καὶ τὰς δεήσεις τῶν ψυχῶν καὶ τὰς ἐντεύξεις καὶ τὰς ἐπάρσεις τῶν χειρῶν ὤμνυσιν ἀποστρέφεσθαι, περὶ τῶν λυτηρίων τοῦ λαοῦ ἔμελλεν αὐτῷ, περιττὸς ὁ λόγος. τὸ γὰρ Χριστιανῶν βάπτισμα ἄνευ πάσης ἀμφιβολίας κρυφιομύστως ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου ᾐνίξατο. Ἑβραῖ. Τί σοι ποιήσω ἀρχιεπίσκοπε, ὅτι οὐκ ἔνι ῥῆμα, ὃ οὐ διαστρέφεις, καὶ οὐκ ἔστι προφητεία, ἣν οὐ μεταφέρεις· οὐκοῦν τί ἐπάγει μετὰ ταῦτα τὰ ῥήματα ὁ προφήτης; Ὅτι μὲν γὰρ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ διότι τὸ ἅγιον ἐπαρωργίσαμεν, ταῦτα οὕτως ἔχει τοῖς εὖ φρονοῦσι. οὐκ ἔστιν ἀντίρρησις· πλὴν, ὅτι παντελῶς ἡμᾶς ἐκβάλλεις τῆς ἐλπίδος, καὶ πληροφορεῖς, ὅτι οὐδεμία ὄνησις ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῷ νόμῳ χρηματίζει, προστίθησιν ὁ προφήτης, λέγων, Ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σὲ, καὶ πυρώσω σε εἰς καθαρόν· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπὸ σοῦ ἀπολέσω, καὶ ἀφελῶ πάντας τοὺς ἀνόμους ἀπὸ σοῦ. καὶ ἐπιστήσω τοὺς κριτάς σου ὡς τὸ πρότερον, καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς.

καὶ

vehementer, & victimas veſtras ſibi offerri ſecundum legem vetat, & animarum deprecationes & orationes & occurſus, manuúmque eleuationes iurat ſe deteſtari & abominari, lauacra populi interim ei curæ ſunt, ſuperuacaneus & abſurdus ſermo. Nam proculdubiò Chriſtianorum baptiſma occulto myſterio Deus per Prophetam innuit. HERBANVS. Quid tibi faciam, ô Archiepiſcope? Non eſt verbum quod non peruertas, non eſt vaticinium quod non aliò detorqueas. Cur igitur ſubinde verba ſubiungit Propheta? Quòd quidem propter peccata noſtra, & quia ſanctum ad iracundiam prouocauimus, hæc ita ſunt apud ſobrios & ſanæ mentis homines: neque eſt contradictio. Veruntamen, quia funditùs nos ab omni ſpe excludis, & nos certò admones, ab hoc tempore nihil adiumenti & præſidij in lege relictum eſſe, addit Propheta dicens: *Adducam manum meam ad te, & igne te excoquam ad purum.* Perfidos & incredulos abs te perdam, & *auferam* omnes exleges ac nefarios *abs te.* Deinde, *reſtituam iudices tuos, vt prius, & ſenatores tuos, vt antiquitus.* Eſa.1.

Tum tandem vocaberis ciuitas iuſtitiæ, vrbium mater, fidelis Sion. Attentè audias quæ dicuntur per Prophetam, intelligens propter reuocationem noſtram hæc Prophetam prædicere. Siquidem poſt illa dicta horrenda ſubiunxit, *Conſtituam iudices tuos vt ab initio fuerunt, & tuos conſiliarios ſicut priùs.* Si igitur aliam legem erat excitaturus, vel aliam fidem & religionem ſtabiliturus, non hæc profectò dixiſſet. *Vocaberis*, ait, *ciuitas iuſtitiæ, metropolis fidelis Sion.* Quid igitur habes ad hæc dicere? S. ARCHIEP. Cùm Hieruſalem in captiuitatem & ſeruitutem redacta eſt, tũc hæc peracta ſunt. Rediit enim populus à captiuitate: & qui in ea erant, ſublatis improbis ac nefariis, illi qui conſeruati fuerunt, cùm eſſent bonæ & rectæ conſcientiæ, timuerunt Dominum, & iuſtè iudicarunt vt ab initio, & ſanum ſicut priùs conſilium dederũt, ambulantes ſecundum legem Dei. Neque enim inficior. Ipſe enim declarat Propheta dicens: *Nam cum iudicio (inquit) ſeruabitur*
Ibid. *captiuitas eius*, id eſt, ciuitatis Hieruſalem. HER. Si intrò ingreſſi fuerimus, nos eiicis:

& ſi

καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μη-
τρόπολις πιστὴ Σιών. προσέχοις τοῖς λεγομένοις
διὰ τοῦ προφήτου, συνιεὶς * διὰ τὴν ἀνάκλη- γρ. συνιεὶς ὅτι
σιν ἡμῶν προμαρτύρεται· μετὰ γὰρ τὸ εἰρηκέναι
αὐτὸν τὰ δεινὰ ἐκεῖνα, ἐπήγαγεν, ἐπιστήσω τοὺς
κριτάς σου ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τοὺς συμβού-
λους σου ὡς τὸ πρότερον. εἰ οὖν ἔμελλεν ἐγείρειν
ἄλλον νόμον, ἢ ἄλλην πίστιν ἐξανιστᾶν, οὐκ ἂν
εἴρηκε τὰ τοιαῦτα. Καὶ ὅτι κληθήσῃ, φησὶ, πό-
λις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστὴ Σιών. τί οὖν
σοι δοκεῖ πρὸς ταῦτα; Καὶ ὁ ἅγ. Οτε Ιε-
ρουσαλὴμ ἠχμαλώτευται, τότε ταῦτα ἐπρά-
χθη. ἐπανῆκε γὰρ λαὸς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας,
καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀνόμων ἀναιρεθέντων, οἱ δια-
σωθέντες συνειδήσεως ὄντες ἀγαθῆς, ἐφοβήθη-
σαν τὸν κύριον, καὶ δικαίως ἔκριναν ὡς τὸ ἀπ'
ἀρχῆς, καὶ συνεβούλευον ὑγιῶς ὡς τὸ πρότε-
ρον, πορευόμενοι κατὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ. καὶ οὐδὲ
ἐγὼ ἀντιλέγω. αὐτὸς γὰρ δηλοῖ ὁ προφήτης
λέγων. Μετὰ γὰρ κρίματος, φησὶ, σωθήσεται
ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς, ἤγουν τῆς Ιερουσαλήμ.
Ερβ. Εαν ἔνδοθεν εἰσέλθωμεν, ἐξωθεῖς ἡμᾶς,

καὶ ἐὰν ὀξύνηται μὲν, ἔνδοθεν εἰσβάλῃς. ἀγαθὸν ἐστὶ
μᾶλλον τὸ σιγῆσαι, καὶ ἀναχωρεῖν. Καὶ ὁ ἅγιος.
Καὶ ἄρα κελεύεις μοι συγκαταβῆναι σοι, καὶ
ἰουδαΐσαι; ἀδυνατήσεις πρὸς τοῦτο. Ἑρβᾶν.
ἄκουσον δὲ ἵνα ὁ προφήτης λέγει περὶ ὑμῶν,
γρ. συνιείης. ἵνα καὶ τοῦτο * συνήσῃς. Ὁ λόγος, φησὶν, ὁ γε-
νόμενος πρὸς Ἡσαΐαν υἱὸν Ἀμμώς, περὶ τῆς
Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· πόθεν γενόμενος;
παρὰ θεοῦ δηλονότι. περὶ τίνος; περὶ τῆς Ἰουδαίας
καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, φησί. δι' ὃν τρόπον; ὅτι ἔσται ἐν
ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου,
καὶ ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ ἐπαρθήσεται ἀπ' ἄκρων τῶν
ὀρέων, καὶ ὑψωθήσεται ἐπάνω τῶν βουνῶν. τί οὖν
μέχρι τῶν ἡμερῶν τῶν ἐσχάτων ἀφανὲς ἦν τὸ
ὄρος ἐκεῖνο, καὶ ἀθέατον; ἢ ὁ οἶκος, ὃν ἐδείματο
ὁ Σολομῶν, ἐν κατωτάτω τῆς γῆς ᾠκοδόμητο,
καὶ ἐδέοντο ἑκάτερα, τὸ μὲν, τοῦ ὁρᾶσθαι, τὸ δὲ
γρ. Ἀλλ' ὑψώσεώς τε καὶ ἀναβάσεως; οὐδαμῶς. Καὶ * ἔ-
σται, φησὶ, περιφανέστερον καὶ περίβλεπτον, καὶ
καταθύμιον εἰς τὸ ὁρᾶσθαι, οὐ παρὰ τῶν Ἰου-
δαίων, οἵτινες αὐτὸ ἐβεβήλωσαν, ἀλλὰ παρὰ
τῶν ἐρχομένων πιστεῦσαι ἐθνῶν τῷ Χριστῷ.

καὶ

& ſi egreſſi fuerimus, nos intrò reducis. Præſtat tacere,& diſcedere. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quid iubes me in tuam ſententiam deſcendere, & ritu Iudaico viuere? Non poteris, ô Herbane, ad hoc me impellere. Audi quæ Propheta de vobis dicit, vt hoc intelligas. *Verbum* (inquit) *quod factum eſt ad Eſaiam filium Ammos de Iudæa & Hieruſalem.* A quo factum? Nempè à Deo. Qua de re? De Iudæa (inquit) & Hieruſalem. Quomodo? *Quia erit in extremis diebus conſpicuus & illuſtris mons Domini, & domus Dei extolletur ſuper ſummis montibus, & eleuabitur ſupra colles.* Quid ergo, ad hos poſtremos vſque dies obſcurus erat mons ille, & oculorum obtutum effugiebat? vel domus quam ædificauit Solomon, in ima terræ parte ædificata erat, & vtraque indigebant, mons quidem vt videretur, domus verò exultatione & aſcẽſu? Nequaquam. Sed erit (inquit) editior & illuſtrior, & viſu gratior: non quidẽ Iudæis, qui ipſum prophanarũt, ſed gẽtibus quę Chriſto credere incipiebant. Eſa. 2.

Et domus Dei exaltabitur ſuper ſummis montibus. Quænam domus? An templum Solomonis? Abſit. Perge, & vide, quòd funditùs dirutum eſt. Sed quænam domus? Vbi ſepultus eſt, & habitauit Nazarenus tres dies & tres noctes: & illinc ſurrexit, & continuò ſupra ſepulchrum templum extructum eſt, atque appellatur ſancta reſurrectio. Illud verò, *extolletur ſupra vertices montium*, gloria (inquit) & honore extolletur. Quorum montium? Mundi videlicet, in quibus infeſtiſſimè idolis ſacrificabant, qui aſcendebant. *Et exaltabitur ſupra colles.* Quos colles? Qui ſunt huius domini ſiue poſſeſſionis, in quibus idolorum templa conſtructa erant: & relinquent gentes montes & colles, & omnem errorem ipſorum, in quibus dæmoniis ſeruiebant: & venient ad montem eminentiſſimum & illuſtriſſimum, & ad nouum templum ſanctæ reſurrectionis, nempè in Hieruſalem. *Et venient multi populi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & annuntiabit nobis viam ſuam, & ambulabimus in ipſa.*

Quod funditus deletum fuit à Rom. anno fere 40. poſt reſurrectionem Chriſti nec amplius fuit inſtauratum. Proditum eſt tamen literarum monumentis Adrianũ Imp. Iouis ſimulachrũ in loco reſurrectionis Chriſti cõſecraſſe & durauiſſe vſque ad Imperiũ Cõſtantini. Vide Genebrardi Th. Chr. lib. 3. an. D. 129.

καὶ ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ ἐμφανήσεται ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων. ποῖος ὁ οἶκος; ἆρα ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος; μὴ γένοιτο. προέφθη γὰρ καὶ θέασαι, ὅτι κατέσκαπται. ἀλλὰ ποῖος οἶκος; ὅπου ἐτάφη καὶ κατῴκησεν ὁ Ναζωραῖος τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Καὶ ἀνέστη ἐκεῖθεν, καὶ εὐθέως ᾠκοδομήθη ἐπάνω τοῦ τάφου ναὸς, καὶ προσαγορεύεται ἡ ἁγία ἀνάστασις. Τὸ δὲ, ἐμφανήσεται ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων, τῇ δόξῃ, φησὶ, καὶ τῇ τιμῇ ἐμφανήσεται. ποίων ὀρέων; τοῦ κόσμου δηλονότι, ἐν οἷς ὄρεσιν ἀνερχόμενοι ἐθνικῶς, τοῖς εἰδώλοις ἐθυσίαζον. Καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν. ποίων βουνῶν; τῶν τῆς " κτίσεως, ἐν οἷς οἱ ναοὶ τῶν εἰδώλων καθίδρυνται. Καὶ καταλείψουσι τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς τὰ ἔθνη, καὶ πᾶσαν τὴν πλάνην αὐτῶν, ἐν οἷς τοῖς δαιμονίοις ἐλάτρευον. Καὶ ἥξουσιν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ περιφανέστατον, καὶ ἐπὶ τὸν νέον ναὸν τῆς ἁγίας ἀναστάσεως, ἤγουν ἐν Ιερουσαλήμ. Καὶ ἐλεύσονται πολλοὶ λαοὶ, καὶ ἐροῦσι, Δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ Ιακὼβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσώμεθα ἐν αὐτῇ.

" κ. κτήσεως.

Βλέπεις προφητείαν ἐν καθαρῷ συντεθειμένην, ἐν ᾗ παροιμία οὐδεμία, ἀλλὰ παῤῥησία ἀληθής; Ερβάν. Εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ ἐμφαίνει ἐλεύσεσθαι τὰ ἔθνη. πῶς δὲ αὐτὸς ἐπ' ἐκεῖνον τὸν ναὸν, ὃν ἐδείματο ἡ βασιλὶς Ελένη, μετοικίζεις τὴν λέξιν; Καὶ ὁ ἅγιος. Καὶ μὴν, τίς τίσοι ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔστι θεὸς Ιακὼβ; ἀλλὰ μὴ χολᾷς, καὶ Αβραὰμ,

γρ. οὗτος, ὁ ὄντως

καὶ Ισαὰκ, καὶ Ιωσὴφ, καὶ Μωϋσέως, * οὕτως ἐστὶ θεὸς καὶ κύριος. μὴ γάρ τις ἐπλαίνησεν; ὅτι τὴν περὶ τῆς παρουσίας Χριστοῦ Ιουδαίων πιστῶν ἀποκοπὴν τις πέφυκεν ὑμῖν τῶν Χριστιανῶν. μὴ γένοιτο. πάνυ γὰρ ἡμεῖς ἐκείνους σεβαζόμεθα, ὡς τὸν νόμον τοῦ θεοῦ εὐσεβῶς τηρήσαντας· ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τῆς παρουσίας Χριστοῦ ἀπίστους καὶ ἀγνώμονας ἀναφανέντας βδελυσσόμεθα. Ερβ. Διὰ τὴν αἰτίαν; Καὶ ὁ ἅγιος. Επειδὴ ὃν ἐμαρτύρησεν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἥξειν, ἐλθόντα ἠρνήσασθε, καὶ οὐ προσεδέξασθε. Ερβάν. Κεφάλαιον τίς οὐκ ἀγνοήσει, μετὰ σοῦ ὁμιλῶν. ὃν οἱ προφῆται ἐμαρτύρησαν, ἴσως ἀκμὴν οὐ παρεγένετο. ὅταν δὲ παραγένηται, ἀδύνατον πέφυκεν,

ἵνα

Vides Prophetiam in puro & lucido poſitam, in qua parœmia nulla, ſed vera & libera atque aperta locutio. HER. In domũ Dei gentes venturas eſſe Propheta declarat. Quomodo ipſe in illud tẽplum, quòd ædificauit Helena regina, dictionem trãſfers? S. ARCH. Atqui quis tibi nuntiauit quòd vnigenitus Dei filius & Verbum nõ eſt Deus Iacob? ſi non iraſceris, etiam Abraham, & Iſaac, & Ioſeph, & Moſis, ſic eſt Deus & Dominus. Non quis in errorem induxit, quòd Iudæorum, qui ante Chriſti aduẽtum fuerunt, quædã reciſio Chriſtianorum vobis fuerit? Abſit. Nos enim planè illos colimus & reueremur, vt potè qui legem Dei piè & ſanctè ſeruarunt: vos verò, qui ab aduẽtu Chriſti infideles, contumaces ac præfracti viſi eſtis, deteſtabimur. HERBAN. Quamobrem? S AN. ARCHIEPISCOP. Quia quem lex & Prophetæ venturum eſſe teſtati ſunt, poſtquàm venit, eum abnegaſtis, neque amplexati eſtis. HERBANVS. Quis tecum diſputans, non capite doleat? Quem Prophetæ venturum teſtati ſunt, fortaſſè nondum planè aduenit. Cùm autem aduenerit, fieri non poteſt,

Hæc eſt Helena Conſtãtini mater, quæ diuinis monita viſionib⁹ beatiſſimũ Crucis ſignũ in quo mũdi ſalus pependit apud Hieroſolymã reperit, anno Domin. 325. Euſ. in Chr.

Qui ſpiritaliter legem Moſis intelligũt & ſeruãt Chriſto ſeruiunt. Diu. Aug. lib. 20. c. 28. de Ciu. Dei.

quin populum ſuum quærat, quem ex ſeruitute Ægyptiorum redemit, horribilibus ſignis & prodigiis. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Prorſus, ô miſer, de Antichriſto nugatus es: illum enim vēturum vos expectatis. Væ autem vobis, quia in peccatis veſtris moriemini, pro paſtore beſtiam diram & lupum ferum accipientes. HERBANVS. Eſaias de noſtra poſtrema ſalute, qui ſumus Iſraëlitæ, vaticinatur. *Erit* (inquit) *in poſtrema die lux Iſrael ſicut ignis, & ſanctificabit ipſum in flamma ardente Deus. Et comburet & abſumet ſyluam, ſicut fænum. Die illa extinguentur montes & colles & vepres: & abſumet ab anima vſque ad carnes. Et erit fugiens ſicut à flamma flagrante. Et combuſti ab ipſis erunt numerus, & puer paruulus ſcribet ipſos. Et erit in die illa, non amplius adÿcietur reſiduum Iſrael, & reliquiæ Iacob non amplius confident ÿs qui ſibi iniuriam fecerunt, ſed fiduciam habebunt in Deum ſanctum Iſrael.* SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Interpretare mihi vaticinium

Ioan. 8. de hac beſtia, Apocalypſ. 13.

Eſ. 10.

ἵνα μὴ ζητήσῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν ἀνῆκε δουλείας Αἰγυπτίων, σημείοις φοβεροῖς καὶ τέρασι. Καὶ ὁ ἀγ. Πάντως, ἄθλιε, κατὰ τῆς αὐτῆς γείσου κατεφλυάρησας. ἐκεῖνον δὲ ὑμεῖς προσδοκᾶτε ἥξειν. καὶ οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε, ἀντὶ ποιμένος θηρίον πονηρὸν καὶ λύκον ἀπηγγελωμένον δεξάμενοι. Ἑβρ. Ἡσαΐας περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν σωτηρείας λέγει. Ἔσται, φησὶ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ὁ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ ἁγιάσει αὐτὸν ἐν φλογὶ καιομένῃ θεὸς, καὶ φλέξει, καὶ φάγεται τὴν ὕλην ὡς χόρτον. τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσβεσθήσεται τὰ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ, καὶ οἱ δρυμοὶ, καὶ καταφάγεται ἀπὸ ψυχῆς ἕως σαρκῶν. Καὶ ἔσται ὁ φεύγων, ὡς ἀπὸ φλογὸς καιομένης. καὶ οἱ καταφλεχθέντες ἀπ᾽ αὐτῶν, ἔσονται ἀριθμὸς, καὶ παιδίον μικρὸν γράψει αὐτούς· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, οὐκέτι προστεθήσεται ὁ καταλειφθὲν τοῦ Ἰσραήλ. καὶ οἱ καταλειφθέντες τοῦ Ἰακὼβ, οὐκέτι πεποιθότες ἔσονται ἐπὶ τοὺς ἀδικήσαντας αὐτοὺς, ἀλλ᾽ ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ ὁ ἀγ. Ἑρμήνευσόν μοι τὴν

προφητείαν. ἐγὼ γὰρ ἐπίσταμαι, ὅτι παντε-
λῶς ἀγνοεῖς αὐτῆς τὴν δύναμιν. Ἐρβαν. Εἰ
ἠγνόουν, οὐκ ἂν σοι αὐτὴν προήγαγον. Καὶ
ὁ ἀγ. Λέγε οὖν, ἐπεὶ ταύτην ἐπίστασαι. Καὶ
ὁ Ἐρβαν. ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦδε τοῦ βίου, κα-
ταβήσεται πῦρ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, διπλῆν τὴν ἐνέρ-
γειαν κεκτημένον· καὶ τῷ μὲν Ἰσραὴλ φῶς ἔσται
καθορώμενον, καὶ φωτίζον αὐτοῦ τὴν παροικίαν·
τὰ δὲ ὑπόλοιπα πάντα ἔθνη, ὡς ἀστραπὴ,
μεταποιηθὲν καὶ διαδοῦσαν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ,
καταφάγεται, ὡς ἀλλοφύλους καὶ ἀλλοτρίους τοῦ
νόμου τοῦ θεοῦ· οὐ μόνον δὲ ἐκείνους, ἀλλ᾽ ὅσους
εὕρῃ κοινωνήσαντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔθνεσιν, ἢ καὶ τὰ τοῦ
νόμου δόκιμα πατήσαντας. μόνοι δὲ ἐκεῖνοι ἐν
ὅλῳ τῷ κόσμῳ εὑρεθήσονται, ὅσοι καταλειφ-
θῶσιν ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἀπειλῆς ἐκείνης τῆς συν-
τελείας, ἤγουν τῆς τοῦ πυρὸς καύσεως. καὶ οὔτε
γρ. ἐκλεί-ψουσι * λείψουσιν, οὔτε προσαχθήσουσιν ἔτι, ἀλλ᾽ ἔσον-
ται ἐν τῷ κόσμῳ ὥσπερ ἄγγελοι θεοῦ, μὴ πε-
ποιθότες ἐπί τινα ἕτερον, ἢ Χριστὸν, ἢ υἱὸν θεοῦ,
ἢ Ἰησοῦν, ἀλλ᾽ ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ τὸν θεὸν
τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ. αὕτη ἡ λύσις τῆς προ-
φητείας.

vaticinium. Ego quidem ſcio te huius vim penitus ignorare. HERBANVS. Si ignorarem, non hoc tibi protuliſſem. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Dic igitur, quandoquidem hanc ſcis. HERBANVS. In conſummatione huius vitæ deſcendet ignis à Deo, vim agendi habens duplicem. Et Iſraëli quidem ignis hic velut lux conſpicietur, & illuſtrabit eius viciniam: reliquas autem gentes, idem ignis velut fulgur transformatus & permenſus totum mundum, abſumet, & deuorabit, vt homines alienigenas, & auerſos à lege Dei. Nec tantùm illos, ſed quoſcunque cum aliquibus gentibus communicantes, vel legis placita & autoritatem conculcantes inuenerit. Soli autem illi in vniuerſo mundo inuenientur, qui relicti fuerint, & euaſerint ab illa horrenda comminatione conſummationis, nempè exuſtionis ignis. Neque deficient neque adijcient amplius, ſed erunt in mundo tanquam angeli Dei: neque nitentur aut confident in aliquo alio, vel Chriſto, vel Filio Dei, vel Ieſu, ſed in Deo ſancto Iſraëlis fiduciam habebũt. hæc eſt ſolutio & explicatio Prophetiæ ſiue va-

Iudæi cæci peruertunt prophetias.

ticinij. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Peſsima interpretatio, ô Herbane, & quæ nunc abs te dicta ſunt, abſurditate & inſcitia plena ſunt. Scio te excogitaſſe, & iſtam tuam interpretationem in tuũ auxilium & præſidium detorquere, ſicut & ſuperiores. HERBANVS. Sed & tu ipſe dic quæ vis & quæ ſentis. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Summa huius vaticinij in hoc quodam modo poſita eſt. Erit (inquit) quando Deus conſummabit omnia faciens in monte Sionis & in Hieruſalem. Quænam omnia? Perſpicuum quòd quæcunque ipſe antè ſumpta prædixit: quomodo deficiet regnum Iudæorum: quomodo abducentur Hebræi, & graui anguſtia coarctabuntur, nempè captiuitate: quomodo principes Iſraëlis peribunt, quos quidem Sodomis aſſimilauerat: quomodo populus exterminatus funditùs fuerit, quem Gomorrhæ perſimilẽ dixerat: quomodo lex ceſſabit: quomodo Iſraël Chaldæis tradetur, & Romanis erit in depopulationem: Quomodo Chriſtus Filius Dei viuẽtis veniet, & faciet ſigna & prodigia, & non acceptus cõprehendetur ab iniquis & ſceleratis Iudæis, &

Ieſus Chriſtus virtutibus & prodigiis & ſignis magnꝰ & manifeſtus. Act. Apoſt. 2.

ſatis

φητείας. Καὶ ὁ ἀγ. Κακίστη ἑρμηνεία, ὦ Ἑρβᾶν, καὶ πλήρη ἀλογίας καὶ ἀμαθείας τὰ παρὰ σοῦ νῦν εἰρημένα. οἶδα ὅτι διενοήθης, καὶ ταύτην διαστρέψαι τὴν ἑρμηνείαν εἰς τὸ βοηθῆσαι σοι, ὥσπερ καὶ τὰς ἀνωτέρω. Ἐρβ. Ἀλλὰ φράσον καὶ αὐτὸς ἃ βούλει. Καὶ ὁ ἀγ. Ἐν κεφαλαίῳ τῆς προφητείας ταύτης οὕτως πῶς ἔγκειται. ἔσται, φησὶν, ὅταν συντελέσῃ κύριος πάντα ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιὼν, καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ. ποῖα πάντα; πρόδηλον ὅτι ὅσα αὐτὸς ὁ προφήτης προλαβὼν ἐπροφήτευσεν, ὅπως ἐκλείψῃ ἡ βασιλεία τῶν Ἰουδαίων. ὅπως ἐν ἐπαγωγῇ ἔσονται οἱ Ἑβραῖοι, καὶ δεινῇ στενοχωρίᾳ, ἤτοι ἐν αἰχμαλωσίᾳ· ὅπως οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἰσραὴλ ἀπολοῦνται, οὕσπερ τοῖς Σοδόμοις ἀπείκασεν. ὅπως ὁ λαὸς ἐξολοθρευθῇ, οὓς τῇ Γομόρρᾳ παρεπλησίασε· ὅπως ὁ νόμος παυθήσεται, ὅπως Ἰσραὴλ Χαλδαίοις παραδοθήσεται, καὶ Ῥωμαίοις ἔσται εἰς προνομήν· ὅπως ἥξει ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ποιήσει σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ κρατηθῇ μὴ δεχθεὶς παρὰ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων, καὶ

πάθη ἰχθνὰ, καὶ ἀναληφθήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀποστείλει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπιστρέψει πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπίγνωσιν αὐτοῦ. Ὅταν τοίνυν συντελέσῃ, ταῦτα ποιῶν πάντα ἐν τῷ ὄρει Σιὼν, ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις καθήμενος, καὶ ἐν τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ τῆς βασιλείας αὐτοῦ αὐλιζόμενος, ἐπισκέψεται ὡς ἂν εἴπῃ τις εὐχαρήσας, ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. εἶπε γὰρ, τῇ ἰσχύϊ τῆς χειρός μου ποιήσω, καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεώς μου ἀφελῶ ὅρια ἐθνῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν προνομεύσω, καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρί μου ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι, ἀνοίγων στόμα καὶ στρουθίζων. Τί οὖν; περὶ τίνος λέγει ὁ προφήτης, ὅτι βλέψει ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν ταῦτα πάντα ἅπερ εἶπον καυχησάμενον; τίς ἐστὶν ὁ νοῦς ἐκεῖνος, ὁ τὰ ὑπέρογκα φυσήσας; αὐτὰς ἑρμηνεύσει ὁ προφήτης, ὅτι ὁ ἄρχων τῶν Ἀσσυρίων, φησὶ, τουτέστιν ἡ βασι-

ſatis multa perpeſſus in cœlum aſſumetur, & ſuos diſcipulos mittet in fines orbis terrarum, & conuertet omnes gentes ad ſui cognitionem. Quando igitur hæc faciens omnia in monte Sionis conſummauerit, in altiſsimis ſedens, & in ſuperna Hieruſalem ciuitate regni ſui habitans, intuebitur, vt quis non ineptè locutus dixerit, in magnam mentem, principem Aſſyriorum, & in altitudinem gloriæ oculorum ipſius. Dixit enim, *Robore manus meæ faciam, & ſapientia intellectus mei auferam fines gentium, & robur ipſarum deprædabor, & quatiam ciuitates habitatas, & totum orbem terrarum relinquam manu mea velut nidum, & vt derelicta oua tollam, & non eſt qui me effugiat, vel contradicat mihi, aperiens os & paſſeris in modum ſtridens.* Quid igitur? De quo Propheta dicit, quòd inſpiciet Deus in mentem magnam, quæ ob hæc omnia, quæ quidem dixi, glorietur? Quæ eſt mens illa, quæ hæc prætumida efflet? Ipſe Propheta interpretabitur, quòd princeps Aſſyriorum (ait) id eſt,

Textus Prophetæ Eſ. c. 10. paululũ inuerſus.

Eſ. 10.

Edit. vulg. Et non fuit qui moueret pennam & aperiret os, & ganniret.

regnum Aſſyriorum, nempè Perſarum. huic enim regno permiſit Deus, atque extrema & atrociſsima malorum Hieruſalem demonſtrauit: quando * & coquorum præfectus Nabouzardan domum Dei incendit, & profectus populum captiuum abduxit, atque in ſeruitutem redegit. Illud igitur regnum cùm talia, Deo permittente, feciſſet, non moderatè & clementer tulit in humilitate cordis ſui, neque intellexit fines orbis terrarum Dei iudicijs regi & diſpenſari: ſed viſum eſt, ex propria prudentia hos proſperos ſucceſſus ſibi contigiſſe. Mox itaque Rex corde elatus eſt, ac faſtu & inſolentia deprauatus, illa in tabella publicè ſcripta & propoſita cum fremitu edixit, omnem terrarum orbem ſibi ſubiectum eſſe. Quapropter Deus eius dementiam & inſaniam per Prophetam redarguens, & volens perdere, prædictis ſubiunxit: Audi tu qui hæc dixiſti: non Dei iudicijs, ſed quicquid eſt, tibi ipſi attribuens. *Nunquid gloriabitur bipennis, abſque eo qui per ipſam ſcindit*, tãquam ſibi & per ſe ipſa ſcindat? *aut ſerra extolletur abſq; eo qui trahit ipſã*, ad qui-

* Ab aliis præfectus capitalium rerũ dicit̃, aliis magiſter ſuppliciorum, In 4. Reg. 25. edit. vulg. princeps militum & militiæ vlt. c. lib. Reg.

Daniel. 4.

Hæc contra Nabuchodonoſor victoriam in Hebræos ſuæ prudẽtiæ tribuentem dicta ſunt, ac ſi ſecuris & ſerra gloriaretur cõtra eum qui ea vtitur.

Ibid. Eſ. 10.

ἡ βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων, ἤγουν τῶν Περσῶν. ταύτῃ γὰρ τῇ βασιλείᾳ συνεχώρησεν ὁ θεὸς, καὶ τὰ πάνδεινα τῇ Ἱερουσαλὴμ ἐνεδείξατο, ὅτε καὶ ὁ ἀρχιμάγειρος Ναβουζαρδὰν τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ ἐνέπρησεν, ἀπῆρας καὶ τὸν λαὸν εἰς ἀπαγωγὴν δι' αἰχμαλωσίας. ποιήσασα τοιγαροῦν ἡ βασιλεία ἐκείνη τὰ τοιαῦτα, τοῦ θεοῦ τοῦτο συγχωρήσαντος, οὐκ ἐπέσχε πράως τῇ ταπεινώσει τῆς καρδίας αὐτοῦ, οὔτε συνῆκε ὅτι κρίμασι θεοῦ διοικοῦνται τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, ἀλλ' ἔδειξεν ὅτι ἐξ ἰδίας συνέσεως ταῦτα αὐτῷ τὰ εὐτυχήματα συνίστηκασι. Καὶ εὐθέως ὑψώθη τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπηρώθη τῷ φρονήματι, καὶ τὰ προγεγραμμένα ἐφρυάξατο, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην λέγων ὑποταγῆναι αὐτῷ. οὐκοῦν ἐλέγχων τὴν ἄνοιαν αὐτοῦ ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, καὶ βουλόμενος ἀπολέσαι, τοῖς προειρημένοις ἐπήγαγεν, Ἄκουσον, εἰπὼν σὺ ὁ ταῦτα, οὐ τοῖς κρίμασι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ σεαυτῷ τὸ πᾶν λογιζόμενος· μὴ δοξασθήσεται ἀξίνη ἄνευ τοῦ κόπτοντος δι' αὐτῆς, ὥστε κόπτειν ἑαυτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρίων ἄνευ τοῦ ἕλκοντος

κ. διὰ τοῦ αὐτὸν διὰ τὸ* πρίσαι τὸ οἱονοῦν; ἢ ἀρθήσεται ῥάβδος ἐφ' ἑαυτῆς, καὶ τύψηται, ὅταν καὶ βούλεται; παραβολὴν εἰσάγων. πρὸς τὴν ὑπερήφανον ἐκείνην βασιλείαν ὁ προφήτης, λέγει, Ὅτι ἔδει σε κἂν τούτοις τοῖς χαρακτῆρσι ποδηγηθέντα νοῆσαι καὶ συνιέναι, ὅτι οὔτε τοῦ τρέχοντος, οὔτε τοῦ διώκοντος, ἀλλὰ τοῦ συγχωροῦντος θεοῦ, τὰ τῇδε χρηματίζουσι, πόλεμοί τε, καὶ νῖκαι, καὶ ἧτται, καὶ ἕτερά τινα προτερήματα. ἐπειδή, φησίν, οὐκ ἐβουλήθης τοιούτῳ σκοπῷ τὸ πᾶν τοῦ θεοῦ λογίσασθαι, ἀλλ' ἐπαρθεὶς τῇ καρδίᾳ ἐφύσησας ὑπέρογκα μεγάλα, φαντασθεὶς τῷ πνεύματι περὶ σεαυτοῦ καὶ οὐκ ἐμοῦ, ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὡς βεβούλευσαι, οὐχ οὕτως ἔσται· ἀλλ' ἀποστελῶ, φησίν, εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν, καὶ εἰς τὴν δόξαν πῦρ. φημὶ δὲ τὸν πειρασμὸν καιόμενον, ὃ καὶ καυθήσεται μεγάλως· καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ ἁγιάσει αὐτὸν ἐν φλογὶ καιομένῃ, καὶ φλέξει, καὶ καταφάγεται ὡς χόρτον τὴν ὕλην. ἐνταῦθα ἐστίν, Ἑρβᾶν, τὸ ζητούμενον. σὺ μὲν γὰρ ἀνοήτως πως ἡρμήνευσας τοῦτο τὸ ῥῆμα.

ἐγὼ

quia quiduis ſecet? *aut virga efferetur in ſemet ipſa*, & feriet hunc, & quodcunque velit? Parabolam aduerſus ſuperbum & inſolens illud regnum adducens Propheta, dicit, quòd te his notis & figuris inductum oportebat mente percipere & intelligere, quòd neque currentis neque perſequentis eſt, ſed Dei permittentis, vt hæc hoc modo eueniant, & bella, & victoriæ, ſtrages, & cædes, & alia quædã prius proſperè geſta. Quoniam igitur noluiſti tali ſcopo, quicquid eſt, Dei opus eſſe exiſtimare: ſed corde elatus & inſolens ſuperba & tumida efflaſti, de te ipſo, & non de me magnifica ſpiritu tuo opinat⁹, Viuo ego, dicit Dominus, *qui voluiſti non ſic erit: ſed mittam* (ait) *in tuum honorem, infamiam, & in tuam gloriam ignem.* Dico hunc ignem, tentationem eſſe ardentem, qui ignis vehementer ardebit. *Et erit lux Iſraelis velut ignis, & ſanctificabit ipſum in flamma ardente: & incendet & abſumet velut fœnum, ſyluam.* In hoc, ô Herbane, quod quæritur poſitum eſt. Tu quidem inſipienter quodammodò hoc verbum interpretatus es.

Alludit ad illud D. P. Rom. 9. Neque volẽtis eſt, neque currentis, ſed Dei miſerentis. Obſerua Dei volũtatem permiſſiuã.

Ibidem.

Ego verò propterea altiùs repetito principio huius Prophetiæ caput & ſummam tibi explanare fui coactus, vt ad verbum audiens omnia intelligas. Cùm dixit Propheta, quòd *erit lux Iſraelis tanquam ignis, & ſanctificabit ipſum in flamma ardente, & comburet, & abſumet ſyluam velut fœnum:* nempè anguſtiam quæ fuit in captiuitate, atque in terra aliena violentiſſimum domicilium, & vituperium gentium, & dolorem & afflictionem, & metum ac terrorem mortis, quem Rex Aſſyriorum incutiebat, & captiuitatem ipſorum, & peregrinationem, quem captiui in terra aliena ſuſtinuerunt egentes, lucem caſtigationis ſiue emendationis, quæ neceſſariò interna abſumit, tropicè ſignificauit. Si quidem in terra ſua, in requie cùm eſſent, obtenebrabantur, & intrepidè peccabant. Propterea Deus
4.Reg. c.21. excitauit Regem Aſſyriorum, qui caſtrametatus Hieruſalem cepit poſt mortem Regis Manaſſę, & abduxit populum in terram Chaldæorum, & illic habitare ipſum fecit: vt quos licentia, crapula, ebrietas, luxus, deliciæ obtenebrabant, & Dei

ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο ἄνωθεν ἠναγκάσθην διηγήσασθαί σοι τῆς προφητείας τὸ κεφάλαιον, ἵνα καὶ ἔπος ἀκούσας, * συνήσης πάντα. εἰπὼν γὰρ ὁ προφήτης, ὅτι ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ ἁγιάσει αὐτὸν ἐν φλογὶ καιομένῃ, καὶ φλέξει, καὶ καταφάγεται ὡς χόρτον τὴν ὕλην, τὸ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γενομένων, καὶ τὸ ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ βιαιότατον παροίκημα, καὶ τὸν ὀνειδισμὸν τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν λύπην, καὶ θλίψιν, καὶ τὸν φόβον τοῦ θανάτου, τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τὴν * ἀλωσίαν αὐτῶν τε καὶ ξενιτείαν, ἣν αἰχμαλωτισθέντες, καὶ ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ ὄντες, ὑπέμενόν τε δεόμενοι, φῶς σωφρονισμοῦ τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐσθίοντα ἐνδόσθια ἐρωτικᾶς ἠνίξατο. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἰδίᾳ ἐν ἀναπαύσει χρηματίζοντες ἐσκοτίζοντο, καὶ ἀδεῶς ἐξημάρτανον· διὰ τοῦτο ἐξήγειρεν ὁ θεὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ στρατοπεδεύσας περιέλαβε τὴν Ἱερουσαλὴμ, μετὰ τὴν τελευτὴν βασιλέως Μανασσῆ, καὶ ἀπῆρε τὸν λαὸν ἐν γῇ Χαλδαίων, καὶ κατῴκησεν αὐτὸν ἐκεῖσε, ἵνα οὓς ἡ ἄνεσις καὶ ἡ μέθη καὶ ἡ σπατάλη ἐσκότιζε,

ἴσ. συνίῃς

ἴσ. ἅλωσιν ἢ αἰχμαλωσίαν

τ

καὶ τῶν τοῦ θεοῦ προσταγμάτων ἀμελεῖν καὶ ἐκπιπλεῖν ἐποίει, τούτοις ἡ λύπη καὶ ἡ ταλαιπωρία, καὶ ἡ ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ διατριβή, κατεσθίουσα ὡς πῦρ καιόμενον, φωτίσει τὸν νοῦν. Καὶ ὅρα τὸν Μανασσῆν, ὅπως ἐφώτισεν αὐτὸν ἡ ἀπαγωγὴ τῆς αἰχμαλωσίας. ἐκεῖθεν γὰρ διασωθεὶς, καὶ μεταγνοὺς εὗρεν ἔλεος παρὰ κυρίου. περὶ τούτου τοῦ σκοποῦ τοίνυν, ὦ Ἐρβαῖ, τὸν λόγον ὁ προφήτης ᾐνίξατο, Ὅτι ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ ἁγιάσει αὐτὸν, ὃ καὶ γέγονεν· καὶ τὰ ἑξῆς. περὶ δὲ τοῦ αἰχμαλωτεύσαντος αὐτὸν βασιλέως, ἀνθ' ὅσον ἐπήρθη, καὶ οὐκ ἐλογίσατο τὸ πᾶν τῷ θεῷ, ἀλλ' ὑψώθη τῇ καρδίᾳ, ἀποφαίνων κατ' αὐτοῦ ὁ θεὸς, φησὶ, διὰ τοῦ προφήτου. Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσβεσθήσεται τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοὶ, καὶ οἱ δρυμοὶ, καὶ καταφάγεται ἀπὸ ψυχῆς ἕως σαρκῶν. Καὶ ἔσται ὁ φεύγων, ὡς ἀπὸ φλογὸς καιομένης· καὶ οἱ καταλειφθέντες ἀπ' αὐτῶν ἔσονται ἀριθμὸς, καὶ παιδίον μικρὸν γράψει αὐτούς. Τίνα οὖν εἰσὶ τὰ ὄρη, ἃ λέγει ἀποσβεσθῆναι, καὶ οἱ βουνοὶ καὶ οἱ δρυμοὶ, οὓς καταφάγεται ἀπὸ ψυχῆς ἕως σαρκῶν, παρέσχε ἀκριβῶς.

τὰ

& Dei mandata negligere & obliuiſci, & ab his excidere faciebant, hos dolor, anguſtia & calamitas, & in terra aliena conuerſatio & vexatio excedens velut ignis ardens, mentem accenderet. Quinetiam vide Manaſſem, quomodo ipſum in captiuitatem abductio illuminauit. Illinc enim conſeruatus & reſipiſcens, miſericordiam apud Dominum inuenit. Ad hunc igitur ſcopum, ô Herbane, Propheta intuens, vaticinium protulit, Quòd *erit lux Iſraelis ſicut ignis, & ſanctificauit ipſum.* quod factum eſt, &c. De Rege autem, qui ipſum captiuum abduxerat, quia elatus eſt, neque quicquid erat, Dei eſſe factum exiſtimauit, ſed corde & animo ſuperbijt, ſententiam pronuntians aduerſus ipſum Deus, dicit per Prophetam: *In illa die extinguentur montes & colles & vepres, & abſumentur ab anima vſque ad carnes. Et erit qui fugit, vt à flamma ardente: & relicti ab ipſis erunt numerus, & paruulus puſio deſcribet ipſos.* Quinam ſunt montes, quos dicit extinctum iri? Qui colles & ſentes quos abſumet flamma ab anima vſque ad carnes? Attentè audi, & diligenter intellige.

Paralip. lib. 2. c. 33.

Per montes, illos magnos Satrapas Aſſyriorum indicat. Colles ſubiungens, de inferioribus magiſtratibus dicit. Vepres ſiue dumos addens, apertè naturæ ipſorum feritatem oſtendit, & alienationem à fructu ſpiritali. Glans enim porcorum eſt pabulum, & peccatorum opera dæmonum ſunt alimenta. Vniuerſam Aſſyriorum gentem ænigmaticè ſignificauit, cùm dixit, *Montes, colles, & vepres*, vt qui nulli bono & vtili fructui eſſent idonei præterquàm peccato, & ſolum fructum, vt dixi, glandem producerent, qua porci veſcũtur, vt dæmones peccatis. Nec ſolùm dicit, quòd magni & clari & honorati corrumpentur ac peribunt, ſed & vniuerſa tribus ipſorum. Vix enim pauci conſeruabuntur, & tam pauci, *vt paruulus puſio* (ait) *ipſos deſcribat:* id eſt, in exiguo loco quodam campeſtri facilè deſcribentur. Reliqui *ab anima vſque ad carnes*, nempè ab vno ad multos, in interitum & exitium venient, animæ ſimul & corporis mortem obeuntes. Qui autem conſeruati exigui illi, vt à flamma ardente effugient.

Et

τὰ ὄρη ἐμφαίνων τοὺς μεγάλους τοὺς σατράπας τῶν Ἀσσυρίων, καὶ βουνοὺς εἰσάγων, περὶ τῶν καταδεεστέρων ἀρχόντων λέγει· δρυμοὺς δὲ, παραδηλοῖ τὸ ἄγριον τῆς φύσεως αὐτῶν ἐμφαίνει, καὶ τὸ ἀτελές τὸ ἀλλότριον τοῦ πνευματικοῦ καρποῦ. βάλανος γὰρ χοίρων τροφὴ, καὶ τὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ἔργα, τροφὴ δαιμόνων. ὅ πᾶν γὰρ ἔθνος τῶν Ἀσσυρίων ἠνίξατο, εἰπὼν, ὄρη καὶ βουνοὺς καὶ δρυμοὺς, ὡς μηδ' ἐνὶ καρπῷ ἀγαθῷ ἐπιτηδείους ὄντας, ἀλλ' ἢ ἁμαρτίας, καὶ μόνον, καθὰ εἴρηκα, καρποφοροῦντας εἰς βάλανον, ἐξ ἧς ἐσθίουσιν οἱ χοῖροι, ὡς δαίμονες*. Οὐ μόνον δὲ φάσκει, ὅτι οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἔντιμοι καταφθαρήσονται, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ φυλὴ αὐτῶν· μόλις δέ που ὀλίγοι διασωθήσονται, καὶ τοσοῦτον ὀλίγοι, ὅτι παιδίον μικρὸν, φησὶ, γράψει αὐτοὺς, τουτέστι, ἐν εὐτελεῖ τόπῳ ἐπὶ πεδινῷ εὐπερίγραπτοι ἔσονται· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπὸ ψυχῆς ἕως σαρκῶν, ἤγουν ἀπὸ ἑνὸς ἕως πολλῶν, εἰς ἀπώλειαν χωρήσουσι, τὸν ψυχικὸν ὁμοῦ καὶ σωματικὸν ὑπήξαντες θάνατον. οἱ δὲ διασωθέντες εὐτελεῖς ἐκεῖνοι, ὡς ἀπὸ φλογὸς καιομένης, φησὶν, ἔσονται διαφεύγοντες. γ. ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν.

Καὶ ὅτι ταῦτα τοὺς Ἀσσυρίους, ἐφ᾽ ᾧ ἐπεχώρησαν τῇ πόλει τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπόρθησαν, κατέλαβε μετὰ ταῦτα, οὐκ ἀμάρτυρος ὁ λόγος. πολέμων γὰρ αὖθις συνεχεστέρων παρὰ τῆς βασιλείας τῶν Μήδων ἐπιγενομένων, ἅπασα ἡ εὐπρέπεια αὐτῶν ὄλωλε, καὶ ἡ μεγάλη αὐτῶν τιμὴ εἰς φοβερωτάτην ἀτιμίαν κατήντησε κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦ προφήτου. Τὸ δὲ καταλειφθὲν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τὸ ὂν ἐν τῇ γῇ τῶν Ἀσσυρίων, ἀπὸ τῆς φρικωδεστάτης ἐκείνης ἀπειλῆς τοῦ παντοκράτορος, ἧς ἐπήγαγε τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, οὐκέτι προστεθήσεται τοῦ εἶναι ὑπὸ τὴν χεῖρα αὐτῶν εἰς ἅπαξ ὀλιγωθέντων. Καὶ οἱ διασωθέντες τοῦ Ἰακὼβ ἀπὸ γῆς Ἀσσυρίων, καὶ πρὸς τὴν Ἰουδαίαν ἀναστρέψαντες, λυτρωθέντες τῆς δεινῆς ἐκείνης αἰχμαλωσίας, οὐκέτι πεποιθότες ἔσονται ἐπὶ τοὺς ἀδικήσαντας αὐτοὺς, καὶ αἰχμαλώτους ἀπάρας πρὸς τὴν ἰδίαν γῆν, ἀλλ᾽ ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ κύριον τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ, τὸν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνακαλεσάμενον, καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἀνασώσαντα. Ταῦτα, ὦ Ἐρβᾶν, ἡ ἀληθὴς ἑρμηνεία

τῆς

Et quòd hæc Aſſyrios poſtea inuaſerũt, eò quòd Iudæorum calamitati & infortunio inſultauerant, & elati fuerunt, teſtis eſt hiſtoria. Nam bellis ipſis crebrioribus & frequentioribus à Regno Medorum ingruentibus omnis decor & magnificentia eorum deperijt, & ingens honor in ignominiam atque infamiam horribiliſſimam decidit ſecundum verbum Prophetæ. Quod autem de Iſraële relictum eſt in diebus illis in terra Aſſyriorum, ab illa maximè horrifica comminatione omnipotentis, quam regno ipſorum induxit, non amplius adiiciet, vt ſint ſub manu ipſorum in tam exiguum numerum redactorum: Et qui conſeruati fuerint ex Iacob à terra Aſſyriorum, & in Iudæam reuerſi, liberati illa graui captiuitate, non amplius confident ijs, à quibus iniuriam acceperunt, & qui captiuos in ſuam terram abduxerant, ſed nitentur & fiduciam habebunt in Domino ſancto Iſraëlis, qui à captiuitate & ſeruitute reuocauit, & liberatos ac ſaluos in propriam terram reduxit. Hæc, ô Herbane, vera

Danielis 4. 7. & 8.

Sub Dario Rege Perſarũ impletis 70. annis quos Hieremias Propheta prædixerat reddità eſt Iudæis ſoluta captiuitate libertas. D. Aug. lib. 18. c. 26. de C. D.

eſt vaticinij interpretatio. Nam quæ tu ipſe interpretatus es, imò verò interpretaris, aniles ſunt fabulæ, & nugæ inutiles. HERBAN. vt video, alia in vobis recondita eſt cognitio, alia verò in nobis. Decet igitur vnumquemque ſuæ cognitioni fidem habere, & in ea conquieſcere. S. ARCHIEPISC. Si tua cognitio non tuta eſt nec firma, quid tibi controuerſum prodeſt vanitati aſsidenti, atque illecebris captioſis & fallacibus adhærenti? HERBANVS. Quis mihi plenam fidem faciet, certóque probabit, meam cognitionem eſſe vanitatem? S. ARCHIEPISC. Ego per interrogationem dictiones mutaui, & ſubinde muto: & dicis, quis me perſuaſum & certum reddet? HERB. Sed tuis verbis fidẽ habere imperitè, & vt ſors tulit, nequeo. Tu enim es mihi inimicus, & tua tuóſque ſtrenuè defendens, in acie ſtas: mea verò meóſq; deſpiciens, temerè & inconſideratè aſpernaris. SANCT. ARCH. Niſi veritatis curam habeam & in me, & in te, ab vnigeniti Filij Dei mei communione & cultu alienus ero. HERBANVS. Ecce dicis, Deo non eſſe opus lege, quam nobis Iſraëlitis vt pre-

τῆς προφητείας. ἐπεὶ ἅπερ αὐτὸς ἡρμήνευσας, μᾶλλον δὲ ἑρμήνευσας, γραώδεις μῦθοι πεφύκασι, μηδὲν ὠφελοῦντα. Ερβαν. Καθὼς ὁρῶ, ἑτέρα γνῶσις ἐν ὑμῖν ἔγκειται, καὶ ἑτέρα ἐν ἡμῖν· οὐκοῦν δέον ἐστὶν πείθεσθαι ἕκαστον τῇ ἑαυτοῦ γνώσει, καὶ ἡσυχάζειν. Καὶ ὁ ἅγ. Καὶ ἐὰν οὐκ ἀσφαλής ἐστιν ἡ γνῶσις σου, τί σοι τὸ διαφόρειν παρακαθημένῳ ματαιότητι, καὶ προσεδρεύοντι ἀπατηλοῖς δελεάσμασιν; Καὶ ὁ Ερβ. Καὶ τίς ὁ πληροφορῶν με, ὅτι ματαιότης πέφυκεν ἡ γνῶσίς μου; Καὶ ὁ ἅγιος. Εγὼ κατὰ πεῦσιν τὰς λέξεις ἀπήλλαξα καὶ ὑπαλλάττω, καὶ λέγεις ὅτι, τίς ἐστιν ὁ πληροφορῶν καὶ πείθων με. Ερβαν. Αλλ᾽ οὐκ ἀνέχομαι πείθεσθαι τοῖς σοῖς ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν· ἐχθρὸς γάρ μου εἶ, καὶ τὴν κατὰ σὲ ὑπερασπιζόμενος περιΐστασαι· τὰ δὲ παρ᾽ ἐμὲ παραβλέπων, εἰκῆ παρορᾷς. Καὶ ὁ ἅγ. Εαν μὴ φροντίζω τῆς ἀληθείας ἐπί τε ἐμοῦ, ἐπί τε σοῦ, ἀλλότριος ἔσομαι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ μου κοινωνίας καὶ λατρείας. Ερβαν. Ιδοὺ λέγεις, ὅτι οὐκέτι χρείαν ἔχει ὁ θεὸς τοῦ νόμου, ὃν πάλαι διὰ Μωϋσέως ἡμῖν τοῖς Ισραηλίταις

τεθησαύρηκε. ποίοις οὖν ὠσὶν, ἢ ποίᾳ καρδίᾳ ἀκούσομαί σου, τοιαῦτα μοι εἰσφέροντος, καὶ λαλοῦντος. Καὶ ὁ ἀγ. Μήτοι γε ἀπὸ τῶν ἐμῶν γραφῶν ὠθῶ σε; τὰ χείλη τὰ σὰ κατηγοροῦσι σου. ὕπαγε ἄφρον, μέμφῃ τοῖς πατράσι σου; πορεύθητι καὶ δικάσθητι μετὰ τῶν προφητῶν σου. παρέλαβε καὶ ἀντιπαρατάξαι ταῖς αὐτῶν παρρήσεσιν. διὰ τῶν νοημάτων γὰρ αὐτῶν ἐγὼ πληροφορῶ σε, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ χρείαν ἔχει τοῦ νόμου ὑμῶν ὁ θεός. Ἑβρ. Ἡσαΐας ἔφησεν, Ὅτι εἶπε Σιὼν, κύριος ὁ θεὸς ἐγκατέλιπέ με, καὶ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος ἐπελάθετό μου. καὶ ἀπεκρίθη κύριος λέγων, Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς; ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἐπιλάθοιτο γυνὴ, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, λέγει κύριος. ὁ θεὸς φάσκει, ὅτι οὐκ ἐπιλήσομαί σου· καὶ σὺ λέγεις, ὅτι χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχει, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ νόμου ἡμῶν. Καὶ ὁ ἀγ. Ἐμοὶ χολᾷς, λέγων, ὅτι τὰ συμφέροντά σοι λέγεις, καὶ τὰ ἐμὰ ἐπιτήδεια ἀποκρύπτεις. καὶ ὡς ὁρῶ, σὺ τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐργάζῃ, ἀλλ' οὐκ ἀνέξομαί σου τοῦ λοιποῦ. εἰπὲ

γάρ

vt pretioſum theſaurum reliquit. Quibus igitur auribus, vel quo corde te audiam, talia mihi obtrudentem atque obſtrepentem? S. ARCHIEPISCOPVS. Tecúmne ago, & te refello meis ſcriptis? Labia tua teipſum accuſant. Agedum, demens, tuos patres accuſabis? Ambula cum Prophetis tuis, & iudicare, præripe, & obſiſte eorum prædictionibus ac vaticinijs. Nam ex eorum ſententijs & notionibus te conuincã, & certam plenámq; fidem faciam, ab hoc tempore Deum non poſtulare vſum & exercitiũ legis veſtræ. HERBANVS. Eſaias ait, quòd *dixit Sion, Dominus Deus reliquit me, & Deus ſanctus oblitus eſt mei*: & reſpõdit Dominus, dicẽs: *Nunquid obliuiſcetur mulier ſui paruuli? quominus miſereatur partuũ ſui ventris? Quod ſi etiam horum oblita eſſet mulier, verumtamen ego non obliuiſcar tui, dicit Dominus.* Deus dicit ſe non obliturum noſtri, & tu dicis, nullã non modò Deo eſſe curam noſtri, ſed nec ei opus eſſe noſtra lege. S. ARCH. Mihi ſuccẽſes dicẽdo, quæ tibi cõducunt profers, & quæ ad meũ inſtitutũ cõferũt, celas. Et, vt video, tu hanc fabulã agis. Sed te non amplius ferã, neq; patiar. Dic

Iudæi carnaliter iudicãtes ſuã legem vt à Deo nominatã fœdus perpetuum & pactum ſempiternũ nunquã abrogatum iri mordicus tenent.

igitur mihi, quid ait Propheta ſuperius
Ibidem 22. Corinth. 6. his quæ abs te recitata ſunt? *Hæc* (inquit) *dicit Dominus: Tempore accepto audiui te, & in die ſalutis adiuui te, & formaui te, & dedi tibi, & poſui te in fœdus gentium, vt inſtaures terram, & vt poſsideas hæreditates deſertas, vt dicas ijs qui ſunt in vinculis, Exite, & qui in tenebris, Reuelemini*, de quo hæc
Ibidem. vaticinatur, doce. HERBAN. Et ſi de Moſe, & de his qui in vinculis peccati detenti erant, & erroris tenebris inuoluti, hoc dictum eſt. Num etiam Deus legis videtur magis Chriſtum feciſſe & formaſſe ex eo quod non erat, ad id quod eſt, quemadmodum ibidem locutus eſt Propheta? Quomodo igitur Deo creatori & formatori æqualē facere & dicere audes, Deum nominando? S. ARCHIEPISCOPVS. Nónne ſuperiùs, ô amens, tibi prædixi, Deum formaſſe humanitatem? Non etiam duplicem eſſe Chriſtum, Deum verum & perfectum hominem excepto peccato? Cùm igitur audis formationem & ſitum & donationem, hæc, ô ter infœlix, de eius humanitate dicta eſſe accipe & intellige. Cæterùm

quæ

γὰρ μοι, τί λέγει ὁ προφήτης ἀνωτέρω τῶν ῥη-
θέντων παρὰ σοῦ; Τάδε λέγει κύριος, φησί,
Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σω-
τηρίας ἐβοήθησά σοι, καὶ ἔπλασά σε, καὶ ἔδωκά σοι,
καὶ ἔθηκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν, τοῦ καταστῆσαι
τὴν γῆν, καὶ κατακληρονομῆσαι κληρονομίαν* γ. κληρο-
ἐρήμου, λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε, καὶ νομίας ἐ-
τοῖς ἐν τῷ σκότει, *ἀνακαλύπτεσθε. περὶ τίνος ρήμους, γ. ἀνακα-
λέγει ταῦτα, δίδαξον. Ἑβρ. Εἰ καὶ περὶ Μωϋ- λυφθῆναι.
σέως* τῶν ἐν δεσμοῖς τῆς ἁμαρτίας χρηματι- γ. καὶ περὶ
ζόντων, καὶ ἐν τῷ σκότει τῆς πλάνης πεπεδημέ-
νων τοῦτο εἴρηται, ἀλλ' οὖν ὁ θεὸς τοῦ νόμου φαί-
νεται μᾶλλον ἢ Χριστὸν ποιήσας καὶ πλάσας ἀπὸ
τοῦ μὴ ὄντος, εἰς τὸ εἶναι, καθὰ αὐτὸς λελάλη-
κεν ὁ προφήτης; πῶς οὖν σὺ τολμᾷς ἴσον τῷ
πλάσῃ αὐτῷ θεὸν ὀνομάζων; Καὶ ὁ ἅγ. Ὅτι
ἔπλασε τὴν ἀνθρωπότητα ὁ θεὸς, οὐχὶ ἀνω-
τέρω λελάληκά σοι ἀνόητε; οὐ προλαβὼν εἴρη-
κα, ὅτι διπλοῦς ἐστὶ, θεὸς ἀληθὴς, καὶ τέλειος
ἄνθρωπος ἐκτὸς ἁμαρτίας; ὅταν οὖν ἀκούσῃς
πλάσιν καὶ θέσιν καὶ δόσιν, τῆς ἀνθρωπότητος
αὐτοῦ, τρισάθλιε, νόει ταῦτα εἶναι. πρόσεχε δὲ

τοῖς εἰρημένοις τὰ ὑπόλοιπα, ὅπως ὁ προφήτης διαμαρτύρεται περὶ τῆς ἐθνῶν ἀποκαταστάσεως. μετὰ γὰρ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν, φάσκοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, ἀνακαλύπτεσθε, ἐπήγαγεν, ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς βοσκηθήσονται. ὁρᾷς; εἰς πᾶσαν ὁδὸν πνευματικὴν μελετήσουσι, μᾶλλον δὲ περιπατήσουσι, τὰ ἀρεστὰ κυρίου ἐργαζόμενοι. ἐν πάσαις ταῖς τρίβοις ἡ νομὴ αὐτῶν. προσέχεις μαρτυρίαν; οὐχ ὑπολειφθήσεται, φησὶ, μία καὶ μόνη τρίβος ἀπὸ τῶν ἐξευρημένων κυρίῳ, ἐν ᾗ μετὰ χαρᾶς οὐ περιπατήσουσι, τὰ ἀρεστὰ κυρίῳ ἐργαζόμενοι. οὐ πεινάσουσι τοῦ ἀκοῦσαι λόγον, κυρίου δηλονότι, οὔτε διψήσουσι πνευματικῶν νοημάτων ἀποτυγχάνοντες. οὔτε πατάξει αὐτοὺς ὁ καύσων, ὁ τῆς ἁμαρτίας, οὔτε μὴν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος Χριστὸς, ὅτι παρανομήσουσιν, ἀλλ'
γρ. ἐλεῶν * ἐλαιῶν, αὐτοὺς, τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας παρακαλέσει αὐτοὺς, τῷ παρακλήτῳ καὶ ἁγίῳ
γρ. ἄξει πνεύματι, καὶ διὰ πηγῶν ὑδάτων * ἐξάξει αὐτοὺς καθαροὺς διὰ μέσης γνώσεως τῶν νοημάτων τῆς γραφῆς καὶ τῶν προφητειῶν καὶ δωρεῶν τοῦ

ἁγίου

quæ poſtea ſunt dicta, animo attento audi & percipe, quomodo Propheta de gentium reſtitutione teſtificatur. Poſtquam enim dixit, eum dicere *ijs qui erant in vinculis, Egredimini, & qui in tenebris, Reuelamini*: ſubiunxit, *In omnibus viis paſcentur.* Vides? Omnem viam ſpiritalem meditabuntur: imò verò in ea ambulabunt, Dei placita exequentes. *In omnibus ſemitis paſtio ipſorum.* Attendis teſtimonium? Non relinquetur (ait) vna & ſola ſemita ab ijs qui Domino inuenti fuerint, in qua cum gaudio & lætitia non ambulabunt, placita Domino operantes. *Non eſurient,* audire verbum, Dei videlicet: *neque ſitient,* à ſpiritalibus notionibus aberrantes. *Neque æſtus* febris, id eſt peccati, *ipſos feriet: neque Sol* iuſtitiæ Chriſtus *percutiet*, eò quòd peccarint: ſed oleo tingens ipſos, id eſt lauacro regenerationis conſolabitur, paracleto & Sancto Spiritu: *& per fontes aquarum educet ipſos* purè per mediam cognitionem notionum ſacræ ſcripturæ & Prophetiarum, & donorum Ibidem.

Spiritus ſancti. *Et ponam* (inquit) *omnem montem in viam:* nempè aditu difficilia & inacceſſa loca montium, peruia & facilia ipſis faciam*: & omnem ſemitam in paſtionem ipſis* : id eſt , de omnibus mandatis meis priùs cogitabunt & meditabuntur. Non ab Ægypto, vnde Hebræi : non ex tribu Iacob, vnde Iudæi: ne quando dixeris, quòd de Iudæis loquitur. *Sed veniunt* (inquit) *à Boram & mari, alij verò ex terra Perſarum.* In his terræ tractibus ſiue regionibus quæ putantur gentes, habitant.

Ibidem. *Lætentur cœli*, id

Pſal. 95. eſt Angeli, *& exultet terra*, id eſt, popu-

Ibidem. lus ſalutem conſecutus. *Erumpant montes lætitiam:* id eſt, gentes antea infrugiferæ ad vbertatem per fidem venientes, & colles ſtillabunt iuſtitiam : id eſt, gentium reges & principes Chriſtum cognoſcentes, veritatem & iuſtitiam iudicate, *quoniam miſertus eſt Deus populi ſui.* vt non dicas, ô Herbane, quòd eos ſolos qui ſunt è domo Iacob, vocauit populum ſuum: *& humiles* (inquit) *populi conſolatus eſt,* id eſt, valde afflictos & oppreſſos peccato vehementer recipiet. Et erit

ἁγίου πνεύματος. Καὶ θήσω, φησὶ, πᾶν ὄρος εἰς ὁδὸν, ἤγουν τὰ δύσβατα τῶν ὀρέων, εὔκολα αὐτοῖς ποιήσω· καὶ πᾶσαν τρίβον εἰς βόσκημα αὐτοῖς· τουτέστι, περὶ πασῶν τῶν ἐντολῶν μου παρέπεσθαι μετήσουσιν. οὐκ ἀπ' Αἰγύπτου ὅθεν Ἑβραῖοι, οὐδὲ ἐκ φυλῆς Ιακὼβ ὅθεν οἱ Ἰουδαῖοι, μήποτε εἴπῃς, ὅτι περὶ Ἰουδαίων λέγει· ἀλλ' ἥξουσι, φησὶν, ἀπὸ βορρᾶν* καὶ θαλάσ- γρ. βορρᾶ
σης, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν· ἐν τούτοις τοῖς κλήμασι τὰ δοκοῦντα ἔθνη εἶναι, παροικοῦσιν. εὐφραινέσωσαν* οἱ οὐρανοὶ, τουτέστιν οἱ ἄγγελοι, γρ. εὐφραίνεσθε
καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, ὁ σωτηρίας τυχὼν λαός. ῥηξάτω" τὰ ὄρη εὐφροσύνην, τὰ ἄκαρπα ἔθνη, γρ. ῥηξάτωσαν
εἰς εὐκαρπίαν διὰ τῆς πίστεως χωρήσαντα. Καὶ οἱ βουνοὶ σαλάξονται δικαιοσύνην, οἱ τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες Χριστὸν ἐπεγνωκότες, τὴν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην κρίνατε, ὅτι ἠλέησεν ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ· ἵνα μὴ εἴπῃς, Ἑβραῖε, ὅτι τοὺς ἐξ Ιακὼβ μόνους λαὸν αὐτοῦ ἐκάλεσε, καὶ τοὺς ταπεινοὺς, φησὶ, τοῦ λαοῦ παρεκάλεσεν· ἤγουν τοὺς καταπεπονημένους εἰς ἄγαν τῇ ἁμαρτίᾳ, μεγάλως καὶ ἀντιλήψεται. Καὶ ἔσται

τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀποσταλάξει τὰ ὄρη τῆς βασι-
λείας γλυκασμὸν, ὕμνους καὶ μελῳδίας εἰς χαρὰν
τῶν ἁγίων, ἅτινα εἰσὶ πλήθη τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ.
ἴσ. ἐστά-σιως, Καὶ οἱ βουνοὶ ῥυήσονται γάλα, ἔναρξιν θείας
ἐσθιάσεως*, αἵ τινες εἰσὶν αἱ κορυφαὶ τῶν ἀγγέ-
λων τοῦ θεοῦ. Καὶ πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰούδα ῥυή-
γς. φλέγας σονται ὕδατα. τὰς νοητὰς " φλέβας, ἀφέσεις
λέγει, τὰς ἀφιείσας τὸ ζῶν ὕδωρ, καὶ τὰς βλυ-
ζούσας πηγὰς, τὸ ζωοποιὸν νᾶμα τῆς βασιλείας
τῶν οὐρανῶν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς ὕδατα φλε-
βῶν βλύζουσι, καὶ πίνει ὅλος ὁ κόσμος, οὕτω καὶ
ἐν τῷ οὐρανῷ ὕδατα ἀπὸ θεοῦ νοητὰ, καὶ πί-
νουσιν οἱ ἄγγελοι καὶ πάντες οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ. Ἰού-
δαν δὲ ἐφαίνει, τὸν κύριον Ἰησοῦν, ὡς ἐκ φυλῆς
τοῦ Ἰούδα σωματικῶς ἀναβλαστήσαντα. Καὶ
πηγὴ, φησὶν, ἐξ οἴκου κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ
ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοίνων. πηγὴν λέγει,
τὴν ἀνεκδιήγητον ἐκείνην χαρὰν καὶ εὐφροσύ-
νην, καὶ ἀπόλαυσιν, καὶ εὐωδίαν τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος, ἥτις ἐξ αὐτοῦ τοῦ παντοκράτορος ἀνερ-
μηνεύτως καὶ ἀεννάως ἐκπορεύεται, καὶ ποτιεῖ
τὰ τῶν ἁγίων συστήματα, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν
ἐμπλήσει

in illa die, ſtillabunt montes regni dulcedinem: nempè hymnos & melodiam in gaudium ſanctorum, quæ ſunt multitudines angelorum Dei: *& colles fluent lacte*, auſpicium diuinæ epulationis, qui ſunt vertices angelorum Dei. *Et omnes emiſſiones Iudæ ſcaturient aquis.* Intelligibiles venas, emiſſiones dicit, emittentes & ebullientes fontes, viuificum laticem regni cœlorum. Quemadmodum enim in terra aquæ ex venis ſaliunt, & bibit totus mundus: ſic & in cœlo, aquæ à Deo ſpiritales & mente perceptibiles: & bibunt Angeli & omnes ſancti Dei. Per Iudam autem ſignificat Dominum Ieſum, ex tribu Iudæ corporaliter productum. *Et fons* (inquit) *ex domo Domini exiliet, & rigabit torrentem iuncorum.* Fontem dicit, inenarrabile illud gaudium & lætitiam inexplicabilem, & fruitionem, & odoris ſuauitatem ſancti Spiritus, quæ quidem ex ipſo præpotente Deo ineffabiliter & iugiter ſiue perenniter emanat, & rigabit ſanctorum agmina, & cor ipſorũ

Amos 7. Ioel 3.

Ioel 3.

tremenda illa & incomparabili ſuauitate implebit. *Aegyptus euaneſcet:* id eſt, omnis error, & lateris faciendi ſeruitus, id eſt, peccati. *Et Idumæa in campum abolitionis fiet.* Dico omnem gentem alienigenarum, & eorum qui non fuerunt ſoboles pretioſæ piſcinæ, per ſanctum baptiſma. Quo modo? *Eò quòd* (inquit) *effuderunt ſanguinem iuſtorum in terra ſua*, Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum. Hi enim filij, & amici, & germani & fratres mei ſaluatoris Chriſti, ex tribu Iudæ admirabiliter exorti, qui quidem atrocem paſſi ſunt iniuriam, ab ipſis trucidati. *Iudæa autem in ſeculum habitabitur.* quæ ſuperna eſt Iudæa, quæ quidem regio eſt verbi Dei incarnati ex Iuda, & quæ eſt primogenitorum *Hieruſalem in generationes generationum*, non quæ eſt terreſtris & ima, ſed ſupercœleſtis: id eſt, vt decet diſtinctè dicere, in ſecula ſeculorum. *Et exquiram ſanguinem ipſorum*, nempè eorum qui ſub lege viuunt, & poſt legem in noua gratia, propter pulcherrimum ſuum martyrium, qui propter Deum

Ibidem.

Illa ciuitas ſempiterna eſt vbi nullus oritur, quia nullus moritur: vbi vera & plena felicitas: non dea, ſed donum Dei. D. Aug. lib. 5. c. 10. de Ci. Dei.

ἐμπλήσῃς φρικτῆς ἐκείνης καὶ ἀσυγκρίτου ἡδύτητος. Αἴγυπτος εἰς ἀφανισμὸν ἔσται· τουτέστι πᾶσα πλάνη, καὶ ἡ τῆς πλινθοποιΐας δουλεία, ἤγουν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ Ἰδουμαία εἰς πεδίον ἀφανισμοῦ γενήσεται· πᾶσα φημὶ τῶν ἀλλοφύλων, τῶν μὴ χρηματισάντων ἐκγόνων τῆς ζωμίας κολυμβήθρας διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. διʼ ὃν τρόπον; ἀνθʼ ὅσον, φησὶν, ἐξέχεαν αἷμα δικαίων ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων. οὗτοι γὰρ υἱοὶ καὶ φίλοι καὶ γνήσιοι, καὶ ἀδελφοὶ τοῦ ἐμοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα παραδόξως ἀναβλαστήσαντος, οἵ τινες μεγάλως ἠδικήθησαν ἀποκτανθέντες παρʼ αὐτῶν. Ἡ δὲ Ἰουδαία εἰς τὸν αἰῶνα κατοικισθήσεται, ἡ ἄνω Ἰουδαία, ἥτις χώρα τοῦ ἐξ Ἰούδα σαρκωθέντος λόγου θεοῦ, καὶ ἡ τῶν πρωτοτόκων Ἱερουσαλὴμ, εἰς γενεὰς γενεῶν, οὐχ ἡ κάτω, ἀλλʼ ἡ ἐπουράνιος. τουτέστι κατὰ τὸ ἀνῆκον τῆς διακρίσεως, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν. ἤγουν τῶν ἐν τῷ νόμῳ, καὶ μετὰ τὸν νόμον ἐν τῇ νέᾳ χάριτι, διὰ τῆς καλλίστης αὐτῶν μαρτυρίας, ἐκχυθέντων διὰ τὴν

θεὸν τὸ αἷμα τὸ οἰκεῖον, καὶ διὰ τὴν τοῦ λόγου αὐτοῦ πλημμέλειαν ὤρκωσιν. Καὶ οὐ μὴ ἀθωώσω αὐτούς, ἀλλ' ἐν πυρὶ ἀτελευτήτῳ καταναλώσω. Καὶ κύριος κατασκηνώσει ἐν τῇ ἄνω Σιών. Ταύτη ἀληθὴς ἑρμηνεία Ἑβραῖε. εἰ δὲ ἔτι διέστρεψα ὡς προείρηκας, ἔλεγξον. Ἑβρ. Μή μοι γένοιτο οὕτως ἔχειν. ἀλλ' οὖν Ἰουδαῖος ὢν ὁ προφήτης, Ἰουδαίοις ταῦτα καὶ προεφθέγξατο. βασιλεύει γὰρ ὁ θεὸς πάσης τῆς γῆς, ὥσπερ αὐτὴν καὶ δεδημιούργηκεν. οὐκοῦν ψάλλετε αὐτῷ, φησὶν ὁ Δαβίδ, ὡς βασιλεῖ καὶ θεῷ. Καὶ ὁ ἅγιος. Τίνα οὖν μετὰ ταῦτα ἐπάγει ὁ προφήτης; Ἐβασίλευσε, φησὶν, ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη· ὁ καὶ [illegible]θεσπίσας, ὁ καὶ ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανὸν, μετὰ τὸ τελέσαι τὴν οἰκονομίαν, καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ γεννήσαντος αὐτὸν ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. ἐὰν γὰρ καὶ βουληθῇς εἰπεῖν, ὅτι περὶ τοῦ ἀσωμάτως ὀφθέντος θεοῦ Μωϋσῇ καὶ Ἠλίᾳ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς περιφανέσι τοῦτο λελέχθαι, ἔχω σε ἐπιστομῆσαι, ὅτι ἐπὶ τὸν τὸ σῶμα κεκτημένον λέγεται, τὸ, κάθηται. καὶ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. καὶ, ἀναπεσὼν κεκοίμησε· καὶ τὰ

κ. ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ· τουτέστιν, ἐκεῖνος ὁ βασιλεύσας ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὁ κ.

Deum proprium effuderunt ſanguinem, & propter verbi ipſius puriſſimam & omninò impollutam incarnationem: Neque innocentes ipſos iudicabo, ſed igne ſempiterno conſumam. *Et Dominus requieſcet in ſuperna Sione.* Hæc vera interpretatio eſt, ô Herbane. Quòd ſi adhuc aliquid peruerti, vt antè dixiſti, redargue. HERBANVS. Abſit vt fatear ita eſſe. Enimuerò Iudæus erat Propheta, & Iudæis hæc prædixit. *Deus enim rex eſt omnis terræ*, ſicut ipſe hanc creauit. Quapropter ait Dauid, *Pſallite ei vt regi & Deo.* S. ARCHIEP. Quænam igitur ſubinde addit Propheta? *Regnauit* (inquit) *Deus in gentibus:*[a] ille qui homo factus eſt, & qui aſſumptus eſt in cœlum, poſtquàm omnem diſpenſationem abſoluit, & qui ſedit à dextris eius qui ipſum genuit, in throno ſancto ſuo. Nam ſi volueris dicere, hoc dictum eſſe de Deo, qui Moſi & Heliæ incorporaliter viſus eſt in montibus editis & conſpicuis, poſſum tibi os obſtruere: quoniam [*ſedet*] dicitur de eo qui corpore præditus eſt: & illud, *Sede à dextris meis*: &, *concidens dormiuit*: &

Ibidem.

Pſ. 46. & 95.

Aliàs leg. [a] *Deus ſedit in throno ſancto ſuo: hoc eſt*, ille qui regnauit in gentibus, & qui homo.

Pſal. 109.

quæ ſunt his ſimilia: quæ de incorporea diuinitate dici non poſſunt, quam nemo vnquam vidit cuiuſmodi eſt, vtrum ſedet, an ſtat, an non ſedet, vel vtrum amplectitur, an reclinata eſt per vniuerſum. HERBANVS. Inuſitata prorſus & inopinata ac prodigioſa mihi narras. Sed cur poſtea * Propheta dicit, *Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris. Elegit nobis hereditatem ſuam, ſpeciem Iacob quam dilexit.* Qui elegit igitur gentes, & regnauit in ipſis, quam ob cauſam hæc ſubiecit, *ſpeciem Iacob,* nempe nobis Iſraëlitis ex Iacob exortis? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Hic Pſalmus de Aſſumptione Domini mei Ieſu Chriſti, Spiritu ſancto myſticè à Propheta decantatur: quoniam dicit de carne cum deitate coniuncta per incorruptionem poſt à mortuis reſurrectionem vnigeniti Dei filij, illud, *Aſcẽdit Deus in iubilo, Dominus in voce tubæ.* Carne enim aſcendit Dominus, & rurſus deſcendit: primùm quidem, cùm in cœlos aſſũptus eſt: deinde verò, quãdo deſcẽdet è cœ-

Pſal. 46. ante nõ poſt.

τὰ τούτων παραπλήσια, καὶ οὐχὶ περὶ τῆς ἀσωμάτου θεότητος, ἣν γὰρ οὐχ ἑώρακέ τις ὁποία ἐστὶν, εἴτε κάθηται, εἴτε ἵσταται, εἴτε οὐ κάθηται, εἴτε ἀσπάζεται, καὶ ἐπιδιακέκλιται δι' ὅλου.

Ερβ. Πράγματά μοι ὁμιλεῖς πάνυ ἐξαίσια. δι' ἣν δὲ αἰτίαν μετέπειτα λέγει ὁ προφήτης, ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν; ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, τὴν καλλονὴν Ιακὼβ ἣν ἠγάπησεν; ὁ ἐκλεξάμενος τοίνυν τὰ ἔθνη, καὶ βασιλεύσας ἐν αὐτοῖς, δι' ἣν αἰτίαν ταῦτα ὑπέταξε τῇ καλλονῇ Ιακὼβ, ἤγουν ἡμῖν τοῖς ἐξ Ιακὼβ ἀναβλαστήσασιν Ισραηλίταις; Καὶ ὁ ἅγ. Ο ψαλμὸς οὗτος περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ κυρίου μου Ιησοῦ Χριστοῦ πνεύματι ἁγίῳ μυστηριωδῶς ὑπὸ τοῦ προφήτου διεξηγεῖται, ἐπειδὴ λέγει περὶ τῆς θεωθείσης σαρκὸς δι' ἀφθαρσίας μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὅτι, ἀνέβη ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. σαρκὶ γὰρ ἀνέβη κύριος, καὶ πάλιν κατέβη. ὅτι πρότερον μὲν, ὁπότε ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς. καὶ μετέπειτα, ὁπότε καταβήσεται

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κρῖναι πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς. περὶ γὰρ τῆς θεότητος, ὅτι ἀνέβη καὶ κατέβη, οὐκ εἴρηται. μάρτυρες δὲ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνόδου, οἱ ἀπόστολοι. οὐκοῦν ἐπειδὴ ἀπέστειλεν αὐτοὺς μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπειδὴ ἐξ Ἰσραὴλ ἦσαν, καὶ σπέρμα Ἰακὼβ τὸ κατὰ σάρκα ἐχρημάτιζον, ἀλλ' ὅσον αὐτοὺς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐξελέξατο Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν εἰς κληρονομίαν ἑαυτοῦ. ἰδὼν ἄνωθεν νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ὁ Δαβὶδ τὸ γινόμενον, ὁ εἰπὼν πρὸς τὸν θεόν, ὅτι τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι, λέγει περὶ τῶν ἀδήλων, ὡσανεὶ ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ παντός. βλέπων γὰρ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἀπώσατο κύριος ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, μόνους δὲ κρατήσει, οὓς ἐλθὼν ἐξελέξατο διὰ τὴν ἀμώμητον αὐτῶν πίστιν. ἐξελέξατο ἡμῖν, φησί, τὴν κληρονομίαν ἑαυτοῦ, τὴν δωδεκάδα τῶν ἀποστόλων, καὶ τὴν καλλονὴν Ἰακὼβ ἣν ἠγάπησεν. τὸ γὰρ ἄνθος, ὡς ἂν εἴπῃ

γ. εἷλεν τις, "εἶρεν, ὅτε θέαται, ὅτι ἐνεργήσειεν, πρὸς ὃ βούλεται.

è cœlo iudicaturus omnes peccatores terræ. Nam de deitate verbum, *aſcendit & deſcendit*, non enuntiatum eſt. Teſtes autem Reſurrectionis eius & Aſcenſionis fuerunt Apoſtoli. Quandoquidem igitur miſit ipſos ad docendum gentes omnes: & quoniam hi erant ex Iſraële, & ſemen Iacob ſecundum carnem, eo quòd ipſos ſupra omnes Iſraëlitas delegit Ieſus Chriſtus Deus noſter in hæreditatem ſibi: Dauid tanquam ex edito illuſtríque loco mentis oculis, quod pòſt factum eſt, antè intuitus, qui dixit ad Deum, *quoniam incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi*, dicit de inconſpicuis tanquam ex perſona Apoſtolorum, imò verò vt à perſona vniuerſi Iſraëlis. Intuens enim eiectionem Iſraëlis, quia repulit Dominus Deus populum ſuum: ſolos autem retinebit, quos cùm venit elegit, propter ipſorum inculpatam fidem: *Elegit nobis* (inquit) *hæreditatem ſuam*, nempè quæ eſt duodecim Apoſtolorum: & *Speciem*, ſiue præſtantiam, *Iacob, quam dilexit.* Florem enim, vt quis dixerit, legit: quod perſpectũ eſt, quòd operetur prout

Act. 1.

Pſal. 50

vult: & reliquum populum perfidum & incredulum, vt inutilem, deſertum diſſperſit. Quòd autem *ſubiecit nobis populos, & gentes ſub pedibus noſtris*, ex perſona Apoſtolorum dicit. Poſtquàm enim aſſumptus Dominus noſter Ieſus Chriſtus ab ipſis in cœlum, illi continuò profecti in vniuerſum mundum, Euangelium prædicarunt: & ſubiecit ipſis Dominus Deus altiſsimus non ſolùm populos & tribus & linguas, ſicut Propheta locutus eſt, ſed reges & ſatrapas & duces. Quòd ſi erro mentiens, reſpice & vide, cuius populi dominationem & poteſtatē habetis? quænam ſunt gentes, quas vobis Deus nuper ſubdidit. Atqui non poſſes oſtendere. Reſpice quomodo ferè cunctus terrarum orbis Chriſtianus factus, ſpiritaliter ipſis Apoſtolis ſubiectus eſt. HERBANVS. Cùm gentes quædam Dauidis imperio tum cùm regnabat, ſubiectæ parerent, de illa, vt opinor, ſubiectione Pſalmorum author ſcripſit. Tu verò quiduis in tuum auxilium abripiendo detorques. S. ARCHIEPISCOPVS. *Omnes gentes*

plaudite.

βούλεται, καὶ τὸν ὑπόλοιπον ἄπιστον λαὸν, ὡς ἀνωφελῆ, καταλιπὼν διεσκόρπισεν. ὅτι δὲ ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων φάσκει. μετὰ γὰρ ἀναληφθῆναι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐθέως ἐκεῖνοι ἐξελθόντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, ἐκήρυξαν τὸ εὐαγγέλιον. καὶ ὑπέταξεν αὐτοῖς κύριος ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος οὐ μόνον λαοὺς καὶ φυλὰς καὶ γλώσσας, καθὼς ὁ προφήτης λελάληκεν, ἀλλὰ βασιλεῖς καὶ σατράπας, καὶ ἡγουμένους. Καὶ εἰ σφάλλομαι ψευδόμενος, βλέψον καὶ ἴδε, ποίου λαοῦ ὑμεῖς ἐξουσιάζετε. ποῖα δὲ εἰσὶ τὰ ἔθνη, ἅπερ ὑμῖν ὁ θεὸς ἀρτίως ὑπέταξεν; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχῃς ἀποδεῖξαι. βλέψον δὲ τοῖς ἀποστόλοις Χριστοῦ, ὅπως σχεδὸν ἅπασα ἡ οἰκουμένη χριστιανίσασα, πνευματικῶς αὐτοῖς ὑποτέτακται.

Ἑρβ. Ἐθνῶν τινῶν ὑποταγέντων τῷ Δαβὶδ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ τῆς βασιλείας, ὡς οἶμαι, περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἔγραψε. σὺ δὲ τὸ πᾶν, εἰς τὴν σὴν ἀπεσπάσω βοήθειαν. Καὶ ὁ ἅγιος. Πάντα τὰ ἔθνη

κροτήσατε χεῖρας, λέγων, ἅπαντα τὰ ἔθνη ἅπερ Δαβὶδ καθυπέταξεν; ἐπάγει δὲ, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. σολοικίζεις ὦ Ἑρβᾶν, σφαλόμενος. καθὼς σοι ὑπαγορεύω, οὕτως ἐστὶ τὰ τοῦ Δαβὶδ λεγόμενα, καὶ οὐχ ἑτέρως. Ἑρβᾶν. Ὁ βουλόμενος ὁμιλεῖν μετὰ σοῦ, ἀπ᾽ ἐκείνων ὀφείλει εἶναι, περὶ ὧν εἴρηκε Δαβὶδ, ὅτι ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. ἐπιτίμιον γὰρ σε μέγιστον ἔσχηκε δι᾽ ἐμὲ τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων. δίδαξον δὲ ἐνταῦθα τίνα λέγει ὁ προφήτης, Ὁ θεὸς, ἐν τῷ ἁγίῳ ἡ ὁδός σου. τίς θεὸς μέγας ὡς ὁ θεὸς ἡμῶν; σὺ εἶ ὁ θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια. τοῦ Ἰσραὴλ πρόδηλον ὁ θεὸς μέγας, καὶ οὐχ ἕτερος. Ἐγνώρισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμίν σου· καὶ τὰ ἑξῆς. ἤτοι τοὺς υἱοὺς Ἰακὼβ καὶ Ἰωσήφ· καὶ οὐκ εἶπε τοὺς υἱοὺς τῶν ἐθνῶν τῶν ἀλλοτρίων. οὐκοῦν περὶ θεοῦ εἰσφέρων, καὶ περὶ γνωρίσματος δυνάμεως, καὶ περὶ λύτρου, πῶς οὐκ ἠνόμησεν, εἰπὼν, Τίς θεὸς μέγας ὡς Ἰησοῦς υἱὸς Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας; οὗτος ὁ θεὸς μόνος, ὁ ποιῶν θαυμάσια· ἢ πάλιν πῶς οὐκ εἴρηκεν,

ὅτι,

plaudite manibus, cùm dicit, vtrum gentes omnes Dauid ſubiecerat? Subiungit deinde, *Iubilate Deo in voce exultationis*. Ineptè loqueris errore lapſus, ô Herbane. Sicut tibi dico, ſic ſe habẽt quæ à Dauide decantata ſunt, nec ſecus. HERBANVS. Qui tecum vult diſſerere, de illis eſſe debet, de quibus dixit Dauid: *Poſuerunt in cœlum os ſuum, & lingua ipſorum tranſiuit in terra*, Multandum enim grauiſsimè te propter me Iudæorum gens habuit. Doce me hîc quænam dicit Propheta, *Deus in ſancto via tua. Quis Deus magnus ſicut Deus noſter? Tu es Deus faciens mirabilia*. Perſpicuum quòd Deus eſt Iſraëlis magnus, & non alius. *Notam feciſti potentiam tuam in populis*, & cætera. Certè filios Iacob & Ioſeph, nec filios dixit gentium externarum. Ergo de Deo inferens, & de cognitione potentiæ ſiue virtutis, & de pretio liberationis, quomodo non iniquè egiſſet, locutus, Quis Deus magnus, ſicut Ieſus filius Ioſeph & Mariæ? Hic Deus ſolus qui facit mirabilia. Vel rurſus quomodo non dixit,

Pſal. 46.

Pſal. 72.

Pſal. 76.

Pſal. 76. *Notam feciſti in populis gentium potentiam tuam, & redemiſti in brachio tuo populum tuum*, filios gentium & cultorum ſimulachrorum: ſed *redemiſti* (ait) *populum tuum, filios Iacob & Ioſeph?* Ad hunc locũ dic mihi quæ tibi videntur. S. ARCHIEPISCOPVS. Reſpõdendi tempus non eſt, ô impudentiſſime, cùm iam præterierit hora. Surrexit igitur Rex, & ſilentium ruptum eſt. Iudæi autem coëũtes in vnum, & matutinum recurſum expectantes, gaudebant, quòd Herbanus Archiepiſcopi reſponſis ſatisfacere videretur: & adhortabantur ipſum, vt eſſet forti animo, dicentes, Loquere, & noli timere: Deus enim tecum. Herbanus autem eis dixit: Virum quem ego video, ſapientiam quæ verbis ipſius ad meas aures perſonuit, dum cogito, ad finem vſque flectere & perſuaſum adducere non potero. Vobis igitur fratres interim verè & indubitanter affirmo, ac teſtificor, quòd ab illo profligabimur. Ego enim hac nocte vidi Moſem Prophetam, & IESVM crucifixum, de quo inter nos

Abrumpitur diſputatio tertij diei.

Viſio Herbani.

ὅτι, Ἐγνώρισας ἐν τοῖς λαοῖς, τὴν ἐθνῶν τὴν δύναμίν σου, καὶ ἐλυτρώσω ἐν τῷ βραχίονί σου τὸν λαόν σου, τοὺς υἱοὺς τῶν ἐθνῶν τῶν εἰδωλολατρῶν· ἀλλ' ἐλυτρώσω; φησὶ, τὸν λαόν σου, τοὺς υἱοὺς Ἰακὼβ καὶ Ἰωσήφ; ἐνταῦθα μοι λέξον τὰ δοκοῦντά σοι. Καὶ ὁ ἁγ. Οὐκ ἔστι καιρὸς τοῦ ἀποκριθῆναί σε διαλύσατε, τῆς ὥρας παρῳχηκυίας. ἐξανέστη οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ διελύθη* τὸ σελέντιον. Τῶν δὲ Ἰουδαίων ἐπὶ τῷ αὐτῷ γεγονότων, καὶ καραδοκούντων πρὸς τὴν ἔωθεν συνέλευσιν, ἔχαιρον, ὅτι ἐξήρκει Ἑρβᾶν πρὸς τὰς ἀποκρίσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ περιεθάρρυνον αὐτὸν φάσκοντες. λάλει στιβαρῶς, καὶ μὴ φοβοῦ. ὁ θεὸς γὰρ ἐστὶ μετά σου. ὁ δὲ Ἑρβᾶν ἔλεγεν πρὸς αὐτοὺς, Τὸν ἄνδρα, ὅνπερ βλέπω ἐγὼ, καὶ τὴν σύνεσιν τὴν διὰ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ἐξηχημένην πρός με κατορθοῦν, μέχρι τῆς συντελείας οὐ δυνήσομαι πεῖσαι τὸν τοιοῦτον. μαρτύρομαι οὖν ὑμῖν τέως ἐγὼ ἀψευδῶς ἀδελφοὶ, ὅτι ἡττηθησόμεθα ὑπ' αὐτοῦ. ἐγὼ γὰρ εἶδον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ Μωϋσῆν τὸν προφήτην, καὶ Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον, περὶ οὗ ἀνὰ μέσον

* ἡ σιγή.

ἡμῶν ἐστὶν ἡ φιλονεικία. εἶδον οὖν ἑκατέρους ἐπὶ
πτερύγιον ἱεροῦ τινος ἑστῶτας, καὶ διαλεγομέ-
νους. Τὸν δὲ Μωϋσέα ἑώρων ὅτι προσεκύνει τῷ
Ἰησοῦ, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ κυρίῳ τῷ
θεῷ ἐδέσμει τῷ Ἰησοῦ, καὶ μετὰ δέους παρίστατο
αὐτῷ. ξενιζομένου δέ μου ἐπὶ τῷ πράγματι,
ἄφνω διανοιχθέντος μου τοῦ στόματος, εἶπον, Κύ-
ριε Μωϋσῆ, καλὰ ταῦτα ἃ ποιεῖς; ὁ δὲ ἐπι-
στραφεὶς ἐπέπληξέ μοι εἰπών, Παῦσαι ἀναιδέ-
στατε, ὅτι οὐ σφάλλομαι. οὐ γάρ εἰμι ἐκ τῶν κα-
τά σε· γνωρίζω δέ μου τὸν ποιητὴν καὶ κύριον.
ἀλλ' οὖν τί σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἀρχιεπισκόπῳ, ᾧ-
ἴσ. τῇ περ κόπους παρέχεις εἰκῇ; ὅμως τῇ ἐπιούσῃ καὶ * τῶν
μετ' αὐτῶν ὄψει, ὅτι ἡττηθήσῃ ὑπ' αὐτοῦ κρα-
ἴσ. αὐτὸν ταιῶς, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ *, ὡς κἀγώ, τὸν Ἰη-
σοῦν μου καὶ κύριον. ταῦτα ἐγὼ τεθέαμαι, ἀ-
δελφοί, καὶ τίνα εἰσίν, οὐκ ἐπίσταμαι. ὅμως οὐκ
ἀμελήσω ἐν τῷ τέως περὶ τῶν ἐμῶν. Τούτων
οὕτως ῥηθέντων μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἄλλων πολ-
λῶν, τῇ ἕωθεν τοῦ συνεδρίου ἑτοιμασθέντος,
παρεγένετο καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.
ἔστη δὲ καὶ ὁ Ἑρβὰν μετὰ τῶν συνεπομένων αὐτῷ
ἱερέων

nos eſt vehemens contentio. Vidi igitur ambos ad alam cuiuſdam templi ſtantes & differentes: Moſem autem cernebam Ieſum adorantem, & manus ſuas tanquam ad Dominum Deum Ieſum vincientem, & cum timore ei adſtantem. Ego verò vt hoſpes ad rem admiſſus, repentè reſoluto & aperto meo ore, dixi, Domine Moſes, hæc quæ facis, præclara? Ipſe conuerſus me grauiter obiurgauit: Deſine impudentiſſime, quia non fallor. Non enim ſum de tuorum numero. Cognoſco autem meum factorem & Dominum. Quid tibi igitur cum hoc iuſto Archiepiſcopo, cui negotium & moleſtias incaſſum & temerè faceſsis? Verumtamen ſequenti die & perendie videbis, quòd ab ipſo fortiter ſuperaberis, & adorabis ipſum, ſicut ego, Ieſum meum & Dominum. Hæc ego, fratres, vidi, & quænam ſint, neſcio. Interim tamen non defathiſcar, neq; res meas negligã. His ita dictis inter ipſos & alios multos, manè cõſeſſu præparato, Rex cũ Archiepiſcopo aduenit. Herbanus quoq; cũ ſacerdotibus ipſis & legis

doctoribus adſtitit. Et dixit S. Archiepiſ.

Diſputatio quarti diei de eadem Iudæorũ incredulorũ reprobatione. S. Archiep. Heri dixti eum, qui mecum velit diſſerere, ex illorum numero eſſe debere, de quibus ſcriptum eſt: *Poſuerunt in cœlum os ſuum*, & cætera. Ego verò tibi dico, eum qui velit ſermones mecum conferre, oportere eſſe Chriſti, vt per ipſum habeat Spiritum ſanctum, qui aperit aures ſurdorum, & balborum atque hæſitantium linguas incredibiliter reddit expeditas, & explanat. Non autem hic debet Iudæus eſſe, ſicut tu ipſe in circuncisione & præputio vitam agens, & in incredulitate ac perfidia, in ſcelere atque improbitate Deo rebellem & contumacem & hoſtilem animum gerens, & velamen graue in corde. Imò verò tu ex illis es verè, nempè prophanis & impiis & vaniloquis, de quibus ipſe dixiſti, *Poſuerũt in cœlum os ſuũ*, nempè blaſphemia & impiis ſannis: *& lingua eorũ*, propter Dominũ Ieſum Chriſtum, conuitio & obtrectatione *pertranſiit in terra*. Nã omnibus diebus vitæ tuæ ad hunc vſque diem, nullum finẽ feciſti impiis contumeliis & maledictis & atrocibus probris miſerandũ in modũ inceſsẽdi viuẽtẽ Deũ Ieſum Chriſtũ, Dei & patris ineffabile germẽ. Quod autẽ dixiſti

Pſal. 72. Mat. 11. Luc. 7. Gen. 4.

Pſ. 72.

ἱερέων καὶ νομοδιδασκάλων.

Καὶ φησὶν ὁ ἅγιος. Χθὲς εἴρηκας, ὅτι ὁ βουλόμενος συνομιλεῖν ἐμοὶ, ἀπ' ἐκείνων ὀφείλει εἶναι, περὶ ὧν γέγραπται, ὅτι ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν. καὶ τὰ ἑξῆς. ἐγὼ δὲ σοι λέγω, ὅτι ὁ βουλόμενος ὁμιλεῖν μετ' ἐμοῦ, ὀφείλει εἶναι Χριστοῦ, ἵνα δι' αὐτοῦ ἕξῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀνοῖγον ὦτα κωφῶν, καὶ τρανοῦν γλῶσσαν παραδόξως μογιλάλων. οὐκ ὀφείλει δὲ εἶναι Ἰουδαῖος, ὥσπερ αὐτὸς ἐν περιτομῇ καὶ ἀκροβυστίᾳ διάγων, καὶ ἀπιστίᾳ, καὶ ἀνομίᾳ, καὶ κακίᾳ, καὶ πονηρίᾳ, θεομαχίας κεκτημένος, καὶ τὸ κάλυμμα χαλεπῶς ἐν τῇ καρδίᾳ. μᾶλλον δὲ ἐξ ἐκείνων εἶ σὺ μετ' ἀληθείας τῶν βεβήλων καὶ ματαίων, περὶ ὧν αὐτὸς εἴρηκας, Ὅτι ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, τῇ διὰ τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν λοιδορίᾳ καὶ καταλαλιᾷ, διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν γὰρ ζῶντα θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸ ἀπόρρητον γέννημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, οὐκ ἐπαύσω βλασφημῶν ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις σου δεινῶς καὶ ἐλεεινῶς μέχρι τῆς δεῦρο. Ὅτι δὲ εἴρηκας,

σαφήνισον τί δηλοῖ τὸ, ὁ θεὸς ἐν τῷ ἁγίῳ ἡ ὁδός σου. σὺ μοι μᾶλλον γνώρισον, τίς ὁ ἅγιος, ἐν ᾧ ἡ ὁδὸς τοῦ θεοῦ κεχρημάτικεν. Ἑρβᾶν. Τουτέστι ἐν τῷ ἁγίῳ λαῷ σου Ἰσραήλ. εἴρηται γὰρ ἡμῖν ἐν τῷ νόμῳ ἡμῶν, καὶ ὑψηλότερον τοῦτο παρὰ κυρίου· Ὅτι ἐγὼ εἶπα, φησὶ, θεοὶ ἐστὲ, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ ἅγ. Κακῶς ἐψεύσω δυσμενέστατε. ἅγιοι γὰρ ἐστὲ, οἱ τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς σωματικῶς ἀποκτείναντες; περὶ ὧν εἴρηται, σπέρμα Χαναὰν καὶ οὐχὶ Ἰούδα. ἅγιος εἶ αὐτὸς ἄρα, καὶ πλῆθος τὸ περιεστὸς κύκλῳ σου. εἰ ἐκλεκτὸς εἶ σὺ, ὡς φῂς, καὶ ἅγιος, αἴτησαι παρὰ κυρίου, καὶ ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ καταβησόμεθα ἅπαντες ἡμεῖς οἱ πολεμοῦντες ὑμᾶς ἐν * κεναιῶσιν αὐτῆς, ὡς ἐν τῇ συναγωγῇ ποτὲ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχῃς τοῦτο, μὴ γένοιτο. Ὅτι δὲ εἴρηται ὑμῖν τὸ, Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστὲ, καὶ τὰ ἑξῆς, κἀγὼ ἐπίσταμαι. ἀλλὰ τὸ ἑξῆς τοῦ στίχου, πού γε καλύψεις; ἐπάγει γὰρ, ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε· τουτέστιν, ὃν τρόπον ὁ ἄρχων τῶν ἄνω δυνάμεων, φησὶν, ἀπὸ μεγίστης

γρ. εἰς κένωσιν

quid declarat, mihi illud explana, *Deus in ſancto, via tua.* Tu mihi potius notum facito, quis ſanctus, in quo via Dei. HERB. Id eſt, in ſancto populo tuo Iſraëlitico. Nam nobis dictum eſt in lege noſtra, & hoc ſublimius à Domino, *Ego dixi, Dij eſtis,* & cætera. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Malè mentitus es, infeſtiſſime. Sanctíne eſtis, qui Deum cœli & terræ corporaliter interfeciſtis? de quibus dictum, *Semen Chanaan, & non Iudæ.* Tu igitur ſanctus es, & omnis multitudo, quæ te circumſtat & ambit. Si tu electus es, vt ais, & ſanctus, poſtula à Domino, vt terra aperiat ſuum os, & dehiſcat: nóſque omnes in eius hiatum & inanitatem deſcendemus, qui vos oppugnamus, vt quondam illi qui in Synagoga ſiue factione Dathan & Abirō fuerunt. Sed hoc obtinere non poſsis, abſit. Quòd autem dictum eſt vobis, *Ego dixi, Dij eſtis, &c.* ego ſcio. Sed reliquum verſus vbinā occultabis? ſubdit enim. *Vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut vnus de principibus terræ caditis*: id eſt, Quēadmodū prīceps ſublimiorū poteſtatū (inquit) à

Pſal. 76.
Pſal. 81.
Dan. 13.
Num. 16.
Pſal. 81.
Ioan. 10.

maxima gloria poſtquàm excidiſtis, à gloria vnigeniti Ieſu Chriſti, non amplius ſicut filij Dei, ſed ſicut homines peccatores & excordes, inuiſi & infeſti, grauiter moriemini: nempè animæ & corporis mortem ſubeuntes. Illud verò,
Pſal. 76. *Deus in ſancto via tua*, viam Dei & patris oſtendit, eam quæ in ſancto ſuo Domino Ieſu Chriſto operatur, & efficaciter
Ibid. prior agit. Quis autem Deus, *ſicut Deus noſter?* Magnus ille eſt Deus, cuius via in ſancto ſuo filio Ieſu Chriſto, qui quidem vnum ſunt: de quorum vnitate dicit, *Tu*
Ibid. & 85. *es Deus faciens mirabilia*: Deus, pater, & ſanctus, filius, in quo via Dei & patris, quæ eſt aſſumptæ humanæ naturæ, ſaluos fecit ex Iudæis eos, qui in eum crediderunt, & omnes gentes in regnum ipſius adduxit. Tali ſpiritu ſpiritalia, ô Herbane, diiudicantur, non quemadmodum ipſe dignoſcis, carnali prudentia & ſuperbia circumfuſus. Illud autem,
Pſal. 76. *Notam feciſti in populis potentiam tuam*, declarat Deum notum feciſſe in vobis populis Ieſum Chriſtũ, qui quidem eſt magna potentia Dei & patris. Multas enim virtutes & mul-

μεγίστης δόξης ἐκπεπλωκότες, ἀπὸ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκέτι ὡς υἱοὶ θεοῦ, ἀλλ᾽ ὡς ἄνθρωποι ἐφάμαρτοι καὶ νωθροὶ διὰ τῆς σκληροκαρδίας καὶ συγκρισίας, λυγρῶς ἀποθνήσκετε, τὸν ψυχικὸν ὄντως καὶ σωματικὸν θάνατον. Τὸ δὲ, ὁ θεὸς ἐν τῷ ἁγίῳ ἡ ὁδός σου, τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐμφαίνει τὴν ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ ἐνεργηθεῖσαν καὶ περιτειχίζουσαν. Τίς δὲ θεὸς ἡμῶν; μέγας ἐκεῖνος ἐστὶ θεὸς, οὗ τινος ἡ ὁδὸς ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ υἱῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, οἵ τινες ἓν εἰσιν, περὶ ὧν τῆς ἑνότητος φάσκει, Σὺ εἶ ὁ θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια, ὁ θεὸς, ὁ πατὴρ, καὶ ὁ ἅγιος, ὁ υἱὸς, ἐν ᾧ ἡ ὁδὸς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἡ τῆς ἐνανθρωπήσεως, σέσωκε τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντας αὐτῷ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη εἰσήγαγεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Τοιούτῳ πνεύματι τὰ πνευματικὰ, ὦ Ἐρβᾶν, συγκρίνονται, καὶ οὐ καθὼς αὐτὸς διαγινώσκεις, σαρκικῷ φρονήματι περιαντλούμενος. Τὸ δὲ, ἐγνώρισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμίν σου, τὸν θεὸν ἐμφαίνει ἐγνωρικέναι ἐν ὑμῖν λαοῖς, Ἰησοῦν Χριστὸν, ὅστις ἐστὶν ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. πολλὰς γὰρ δύναμ...

καὶ πολλὰ σημεῖα καὶ τέρατα αὐτὸς, ὡς θεὸς ἐκ θεοῦ, ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν σωματικῶς ἀναστρεφόμενος τετέλεκε, καὶ ὑμεῖς οὐ προσεσχήκατε. ἀλλ' οὕτω, ἰχθυοὶ τότε ἐκ τοῦ ὄχλου ὑμῶν ἰδόντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἐπίστευσαν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀπώλοντο. Καὶ, ὡς οἶμαι, τούτοις ἁρμόσει καὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου, Ἐγνώρισας, φάσκοντος, τοῖς λαοῖς τὴν δύναμίν σου· ἐλυτρώσω ἐν τῷ βραχίονί σου τοὺς υἱοὺς Ἰακὼβ καὶ Ἰωσήφ· ὑμεῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ διαμείναντες, οὐδὲν ἕτεροι, ἢ καθὼς ἐκάλεσεν Ἰωάννης ὁ υἱὸς Ζαχαρίου, γεννήματα ἐχιδνῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως. πρόσεχε δὲ, τίνα ὁ προφήτης τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν ἐπάγει. Ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ, φησὶν, οὐχὶ αἱ πατριαὶ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν. Καὶ τίνα ἐνέγκατε; δόξαν καὶ τιμήν. πάντως ὁρᾷς, ὅπως δοξάζωμεν ἡμεῖς αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν τὸν θεὸν τὸν ἅγιον τοῦ νόμου, καὶ προσάγωμεν ἀξίως τιμὴν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ. ἄρατε, φησὶ, θυσίας, καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ.

προσ-

& multa ſigna & prodigia ipſe, vt Deus ex Deo in Synagogis veſtris corporaliter cõuerſatus perfecit, tametſi vos animum non aduertiſtis neque attendiſtis; qui tamen tunc ex turba veſtra idonei fuerunt, huius ſigna & prodigia intuiti, nomini eius crediderũt, neque perierunt. Atque, vt opinor, in hos competet quod dictum eſt à Propheta, dicente, *Notam feciſti populis potentiam tuam: redemiſti in brachio tuo filios Iacob & Ioſeph.* Vos autem, qui in perfidia & incredultate permanſiſtis, nihil aliud eſtis, quàm quod Ioannes Zachariæ filius vocauit viperarum progenies, &c. An hæc ita ſunt? Sed attende diligenter, quænam Propheta de gẽtium vocatione ſubinde addit. *Afferte* (inquit) *Domino*, non tribus Iudæorum, ſed *familiæ gentium.* Et quænam afferte? *gloriam & honorem.* Planè vides, quo modo nos patriæ gentium Deum ſanctum legis glorificamus, & modò honorem deferimus eius nomini, & filio eius vnigenito. *Tollite hoſtias* (inquit) *& introite in atria eius: adorate Dominum in atrio ſancto eius.*

Matth. 3. Luc. 3. Pſal. 95.

Exultet à facie eius omnis terra, Exultet autem, ſed horrore attonita, ſecum reputans deſcenſum verbi Dei, & humanæ naturæ aſſumptionem, & ſigna & prodigioſa miracula ipſius. *Dicite in gentibus, quoniam Dominus regnauit.* Quomodo? Illud quidem Dominus, deitatem declarat: hoc verò, Rex, humanitatem. Hoc igitur de eius humanæ naturæ aſſumptione, ſiue incarnatione dictum eſt. Nam hìc gentibus annuntiat Propheta, adhortans omnes Prophetas poſt eum venturos, ad hanc vitam excitari. *Dicite in gentibus* & vos, quandoquidem & ego dixi, quòd cognoſcitur Dominus, in vobis regnabit homo factus, & cum laude efficiet, vt terrarum orbis in Dei cognitione & operibus Deo gratis vitam agat, *qui non commouebitur ab eo.* Hæc ita ſunt, ô Herbane, in veritate & iuſtitia, nec ſecus vllo modo. Quamobrem animum mihi & mentem adhibe, & audi me, & relinque Iudaïſmum, & ad Chriſtum accede, vt benè ſit tibi & in hoc, & in futuro ſeculo. HERBANVS.

Quomodo

προσκυνήσατε τῷ κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ. σαλευθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. σαλευθήτω δὲ, ἀλλὰ τῇ φρίκῃ ἐκπληττομένη, καὶ λογιζομένη τὴν συγκατάβασιν τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, καὶ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ. εἴπατε ἐν τοῖς ἔθνεσι, ὅτι κύριος ἐβασίλευσε. πηλίκῳ τρόπῳ; ὁ μὲν κύριος, θεότητα δηλοῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀνθρωπότητα· περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὖν αὐτοῦ τοῦτο εἴρηται. εὐαγγελίζεται ἐνταῦθα ὁ προφήτης τοῖς ἔθνεσι, προστεπόμενος ἅπασι τοῖς προφήταις τοῖς μετ' αὐτὸν μέλλουσιν εἰς τὸν βίον ἐγείρεσθαι. εἴπατε ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ὑμεῖς, ἐπειδὴ κἀγὼ λελάληκα, ὅτι γινώσκεται κύριος. ἐν ὑμῖν βασιλεύσει ἐνανθρωπήσας, καὶ κατορθώσει τὴν οἰκουμένην ἐν θεογνωσίᾳ διά γε ἐν ἔργοις θεαρέστοις, ἥτις οὐ σαλευθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. ταῦτα οὕτως ἔχει, ὦ Ἐρβᾶν, ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ οὐκ ἄλλως πῶς. τοίνυν διὰ τοῦτο πρόσεχες μοι, καὶ εἰσάκουσόν μου, καὶ κατάλιπε τὸν Ἰουδαϊσμὸν, καὶ πρόσελθε τῷ Χριστῷ, ἵνα εὖ σοι γένοιτο, καὶ ἐν τῷ νῦν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἐρβ.

Ποίῳ τρόπῳ ἔφη ὁ προφήτης; ὅτι οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, ὁ δὲ κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησεν. ἐπεὶ οὖν πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, ἔχεις διαφέρειν αὐτὸς γνῶμα περὶ τῶν τοιούτων; Καὶ ὁ ἄγ. Ὅτι μὲν πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, μετὰ πάσης ἀληθείας. ὁ δὲ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ πολλῆς συνέσεως τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν ἐποίησεν· ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν δεδημιούργηκε, καὶ αὐτὸς ἐπίσταμαι. ἄκουσον περὶ τοῦ ἐμοῦ δεσπότου καὶ ποιητοῦ καὶ κυρίου οὐχ ἕξεις τοῦτο ἐρεῖν. φιμωτὴς δαιμόνων μᾶλλον καὶ εἰδώλων, καὶ * ἀπὸ τοῦ βεβήλου δράκοντος τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κρημνισθέντος, αὐθεντικῶς κεχρημάτικε, καὶ ὀλοθρευτὴς ἁπάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ. Καὶ θέασαι ὅπως ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας σταυρῷ προσηλώθη αὐτὸς, ἐκλείποντες ὡσεὶ καπνὸς ἐξέλιπον πάντες οἱ θεοὶ καὶ τὰ δαιμόνια· Χριστοῦ γὰρ ὀνομαζομένου, φρίττουσι δαίμονες. καὶ ἀπιστεῖς τοῦτο; φέρε μοι ὅσους ἂν βούλῃ δαιμονῶντας, καὶ μόνον ἐπικαλέσομαι κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τρόμῳ ληφθήσονται τὰ δαιμόνια, καὶ ἅπαντα φυγήσονται ἀπ᾽ αὐτῶν.

Καὶ

Quomodo, inquit Propheta? *Quoniam dij gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit.* Quandoquidem omnes dij gentium dæmonia, audes igitur de talibus hiſcere? S. Arch. Quòd omnes quidem gentium dij ſunt dæmonia, longè eſt veriſsimum. Dominus autem IeſusChriſtus cum multa ſapientia cœlum & terram & mare fecit: prætcrea etiam regnum cælorum opifex condidit: & ipſe ſcio. Hoc igitur de meo hero & creatore & Domino non poteris dicere. Quin potius is ſua authoritate & propria poteſtate dæmonas & fictitios Deos etiam ab illo impuro & prophano dracone inductos, qui è cœlo præceps deturbatus eſt, veluti camo conſtrinxit, & obmuteſcere coëgit: omniáq; huius inſtituta & ſtudia potēter exterminauit. Contemplare quomodo à quo die cruci clauis depactus & ſuffixus fuit ipſe, omnes dij & dæmonia velut fumus defecerunt & euanuerunt. Nam dum Chriſtus nominatur, horreſcunt dæmones. Et hoc Mar. 16. non credis? Agedum profer in medium quoſlibet dæmoniacos, & ſolum inuocabo Dominum Ieſum Chriſtū, & tremore corripiētur dęmonia, & ab ipſis euaneſcēt.

HERB. Propheta de diis gentium dixit, quòd ſunt dæmonia. Quoniã igitur Ieſus, quem dicis, Deus eſt gentium, de illis eſt, de quibus locutus eſt Propheta. S. ARCH. Deſine, impudentiſſime, & noli nugari, impia conuitia ſacrilego ore in medium euomens. Si enim eò venerimus, vt vnuſquiſque ſuæ fidei virtutẽ demonſtret, in tentationem & tribulationem incides, & reliquum tuæ vitæ tempus inæquabile, præruptum atque ærumnoſum habebis. Non enim in arido & ſine effectu ſermone prædicatur veritas, ſed in virtute fidei. HERB. Audiui hoc tempore, Chriſtianorum Prophetas multa & magna ſigna facere, qui mundo vale dixerunt, & in ſolitudinibus degunt. Quid mirum, & præter opinionẽ? cùm vnus ex illis ſis, ad hoc non eris inualidus & impotens, ſiquidem mihi velis nocere. Veruntamen mecum primùm rationum momentis age, & me cõuince perſuaſum: poſtea verò, ſi tibi licet, fac quod volueris. S. ARCH. Miſer pauca audiſti. Non deprehẽdatur ſermo in aliquo pluſquam oportet decantatus. Veruntamen quoniam amplius audire expetis, attende diligenter.

Dominus

Ἐρβαν. Ὁ προφήτης περὶ τῶν θεῶν ἐθνῶν εἴρηκεν, ὅτι πεφύκασι δαιμόνια· ἐπεὶ τοίνυν καὶ Ἰησοῦς, ὃν λέγεις, θεὸς τῶν ἐθνῶν κεχρημάτικεν, ἀπ' ἐκείνων ἐστί, περὶ ὧν λελάληκεν ὁ προφήτης. Καὶ ὁ ἅγιος. Παῦσαι, καὶ μὴ φλυάρει, βλασφημίας εἰσφέρων εἰς μέσον, ἀναιδέστατε. ἀλλὰ γὰρ ἔλθωμεν εἰς τὸ δεικνύναι τῆς ἰδίας πίστεως τὴν δύναμιν ἕκαστον, μήτε εἰς πειρασμὸν καὶ θλίψιν ἐμπείρεσθαι, καὶ ἀνώμαλον ἕξεις τὸν ὑπόλοιπον βίον τῆς ζωῆς σου. Καὶ γὰρ οὐκ ἐν λόγῳ ξηρῷ κηρύττεται ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ δυνάμει πίστεως. Ἐρβαν. Ἀκήκοα ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα σημεῖα ποιοῦσιν οἱ τῶν Χριστιανῶν προφῆται ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἀποταξάμενοι τῷ κόσμῳ, καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις διατρίβοντες. τί παράδοξον; καὶ αὐτὸς εἷς ὢν ἀπ' ἐκείνων, οὐκ ἀδυνατήσεις πρὸς τοῦτο, εἴπερ βουληθῇς ἀδικῆσαι με. πλὴν πεῖσον με πρότερον ἀπὸ λόγων, καὶ μετὰ ταῦτα, εἴπερ ἔξεστί σοι, πρᾶττε. Καὶ ὁ ἅγ. Ἄθλιε, ὀλίγα ἀκήκοας· οὐ μὴ φωραθείη λόγος ἔν τινι κατὰ τὸ δέον ἀδόμενος. πλὴν ἐπείπερ ὑποπτεύεις ἀκούειν ἔτι, πρόσεχε μετὰ ἀκριβείας.

γρ. ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, Ὁ κύριος ἐβασίλευσε, φησίν, " εὐφρανθήτωσαν νῆσοι πολλαί. λέξον τοίνυν, τίνες αἱ νῆσοι. καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, Ἄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινόν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος· ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ. ἆρα ἑαυτὸν σώζει ὁ θεός, καὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ σωτηρεῖ ἑαυτόν; ἀπὸ τίνος δέ; τίς γὰρ ὁ πρὸς αὐτὸν εἰσφέρων πόλεμον; λέξον τί δηλοῖ, Ἐγνώρισε κύριος

γρ. τῶν τὸ σωτήριον αὐτοῦ. ἐναντίον * ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. καὶ ἐμνήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τῷ Ἰακώβ, καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. εἴδοσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σω-

γρ. ἡμῶν. τήριον τοῦ θεοῦ °. θὲς τοίνυν ἐνταῦθα τὸ συνῳδός, καὶ σκόπησον δι' ἣν αἰτίαν ὁ προφήτης ταῦτα λελάληκε, καὶ διήγησαι ἡμῖν. Ἐρβ. Ταῖς νήσοις πάντως παρακελεύεται εὐφρανθῆναι, ὁ-

γρ. οἱ τοῦ, ἢ οἶκοι πόταν ἐν αὐταῖς διεσπαρμένοι * οἴκου Ἰσραήλ, ἐν τῷ βασιλεῦσαι κύριον ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀπ' αὐτῶν ἀνακληθήσονται. Ὅτι δὲ ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἑξῆς, περὶ τοῦ λαοῦ οἶμαι λέγειν, ὃν ἔσωσε δουλείας Αἰγυπτίων. ὅτι δὲ ἐγνώρισε κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, πάντως τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ:

Dominus regnauit(inquit)*lætetur inſulæ multæ*.Dic itaque,quænā inſulæ.Et in alio dicit:*Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit Dominus.Seruauit eum dextera eius, & brachium ſanctum eius.* Vtrum ſeipſum ſeruat Deus, & ſuo brachio ſeipſum tuetur? A quo? Quis enim bellum ei infert? Dic quid ſignificat, *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum: in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ Iacob, & veritatis ſuæ domui Iſraël. Viderunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.* Huc confer quicquid habes ingenij & ſcientiæ, & perſpice quam ob cauſam Propheta hæc locutus eſt, & nobis ediſſere. HERBANVS. Inſulas hortatur lætari, cùm in ipſis Iſraëlitæ fuerunt diſperſi: cùm verò Dominus in Hieruſalem regnabit, reuocabuntur. Quòd autem *ſeruauit ipſum dextera ſua*, &c. De populo puto dicere, quem à ſeruitute Ægyptiorum ſeruauit. Quòd verò *notum fecit Dominus ſalutare ſuum*, omninò domui

Pſal. 96.

Pſal. 97.

Iſraelis: in oculis gentium patefecit iuſtitiam ſuam. Viderunt igitur etiam omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri: quod nobiſcum Iſraëlitis fecit, cùm eduxit nos de terra Ægypti. Atque hæc ita ſunt quæ rogitas. S. ARCHIEPISCOPVS. *Lætabuntur* (inquit) *inſulæ*, cùm ab ipſis reuocati fueritis, tanquam à veſtrà tyrannide liberatæ, noſtræ vocationi congratulantes, vt eiuſdem fidei conſortes. HERBANVS. Abſit, quòd nos aliquos tyrannide oppreſſerimus. Abſit quoque, vt lætentur vocatione veſtra. Non enim vobis Chriſtianis in fide conſentimus. Propter nos Iudæos hoc omne dicit, qui in inſulis diſperſionis conſedimus: Nam veſtri, qui ex gentibus eſtis, curam ipſe non habuit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS.
Pſal. 15. Qui dixit, *Non congregabo ſynagogas ipſorum ex ſanguinibus, neque memor ero amplius nominum ipſorum per labia mea:* ille igitur reuocabit? Et quæ exeunt per labia eius, aſpernabitur, & oſtendet ſeipſum mẽdacem, qui tradit omnes qui loquuntur mendacium, in interitum? Non tibi bono erit, quòd ſic vt tu dixiſti,
futurum

Ἰσραήλ· ἐναντίον τε τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. ἐκοιῶ καὶ εἴδοσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ὃ μεθ' ἡμῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν πεποίηκεν, ἐξάξας ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, περὶ ὧν ἐρωτᾷς. Καὶ ὁ ἅγιος. Εὐφρανθήσονται, φησί, νῆσοι, ὁπόταν ἀπ' αὐτῶν ἀνακληθῆτε, ὡς τῆς τυραννίδος ὑμῶν λυτρωθεῖσαι, "συνευφραινόμεναι τῇ κλήσει ἡμῶν ὡς ὁμόπιστοι. ἴσ. συνευφραινόμεναι Ἑβρ. Μὴ γένοιτο, ὅτι ἡμεῖς τινας ἐτυραννίσαμεν· καὶ μὴ γένοιτο εὐφρανθῆναι αὐτὰς τῇ ἀνακλήσει ° ἡμῶν. οὐ γὰρ ὑμῶν τῶν χριστιανῶν χρηματίζομεν ὁμόπιστοι. κ. ὑμῶν δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἰουδαίους τὸ πᾶν λέγει, τοὺς ἐν ταῖς νήσοις τῆς διασπορᾶς καθεζομένους· περὶ γὰρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν οὐκ ἔμελεν αὐτῷ. Καὶ ὁ ἅγ. Εἰρηκὼς ὅτι, οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. ἐκεῖνος ἄρα ἀνακαλέσεται; καὶ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τῶν χειλέων αὐτοῦ ἀθετήσει, καὶ δείξει ἑαυτὸν ψεύστην, ὁ παραδιδοὺς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος εἰς ἀπώλειαν; μή σοι ἐπ' ἀγαθῷ, ὅτι οὕτως ἔσται,

ὃν τρόπον λελάληκας. Τὸ δὲ, ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινὸν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος, περὶ τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ τοῦτο ἔφησεν. ᾆσμα γὰρ καινὸν εἴρηκεν, οὐχὶ παλαιόν. ὃ δὲ καινὸν τί ἐστι, ἢ τὸ, νέον, τουτέστι τῆς νέας χάριτος; ἤγουν τῶν Χριστιανῶν τὰ τίμια ᾄσματα, θαυμαστὰ πράγματα ἐποίησεν, ὁ κύριος ἐν μέσῳ τῶν συναγωγῶν ὑμῶν, νεκροὺς ἐγείρας, τυφλοὺς ὀμματώσας, καὶ τὰ λοιπά. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης, ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινὸν, ᾆσμα χριστεπώνυμον, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος. ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ. ἤγουν σέσωκεν ἡ θεότης τὴν ἀνθρωπότητα. οὐχ ἑτέρωθεν ποθὲν, ἀλλ' ἀφ' ὑμῶν τῶν παρανόμων Ἰουδαίων καὶ θεομάχων, καὶ ἀπὸ τῆς κακουργίας τῶν προσφιλεστάτων ὑμῖν δαιμόνων· ἐπειδὴ θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος, εἷς υἱὸς θεοῦ, ἐν ἑνὶ προσώπῳ, ἤτοι ὑποστάσει μιᾷ, δυσὶ ταῖς φύσεσι καὶ δυσὶ ταῖς οὐσίαις χρηματίζων ὁ ὑπεράπειρος. Ἐγνώρισε δὲ κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, οὐχ ὑμῖν τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς ἔκπαλαι γνωρίσασί τε καὶ γνωρίμοις οὖσιν, ἀλλ'

ἐμπρο-

futurum eſt. Illud autem, *Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit Dominus*, de meo Chriſto & Deo hoc dixit. Nam *canticum nouum* dixit, non vetus. Hoc autem nouum, quid eſt aliud quàm recens? id eſt, nouæ gratiæ: videlicet Chriſtianorum pretioſa cantica res admirabiles fecit Dominus in medio veſtrarum Synagogarum, cùm mortuos ad vitam reuocauit, cùm cæcos illuminauit, & cæt. Propterea dicit Propheta, *Cantate Domino canticum nouum*, canticum Chriſto cognomine & congruum, *quia mirabilia fecit Dominus. Saluum fecit ipſum dextera eius: & brachium ſanctum eius.* nempè deitas humanitatem ſeruauit: non aliunde quàm à vobis nefariis Iudæis & Deo rebellibus, & à maleficio vobis chariſſimorum dæmonum. Siquidem Deus erat & homo, vnus filius Dei, in vna perſona, id eſt, vna hypoſtaſi, duabus naturis & duabus eſſentiis exiſtens ſuperinfinitus. *Notum autem fecit Dominus ſalutare ſuum*, non vobis Iudæis, qui pridem nouiſtis & noti eſtis, ſed Pſal. 97.

in oculis gentium, quæ ignorabant. Hoc enim indicat, *in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam.* Iuſtitia Dei non aliud eſt quàm verbum diuinitatis eius, quod incarnatum fuit ex ſpiritu ſancto & Maria ſemper virgine. Hoc verò, *Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri:* oculos habes, & vides, quomodo vniuerſa terra plena eſt ſui Domini cognitione. Nam à terminis vſque ad terminos terræ, ſicut ſæpè dixi, Euangelium regni Ieſu Chriſti ſæpè prædicatum eſt, & receptione iuſta & honorabili dignum habitum, creditum eſt & approbatum. HERBANVS. Quemadmodum meis verbis ipſe non acquieſcis, neque meis interpretationibus aſſentiris: ſimiliter ego tuis dictis fidem nullam habeo. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Iuſtum eſt, vt qui dicit eximia, etiam audiat. Si enim per iracundiam verbis aſſentiris, temerè & in vanum tempus perdimus differendo. HERBANVS. Sum mihi conſcius, quòd meliora & potiora dico & diſſero quàm tu. Idem ſcio & te de me ſuſpicari.

Annũtiantibus Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus conteſtante Domino ſignis & oſtẽtis & variis virtutibus & Spiritusſancti muneribus.

ἔμπροσθεν τῶν ἐθνῶν τῶν ἀγνοούντων. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. δικαιοσύνη δὲ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερον, ἀλλ' ἢ ὁ λόγος τῆς θεότητος αὐτοῦ, ὁ σαρκωθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου. Τὸ δὲ, εἴδοσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν, ὀφθαλμοὺς κέκτησαι καὶ * βλέπεις, ὅπως ἐπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ, τοῦ γνῶναι αὐτῆς τὸν κύριον. ἀπὸ γὰρ περάτων ἕως περάτων τῆς γῆς, ὡς πολλαχῶς λελάληκα, τὸ εὐαγγέλιον τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλείας κεκήρυκται, καὶ ἀποδοχῆς ἀξίας καὶ τιμίας ἀξιωθὲν πεπίστευται καὶ ἀποδέδεκται. Ἐρβᾶν. Ὃν τρόπον οὐ στέργεις αὐτὸς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασιν, οὐδὲ πείθῃ ταῖς ἐμαῖς ἑρμηνείαις, παραπλησίως κἀγὼ ἀπειθῶ τοῖς ὑπό σου μοι ἀγγελλομένοις. Καὶ ὁ ἅγ. Δίκαιόν ἐστι, ἵνα ὁ λέγων ἐξαίρεται, καὶ εἰσακούηται· εἰ γὰρ κατὰ μῆνιν οὐκ ἐξακολουθεῖς τοῖς ῥήμασιν, εἰκῆ καὶ μάτην τὸν καιρὸν ἀναλίσκομεν διαλεγόμενοι. Ἐρβ. Κέκτημαι ἐν τῷ συνειδότι μου, ὅτι κρείττονά σου διαλέγομαι. τὸ αὐτὸ οἶδα καὶ σὲ περὶ ἐμοῦ ὑπο-

ἴσ. μὴ βλ.

πλθεῖν. καὶ λοιπὸν, τί μεταξὺ ἡμῶν γενήσεται; Καὶ ὁ ἀγ. Οὐκ ὀφείλομεν ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει διαλέγεσθαι πρὸς ἑαυτούς, ἀλλὰ κατὰ θεοῦ φόβον ἐν ἀληθείᾳ τε καὶ δικαιοσύνῃ. γέγραπται γὰρ, ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. Ερβ. Τὴν ἀδικίαν αὐτὸς οὐκ ἀγαπῶ, μὴ γένοιτο. ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὅτι πᾶς ἄδικος καὶ ὑπερήφανος ἐμπεσεῖται ἐν τετραπλασίᾳ κολάσει παρὰ κυρίου. ὁ γὰρ κλέπτων βοῦν, τέσσαρας ἀποτίσει. καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος τὰ παραπλήσια. ἐὰν δὲ, φησὶν ὁ νόμος, μὴ φανερωθέντος τοῦ κλέμματος οὐκ ἀποτίσει ὁ ὕψιστος δι' ἑτέρας ὑποθέσεως, ἄνευ πάσης ἀπολογίας, εἰς τὸ τετραπλοῦν ἀποτίσει αὐτὸ, οὐκ ἀθωωθήσεται· ἐὰν γὰρ, φησὶ, ῥαπίσῃς πέντε, ἥξει σοι τὸ αὐτὸ τετράκις, ὅθεν οὐχ ὑφώρακας. οὐκοῦν ἐπεὶ καὶ λόγος καὶ πρᾶξις εὐθύνεται, οὐδ' αὐτὸς ἐγὼ ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει πρὸς σε διαλεχθήσομαι, ἀλλ' ὅσον πληροφορεῖται ὁ νοῦς, ὅτι ἐστὶν ἀψευδὲς τὸ λεγόμενον. Καὶ ὁ ἀγ. Κἀγὼ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐπίσταμαι· ἀλλ' οὐ περὶ τούτων ἡμῖν ἡ διάλεξις, ἀλλὰ περὶ πίστεως καὶ ἀληθείας.

cari. Cæterùm quid inter nos fiet? SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Non in ſuperbia & contemptu debemus diſceptare, & inter nos contendere, ſed ſecundum Dei timorem in veritate & iuſtitia. Scriptum eſt enim, *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* HERBAN. Pſal. 10. Iniuſtitiam non amo ipſe, abſit. In lege ſcriptum eſt, quòd omnis iniquus & ſuperbus incidet in quadruplum ſupplicium à Domino. *Qui enim furatur bouem, quatuor rependet, & de omni negotio quadrupla.* Exod. 22. Si autem, inquit Lex, cùm non manifeſtatum fuerit furtum, non rependet altiſsimus propter aliam cauſam, abſque omni defenſione in quadruplum rependet ipſum, non innocens iudicabitur. Quòd ſi pauperi colaphum infregeris, veniet tibi quater, vnde non ſuſpicatus es. Quoniam igitur & ſermo & actio punitur, neque ego ipſe in ſuperbia & contemptu tecum diſputabo, ſed quatenus mens certò ſcit, & plenam fidem habet, id quod dicitur, falſo carere. S. ARCHIEPISCOPVS. Equidem hæc ita eſſe ſcio: ſed non de his nobis controuerſia & ſuſcepta diſputatio, ſed de fide &

veritate. Atque vt intelligas, & in cognitione veritatem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, teneas, & regni cœlorum hæres fias; verè quidem tibi fauſtum annuntio, quòd Chriſti ſeruus videberis, ſiue in principio, ſiue in fine: huíc que ſeruire tibi adiacet & incumbit, & huius poſterioribus debes agglutinari & adhæreſcere, cùm noueris ipſum eſſe qui venit, cùm reſpiciet ipſe è cœlis, & tibi cordis ac mentis oculos aperiet, & illuminabit, & ſanctificabit, & omnem veritatem tibi demonſtrabit, & quòd ipſe cum omni veritate eſt Meſsias Chriſtus, de quo Prophetæ multa vaticinati ſunt. HERBANVS. Magnum mihi eſſet, certò ſcire, & plenam fidem in tuo Chriſto habere, quòd ipſe eſt qui venit. Nam eum qui Deus erat, è cœlis deſcendiſſe, & factum eſſe hominem, & ſponte ſua mortem maleficam oppetiiſſe, alienum, abſurdum, & infandum eſt. Et ſi hoc verum eſt, quæ vis, quæ intemperiæ eum adegerunt, vt nemine cogente feſtinaret venire, & ſeipſum tradere, vt moreretur? hæc mecum reputans, non ſum apud me. Illa enim horribilis natura, illud terribile robur, illa

Verbũ crucis percuntibus quidẽ ſtultitia eſt, his verò qui ſalui fiunt virtus Dei. 1. Corinth. 1.

ἀληθείας. Καὶ ἵνα σύνῃς καὶ ἐπιγνώσῃ τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ κληρονομήσῃς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀμὴν γὰρ εὐαγγελίζομαί σοι, ὅτι Χριστοῦ δοῦλος ὀφθήσῃ, κἂν ἐν ἀρχῇ, κἂν ἐν τῷ τέλει. καὶ αὐτῷ σοι πρόσκειται δουλεῦσαι, καὶ ὄπισθεν τοῦδε ὀφείλεις καληθῆναι, γνοὺς αὐτὸν εἶναι τὸν ἐρχόμενον, ὁπόταν ἐπιβλέψῃ αὐτὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ διανοίξῃ τοὺς τῆς καρδίας σου ὀφθαλμούς, καὶ φωτίσει, καὶ ἁγιάσει, καὶ ὑποδείξει σοι τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι μετὰ πάσης ἀληθείας αὐτός ἐστιν ὁ Μεσσίας Χριστός, περὶ οὗ οἱ προφῆται πολλὰ προεκελάδησαν. Ἑβρ. Μέγα μοι τὸ πληροφορηθῆναι ἐν Χριστῷ σου, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος. τὸ γὰρ κατελθεῖν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον θεὸν ὄντα, καὶ ἑκουσίᾳ γνώμῃ δοῦναι τὸν κακοῦργον θάνατον, ξένον καὶ ἀπόρρητόν ἐστι. Καὶ εἰ ἀληθὲς τοῦτο ἐστι, τίνα βίαν ἐκέκτητο, ὅτι μηδενὸς ἀναγκάζοντος, ἔσπευσε τοῦ παραγενέσθαι, καὶ παραδοῦναι ἑαυτόν, ἵνα ἀποθάνηται; ἐξίσταμαι ταῦτα λογιζόμενος· ἡ γὰρ φοβερὰ ἐκείνη φύσις, τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κράτος,

ἡ ἀπόρρητος ἐκείνη δύναμις, ὁ φοβερὰν δόξαν κεκτημένος, τοσοῦτον ἔδραμεν, ἵνα ἀτιμάσῃ ἁπλῶς τὴν ἑαυτοῦ μεγαλοπρέπειαν. ἀδύνατον τοῦτο, καὶ παντάπασιν ἀπαραμύθητον. Καὶ ὁ ἅγιος. Ἀγνοεῖς τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ διὰ τοῦτο θαυμάζεις. ἀδύνατον γὰρ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς νυκτὸς κρατούμενον καὶ καθήμενον, ὁρᾶν τὰ ἐπὶ τοῦ αἰθέρος πετώμενα. καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ πηρωθέντας φέρων, πῶς δυνήσεται καθαρῶς ὁρᾶν τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου; παραπλησίως καὶ αὐτός. πνεῦμα γὰρ ἅγιον, ἐν οἷς οὐ κατασκηνώσει, δυσκόλως ἐκεῖ πνευματικὰ κατοπτεύεται. πίστευσον τοίνυν εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ βαπτίσθητι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τηνικαῦτα συνήσεις, περὶ ὧν ἀρτίως ἀπορῶν καταπλήττῃ. Ἑρβ. Οὕτως ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε, πεισθῆναί με ἀδύνατον, ἐὰν μή, ὡς ἐπιποθῶ, καὶ τὴν πληροφορίαν εἰσδέξομαι. Διήγησαι τοιγαροῦν ἐμοὶ καὶ πάλιν περὶ ὧν ἐρωτῶ σε. διὰ ποίαν αἰτίαν πέπονθε τὰ δεινὰ ἐκεῖνα ὁ Χριστός σου, καὶ πρὸς τούτοις καὶ τετελεύτηκε;

Καὶ

illa ineffabilis potentia, ille qui formidabili gloria præditus eſt, tantùm properauit, vt dedecore & probro ſuam omninò fœdaret dignitatem & maieſtatem. hoc fieri non poteſt, hoc incredibile, hoc prorſus inconſolabile. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Vim myſterij quoniam ignoras, idcircò miraris. Nam qui noctis caligine & tenebris detinetur & deſidet, nullo modo poteſt ea cernere, quæ in æthere volitant. Et qui mutilos ac læſos habet oculos, ſolis radios quomodo poterit purè intueri? Similiter & tu ipſe. In quibus enim Spiritus ſanctus non habitabit, in illis difficilè ſpiritalia conſpiciuntur. Credas igitur in Dominũ Ieſum Chriſtum, & ſancto lauacro tinguaris in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: & tunc intelliges ea, quæ dubitans & ſtupẽs admiraris. HERB. Sic ſimpliciter, & vtut ſors tulit, perſuaderi & credere nullo modo poſſum, niſi ſicut deſidero, certam fidem & penitùs exploratã accepero. Explica igitur mihi, & rurſus ediſſere quæ te interrogo. Quam ob cauſam atrocia & horrẽda illa tuus Chriſtus perpeſſus eſt, præterea & mortuus eſt?

Vt mens hominis tanti myſterij fiat capax, fide primũ imbuenda & purgãda. Niſi crediderítis non intelligetis.

Nullus poteſt dicere, Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto. 1. Cor. 12.

S. ARCH. Non hoc iam tibi ſæpiſſimè dixi, & rurſus interrogas? HERB. Ignorantia quædam meas rationes & cogitationes obſidet, quæ ſubitò obrepens ea quæ abs te dicuntur, in obliuionem abripit. S. ARCH. Sic opinor. Nam qui in viuificum nomen ſanctæ Trinitatis non ſunt illuminati & accenſi, his deteriora patiuntur. Cur autem paſſus eſt Chriſtus, & quamobrem, & quomodo, poſtquàm multa paſſus eſt, mortuus eſt, attende diligenter. Omnes homines ab Adam vſque ad Chriſti aduentum, in magnum errorem & in horribiliſsima peccata miſerabiliter corruerunt. Neque hoc tantummodò de gentibus dico, quæ omninò ad vana fictitiorum deorum ſimulacra errore deluſæ abierunt, ſed & de vobis ipſis Iudęis, qui legem Dei accepiſtis, & nō cuſtodiſtis. Quare lætabatur improbus ille dæmon, qui cùm Adamū ſeduxiſſet, vidēs vniuerſam creaturā poſt ſe inhiātē, valde cū magno fremitu exultabat. Quid igitur factū eſt? Deus, qui humanū genus produxerat, dolebat & angebatur: neq; tamē per tyrānidē hominē è manibus ferç auellere & è faucibus eripere volebat. Iuſtū modū ſiue

Naſcimur omnes iræ filij. Ephe. 2.

Deus iuſtus iuſto modo hominē per inobedientiam morti & dānationi obnoxiū à tyrānide diaboli liberat.

Καὶ ὁ ἅγ. Οὐ πλειστάκις σοι εἴρηκα, καὶ πάλιν ἐρωτᾷς; Ερβαν. Αγνοια τὶς περιέχει μου τοὺς λογισμοὺς, καὶ εὐθέως τὰ ὑπὸ σοῦ μοι λεγόμενα παραγινομένη εἰς λήθην ἀποκαθίστησι. Καὶ ὁ ἅγ. Οὕτως οἶμαι· οἱ γὰρ μὴ πεφωτισμένοι εἰς τὸ ζωοποιὸν ὄνομα τῆς ἁγίας τριάδος, καὶ χείρονα τούτων καθυπομένουσιν. Τί δὲ ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, καὶ διὰ τί, καὶ πῶς μετὰ τὸ πολλὰ παθεῖν ἐτελεύτησε, πρόσεχε. πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ Αδὰμ μέχρι τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ἐν μεγάλῃ πλάνῃ καὶ ἐπιφρικωδεστάτοις παραπτώμασιν ἐλεεινῶς περιπεπτώκασιν. καὶ οὐ λέγω περὶ τῶν εἰς τὰ μάταια εἴδωλα ἁπλῶς ἀποπλανηθέντων ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ ὑμῶν τῶν Ιουδαίων, οἵ τινες ἐλάβετε τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε. οὐκοῦν ηὐφραίνετο ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων, ὁ τὸν Αδὰμ ἀποπλανήσας, βλέπων ἅπασαν τὴν κτίσιν ὀπίσω αὐτοῦ κεχηνυῖαν, καὶ τὰ μεγάλα ἐφριάττετο. τί οὖν ἐγένετο; θεὸς ἐλυπεῖτο ὁ τὴν ἀνθρωπότητα δημιουργήσας, καὶ κατὰ τυραννίδα ἐκσπᾶσαι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ θηρίου οὐκ ἐβούλετο. βούλεται γὰρ

δικαίαν πρόφασιν, καὶ ἀποστέλλει ἐκ τῶν οὐρανῶν τὸν λόγον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἁγίαν παρθένον· καὶ εἴσω αὐτῆς ἐκεῖνος γενόμενος, πλάττει μὲν ἑαυτῷ ἄνθρωπον ἐξ ἀχράντων αἱμάτων τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου. ἑνοῦται δὲ αὐτὸ τῷ ἀνθρώπῳ ἀναλλοιώτως καθ' ὑπόστασιν, καὶ γεννᾶται ἐκεῖθε. καὶ αὔξεται θεὸς ὢν, τῇ ἀνθρωπότητι, ἔνδον κεκτημένος τὸν νοῦν τῆς θεότητος. ἡττᾶται καὶ καταισχύνει τοὺς δαίμονας. θαυμάζουσι τοῦτον οἱ πονηροὶ δαίμονες. μετὰ τοῦτο, φθονοῦσι τῷ ἀναμαρτήτῳ· συσκευάζουσιν, ὡς καὶ ἀνωτέρω σοι λελάληκα, δι' ὑμῶν τῶν Ἑβραίων, τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὅνπερ κἀκεῖνος ἐβούλετο. πιπράσκεται εἰς τριάκοντα ἀργύρια, παραδίδοται, δεσμεῖται, ῥαπίζεται ὡς ἄνθρωπος. κατοικεῖ δεσμωτήρια, διὰ τὸν κατάκριτον Ἀδάμ· κατέρχεται ἐν τῷ ᾅδῃ. παλαίει μετὰ τοῦ ᾅδου καὶ τῆς φθορᾶς, ἀντὶ τῶν ἐκεῖσε ἐν σκοτεινοῖς καὶ σκιᾷ θανάτου κατεχομένων. νικᾷ, καὶ ἐκσπᾷ τοὺς ἐκεῖ κατεχομένους. ἀνιστᾷ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, ποιεῖ μάρτυρας τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, τοὺς ιβ μαθητὰς αὐτοῦ, εἶτα τοὺς ο̄, εἶτα τοὺς φ̄. ἀναβαίνει τῇ

ἀνθρω-

ſiue iuſtam occaſionem deliberat, atque verbum ſuum, id eſt filium, in ſanctam virginem è cœlis emittit: intra quam ille cùm eſſet, format ſibi ipſe hominem ex puro & impolluto ſanguine ſanctæ virginis & Deiparæ. Ipſe quidem vnitur homini immutabiliter ſecundum hypoſtaſin, & inde gignitur: & creſcit, Deus cùm eſſet, humanitate, intus habens mentem deitatis. Profligat & confundit dæmonas. Hunc admirantur improbi dæmones. Præterea impeccabili inuident: atque, vt priùs dixi, per vos Hebræos machinantur ei mortem, quam ille volebat. Venditur triginta argenteis, proditur, vincîtur, colaphis cæditur vt homo: habitat in carcere, propter condemnatum Adamum: ad inferos deſcendit: luctatur cum principe inferorum, & cum corruptione, pro his qui illic in tenebris & vmbra mortis detinebantur: vincit, & eos extrahit ac liberat, qui illic coërcebãtur. Seipſum à mortuis exſuſcitat, & eos qui ſecum erant: facit ſuæ reſurrectionis teſtes duodecim diſcipulos, deinde ſeptuaginta, tum quingentos. Aſcendit cũ

Ipſa veritas Deus Dei filius, hominè aſſumpto, non tamen Deo conſumpto fidem conſtituit atque fundauit, vt ad Deum iter eſſet homini per hominem Deum. Vt liberaret nos de poteſtate ipſorum. Fidei ſumma.

hũmanitate in cœlos, miſſis ad vos, qui illum crucifixiſtis, diſcipulis ſuis. Denique cùm vos in perfidia & contumacia atque incredulitate permanſeretis peruicaces, dato ipſis Spiritu ſanĉto, ad omnes gentes miſit, dicens, Gentibus dicite, relinquite falſos & commentitios Deos, & credite in Deum omnipotentem, & in filium eius vnigenitum, colaphis cæſum, & crucifixum, & mortuum, & admirabiliter à mortuis reuocatum, atque in Spiritum ſanĉtum. Qui crediderit, & purifico lauacro tinĉtus fuerit, ſaluus erit: qui non crediderit, condemnabitur. Ob hanc itaque cauſam, ô Herbane, Dominus noſter Ieſus Chriſtus paſſus eſt. HERB. Si omnes ſaluos fieri volebat, quam ob cauſam ſuarũ perpeſsionum & dolorum ſcandalum in facie & oculis omnium propoſuit, vt ſcãdalo & offenſioni eſſent? Non erat Deo cõuenientius, vt nullus omninò vlla in re in ſcandalũ perpeſsionũ eius impingeret, ſed omnes reĉta via ad eũ accedẽtes crederẽt, & ſalui fierẽt? S. AR. Non vult Deus sãĉtus neq; ipſi diabolo iniuriã facere, aut vllo modo iniquè agere, vſqueadeò exquiſita & perfeĉta iuſtitia præditus eſt. Huius

Apoſtolorũ prædicatio per totum orbem diffuſa eſt, vt nemo poſſit ſe excuſare.

Mar. 16.

Judæ⁹ quærit Meſſiam carnaliter in terris triumphantẽ.

δὺ δεσπότῃ εἰς τοὺς οὐρανούς, ἀποστείλας πρὸς ὑμᾶς τοὺς σταυρώσαντας αὐτὸν, τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. εἶτα μενόντων ὑμῶν ἐν τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ἀπειθείᾳ, δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀποστέλλει εἰς πάντα τὰ ἔθνη, εἰπὼν, Εἴπατε τοῖς ἔθνεσι, καταλίπατε τὰ εἴδωλα, καὶ πιστεύσατε εἰς θεὸν παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ῥαπισθέντα, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ἀναστάντα παραδόξως, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὁ πιστεύσας οὖν καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. Διὰ τοῦτο ἔπαθεν, ὦ Ἑρβὰν, ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστός. Ερβαν. Καὶ εἰ βούλετο πάντας σωθῆναι, δι' ἣν αἰτίαν τὸ σκάνδαλον τῶν παθῶν αὐτοῦ, πρὸ προσώπου πάντων προτέθηκεν σκανδαλίζεσθαι; οὐκ ἦν θεοπρεπέστερον, ἵνα μηδὲν ἐν μηδενὶ μηδεὶς προσέχοιτο τῷ σκανδάλῳ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντες ἐπ' εὐθείας προσερχόμενοι, ἐπίστευον καὶ ἐσώζοντο; Καὶ ὁ ἁγ. Οὐ βούλεται ὁ θεὸς ὁ ἅγιος οὐδὲ εἰς αὐτὸν τὸν διάβολον ἀδικίαν ἐργάσασθαι, τοσαύτην ἀκρίβειαν ἔχων περὶ δικαιοσύνης. καὶ ἕνεκεν

τούτου μακαρίζει καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἁγιασμῷ προστρέχοντας. ἀπ' ἀρχῆς γὰρ αὐτεξούσιον ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀγαπᾷ κατὰ προαίρεσιν ἀγαθὴν μᾶλλον ὑπείκειν ἡμᾶς αὐτῷ πάντοτε εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ, καὶ οὐ κατὰ τυραννίδα. ἐκοιοῦ ἐπειδὴ πάντες ἡμάρτομεν, καὶ προέκειτο ἡμῖν ἡ προερχομένη κρίσις, καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἀνταπόδοσις, βουλόμενος ὁ ὑπεράγαθος καὶ πολυέλεος δεσπότης ἐλεῆσαι, καὶ σῶσαι τὸ πλάσμα τὸ ἴδιον, δικαίας προφάσεως ἑτέρας μὴ ὑπαρχούσης, ἐξ ἀνάγκης ταύτην εὐσυμπαθήτως ἐπενοήσατο. καὶ ὥσπερ ἔλαθεν τὸν διάβολον, καὶ προσέβαλεν αὐτῷ ὡς ἀνθρώπῳ, καὶ προσέκρουσε τῇ θεότητι, καὶ κατησχύνθη, οὕτως εἰσὶ τὰ πάθη αὐτοῦ δοκίμιον πίστεως σωζομένων. καὶ λέγει, μεγάλη ἡ πίστις αὐτῶν· ὁ δὲ, διὰ τὴν αἰτίαν μεγάλη; φησὶν ὁ κύριος; προδοθέντα με ἀκούουσι, καὶ συλληφθέντα, ῥαπισθέντα, ἐμπαιχθέντα, δεσμωτήρια οἰκήσαντα, μαστιγωθέντα, καὶ ἀποθανόντα θάνατον ἐπονείδιστον, ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ κακοῦργοι διδόασι, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα.

καὶ

cauſa beatos reddit & ſanctificat eos, qui in iuſtitia & ſanctitate percurrunt. Nam ab initio hominem ſui iuris & arbitrij formauit: & mauult nos voluntate bona & conſilio ſibi ſubiici, & obedire ad omnia placita & mandata, quàm violento & tyrannico coactos imperio. Quoniam igitur omnes peccauimus, & iudicium adueniens nobis impendebat, atque æterni ſupplicij retributio, volens ille, qui ſuperbonus eſt & multùm miſericors Dominus, miſereri, & ſeruare creaturam ſuam: cùm nulla eſſet alia iuſta cauſſa, neceſſariò hanc bona commiſeratione excogitauit. Et quemadmodum latuit diabolum, qui eum adortus eſt vt hominem, & in eius diuinitatem incurrit, & confuſus eſt: ſic eius perpeſsiones ſunt probationes fidei eorum qui ſalutem accipiunt. Et dicit, magna eſt ipſorum fides. Quamobrem magna? dicit dominus. Me proditum quidem audiunt, & comprehenſum, colaphis percuſſum, illuſum, carcere vinctũ, verberibus cæſum, & morte turpiſsima affectũ, quam & ipſi malefici & ſceleratì homines luũt, & ſepultũ, & reſuſcitatũ:

Eccle. 15.
Pſal. 105.
Rom. 3.
Deus per filium ſuũ mundum creauit, per eundem inſtaurare voluit.
Mat. 4.
Luc. 4.
Matth. 15.

& hæc omnia percipientes auribus, non ſcandalizantur, id eſt, non offenduntur, ſed Deum de Deo confitentur, & regem, & formatorem, & creatorem ſuum? Quomodo igitur non ipſos ſuſcipiam, & non miſerebor? cur non eos incorrupto & æterno regno meo dignos exiſtimabo? Si enim nuda diuinitate adueniſſem, & vidẽtes crederẽt, haberes & ipſe iuſtam defenſionis cauſam, & me incuſandi, vt tecum iniqua agẽrem. Poſtquàm verò hæc ſunt conſecuta, fracta eſt tua iuſtificatio ante faciem tuam. Hæc ita ſunt, ô Herbane, & dolus in ore meo non inuenietur. Perpeſsiones eius infidelibus ſunt ſcandalum ſiue offenſiones, quibuſdam etiã ſtultitia, quandiu ſunt infideles, nec credunt: ſed poſtquàm ſacro lauacro ſunt tincti & renati, hæc ipſis videntur Dei intelligentia, Dei ſapientia. HER. Horribile myſterium. Veruntamen quã ob cauſam in ſabbatis circumiẽs ſanabat ægrotos, quod lex facere vetat? & ſi quis nõ permanet in ea, punit ipſum, vt nefarium ac legis violatorem? Ob eam cauſam, vt reor, patres noſtri acri ira perciti ipſum cruci defixerunt, quia non obſeruabat ſabbatum ſecundum legem, ſed quæ non

In quibus cor malum non eſt incredulitatis diſcedendi à Chriſto Dei filio. Regnum Dei paratũ eſt electis à cõſtitutione mundi qui operibus miſericordiæ teſtati fuerint ſe Dei benedictos eſſe. Matth. 25.

Iudęis ſcandalum Gręcis ſtultitia, ſed Iudæis pariter & Græcis Dei potẽtia, Dei ſapientia. 1. Cor. 1. Mat. 12. Marc. 3. Luc. 6. Exod. 31. Deut. 17. & 27. Gal. 3. Heb. 10.

καὶ ταῦτα πάντα ἐνωπιζόμενοι, οὐ σκανδαλίζονται, ἀλλ' ὁμολογοῦσι θεὸν ἐκ θεοῦ, καὶ βασιλέα, καὶ πλάστην καὶ δημιουργὸν ἑαυτῶν. πῶς οὖν οὐ προσδέξομαι αὐτοὺς, καὶ ἐλεήσω, καὶ τῆς ἀκηράτου μου βασιλείας καταξιώσω; εἰ γὰρ γυμνῇ τῇ θεότητι* παρῆν, καὶ βλέποντες ἐπίστευον, εἶχες ἂν καὶ αὐτοὺς εὔλογον ἀπολογίας πρόφασιν τοῦ ἐγκαλεῖν μοι, ὡς μετὰ σοῦ πράττοντα ἄδικα. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα παρηκολούθησεν, ἐῤῥάγη τὸ δικαίωμά σου παρὰ προσώπου σου. ταῦτα οὕτως ἔχει, Ερβάν, καὶ δόλος ἐν τῷ στόματί μου οὐχ εὑρεθήσεται· σκάνδαλον δὲ φαίνεται τὰ παθήματα αὐτοῦ τοῖς ἀπίστοις, τισὶ δὲ καὶ μωρία, ἕως οὗ χρηματίζουσιν ἄπιστοι. μετὰ δὲ τὸ βαπτισθῆναι αὐτοὺς, θεοῦ σύνεσις καὶ θεοῦ σοφία, ταῦτα καταφαίνεται αὐτοῖς. Ερβάν. Φοβερὸν τὸ μυστήριον. πλὴν, δι' ἣν αἰτίαν ἐν τοῖς σάββασι περὶ ὧν ἰατρείας ἐπετέλει, ὅπερ ὁ νόμος κωλύειν πέφυκε; καὶ εἴ τις οὐκ ἐπιμελεῖ ἐν τούτῳ, ὡς παραγινόμενον κολάζει αὐτόν; διὰ γὰρ τοῦτο, ὡς οἶμαι, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ὀξυχολήσαντες ἐσταύρωσαν αὐτὸν, ἐπεὶ οὐκ ἐτήρει τὸ σάββατον κατὰ τὸν νόμον, ἀλλ' ἐπετέλει τὰ

ἴσ. παρῆν, ἢ παρῆ εἶν,

μὴ δέοντα. Καὶ ὁ ἄγ. Ὅτι μὲν ἰάτρευεν, ἀληθῶς τοῦτο εἴρηκας. ἰάτρευε δὲ, οὐχ ὡς ἰατρὸς τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ᾽ ὡς θεός, λόγῳ μόνῳ ἐφθέγγετο, καὶ εὐθέως ὁ ἀσθενῶν οἱῳδήποτε κατείχετο νοσήματι, ὑγιὴς εὑρίσκετο· φθόνῳ τηκόμενοι οἱ ἀρχισυνάγωγοι καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι περὶ αὐτοῦ ταῦτα κατειργάσαντο, ἐπειδὴ θαυματουργοῦντα αὐτὸν παρ᾽ ἐκείνοις ἐμεγάλυνεν ὁ λαός. ποία παράβασις τοῦ νόμου; τὸ, ἐγεῖραι νεκρούς, τὸ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ τὸ εἰρηκέναι τῷ παραλύτῳ, ἔγειρε, ἆρον σου τὸν κράβατον, καὶ περιπάτει. καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ἑβραῖ. Εἰ υἱὸς ἦν τοῦ θεοῦ ἀληθής, δι᾽ ἣν αἰτίαν ἐμήνυε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, λέγων, ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου, καὶ θεὸν ὑμῶν; ἐνταῦθα δείκνυσιν ἑαυτὸν διὰ τοῦ ἰδίου στόματος ἄνθρωπον, παρόμοιον τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ οὐ θεόν. ἐμὲ γὰρ κἂν Ιουδαῖον καταβλέψῃς, ἀλλὰ πολλάκις ἀνέγνων ὑμῶν τὰ εὐαγγέλια, εἰπὼν τινὶ φίλῳ μου Χριστιανῷ, παρέχε μοι ἀπὸ τῶν βιβλίων τῶν ὑμετέρων, ὅπως νοοὺς

ὠφε-

faſ erat, faciebat. S. Arch. Quòd quidem hic ſanabat, verè hoc dixiſti. Sanabat autem, non vt huius mundi medicus, ſed vt Deus: ſolo verbo dicebat, & mox ægrotus quocunque morbo detinebatur, ſanus & valens inueniebatur. Liuore inuidiæ tabeſcentes principes Synagogæ, & Scribæ & Phariſæi, in eum exempla ediderunt: quoniam ipſum miracula facientem ſupra illos populus magnificabat. Sed quæ legis tranſgreſſio? Mortuos ad vitam reuocare, cæcorum oculos aperire, & paralytico dicere, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. & quæ ſunt his ſimilia. Herbanvs. Si verus erat Dei filius, quamobrem ſuis diſcipulis ſignificabat, dicens, Vado ad patrem meum, & patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum? hîc ore proprio ſeipſum arguit & demonſtrat hominem, ſimilem ſuis Apoſtolis, & non Deum. Et ſi me Iudæum conſpicis, legi tamen ſæpè veſtra Euangelia, cùm amico meo cuidam Chriſtiano dixiſſem, Præbe mihi ex veſtris libris aliquos, vt horum

Matth. 27. Marc. 45.

Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5.

Ioan. 20.

adiutus lectione, fiam Chriſtianus. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS Non es culpandus neque arguendus, ſi Chriſtianorum ſcripturas legis. Hoc ſiquidem approbamus. ſi quis infidelium legat & intelligat, fortaſsè ilicò iuuabitur. Quòd verò ex illa dictione, Dominum meum Ieſum Chriſtum, ſolum hominem, & non Deum ſuſpicaris, quia dixit ſuis diſcipulis, *Vado ad patrem meum*, & cæt. attende diligenter. Secundum diuinitatem, Deus erat, & filius Dei: ſecundum naturam, dixit Deum ſuum patrem: ſecundum menſuram humanitatis ſuæ, oſtendens quòd reuera homo erat, manu patris effectus, pronũtiauit patrem ſuum, Dominum & herum appellans. De ſuis diſcipulis quòd hoc dixit, nihil perperàm mentitus eſt. Quòd enim patrem diſcipulorum ſuorum dixit Deum, Propheta idem ait, *filios genui, & exaltaui.* Quòd autem Deus, omnis terrigena factura eſt & creatura ipſius Dei: imò verò ſanctorũ Deus eſt & dominus. At impiorũ & peccatorum non eſt Deus Dominus, ſed pecca-

Scripturarũ à quatuor Euágeliſtis ſcriptarum ratio & finis eſt, vt credamus quod Ieſus eſt Chriſtus Dei filius, & vt credẽtes vitam æternã habeamus in nomine eius. Ioan. 20.

Fratres ſuos diſcipulos & Apoſtolos vocat Chriſtus. Matth. 28. & Heb. 2. Eſa. 1.

Qui peccat ſeruus eſt peccati. Ioan. 8.

ὠφεληθῶ, καὶ γένωμαι κἀγὼ Χριστιανός. Καὶ ὁ ἄγ. Οὐ μεμπτέον, εἰ τὰς γραφὰς τῶν Χριστιανῶν ἀναγινώσκεις· καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῦτο ἀποδεχόμεθα, εἴπερ τις τῶν ἀπίστων ἀναγινώσκων καὶ συνεὶς, ἴσως παραχρῆμα * ὠφεληθήσονται· ἴσ. ὠφεληθήσεται. ὅτι ἐκ μόνης τῆς ῥήσεως ταύτης ἄνθρωπον μόνον, καὶ οὐ θεὸν καταπλάττεις τὸν κύριόν μου Ἰησοῦν Χριστὸν, ὅτι εἴρηκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ τὰ ἑξῆς, πρόσεχε. κατὰ μὲν τὴν θεότητα, ὅτι θεὸς ἦν, καὶ υἱὸς θεοῦ. κατὰ φύσιν εἴρηκε τὸν θεὸν ἑαυτοῦ πατέρα· κατὰ δὲ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, δεικνὺς ὅτι ἐπ' ἀληθείας ἄνθρωπος ἦν, χωρὶς τοῦ πατρὸς ἀποτελεσθεὶς, ἀνέφηνεν ἑαυτοῦ τὸν πατέρα, κύριόν τε καὶ δεσπότην ἀποκαλῶν. περὶ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὅτι εἴρηκε τοῦτο, οὐδὲν παρεψεύσατο. ὅτι μὲν γὰρ πατέρα λελάληκεν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸν θεὸν, φησὶν ὁ προφήτης, Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα. ὅτι δὲ καὶ θεὸν, Πᾶς γηγενὴς ποίημα καὶ κτίσμα αὐτοῦ τοῦ θεοῦ. μᾶλλον δὲ τῶν ἁγίων ἐστὶ θεὸς ὁ κύριος. τῶν δὲ ἀσεβῶν καὶ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστι θεὸς ὁ κύριος, ἀλλ'

ἡ ἁμαρτία ἐστὶ θεὸς αὐτῶν, ὥσπερ ἀγαπῶσι καὶ ἐργάζονται. πατὴρ μὲν γὰρ τῶν δικαίων, ὁ θεός, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ χάριν. θεὸς δέ, ὡς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος, εἰς τὸ εἶναι, δημιουργήσας αὐτούς. Ἐρβαν. Ταῦτα τὰ ῥήματα καὶ ἑτέροις δηλωθήσονται. ἑώρα γὰρ Παλλάδιον τὸν σχολαστικὸν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὃν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἤγαγε, τὰ ῥήματα ἑκατέρων σημειούμενον. Καὶ ὁ ἅγιος. Διὰ ταῦτα εἴρηκεν ὁ προφήτης, ἡ δήλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ, καὶ συνετιεῖ νηπίους. Ἐρβ. Τίνα εἰσὶ τὰ νήπια, περὶ ὧν εἴρηκε; Καὶ ὁ ἅγιος. Νήπια εἴρηκεν ὑμᾶς τοὺς Ἑβραίους, τοὺς ὡς νήπια, ὡς ἄλλῳ γάλακτι, διὰ τοῦ ἀτελοῦς νόμου, τρεφομένους καὶ παιδευομένους, ἵνα καιρῷ τῷ προβαίνοντι Χριστοῦ παραγεγονότος, καὶ τῶν τελείων διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐφάψησθε, κἂν ἠσχύνεσθε τῆς προθέσεως. Ἐρβαν. Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας οὐκ ἄρα διὰ τοῦδε τοῦ ἀτελοῦς νόμου ἡμῶν, τέλειοι καθωράθησαν, τῷ θεῷ τοῦ νόμου καλῶς εὐαρεστήσαντες; κατὰ ποίαν οὖν πρόφασιν τὸν νόμον ἀτελῆ εἴρηκας; καὶ γὰρ ὁ μὲν φαίνεται στόμα πρὸς στόμα προσομιλήσας θεῷ, καθάπερ

peccatum eſt Deus ipſorum, quod quidem amant & operantur: Pater quidem iuſtorum Deus, non per naturam, ſed per gratiam? Deus autem, vt qui ab eo quod non erat, ad id quod eſt, ipſos effecit. HERBANVS. Hæc verba etiam aliis ſignificabuntur: (videbat enim Paladium ſcholaſticum Archiepiſcopi, quē ab Alexandria adduxerat, verba vtriuſque notantem.) SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Propterea dixit Propheta, *Declaratio ſermonum tuorum illuminabit & intelligere faciet paruulos.* HERBANVS. Quinam ſunt paruuli, de quibus dixit? Paruulos dixit vos Hebræos, velut infantulos, tanquam alio lacte, quia lex ſit imperfecta, alendos & erudiendos, vt tempore progrediente Chriſti aduentum, & per eius gratiam quæ ſunt perfecta attingatis, etſi à propoſito aberrauiſtis. HERBANVS. Moſes & Helias non per hanc imperfectam legem noſtram viſi ſunt perfecti, Deo legis præclarè & benè placentes? Quam igitur ob cauſam legem imperfectam dixiſti? Ille quidem videtur os ad os cum Deo collocutus eſſe, quemadmodum

Hinc conÿcere licet Paladium authorem eſſe ſiue ſcriptorem huius diſputationis.

Pſal. 118.

Sic D. P. Hebræos paruulis cōparat quibus lacte ſit opus & non ſolido cibo. Heb. 5.

Num. 12.

quidam amicus cum amico dilecto ſuo?
Exod.8.9.10.11. atque Ægyptum, vt Deus Pharaonẽ flagellauit ſeptem plagis: & alia, fortaſſe ipſe ſcis. 4. Reg. 1. Helias verò non ignem è cœlo eduxit, & pluuiæ interclusit distributiones, & fecit vt non plueret annis tribus & ſex menſibus? Non etiam quadraginta dies ieiunus iter fecit? Non in Choreb, 3.Reg.19. Iacob.5. in ſubtiliſſima aura perambulans, vidit Deum legis? & inter viuos viuet ad hunc vſque diem? Quomodo igitur legem ipſe affirmas paruulam, & inefficacem?

Lex pædagogus noſter fuit ad Chriſtum, vt ex fide iuſtificaremur. Gal. 3.

SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Legem equidem dixi imperfectam, non tamen inefficacem, & ſine vllo effectu. Nam hæc pluribus certis indiciis, regno cœlorum idoneos & dignos fecit. De Helia autẽ & Moſe, nullus tibi ſit ſermo. Quoniam hæc omnia ipſis à Domino geſta ſunt, & ipſe certò & exactè ſcio. Cæterùm non in his miraculis Reipublicæ præclaræ & beatæ perfectio cernitur, ſed in cruce Domini Ieſu, per quẽ omne peccatum ſublatũ eſt. Lex enim idololatriæ errorẽ euertere & abolere noluit, & peccatũ tollere: ſed potius gratia Ieſu Chriſti, & ve-

Abſit gloriari niſi in cruce D. noſtri Ieſu Chriſti. Gal.6.

τις φίλος πρὸς φίλον ἀγαπητὸν αὐτοῦ. Αἰγυπτίόν τε ἐμάστιξεν ὡς θεὸς Φαραὼ ἐν ἑπτὰ πληγαῖς, καὶ τὰ ἄλλα ἴσως αὐτὸς ἐπίστασαι. Ηλίας δὲ οὐ κατέφλεξεν πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπέκλυσεν ὑετοῦ νομὰς ἔτη τρία σὺν μησὶν ἕξ; οὐ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἄδιψος ἐνήστευσε; οὐκ ἄρα ἐν Χωρὴβ τῇ λεπτοτάτῃ αὔρᾳ παραπορευόμενος ἑώρακε τὸν θεὸν τοῦ νόμου; καὶ ἐν ζῶσι ζήσεται μέχρι τῆς δεῦρο; πῶς οὖν αὐτὸς ἀποφαίνῃ τὸν νόμον νήπιον, ἀτελῆ τε καὶ ἀνενέργητον; Καὶ ὁ ἀγ. Ατελῆ εἴρηκα τὸν νόμον, οὐδαμῶς δὲ ἀνενέργητον. διὰ πλειόνων γὰρ τεκμηρίων, ἱκανοὺς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἠξίωσε. περὶ δὲ Ηλίου καὶ Μωσέως, μηδείς σοι λόγος. ὅτι μὲν γὰρ ταῦτα πάντα ἐπράχθη αὐτοῖς παρὰ κυρίου, καὶ αὐτὸς ἐπίσταμαι σὺν ἀκριβείᾳ πολλῇ· πλὴν, οὐκ ἐν τοῖς θαύμασι τούτοις ἡ τελείωσις τῆς ἐναρέτου πολιτείας καταφαίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου Ιησοῦ, δι' οὗ πᾶσα ἁμαρτία ἀνῄρηται. ὁ νόμος γὰρ οὐκ ἐβουλήθη καταλῦσαι τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ ἀνελεῖν τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ χάρις Ιησοῦ Χριστοῦ,

καὶ ἡ ἀλήθεια. Μωϋσῆς δὲ οὐκ ἐδυνήθη ἀντισχεῖν πρὸς τὸ ἀκρατὲς τοῦ λαοῦ ὅρμημα, εἰς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν αὐτούς, ἀλλ' εὐσεβεῖν καὶ φοβεῖσθαι τὸν κύριον. * καὶ αὐτὸς φαίνεται ἡμαρτηκὼς ἐνώπιον κυρίου, ὅτε ἦλθε μετὰ τοῦ λαοῦ εἰς Μερρὰν, καὶ οὐκ ἐδύνατο πιεῖν ὕδωρ ἐκ Μερρᾶς. πικρὸν γὰρ ἦν. καὶ ἐγόγγυζεν ὁ λαὸς κατὰ τοῦ κυρίου, λέγοντες, Πονηρὸν μεθ' ἡμῶν ὁ κύριος πεποίηκεν, ἐξάξας ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ οὐκ ἂν ὕδωρ εὑρεῖν δυνάμεθα τοῦ κορεσθῆναι. τηνικαῦτα δὴ φαίνεται καὶ Μωσῆς συγγογγύζων τῷ λαῷ κατὰ τοῦ κυρίου, ὅθεν οὐδὲ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἴασεν αὐτὸν βηματῆσαι· ἀλλ' ἀναγαγὼν αὐτὸν ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, ἐκεῖθεν αὐτῷ ἔδειξε ταύτην. εἶτα οὕτως εἴρηκεν αὐτῷ, Ἀνάβαινε εἰς τὸ ὄρος, καὶ τελεύτα. οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καθ' ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ λαοῦ με παρώργισας. καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὄρει φαίνεται τελευτῶν, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ ἐβημάτηκεν, ὁ στόμα πρὸς στόμα τῷ θεῷ λαλήσας, καὶ Αἴγυπτον ὡς θεὸς Φαραὼ ἑπτὰ πληγαῖς μαστίξας, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἡλίας δὲ οὐδ' αὐτὸς

γ. ἀλλὰ καὶ

ἐδυνήθη

& veritas. Moſes enim populi violentum impetum cohibere & reprimere non potuit, ita vt ipſe non peccaret, ſed vt Dominum piè coleret & timeret. Quinetiam hic coram Deo peccaſſe deprehenditur, quando cum populo venit ad Maran, nec potuit aquam bibere ex Mara: quoniam erat amara: ſed murmurauit populus aduerſus Dominum, dicens: *Malum fecit nobiſcum Dominus, qui eduxit nos de terra Aegypti*, & non potuimus aquam inuenire vt expleremur. Tunc certè videtur Moſes ipſe murmuraſſe cum populo contra Dominum. Vnde neque terram promiſſionis permiſit Deus ipſum ingredi: ſed cùm adduxiſſet in montem excelſum, illinc ei hanc præmonſtrauit. Deinde ſic ei dixit, *Aſcende in hunc montem, & morere.* Non enim terram Promiſſionis hæreditatem capies, quoniã & ipſe cum populo me irritaſti. Et in ipſo monte videtur vita defunctus eſſe, nec terram Promiſsionis ingreſſus eſt, qui cum Deo ore ad os locutus eſt & qui Ægyptum velut Deus Pharaoni ſeptem plagis afflixit, &c. Helias verò neque ipſe

Exod. 15. & 17.

Deut. 32.

Gen. 9. & 10.

peccato potuit ſic obſiſtere, vt id tolleret, neque populum Domini ex noxa & damno huius eximere: ſed omnem populum
3.Reg. 18. genu Baali flectentem intuitus, cùm nihil iratus proficeret, ad execrationem conuertitur, & immanitatem induit, &
4.Reg.1. contra creaturam pergit. Ac primùm quidem ignem de cœlo decidere poſtulat, & præfectum quinquaginta militum deuorare, & cum ipſo quinquaginta milites, quod ita factum eſt. Deinde cùm alter quinquagenarius princeps cum aliis quinquaginta militibus ad eũ veniſſet, his innocẽtibus iratus, ſimilem primis infert interitum. Poſtea ſacerdotes dedecoris,
3.Reg. 18. nempè Baalis, iugulat quinquaginta & trecentos. Tum cœlum ligat immiſericordia ſiue inclementia raptus, ad totum terrarum orbem fame & ſiccitate fundi-
3.Reg. 17. tùs perdendum. *Viuit enim* (dicit) *Dominus, ſi erit pluuia ſuper terra, niſi per os meũ.* Et verbum eius factum extitit: & tribus annis cum ſex mẽſibus omnis terra ſqualore horridiſſimo, & amariſsimo ęſtu, miſerabiliter detinebatur. Et cùm hæc fierẽt, Helias adhuc furebat. Quomodo qui in tãta pec-

ἐδυνήθη ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸν λαὸν κυρίου ἐκ τῆς βλάβης αὐτοῦ ἐξαιρήσασθαι· ἀλλ᾽ ἰδὼν πάντα τὸν λαὸν τῷ Βάαλ τὸ γόνυ κάμπτοντα, ὀργισθεὶς ἐν ᾧ μηδὲν δυνάσθαι ποιῆσαι, ἐπ᾽ ἀέρα πέτεται, καὶ ἀσπλαγχνίαν ἐνδύεται, καὶ κατὰ τῆς κτίσεως χωρεῖ. καὶ πρῶτα μὲν πῦρ αἰτεῖ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γενέσθαι, καὶ καταφαγεῖν τὸν πεντηκόνταρχον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πεντήκοντα στρατιώτας. ὃ καὶ γέγονεν. εἶθ᾽ ἑτέρου πεντηκοντάρχου παραγεγονότος πρὸς αὐτὸν μεθ᾽ ἑτέρων πεντήκοντα στρατιωτῶν, καὶ αὖθις μηδὲν ἠδικηκόσιν ἐν ὀργῇ ἐπιφέρει τὸν ὅμοιον τοῖς πρώτοις ὄλεθρον· μετὰ τοῦτο, σφάττει τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, ἤτοι τοῦ Βάαλ, πεντήκοντα καὶ τετρακοσίους. εἶτα δεσμεῖ τὸν οὐρανὸν, ἀσπλαγχνίᾳ φερόμενος, πρὸς τὸ ἀφανίσαι πάντως τὴν οἰκουμένην πᾶσαν, τῷ λιμῷ καὶ τῇ αὐχμηρίᾳ. ζῇ γὰρ, φησὶ, κύριος, εἰ ἔσται ὑετὸς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου. καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἔργον ἐγεγόνει. καὶ ἐπὶ τρισὶν ἔτεσι σὺν μησὶν ἕξ, ἅπασα ἡ οἰκουμένη φρικωδεστάτῃ αὐχμηρίᾳ, καύσωνί τε πικροτάτῳ ἐλεεινῶς συνείχετο· καὶ τούτων γινομένων ὁ Ἠλίας ἔτι ἐμαίνετο· πῶς οἱ τηλικούτοις

ἁμαρτήμασιν ὀλισθήσαντες, τέλειοι ἐν τῷ νόμῳ ἐγένοντο, ὡς σὺ φῄς; οὐδαμῶς. ἀνθρώποις γὰρ φίλους ὄντας, ἀνάγκη ἦν καὶ ὑπὸ ἁμαρτίας αὐτοὺς εὑρεθῆναι. Τέλειος δὲ εἷς ἐστί. τίς ἐκεῖνος; Ἰησοῦς Χριστός, * ὁ μὴ δουλωθεὶς ζυγῷ ἁμαρτίας; ὁ μὴ ποιήσας ποτὲ ἀνομίαν, ὁ ἀθῷος χερσί, καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ, ἔμεινε δὲ μᾶλλον τῇ τελείᾳ αὐτοῦ ἀνθρωπότητι, ἄσπιλος, ἡγιασμένος. ἀνέλαβε δὲ αὐτὸς καὶ τὴν τοῦ παντὸς κόσμου ἁμαρτίαν, καὶ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων ἀνεῖλεν αὐτὴν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τὰ πλανώμενα ἔθνη ἐκσπάσας τοῦ διαβόλου, ὡδήγησε πρὸς τὸν πατέρα καὶ θεόν*. καὶ τὴν κάτω φύσιν θεώσας κειμένην, ἐν τοῖς οὐρανοῖς συναγαγὼν, συνεδριάζειν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ πεποίηκε. Τοῦτο, Ἐρβανὲ, ἡ τελείωσις, ἐπεὶ Μωσῆς καὶ Ἠλίας ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κοινοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων κατεργάσασθαι ἐδυνήθησαν οὐδὲν, εἰ μὴ εἷς ἅγιος, εἷς κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς, ἀμήν. εἰ δὲ καὶ τὰ θαύματα, ἅπερ εἴρηκας ὅτι πεποίηκεν ὁ θεὸς διὰ Μωσέως καὶ Ἠλίου, τελειότητα

* μόνος ὁ Χριστὸς ἀναμάρτητος

* ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. β. πρὸς Κολ. κ.

ἀρετῆς

peccata ſunt prolapſi, in lege perfecti, vt tu dicis fuerunt? Nullo modo. Nam cùm eſſent homines, neceſſe fuit eos quoque peccato obnoxios inueniri. Eſt enim vnus perfectus. Quis ille? Ieſus Chriſtus, Eſa. 53. 1.Pet.2. qui non peccati iugo mancipatus fuit, qui 1.Ioan.3. non fecit iniquitatem, qui innocens manibus & mũdus corde fuit: qui nõ doloſè egit in lingua ſua, ſed poti⁹ in perfecta ſua humanitate permanſit incontaminatus, impollutus, ſanctificatus. Quin & ipſe totius mundi peccatum aſſumpſit, & per ſuas perpeſsiones abſtulit ipſum in iuſtitia, atque gentes errantes ex diaboli faucîbus ereptas dux viæ ad patrem & Deum direxit. Et naturam infimam deificatam, in cœlis congregatam, cum Deo & patre conſidere fecit. Hæc perfectio eſt, ô Herbane: quoniam Moſes & Helias nihil ad communem generis humani ſalutem perficere potuerunt, niſi vnus ſanctus, vnus Dominus, Ieſus Chriſtus, in gloria Dei patris. Amen. Quòd ſi miracula, quæ quidem dixiſti Deum per Moſem & Heliam feciſſe, hęc perfectionẽ

Exod.14.

virtutis cenſes: reliquũ eſt, vt ſexcenta illa millia, quæ mare rubrũ ſiccis pedibus traiecerũt, quę etiã lucis nubes per diem inũbrauit, & colũna ignis noctu illuſtrauit, exiſtimẽtur abs te in ſanctificatione perfecta fuiſſe, quia Deus dicta illa miracula & prodigia & portenta eximia mirabiliter fecit. Sed hoc non potes affirmare. Nam illa omnia millia in deſerto per quadraginta annos propter multam iniquitatem funditus illic ſubuerſa ſunt & conciderũt. Itaque ex his demonſtratur, quòd non ex eo, quòd Deus in aliquibus miracula operetur, perfectio ſpectanda ſit, ſed potius in ſupplicio & cruciatu propter Dominum tolerando, in tentatione ſuſtinenda, in malis perferendis, & ignominia accipienda, in fortiter perſeuerando rebus in aduerſis in humilitate & gratiarũ actione: & nullo ſigno ſiue miraculo faciẽdo, niſi fortè quadam ex neceſsitate. Hæc vera eſt in ſanctis perfectio, cùm Deo affixi & addicti adhærent & incũbunt, & omnia abnegata & relicta præ illo poſthabent. Hæc autem dixi, non inſimulans Moſem & Heliam, abſit, ſed apertiſsimè declarans, quibus notis & formis virtutis perfectio metienda ſit. Moſem, & Heliã tunc perfectos

Luc,19. Per multas tribulationes oportet intrare in regnũ Dei. Act. 14.

Perfectorũ eſt omnia vẽdere, pauperibus erogare & Chriſtum ſequi, ſeipſum & omnia abnegare, & crucẽm tollere. Matth. 19.

ἀρετῆς ταῦτα ἡγῇ, λοιπὸν καὶ ἑξακόσιαι ἐκεῖναι χιλιάδες, αἱ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ἀβρόχοις ποσὶ διαπεράσασαι, ἃς καὶ ἡ νεφέλη τοῦ φωτὸς ἐπεσκίαζεν ἡμέρας, καὶ ὁ στύλος τοῦ πυρὸς ἐφώτιζε τῇ νυκτὶ, νομισθήτωσάν σοι ἐν ἁγιασμῷ τετελειωμέναι, ἀνθ' ὅσου ὁ θεὸς ἐτερατούργησε τὰ εἰρημένα ἐξαίσια θαύματα. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχῃς τοῦτο. ἐκεῖναι γὰρ αἱ χιλιάδες πᾶσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν τεσσαράκοντα ἔτεσι διὰ τὴν πολλὴν ἀνομίαν, ἀρδὴν ἐκεῖσε κατεστρώθησαν· καὶ ὡς ἐκ τούτων δείκνυται, ὅτι οὐκ ἐν τῷ θαυματουργεῖν ἐπί τισι τὸν ὕψιστον, τοῦτο ἐν αὐτοῖς ἡ τελειότης, ἀλλ' ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι μᾶλλον ἕνεκα κυρίου, καὶ πειράζεσθαι, καὶ κακοπαθεῖν, καὶ ἀδοξεῖν, καὶ καρτερεῖν ἐν ταπεινότητι καὶ εὐσεβείᾳ, καὶ μηδὲν σημεῖον ποιεῖν, πάρεξ τινὸς ἀνάγκης. τοῦτο ἡ τελειότης τοῖς ἁγίοις, ὁπότε καὶ μετὰ θεοῦ ὦσιν ἐνδιαχείμενοι, καὶ ἠρνημένοι τὴν κτίσιν. ταῦτα δὲ εἴρηκα, οὐ κατηγορῶν Μωσέως καὶ Ηλίου, μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐν τισι χαρακτῆρσι δηλῶν περιφανέστατα, ἡ τελειότης πέφυκε τῆς ἀρετῆς. Μωσέα δὲ καὶ Ηλίαν τότε τελείους

ἀπεκατέστησεν ὁ θεός, διὸ αὖθις ἐκ τῆς αὐτοῦ τελειότητος, ἤγουν χάριτος, ὁπότην σαρκωθεὶς μετεμορφώθη ἐν τῷ Θαβωρείῳ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ δεσπότης ὁ ἐμός, μεταξὺ Πέτρου καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. τηνικαῦτα γὰρ ἐκέλευσε· καὶ ἰδοὺ Μωσῆς καὶ Ἡλίας πνεύματι δυνάμεως αὐτοῦ ἤχθησαν, καὶ παρέστησαν αὐτῷ συναστράπτοντες, ἡνίκα καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ μεμαρτύρηκεν, λέγων, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε. Καὶ ὁ Ἐρ. Τὸν Ἡλίαν ἴσως ὡς ζῶντα παρέστησε, Μωσέα δὲ τετελευτηκότα, κατὰ ποίαν αἰτίαν; ἄνθρωπος γὰρ ἀποθανών, οὐκέτι λοιπὸν παραγίνεται. Καὶ ὁ ἀγ. Τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλέον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐστιν, ἐπεὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ οὐδέν ἐστιν· ἱμάτιον γὰρ ἐστὶ συμφυὲς τῆς ψυχῆς. καὶ ὁπότην κελεύῃ ὁ θεός, ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐκδύουσι τὴν ψυχὴν τὸ φθαρτὸν ἱμάτιον, ἤγουν αὐτὸ τὸ σῶμα, καθ' ὅτι πρὸς τὸν θεὸν ὀφείλει ἀπελθεῖν, ὅπου τοιοῦτον ἱμάτιον σαρκικὸν οὐκ ἔστι τις ὁ φορῶν. πάντα

Deus reddidit, cùm eos ſuæ perfectionis, id eſt gratiæ, participes effecit: nempè cùm Ieſus Chriſtus Dominus meus carne indutus, in monte Thabor transformatus eſt in medio Petri & Iacobi & Ioannis, & facies eius reſplenduit ſicut ſol, & veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut lux. Tunc enim iuſsit: & ecce Moſes & Helias ſpiritu virtutis eius adducti ſunt, & ei adſtiterunt ſimul coruſcantes, quando & pater eius è cœlo teſtificatus eſt, dicens, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi benè complacitum eſt, ipſum audite.* HERBANVS. Heliam fortaſſe, vtpotè viuum, adſtare fecit, ſed Moſem mortuum, quam ob cauſam? ſi quidem mortuus homo non amplius redit. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Quicquid eſt hominis, ipſius eſt anima: quoniam huius corpus nihil eſt. Eſt enim indumentum animæ congenitũ: & cùm iubet Deus, mittit angelos ſuos, & animam corruptibile indumentum exuunt, nempè corpus ipſum, quâ ad Deum debet abire, vbi tale carneum indumentum non eſt qui geſtet. omnes

Matth.17.

Matth.17. Mar.9. Luc.9.

Moſes mortuus & ſepultus eſt. Deut.34.

Homo non eſt corpus ſolum vel anima ſola, ſed qui ex anima & corpore cõſtat: verum pars melior hominis anima eſt. D. Aug. lib.13. c.24. de C. D. vide & lib. 19. c.3.

enim illic ſpiritus. Cæterùm,vt ſpiritum, & animam tollunt illuc quò iubet Deus, & ibi habitat, vt Angelorum indumenta ferens: ſic igitur Moſis anima. Cùm ea opus habuit Deus, ei corpus propriæ potentiæ affinxit, & hāc brachio ſuo aſtare fecit in monte Thabor, vt contemplaretur ipſius transfigurationem, & rurſus dextra ſua repoſuit, vnde hanc abſtulerat. HERBANVS. Quorſum tempus in diſputationibus conſumimus? ego controuerſiam dirimam: & ſi vis vt non fruſtrà Ieſu credam, hunc ipſum viuum mihi oſtende, & ego cum eo congreſſus, contemplabor ipſum & alloquar: atque ilicò me victum fateor, & Chriſtianus fio.

Herbanus cedit, non tamen credit, niſi videat, adhuc carnalis. Beati qui non viderunt & crediderunt. Ioan. 20.

Vt autem Herbanus ſic locutus eſt, Iudæorum turba circunſtans alta & valida voce clamauit: Rogamus te & obteſtamur, Magiſter, ne ineſcatus & errore deluſus fias Chriſtianus: ſed potius virum te præbe, & fortiter age. Scis quòd nihil Deo patrū noſtrorū verius eſt & certius. Quibus Herbanus reſpondit, Nugas vos in me-

Turba Iudæorum reclamat.

γὰρ πνεύματα. καὶ λοιπὸν ὡς πνεῦμα καὶ αὐτὴν
ἐκεῖ ἀποφέρουσι, καὶ ἐν οἷς κελεύει ὁ θεὸς ἐγ-
κατοικίζεται, ὡς τὰ τῶν ἀγγέλων ἀμφία φο-
ροῦσα. οὕτως οὖν καὶ Μωσέως ἡ ψυχή· καὶ ὁπό-
τεν αὐτῆς χρείαν ἔσχεν ὁ θεὸς, ἐσχημάτισεν* αὐ- ἴσ. αὐτῆς
τὴν τὸ σῶμα ἰδίας δυνάμεως, καὶ παρέστησεν
αὐτὴν τῷ βραχίονι αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ,
θεάσασθαι, τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ, καὶ πάλιν τῇ
δεξιᾷ αὐτοῦ ἀπεκατέστησεν, ὅθεν ἀπῆρεν αὐτήν.
Ἐρβ. Ἵνα τί τὸν καιρὸν δαπανῶμεν ἐν λέξεσιν;
ἐγὼ παραλύσω τὴν δίκην. Καὶ εἰ βούλει ἵνα
ἀπεριέργως πιστεύσω τῷ Ἰησοῦ, δεῖξόν μοι αὐτὸν
ζῶντα, καὶ προσομιλήσας αὐτῷ, θεάσομαι αὐ-
τὸν, καὶ λαλήσω μετ' αὐτοῦ· καὶ εὐθέως τὴν ἧτταν
ὁμολογῶ, καὶ γίνομαι Χριστιανός.

Ὡς δὲ Ἐρβὰν ἐφθέγξατο οὕτως, τὸ περι-
εστὼς πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐκραύγασαν ἰσχυρᾷ
βοῇ, Παρακαλοῦμέν σε διδάσκαλε, μὴ * ἀ- ἴσ. ἀπατη-
πατηθεὶς καὶ γένῃ Χριστιανὸς, ἀλλὰ μᾶλλον θῇς
ἀνδρίζου, καὶ ἴσχυε· ἐπίστασαι γὰρ ὅτι οὐδὲν ἀλη-
θέστερον τοῦ θεοῦ τῶν πατέρων ἡμῶν. Καὶ ὁ Ἐρ-
βὰν πρὸς αὐτούς, Φλυαρίας εἰσφέρετε ὑμεῖς

εἰς τὸ μέσον. εἰ γὰρ πληροφορήσει με, ὅτι αὐτός ἐστιν ἀληθῶς, περὶ οὗ περιεκελάδησαν πολλὰ οἱ προφῆται, ἀλλότριος ἔσομαι, τοῦ θεοῦ τῶν πατέρων ἡμῶν, εἰ μὴ πιστεύσω εἰς αὐτὸν ἀδιστάκτως. Θεασάμενος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὅτι κατὰ ἀλήθειαν φθέγγεται, καὶ οὐ κατὰ χλεύην, ἔφη πρὸς αὐτόν.

Ὁ ἅγιος. Καὶ πῶς βούλει πληροφορῆσαί σε.

Ἑρβ. Καθικέτευσον τὸν δεσπότην σου, εἰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστιν, ὡς λέγεις, καταβῆναι πρός με, ὅπως θεάσομαι αὐτόν, καὶ λαλήσω μετ᾽ αὐτοῦ· καὶ ζῇ κύριος, ὃν λέγεις, ὅτι πατήρ ἐστι τοῦ Χριστοῦ σου, παραχρῆμα βαπτίζομαι, καὶ πιστεύω εἰς αὐτόν. Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν ὁ Ἑρβᾶν, ἐκραύγασε τὸ πλῆθος τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, λέγοντες, Ναὶ κύριε ὁ μέγας, ποίησον ἀρτίως καὶ ἴδωμεν, εἰ τὸ φρύαγμα τῶν λόγων σου δι᾽ ἔργων βεβαιοῦται. δεῖξον ἡμῖν τὸν Χριστόν σου, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου πιστεύσομεν εἰς αὐτόν, οὐκ ἔχοντες ἔτι τοῦ ἀπολογίσασθαί τι. Ὡς δὲ ἐφθέγγοντο, ἠρέμα πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, Θέλεις καὶ δείκνυσιν ἡμῖν αὐτόν; καί φασιν, ὅτι γινόμεθα Χριστιανοί. ἄλλοι ἔλεγον, ἐὰν γὰρ δείξῃ ἡμῖν αὐτὸν διά

in medium confertis & deblateratis. Si mihi certam & indubitatam fidem faciat, quòd hic ipſe eſt verè, de quo multa Prophetæ prædixerunt, alienus ero à Deo patrum noſtrorum, niſi in eum indubitanter credam. Archiepiſcopus intuitus ipſum, & ſciens eum verè, nec ſimulata mente locutum eſſe, nec per ſannam & ludibriũ, ad ipſum dixit. S. ARCHIEP. Quomodo vis me tibi certam & plenam fidem facere? HERB. Supplex Dominum tuum ora, ſi in cœlo eſt, vt dicis, ad me deſcẽdere, vt videam ipſum, & conueniam: & viuit Dominus, quem dicis patrẽ eſſe Chriſti tui, ilicò baptizor, & credo. Hæc autem vt dixit Herbanus, Scribarum & Phariſæorũ multitudo vociferata eſt: Næ Domine, qui magnus es, fac modò, & videamus vtrum tuorum ſermonum fremitus per opera fidem facit & cõfirmat. Oſtende nobis Chriſtum tuum, & cũ timore & tremore credemus in ipſum, non amplius habentes quod defendamus. Cùm autem vociferarẽtur, ſenſim etiã & ſummiſsè dicebant, Vis tu vt eum nobis oſtendat? Væ, quia fiemus Chriſtiani. Alij dicebant, Si quidem nobis oſtendat ipſum, quamob-

Iudæi ſigna petunt. Matth. 12. & 16. Luc. 11.

Scinditur incertũ ſtudia in contraria vulgus.

rem non credemus? Alij dicebant, Certè nobis ipſe oſtendet hominem, qui tanto tempore mortuus hodiernum diem habeat. Vbi etiam apparebit, cuius oſſa, vt liceat dicere, in vrna ſiue loculo monumenti diſſoluta ſunt? Vir autem ſanctus ſciens, niſi poſtulatum ipſorum expedierit, ſuum ſilentium ipſis in maximam victoriam ceſſurum eſſe, reſpondens eis dixit: Cognoſcite quòd vobis ipſum proculdubiò oſtendam: & tametſi nolueritis, credetis: ſin minus, gladius vos abſumet. Sin autem non oſtendam, reuertemini arbitrio veſtro.

Hoc autem Herbano, & eis qui erant cum ipſo, placuit. Dicebant autem inter ſe, Non poterit ipſum nobis oſtendere vllo modo, quia interfectus eſt à patribus noſtris, & mortuus eſt, & in monumento firmiter concluſus, ſurreptus fuit à diſcipulis ſuis. Sanctus autem Gregentius certò & perfectè ſciens, quod dixit Dominus, *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis*, &c. Surgens ſolus eorũ qui illic erant, exiuit, cùm Regi præcepiſſet eodem in loco manere, ne conſeſſus refertiſſimus

Matth.17. Marc.4. Luc.17.

διὰ τί μὴ πιστεύσωμεν; ἕτεροι ἔλεγον· Ναὶ
δείξει ἡμῖν αὐτὸς ἄνθρωπον, ὅστις κέκτηται σή-
μερον * μήκει χρόνον τοσοῦτον τετελευτηκώς. ἴσ. μῆκος
ποῦ δὲ καὶ φανήσεται, διαλυθέντων, ὡς εἰπεῖν,
καὶ αὐτῶν τῶν ὀστέων ἐν τῇ ταφῇ τοῦ μνήματος αὐτοῦ;

Ὁ δὲ ἅγιος εἰδὼς ὅτι ἐὰν μὴ ποιήσῃ τὸ αἴτημα
αὐτῶν, εἰς μέγιστον νῖκος ἕξουσι τὴν αὐτοῦ παρα-
σιώπησιν, ἀποκριθεὶς ἔφη πρὸς αὐτούς, Γινώσκετε
ὅτι πάντως δείκνυμι αὐτὸν ὑμῖν. κἂν μὴ θε-
λήσητε, πιστεύσητε. εἰ μή γε, μάχαιρα ὑμᾶς
κατέδεται· εἰ δὲ μὴ δείξω, ἀπελεύσεσθε τῷ
θελήματι ὑμῶν.

Ἤρεσε τοῦτο τῷ Ἐρβᾶν καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ. ἔ-
λεγον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι οὐ δυνήσεται δεῖξαι ἡ-
μῖν αὐτὸν οὐδαμῶς, διότι ἀπεκτάνθη παρὰ τῶν
πατέρων ἡμῶν, καὶ ἀπέθανε· καὶ ἠσφαλίσαντο " αὐ- ἴσ. αὐτὶς
τὸν ἐν τῷ μνημείῳ, καὶ ἐκλάπη παρὰ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἐν ἁγίοις Γρηγέντιος εἰδὼς ἀκρι-
βῶς, ὅτι εἶπεν ὁ κύριος, εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκ-
κον σινάπεως, καὶ τὰ ἑξῆς, ἀναστὰς ὑπεξῆλθε
μόνος τῶν ἐκεῖσε, ἐντειλάμενος τῷ βασιλεῖ ἐν
ταύτῳ μένειν, πρὸς τὸ μὴ λυθῆναι τὸ παμπλη-

θὲς ἐκεῖνο συνέδριον. καὶ ὁ μακάριος μήκοθεν τοῦ συνεδρίου ἀπιὼν, ἔστη εἰς προσευχήν. καὶ κλίνας τὸ γόνυ ἕως ἐδάφους τρὶς, καὶ ἀναστὰς, καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν, πάντων ὁρώντων, εἶπεν ἐκ καρδίας.

Εὐχή. Ο φοβερὸς λόγος τοῦ φοβεροῦ καὶ μεγάλου καὶ ἀοράτου πατρός· ὁ πρὸ αἰώνων ἀπαθῶς καὶ ἀρρεύστως ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς, οὐ ποιηθεὶς, ἐκ μόνου τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς μόνος μονογενὴς ἀπαστράψας· ὁ δι' αὐτοῦ τὸ κατ' ἀρχὰς στερεώσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ θεμελιώσας καὶ στεγάσας ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἑκάτερα· ὁ κλίνας οὐρανοὺς, καὶ καταβὰς ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ἐπὶ τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν· ὁ μαθητὰς ἑαυτῷ ἐκ τῆς σῆς γῆς τῶν Ἑβραίων ἐκλεξάμενος, καὶ μεταμορφωθεὶς ἔμπροσθεν τῶν κορυφαίων ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ· ὁ φρικτὰ σημεῖα καὶ τέρατα ἐν μέσῳ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων ἐργασάμενος· Ἰησοῦ Χριστὲ παρακαλοῦμέν σε τὸν πανταχοῦ παρόντα, καὶ τὰ πάντα πληρῶντα, ἐλέησον τὰ ἐσκοτισμένα ταῦτα πλήθη, καὶ ἐπεσκίασε

mus diſſolueretur. Tunc beatus longè à cœtu ſummotus, ad precandum ſtetit: & genu ter ad pauimentum flexo, tum ſurgens, & ad cœlum manus expandens, omnibus videntibus, ex imo corde dixit:

O verbum tremendum terribilis & magni & inuiſibilis patris, ante ſecula impatibiliter & ſine fluxu ex ipſo genitum, non factum, ex ſolo ingenito lumine ſolum vnigenitum coruſcans. Tu qui per ipſum ab initio cœlum & terram firmaſti, & Spiritu tuo ſancto fundaſti, & ſuper aquis vtraque texiſti. Tu qui cœlos inclinaſti, & deſcendiſti vt pluuia in vellus in ſanctam virginem Mariã: qui diſcipulos tibi ipſi ex tua terra & Hebræorum elegiſti, & in oculis Coryphæorum transfiguratus es in monte Thabor: qui ſtupenda ſigna & prodigia in medio Iudæorũ nefariorum operatus es: Ieſu Chriſte, inuocamus te vbique præſentem, & omnia implentẽ: miſerere huius turbę obtenebratę & obũbra Precatio.

ipſam tua virtute: aperi tenebroſos ipſorum oculos, quos diabolus excæcauit: & ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, his te ipſum manifeſta, vt apertè & clarè te videant & credant in te ſolum Deum verum, & in eum qui te miſit Patrem, & in Spiritũ tuum ſanctum. Amen.

Atque vt fidelis turba & Rex cum optimatibus dixerunt, Amen, (erant enim omnium oculi in ipſum cõuerſi, & intuebantur) terræmotus magnus factus eſt, atque ab Oriente tam vehementer intonuit, vt horrore omnes correpti fuerint, & ceciderint in terram. Qui paulò pòſt cùm ſurrexiſſent omnes, & Oriẽtem verſus intenti eſſent, ecce apertæ ſunt cœli portæ, & repentè nubes fulgida explicata eſt à porta cœli, velut planus cãpus ad eos vſque perueniens. Adhuc autem cõtentis oculis intuebãtur, ecce Dñs Ieſus à portis exitus illius venit: & ad ipſos ſupra nubẽ deambulãs accedebat corã oculis ipſorũ. Erat autem ſpecioſus forma valde. Venit igitur, & in extremis partibus nubis ſtetit

αὐτὰ δυνάμει σου, καὶ ἄνοιξον τοὺς ζοφερούς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, οὓς ὁ διάβολος ἐξετύφλωσε, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐμφάνισον σεαυτὸν τούτοις, ὅπως θεάσονταί σε προδήλως, καὶ πιστεύσωσιν εἰς σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ εἰς τὸν ἀποστείλαντά σε ἀληθινὸν πατέρα, καὶ εἰς τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον. ἀμήν. Καὶ ὡς εἰρήκει ὁ πιστὸς ὄχλος καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μεγιστᾶσι τό, ἀμήν, (ἦσαν γὰρ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς αὐτὸν ἐναποσκοποῦντες) σεισμὸς μέγας γέγονε, καὶ ἐβρόντησε μετ' ἰσχύος μεγάλης κατὰ ἀνατολάς, ὥστε φρίκη συσχεθῆναι ἅπαντας, καὶ πεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ μετὰ μικρὸν ἀναστάντων πάντων, καὶ κατὰ ἀνατολὰς προσεχόντων, ἰδοὺ ἀνεῴχθησαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ εὐθέως νεφέλη φωτεινὴ ἡπλώθη ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ οὐρανοῦ, ὡσεὶ πεδιάς, φθάνουσα μέχρις αὐτῶν. ἔτι δὲ ἀτενὲς ὁρῶσι, καὶ ἰδοὺ κύριος Ἰησοῦς ἀπὸ τῶν πυλῶν τῆς ἐξόδου ἐκείνης ἐλήλυθε. καὶ ἦν ἐρχόμενος πρὸς αὐτούς, περιπατῶν ἐπάνω τῆς νεφέλης, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. ἦν δὲ ὡραῖος τῷ κάλλει σφόδρα. ἐλήλυθεν οὖν, καὶ ἔστη ἐπ' ἄκρων τῆς νεφέλης,

πλησίον τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ συνεδρίου, ὑπεράνω δὲ αὐτῶν, ὡσεὶ πήχεις διακοσίους, ὥστε ὁρᾶσθαι αὐτὸν ὑπὸ πάντων, πορφυρᾶν νεφέλην περιβεβλημένον ὡραιοτάτην, ἐξ ἧς βολίδες θεότητος ἐξεπορεύοντο. ἐπὶ τῇ κεφαλῇ δὲ αὐτοῦ, φέγγος ἀστραπῆς, τὸ διάδημα κάλλους ἀμηχάνου, καὶ ταῖς ἀκτῖσιν ὡς ἀχάτινος στέφανος, τόμον τε κατεῖχεν εὐωνύμῳ χειρὶ, καὶ τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ εἴχετο ἑαυτοῦ. ὡς οὖν ἔστη κατέναντι αὐτοῦ ὁ κύριος, τρόμος ἀνεκδιήγητος μετὰ χαρᾶς ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μεγιστᾶνας, καὶ ἐπὶ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν, ὥστε ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου θεάματος, μηδὲ δύνασθαι αὐτοὺς φθέγξασθαι· μόνον δὲ ἡδέως πρὸς τὰ ἄνω βλέποντες, ἑώρων αὐτὸν, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπείρου εὐφροσύνης κατεπλήττοντο. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ἅμα Ἑρβᾶν, ὁρῶντες τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο μυστήριον, κατεπλήττοντο σφόδρα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόμου περιέβλεπον ὧδε κἀκεῖσε, ἐζήτουν ἀποδρᾶσαι. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος πρὸς τὸν Ἑρβᾶν μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐξεβόησε, Θέασαι, ὦ Ἑρβᾶν, τὸ φοβερὸν τοῦτο μυστήριον, περὶ οὗ ἡ

πολλὴ

prope Archiepiſcopum, & conſeſſum ſiue concilium, ſupra ipſos ferè ducentos cubitos, ita vt ipſe videretur ab omnibus purpurea nube circumamictus pulcherrima, ex qua diuinitatis radij emicabant. In capite eius ſplendor fulguris, & diadema pulchritudinis inæſtimabilis, & radiis velut ſpinea corona: gladiúmque tenebat manu ſiniſtra, & dextra ſeipſum. Vt igitur ſtetit coram ipſo Dominus, tremor non enarrabilis cum gaudio in ipſum Regem & optimates incidit, atque in omnem Chriſtianorum multitudinem, ſic vt præ illo horrendo ſpectaculo neque ipſi loqui poſſent. Solummodò ſurſum obtuentes iucundè ipſum conſpiciebant, & præ immenſa atque incredibili lætitia attoniti ſtupeſcebant. Iudæi verò cum ſuo Herbano horribile & tremẽdum illud myſterium ſpectantes animo percellebantur valde, ſua pectora tundentes, & præ tremore ac formidine huc & illuc circunſpicientes, fugam quærebant. Archiepiſcopus autẽ ad Herbanũ alta voce clamauit: Cõtẽplare, ô Herbane, horrificũ illud myſteriũ, de quo

tibi magna eſt ſcrutatio & inquiſitio, atque inconcuſſam & certam habeto fidem, & crede indubitanter, quòd vnus ſanctus, vnus Dominus, Ieſus Chriſtus, in gloriam Dei patris. Amen.

Hic autem adhuc tacebat. Venit igitur vox à Domino ad Iudæos: Propter magnam Archiepiſcopi inuocationem, appareo vobis in oculis veſtris, ego crucifixus à patribus veſtris. Voce autem edita attoniti ſtupuerunt omnes, & proni in terram conciderunt: & quod beato Paulo, cùm huic Dominus apparuit, quondam accidit vt excæcaretur, hoc idem ipſis euenit. ſiquidem apertis oculis neminem videbant. Quæ cùm ſic facta fuiſſent, ad faciem Domini radicata in ſublimi, quæ erat deorſum ſub ipſo nubes lucida, eum occultauit à facie ipſorum: & ſic Seruatore ad interna ſurſum perambulante, paulatim conduplicabatur à tergo ipſius nubes, donec ad cœleſtia domicilia reuerſus eſt Dominus. Rex autem & turbæ Chriſtianorum fiducia recollecta, tunc valida & firma voce clamarunt, Domine miſerere. Et

Actor. 9.

reue-

πολλή σοι ἔρευνα καὶ ἡ συζήτησις, καὶ πληροφορήθητι ἀναμφιβόλως, ὅτι εἷς ἅγιος, εἷς κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. ἀμήν.

Ὁ δὲ ἐπεσιώπα. ἦλθεν οὖν φωνὴ παρὰ κυρίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Διὰ τὴν μεγάλην παράκλησιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου, φαίνομαι ὑμῖν ἐνώπιον ὑμῶν, ἐγὼ ὁ σταυρωθεὶς παρὰ τῶν πατέρων ὑμῶν. Τῆς δὲ φωνῆς γεγονυίας, ἐπτοήθησαν πάντες, καὶ ἔπεσον πρηνεῖς ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ὥσπερ ποτὲ ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῷ ὀφθῆναι αὐτῷ τὸν κύριον ἐπεπόνθει τυφλωθεὶς, ὃ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ αὐτοὶ τότε πεπόνθασιν. ἀνεῳγμένων γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, οὐδένα ἔβλεπον. Τούτων οὕτως γεγονότων, κατὰ πρόσωπον τοῦ κυρίου ῥιζωθεῖσα εἰς ὕψος ἡ ὑποκάτω αὐτοῦ νεφέλη φωτεινὴ ἀπέκρυψεν αὐτὸν ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. καὶ οὕτως τοῦ σωτῆρος ἐπὶ τὰ ἔνδον ἀναπατοῦντος, κατὰ μικρὸν συνεδιπλοῦτο ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ ἡ νεφέλη, μέχρις οὗ ἔνδον ἐχώρησε τῶν οὐρανίων. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ τὰ πλήθη τῶν Χριστιανῶν τηνικαῦτα θαρσοποιηθέντες, ἰσχυρᾷ τῇ φωνῇ ὄπισθεν αὐτοῦ ἔκραζον, ὅ, Κύριε ἐλέησον. Καὶ

ὁ τίμιος ἀρχιεπίσκοπος πρηνὴς κατὰ γῆς ἔκειτο, καὶ δέησιν προσῆγε κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν. Τούτων οὕτως παρακολουθησάντων, καὶ πάντων ἐν τῷ συνεδρίῳ ἀθροισθέντων, μεγάλως τὸν ἀρχιεπίσκοπον ὅτε βασιλεὺς καὶ ἡ σὺν αὐτῷ σύγκλητος, διαλαβούμενοι ἐφοβοῦντο, καὶ ὑπερετίμων σφόδρα γεραίροντες ὁμοῦ καὶ θαυμάζοντες. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἷς τὸν ἕτερον ἐπερώτα, Βλέπεις κἂν σὺ ἀδελφέ; ὁ δὲ ἔφασκεν, οὐδαμῶς. εἶπον δὲ πρὸς Ἐρβὰν, Οὐαὶ ἡμῖν διδάσκαλε, τί ποιοῦμεν ἄρτι; ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, Ἡμεῖς μόνοι ἀπετυφλώθημεν θεασάμενοι τὸν θεὸν τῶν Χριστιανῶν, ἢ κἀκεῖνοι τοῦτο πεπόνθασι; Καὶ τινὲς τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν ταῦτα ἀκηκοότες, εἶπον μεγάλῃ τῇ φωνῇ, μὴ γένοιτο· ἡμεῖς γὰρ οἱ Χριστιανοὶ, τῇ χάριτι αὐτοῦ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ θεασάμενοι αὐτὸν, ὑπὲρ ὃ ἐβλέπομεν, κρεῖσσον βλέπομεν νῦν. μόνοι δὲ ὑμεῖς ἐστὲ τυφλώττοντες διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν. Ὑπαρχόντων οὖν ἁπάντων τυφλῶν, καὶ μηδ᾽ ὅλως ὁρώντων, χειραγωγηθεὶς ὁ Ἐρβὰν ἦλθε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν. Ἐρβάν. Πᾶς

ἄνθρω-

reuerendus Archiepiſcopus cernuus & pronus in terram incumbebat, & ad Dominum Deum noſtrum preces fundebat. His ita conſecutis, & omnibus in concilio congregatis, Rex, & cum ipſo Senatus, Archiepiſcopum religioſè admodum verentes, & honore incredibili proſequebantur venerantes & admirantes. Iudæorum autem vnus alterum interrogabat: Vidéſne & tu frater? hic dicebat, Nullo modo. Herbano dixerunt, Væ nobis magiſter, quídnam modò faciemus? Hic autem ipſis dixit, Nos ſoli excæcati fuimus, Chriſtianorum Deum conſpicati? nunquid & illis hoc idem accidit? Quidam ex Chriſtianis cùm hæc audiuiſſent, alta voce dixerunt, Abſit. Nos equidem Chriſtiani gratia eius inexplicabili ipſum cõtẽplati, acutiùs & meliùs nunc cernimus quàm antea videbamus. Vos ſoli cæci facti eſtis propter perfidiam & incredulitatẽ veſtrã. Cùm igitur omnes cæci eſſent, neq; omnino viderẽt, Herbanus manu ductus ad Archiepiſcopũ venit, & dixit ad ipſum. HERB. Omnis

Ob cæcitatem cordis, Iudæi cæcitate oculorum percutiuntur.

homo ſuum Deum intuitus, ab eo beneficium accipit. Nos autem Deum tuum vidimus, & mala accepimus. ſi huiuſmodi beneficia in eos confert qui ad ipſum accedunt: certè ſui patris bonitatem non adeptus eſt. SANCTVS ARCHIE-
Pſal. 93. PISCOPVS. *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum etiam nunc liberè egit*. Secundũ veſtras blaſphemias, id eſt, impias contumelias & ſacrilega conuitia veſtra in illum, vobis factum eſt. HERBANVS. Si malum pro malo rependit, cuinam poſtea noſtra curanda committis. SAN. ARCHIEPISCOPVS. Medicus membrum ſecans quodcunque putruit, non vt autor ſectionis redarguitur. Indignis enim oculis Dominum contuiti, excæcati fuiſtis. HERB. Ex omnibus quæ abs te audiuimus & vidimus, hoc ſolum tibi reſtat, vt aperiantur noſtri oculi, & Chriſtiani omnes efficiamur. Quòd ſi hoc nobis non perfeceris, reddes rationem in die iudicij pro nobis. S. ARCHIEP. Si vultis vt vos ſpiritali lauacro perfundam, viſum recipietis. HERBANVS. Si nos perfuderis, & neque noſtri aperiantur oculi, quid futurum?

S. AR-

ἄνθρωπος ἰδὼν τὸν θεὸν αὐτοῦ, εὐεργετεῖται παρ' αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ἴδομεν τὸν θεόν σου, καὶ πεπόνθαμεν πονηρά. εἰ τοιαύτας εὐεργεσίας παρέχει τοῖς προσερχομένοις αὐτῷ, ὄντως οὐκ ἔστι κεκτημένος τὴν τοῦ παιδὸς αὐτοῦ ἀγαθότητα. Καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Θεὸς ἐκδικήσεως κύριος, θεὸς ἐκδικήσεων, καὶ νῦν ἐπαῤῥησιάσατο. κατὰ γὰρ τὰς βλασφημίας ὑμῶν γέγονεν ὑμῖν. Ερβ. Καὶ εἰ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδίδωσι, τίνι λοιπὸν οἰκονομεῖς τὰ καθ' ἡμᾶς; Καὶ ὁ ἅγ. Ο ἰατρὸς τέμνων ἐν μέρος τυχὸν σεσηπὸς, οὐκέτι ὡς τῆς τομῆς αἴτιος εὐθύνεται. ἀνάξιοις γὰρ ὀφθαλμοῖς ἑωρακότες τὸν κύριον, ἀπετυφλώθητε. Ερβ. Εκ πάντων ὧν ἀκηκόαμεν, καὶ ἐθεασάμεθα παρὰ σου, ἕν σοι μόνον λείπεται, ἀνεωχθῆναι ἡμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ γενέσθαι πάντας Χριστιανούς· εἰ δὲ οὐκ ἐπιτελέσῃς τοῦτο μεθ' ἡμῶν, δώσῃς λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὁ ἅγιος. Εἰ θέλετε, βαπτίσω ὑμᾶς, καὶ ἀναβλέψετε. Ερβαν. Εαν δὲ βαπτίσῃς ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀνεωχθήσονται ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, τί μέλλει γίνεσθαι;

Καὶ ὁ ἅγιος. Ενα, φησὶ, βαπτίσω ἐξ ὑμῶν· κἂν μὴ ἀναβλέψῃ, τηνικαῦτα μὴ τοῦτο καταδέξησθε.

Ηρεσε τοῦτο τῷ Ερβᾶν καὶ πᾶσι· καὶ βαπτισθέντος ἑνὸς ἀπ᾽ αὐτῶν, εὐθέως ἀνεῴχθησαν αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ κέκραγε λέγων, Ιησοῦς Χριστὸς θεός ἐστιν ἀληθὴς, καὶ πιστεύω εἰς αὐτόν. Τοῦτο ἀκηκοότες καὶ οἱ λοιποὶ, σὺν προθυμίᾳ πολλῇ προσῆλθον τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ λαβόντες τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα, κατελογίσθησαν μετὰ τῶν Χριστιανῶν. καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐφροσύνη τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ πολλαὶ ζημίαι τῷ διαβόλῳ. Βαπτισθεὶς δὲ ὁ Ερβᾶν, καὶ πάντες οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, παραχρῆμα διανοιγέντων τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, ἐδόξαζον τὸν θεόν. εἶτα ἐκπληττόμενος ὁ Ερβᾶν ἐπὶ τῇ φανείσῃ ὁράσει αὐτῷ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὢν ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς, ὃν οἱ μωροὶ πατέρες ἡμῶν ἐσταύρωσαν καὶ ἀπέκτειναν, καὶ ἡμεῖς οἱ ἀναίσθητοι μετὰ τῶν ἐν τάφοις

κειμένων

SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Vnum, inquit, purifico lauacro abluam ex vobis, qui ſi viſum non receperit, ne tunc hoc acceperitis.

Hoc autem Herbano placuit, & omnibus. Atque cùm ex his vnus cœleſti lauacro tinctus fuit, continuò apertis oculis viſum recepit, & clamauit, dicens: Ieſus Chriſtus Deus eſt verus, & credo in ipſum. Hoc cùm audiiſſent cæteri, cum alacritate magna ad ſacroſanctum lauacrum acceſſerunt, & Chriſti ſignaculo accepto, cum Chriſtianis annumerati ſunt. Et factum eſt gaudium magnum & lætitia Eccleſiæ Dei in illo, & diabolo damna multa. Herbanus etiam lauacro ſpiritali tinctus, & omnes qui cum ipſo erant, mox oculis apertis, & in priſtinum aſpectum reſtitutis, Deum glorificarunt. Deinde Herbanus attonitus ob apparitionem ſiue viſionem Domini & Dei & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, dicebat: In cœlis erat Dominus noſter Ieſus Chriſtus, quem ſtulti patres noſtri crucifixerunt & occiderunt: & nos ſtupidi cum dormientibus & in ſepulchris

Oculorum corporis cæcitas Iudæis cauſa fuit illuminationis mentis.

Iudæi baptiſmatis virtute & fide in Chriſtũ viſum mẽtis & corporis recipiũt.

Iudæi & Iudæorum principes per ignorantiã Chriſtum crucifixerunt. Luc. 13. Act. 3. 1. Cor. 2.

iacētibus eſſe putabamus. Et percutiens pectus cum lachrymis dicebat: Here Domine Ieſu Chriſte, fili Dei viui in veritate, ignoſce mihi quæ tibi peccaui, ignorantia erga te affectus. Beatum quoque Gregentium reuerebatur, & ſummo honore afficiebat, & vt Dei angelum intuebatur, neque ab eo diſcedere & diuelli potuit. Rex autem Herbanum ſciens virum eſſe ornatiſſimum & eruditiſſimum, eius in ſancto baptiſmo fideiuſſor ſiue ſponſor factus, ipſum Leonem nominauit, & vnum ſui Senatus declarauit, Υπεκκλησίονα, ſuum conſtituens, quem Romani Patricium & Κανικλείονα nominant. His ita progreſſis, & ex Iudæis cum Herbano circiter quinquies mille quingentis millibus lauacro ſpiritali tinctis, atque erogationibus publicè factis, non exiguis acceptis, magna animi voluptate domos ſuas reuerſis, Regis iuſſu & Archiepiſcopi, omnis Synagoga Iudæorum, quæ omnibus regni ipſius vrbibus habitabat, baptizatur.. Et ſtatim de conſilio & ſententia ſanctiſsimi Archiepiſcopi, Rex piiſſimus

Ex Græcis nouiſſimis ſcriptoribus Niceta Cho. An. 10. Zonara, An. 3. & aliis, colligere licet hunc honorē maximū fuiſſe, & ſummæ familiaritatis apud Reges & Imperatores.

χειμώνων εἶναι ὑπετοπάζομεν. Καὶ τύπτων τὸ
στῆθος μετὰ δακρύων ἔλεγεν· Δέσποτα κύριε Ἰησοῦ
Χριστὲ, υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐν ἀληθείᾳ, συγχώ-
ρησόν μοι ὅσα σοι ἥμαρτον ἐν ἀγνοίᾳ τὰ πρὸς σὲ
διακείμενος. ἐσέβετο δὲ καὶ τὸν μακάριον Γρη-
γέντιον, καὶ ὑπερετίμα μεγάλως, καὶ ὡς θεοῦ ἄγ-
γελον τοῦτον ἑώρα, καὶ οὐχ εἵλετο χωρίζεσθαι αὐτοῦ. Ὁ
δὲ βασιλεὺς ὡς εὐπρεπέστατον καὶ λογιώτατον θεα-
σάμενος τὸν Ἐρβᾶν, ἀνάδοχος αὐτοῦ γενόμενος ἐν
τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ Λέοντα μετονομάσας,
ἕνα τῆς συγκλήτου αὐτοῦ τοῦτον ἀπέφηνε, ὑπεκ-
κλησιόνα αὐτοῦ ποιήσας, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι Πατρίκιον
καὶ Κανικλείονα προσαγορεύουσιν. Τούτων οὕτως
προχωρησάντων, καὶ "τοῖς μετὰ τοῦ Ἐρβᾶν βαπτι- ἴσ. τῶν βαπτισθέντων
σθεῖσιν, ὡσεὶ πεντακισχιλίων πεντακοσίων χιλιά-
δων, φιλοτιμίας οὐκ ὀλίγας εἰληφότων, καὶ μετὰ
θυμηδίας εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν ἀναχωρησάντων,
κελεύσει τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου βα-
πτίζεται πᾶσα ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ ἐν
πάσαις ταῖς πόλεσι τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ βασιλείας κα-
τοικοῦσα. καὶ εὐθὺς ὑποθέσει τοῦ ἁγιωτά-
του ἀρχιεπισκόπου, ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς,

διεσκόρπισεν τὰς πατριὰς αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ προστέτακεν ἀναμιγνῦσαι αὐτοὺς ταῖς κατοικίαις τῶν Χριστιανῶν. Ἐνετείλατο δὲ ὁ μακαριώτατος Γρηγέντιος τῷ βασιλεῖ γραφῆναι νόμον, πρὸς
γ. διορα. τὸ μηδὲ ὅλως τολμᾶν τινὰ τῶν " νεοφωτίστων Ἑβραίων, λήψεσθαι γαμβρὸν τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ, ἄνδρα ἀπὸ τῶν ὁμοφύλων Ἑβραίων, ἀλλὰ λαμβάνειν γαμβρὸν τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανῶν· καὶ τὸν υἱὸν ὡσαύτως. ὁ δὲ παραχαράττων τὸν νόμον, τῇ τοῦ ξίφους τιμωρίᾳ ὑποπιπτέτω. Καὶ τοῦ νόμου γραφέντος, ἀναμιγεῖσα τοιουτοτρόπως πᾶσα ἡ γενεὰ τῶν Ἰουδαίων τῇ γενεᾷ τῶν Χριστιανῶν, καὶ φυρθεῖσα τῷ χρόνῳ, εἰς παντελῆ λήθην ἦλθε τῶν προτέρων.

Φωτισθείσης πάσης βασιλείας τῶν Ὁμηριτῶν, καὶ εὐσεβῶς χριστιανιζούσης, ἦν χαρὰ μεγίστη ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ, πάντων μετὰ πόθου ἑορταζόντων, εἰρήνης πανταχοῦ βαθείας διαθεούσης, ἐν ἀμεριμνίᾳ διάγων ὁ βασιλεύς, ἅμα τῷ ἁγιωτάτῳ ἀρχιερεῖ τοῦ θεοῦ, ἀόκνως ἐπετέλει τὰς δοξολογίας, τὰς πανηγύρεις ἱστὰς τῷ φιλανθρώπῳ δεσπότῃ. ὡς δὲ παρείρητο, εἶχεν ζῆλον καὶ

ſimus familias ſiue tribus, quas ipſi inter ſe habebant, diſſipauit, & edixit, vt Chriſtianorum familiis miſcerentur. Regi etiam præcepit beatiſsimus Gregentius, vt legem ferret, Ne quis vllo modo Hebræorum recens illuminatorum audeat in poſterum generum ſibi aſciſcere ex contribulibus, ſed ex gentibus Chriſtianis filiæ ſuæ maritum: & filio ſimiliter. Qui verò legem violaret, gladij ſupplicio ſubiiceretur. Hac lege ſcripta & lata, omnis Iudæorum natio hoc modo Chriſtianorum nationi commixta, & confuſa temporis decurſu, in priorum obliuionem omninò venit.

Toto Homeritarum regno illuminato, & piè Chriſtiano effecto, erat in Dei Eccleſiis maximum gaudium: omnibus cũ deſiderio feſtum celebrantibus, alta pace quācunque regni partem percurrente, in ſecuritate ac trāquillitate Rex agēs, ſimul cũ ſanctiſsimo Antiſtite, impigrè rerũ diuinarũ celebrationes obibat, & nocturnas ſtationes erga genus humanũ beneuolo Domino. Vt autē prędictũ fuerat, zelũ Dei

& deſiderium habebat, multas faciens eleemoſynas inopibus & orphanis ac viduis. Omnem quoque ſyngrapham iniuſtam reſcindebat, atque omnem improbam ſententiam ſiue iniquum ſuffragiũ tollebat: atque ab optimatibus manu propria ſcripta fiduciæ ſiue certæ cautionis poſtulabat, ne ipſi iniuria pauperes opprimerent, neque ius ei qui haberet eriperent, atque in eum qui non haberet transferrent, & condemnarent innoxium. Eos autem, qui Dei legem conculcarent, & regni ſui edicta, igne, gladio, & profundo maris tollebat, nemine excepto ab vltione legis diuinæ, neque Principe, neque paupere. Conſilia autem & de pace, & de bello, & de quacunque re alia, primùm per ſanctum Gregentium Dominum interrogans capiebat, mandata ſibi promptè & alacriter exequebatur, neque vnquam aberrabat ab officio, vtpotè qui à Deo imperata aggrederetur. Triceſimum igitur annum regni ſui agens, in pace è viuis exceſſit: cui hanc emigrationem beatus Gregentius prædixerat: & ſepultus eſt in vrbe Tephar regia Homeritarum.

Serdidus

πόθου θεϊκοῦ, ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς ἀδυνάτοις καὶ ὀρφανοῖς τε καὶ χήραις. καὶ τὴν πᾶσαν ἄδικον συγγραφὴν κατασπῶν, καὶ πᾶσαν πονηρὰν ψῆφον ἀναιρῶν, καὶ ἰδιόχειρα ἀσφαλείας παρὰ τῶν μεγιστάνων ἀπαιτῶν, πρὸς τὸ μὴ ἀδικεῖν πένητας, μήτε μὴν αἴρειν τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ κεκτημένου αὐτὸ, καὶ διδόναι αὐτὸ τῷ μὴ κεκτημένῳ, καὶ καταδικάζειν τὸν ἀνεύθυνον. Τοὺς δὲ καταπατοῦντας τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ προστάγματα τῆς βασιλείας αὐτοῦ, πυρὶ καὶ ξίφει καὶ βυθῷ θαλάσσης ἀνῄρει, μηδενὸς ἐλεουμένου ἕνεκα τῆς ἐκδικήσεως τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ, οὔτε ἄρχοντος, οὔτε πένητος. Τὰ δὲ βουλεύματα αὐτοῦ, τά τε περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, καὶ ἑτέρας ἧστινοσοῦν ὑποθέσεως, πρότερον ἐπερωτῶν διὰ τοῦ ἁγίου Γρηγεντίου τὸν κύριον, τὰ ἐντελλόμενα αὐτῷ προθύμως ἐπλήρει, καὶ οὐδέποτε ἠστόχει τοῦ πρέποντος, ὡς θεοκελεύστοις τούτοις ἐπιχειρῶν. Τριακοστὸν τοίνυν ἔτος κρατήσας τῆς βασιλείας, ἐν εἰρήνῃ ὑπεξῆλθε τὸν βίον, τοῦ μακαρίου Γρηγεντίου προσημμήναντος αὐτῷ τὴν ἐνθάδε μετάστασιν· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει Τεφὰρ τῶν Ὁμηριτῶν.

Παρείληφε δὲ Σέρδιδος ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, καὶ ἦν κατὰ πάντα ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τῷ μακαρίῳ Γρηγεντίῳ ἑπόμενος. Ὁ δὲ ἐν ἁγίοις ἀρχιεπίσκοπος ποιμάνας καλῶς καὶ ἐπιμελῶς τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, καὶ ἐποικοδομήσας ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ πολλὰ τέρατα καὶ σημεῖα ἐπιτελέσας εἰς δόξαν θεοῦ, καὶ ζῶν καὶ μετὰ κοίμησιν, μετὰ μικρὸν τῆς κοιμήσεως τοῦ βασιλέως, ἀφῆκε καὶ αὐτὸς τὸν παρόντα βίον, κληρονομήσας βασιλείαν ἀτελεύτητον, μηνὶ Δεκεβρίῳ, ιθ. ἐτάφη δὲ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀθροισθέντων ἐκεῖσε ἐπισκόπων, ἱερέων, διακόνων, μοναζόντων μυριοπληθῶν ἐπὶ τῇ κηδείᾳ αὐτοῦ, πολλὰ θρηνούντων καὶ ἀποδυρομένων τὴν στέρησιν αὐτοῦ. πατὴρ γὰρ ἐγεγόνει τοῖς πᾶσιν ἀγαθὸς, ἑκάστῳ τὰ προσφερόμενα ἀπονέμων, καὶ μεσίτης ἄγαν εὐσυμπάθητος θεοῦ καὶ ἀνθρώποις γενόμενος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Serdidus autem eius filius regni ſceptra cepit, qui in omnibus ſicut pater eius, beatō Gregentio eſt obſecutus.

Sanctus autem Archiepiſcopus, cùm Chriſti gregem præclarè & diligenter pauiſſet, & ſuper Apoſtolorum fundamento ædificaſſet, & multa miracula & ſigna ad Dei gloriam feciſſet, & dum viueret, & poſtquàm dormiuit, paulò poſt Regis obitum, & ipſe vitam cum morte commutauit, pro hæreditate regnū ſempiternum ſortitus, menſe Decembri, die dēcimonono. Sepultus autem fuit in cœmeterio magnæ Eccleſiæ, illuc congregatis Epiſcopis, Sacerdotibus, diaconis, & ſolitariam vitam agentibus innumerabilibus ad eius funus, multum lamentantibus & deplorantibus ac lugētibus mortem & priuationem tanti viri. Pater enim fuerat omnibus bonus, cuique commoda & congrua diſtribuens, & mediator valde condoleſcens & commiſereſcens Deo & hominibus factus, in Chriſto Ieſu Domino noſtro: Cui gloria, & imperium, & honor, & adoratio, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

FINIS.

homo ſuum Deum intuitus, ab eo beneficium accipit. Nos autem Deum tuum vidimus, & mala accepimus. ſi huiuſmodi beneficia in eos confert qui ad ipſum accedunt: certè ſui patris bonitatem non adeptus eſt. SANCTVS ARCHIEPISCOPVS.
Pſal. 93. *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum etiam nunc liberè egit.* Secundũ veſtras blaſphemias, id eſt, impias contumelias & ſacrilega conuitia veſtra in illum, vobis factum eſt. HERBANVS. Si malum pro malo rependit, cuinam poſtea noſtra curanda committis. SAN. ARCHIEPISCOPVS. Medicus membrum ſecans quodcunque putruit, non vt autor ſectionis redarguitur. Indignis enim oculis Dominum contuiti, excæcati fuiſtis. HERB. Ex omnibus quæ abs te audiuimus & vidimus, hoc ſolum tibi reſtat, vt aperiantur noſtri oculi, & Chriſtiani omnes efficiamur. Quòd ſi hoc nobis non perfeceris, reddes rationem in die iudicij pro nobis. S. ARCHIEP. Si vultis vt vos ſpiritali lauacro perfundam, viſum recipietis. HERBANVS. Si nos perfuderis, & neque noſtri aperiantur oculi, quid futurum?

S. AR-

ἄνθρωπος ἰδὼν τὸν θεὸν αὐτοῦ, εὐεργετεῖται παρ'
αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ἴδομεν τὸν θεόν σου, καὶ πεπόνθα-
μεν πονηρά. εἰ τοιαύτας εὐεργεσίας παρέχει τοῖς
προσερχομένοις αὐτῷ, ὄντως οὐκ ἔστι κεκτημέ-
νος τὴν τοῦ παιδὸς αὐτοῦ ἀγαθότητα. Καὶ ὁ ἀρ-
χιεπίσκοπος. Θεὸς ἐκδικήσεως κύριος, θεὸς
ἐκδικήσεων, καὶ νῦν ἐπαῤῥησιάσατο. κατὰ γὰρ τὰς
βλασφημίας ὑμῶν γέγονεν ὑμῖν. Ερβ. Καὶ
εἰ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδίδωσι, τίνι λοιπὸν οἰ-
κονομεῖς τὰ καθ' ἡμᾶς; Καὶ ὁ ἅγ. Ο ἰα-
τρὸς τέμνων ἓν μέρος τυχὸν σεσηπὸς, οὐκέτι
ὡς τῆς τομῆς αἴτιος εὐθύνεται. ἀναξίοις γὰρ ὀφ-
θαλμοῖς ἑωρακότες τὸν κύριον, ἀπετυφλώ-
θητε. Ερβ. Εκ πάντων ὧν ἀκηκόαμεν, καὶ
ἐθεασάμεθα παρά σου, ἕν σοι μόνον λείπεται,
ἀνεῳχθῆναι ἡμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ γενέ-
σθαι πάντας Χριστιανούς· εἰ δὲ οὐκ ἐπιτελέ-
σῃς τοῦτο μεθ' ἡμῶν, δώσῃς λόγον ἐν ἡμέρᾳ
κρίσεως ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὁ ἅγιος. Εἰ θέλε-
τε, βαπτίσω ὑμᾶς, καὶ ἀναβλέψετε. Ερβαν.
Εαν δὲ βαπτίσῃς ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀνεῳχθή-
σονται ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, τί μέλλει γίνεσθαι;

Καὶ ὁ ἅγιος. Ενα, φησὶ, βαπλίσω ἐξ ὑμῶν· κἂν μὴ ἀναβλέψῃ, τηνικαῦτα μὴ τοῦτο καταδέξησθε.

Ηρεσε τοῦτο τῷ Ερβαν καὶ πᾶσι· καὶ βαπλισθέντος ἑνὸς ἀπ᾽ αὐτῶν, εὐθέως ἀνεῴχθησαν αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ κέκραγε λέγων, Ιησοῦς Χριστὸς θεός ἐστιν ἀληθὴς, καὶ πιστεύω εἰς αὐτόν. Τοῦτο ἀκηκοότες καὶ οἱ λοιποὶ, σὺν προθυμίᾳ πολλῇ προσῆλθον τῷ ἁγίῳ βαπλίσματι, καὶ λαβόντες τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα, κατελογίσθησαν μετὰ τῶν Χριστιανῶν. καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐφροσύνη τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ πολλαὶ ζημίαι τῷ διαβόλῳ. Βαπλισθεὶς δὲ ὁ Ερβαν, καὶ πάντες οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, παραχρῆμα ἀνοιγέντων τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, ἐδόξαζον τὸν θεόν. εἶτα ἐκπληττόμενος ὁ Ερβαν ἐπὶ τῇ φανείσῃ ὀρασίᾳ αὐτῷ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἰδὼ ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς, ὃν οἱ μωροὶ πατέρες ἡμῶν ἐσταύρωσαν καὶ ἀπέκτειναν, καὶ ἡμεῖς οἱ ἀναίσθητοι μετὰ τῶν ἐν τάφοις

SANCTVS ARCHIEPISCOPVS. Vnum, inquit, purifico lauacro abluam ex vobis, qui ſi viſum non receperit, ne tunc hoc acceperitis.

Hoc autem Herbano placuit, & omnibus. Atque cùm ex his vnus cœleſti lauacro tinctus fuit, continuò apertis oculis viſum recepit, & clamauit, dicens: Ieſus Chriſtus Deus eſt verus, & credo in ipſum. Hoc cùm audiiſſent cæteri, cum alacritate magna ad ſacroſanctum lauacrum acceſſerunt, & Chriſti ſignaculo accepto, cum Chriſtianis annumerati ſunt. Et factum eſt gaudium magnum & lætitia Eccleſiæ Dei in illo, & diabolo damna multa. Herbanus etiam lauacro ſpiritali tinctus, & omnes qui cum ipſo erant, mox oculis apertis, & in priſtinum aſpectum reſtitutis, Deum glorificarunt. Deinde Herbanus attonitus ob apparitionem ſiue viſionem Domini & Dei & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, dicebat: In cœlis erat Dominus noſter Ieſus Chriſtus, quem ſtulti patres noſtri crucifixerunt & occiderunt: & nos ſtupidi cum dormientibus & in ſepulchris

Oculorum corporis cæcitas Iudæis cauſa fuit illuminationis mentis.

Iudæi baptiſmatis virtute & fide in Chriſtū viſum mētis & corporis recipiūt.

Iudæi & Iudæorum principes per ignorantiā Chriſtum crucifixerunt. Luc. 13. Act. 3. 1. Cor. 2.

iacẽtibus eſſe putabamus. Et percutiens pectus cum lachrymis dicebat: Here Domine Ieſu Chriſte, fili Dei viui in veritate, ignoſce mihi quæ tibi peccaui, ignorantia erga te affectus. Beatum quoque Gregentium reuerebatur, & ſummo honore afficiebat, & vt Dei angelum intuebatur, neque ab eo diſcedere & diuelli potuit. Rex autem Herbanum ſciens virum eſſe ornatiſſimum & eruditiſſimum, eius in ſancto baptiſmo fideiuſſor ſiue ſponſor factus, ipſum Leonem nominauit, & vnum ſui Senatus declarauit, Υπηκκλησίονα, ſuum conſtituens, quem Romani Patricium & Κανικλείονα nominant. His ita progreſſis, & ex Iudæis cum Herbano circiter quinquies mille quingentis millibus lauacro ſpiritali tinctis, atque erogationibus publicè factis, non exiguis acceptis, magna animi voluptate domos ſuas reuerſis, Regis iuſſu & Archiepiſcopi, omnis Synagoga Iudæorum, quæ omnibus regni ipſius vrbibus habitabat, baptizatur. Et ſtatim de conſilio & ſententia ſanctiſsimi Archiepiſcopi, Rex piiſſimus

Ex Græcis nouiſſimis ſcriptoribus Nicœta Cho. An. 10. Zonara, An. 3. & aliis, colligere licet hunc honorẽ maximũ fuiſſe, & ſummæ familiaritatis apud Reges & Imperatores.

κειμένων εἶναι ὑπερσκεπάζομεν. Καὶ τύπτων τὸ στῆθος μετὰ δακρύων ἔλεγεν· Δέσποτα κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐν ἀληθείᾳ, συγχώρησόν μοι ὅσα σοι ἥμαρτον ἐν ἀγνοίᾳ τὰ πρός σε διακείμενος. ἐσέβετο δὲ καὶ τὸν μακάριον Γρηγέντιον, καὶ ὑπερετίμα μεγάλως, καὶ ὡς θεοῦ ἄγγελον τοῦτον ἑώρα, καὶ οὐχ εἵλετο χωρίζεσθαι αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς εὐπρεπέστατον καὶ λογιώτατον θεασάμενος τὸν Ἐρβᾶν, ἀνάδοχος αὐτοῦ γενόμενος ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ Λέοντα μετονομάσας, ἕνα τῆς συγκλήτου αὐτοῦ τοῦτον ἀπέφηνε, ὑπερεκκλησιόνα αὐτοῦ ποιήσας, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι Πατρίκιον καὶ Κανκλείονα προσαγορεύουσιν. Τούτων οὕτως προχωρησάντων, καὶ " τοῖς μετὰ τοῦ Ἐρβᾶν βαπτισθεῖσιν, ὡσεὶ πεντακισχιλίων πεντακοσίων χιλιάδων, φιλοτιμίας οὐκ ὀλίγας εἰληφότων, καὶ μετὰ εὐθυμίας εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν ἀναχωρησάντων, κελεύσει τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου βαπτίζεται πᾶσα ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι τῆς ὑπ' αὐτοῦ βασιλείας κατοικοῦσα. καὶ εὐθὺς ὑποθέσει τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου, ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς,

ἴσως τῶν βαπτισθέντων

διεσκόρπισεν τὰς πατριὰς αὐτῶν ἀπ᾽ ἀλλήλων, καὶ προστέτακεν ἀναμιγνῦσαι αὖθις τὰς κατοικίας τῶν Χριστιανῶν. Ἐνετείλατο δὲ ὁ μακαριώτατος Γρηγέντιος τῷ βασιλεῖ γράψαι νόμον, πρὸς
γ. διοςα. τὸ μηδ᾽ ὅλως τολμᾶν τινὰ τῶν "νεοφωτίστων Ἑβραίων, λήψεσθαι γαμβρὸν τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ, ἄνδρα ἀπὸ τῶν ὁμοφύλων Ἑβραίων, ἀλλὰ λαμβάνειν γαμβρὸν τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανῶν· καὶ τὸν υἱὸν ὡσαύτως. ὁ δὲ παραχαράττων τὸν νόμον, τῇ τοῦ ξίφους τιμωρίᾳ ὑποπιπτέτω. Καὶ τοῦ νόμου γραφέντος, ἀναμιγεῖσα τοιουτοτρόπως πᾶσα ἡ γενεὰ τῶν Ἰουδαίων τῇ γενεᾷ τῶν Χριστιανῶν, καὶ φυρθεῖσα τῷ χρόνῳ, εἰς παντελῆ λήθην ἦλθε τῶν προτέρων.

Φωτισθείσης πάσης βασιλείας τῶν Ὁμηριτῶν, καὶ εὐσεβῶς χριστιανιζούσης, ἦν χαρὰ μεγίστη ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ, πάντων μετὰ πόθου ἑορταζόντων, εἰρήνης πανταχοῦ βαθείας διαθευούσης, ἐν ἀμεριμνίᾳ διάγων ὁ βασιλεύς, ἅμα τῷ ἁγιωτάτῳ ἀρχιερεῖ τοῦ θεοῦ, ἀόκνως ἐπετέλει τὰς δοξολογίας, τὰς παννύχους στάσεις τῷ φιλανθρώπῳ δεσπότῃ. ὡς δὲ προείρηται, εἶχετο ζῆλον καὶ

πόθου

ſimus familias ſiue tribus, quas ipſi inter ſe habebant, diſſipauit, & edixit, vt Chriſtianorum familiis miſcerentur. Regi etiam præcepit beatiſsimus Gregentius, vt legem ferret, Ne quis vllo modo Hebræorum recens illuminatorum audeat in poſterum generum ſibi aſciſcere ex contribulibus, ſed ex gentibus Chriſtianis filiæ ſuæ maritum: & filio ſimiliter. Qui verò legem violaret, gladij ſupplicio ſubiiceretur. Hac lege ſcripta & lata, omnis Iudæorum natio hoc modo Chriſtianorum nationi commixta, & confuſa temporis decurſu, in priorum obliuionem omninò venit.

Toto Homeritarum regno illuminato, & piè Chriſtiano effecto, erat in Dei Eccleſiis maximum gaudium: omnibus cũ deſiderio feſtum celebrantibus, alta pace quãcunque regni partem percurrente, in ſecuritate ac trãquillitate Rex agẽs, ſimul cũ ſanctiſsimo Antiſtite, impigrè rerũ diuinarũ celebrationes obibat, & nocturnas ſtationes erga genus humanũ beneuolo Domino. Vt autẽ prędictũ fuerat, zelũ Dei

& deſiderium habebat, multas faciens eleemoſynas inopibus & orphanis ac viduis. Omnem quoque ſyngrapham iniuſtam reſcindebat, atque omnem improbam ſententiam ſiue iniquum ſuffragiũ tollebat: atque ab optimatibus manu propria ſcripta fiduciæ ſiue certæ cautionis poſtulabat, ne ipſi iniuria pauperes opprimerent, neque ius ei qui haberet eriperent, atque in eum qui non haberet transferrent, & condemnarent innoxium. Eos autem, qui Dei legem conculcarent, & regni ſui edicta, igne, gladio, & profundo maris tollebat, nemine excepto ab vltione legis diuinæ, neque Principe, neque paupere. Conſilia autem & de pace, & de bello, & de quacunque re alia, primùm per ſanctum Gregentium Dominum interrogans capiebat, mandata ſibi promptè & alacriter exequebatur, neque vnquam aberrabat ab officio, vtpotè qui à Deo imperata aggrederetur. Triceſimum igitur annum regni ſui agens, in pace è viuis exceſſit: cui hanc emigrationem beatus Gregentius prædixerat: & ſepultus eſt in vrbe Tephar regia Homeritarum.

πόθου θεϊκοῦ, ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς ἀδυ-
νάτοις καὶ ὀρφανοῖς τε καὶ χήραις. καὶ τὴν πᾶσαν ἀ-
δικον συγγραφὴν κατασπῶν, καὶ πᾶσαν πονηρὰν
ψῆφον ἀναιρῶν, καὶ ἰδιόχειρα ἀσφαλείας παρὰ τῶν
μεγιστάνων ἀπαιτῶν, πρὸς τὸ μὴ ἀδικεῖν πένη-
τας, μήτε μὴν αἴρειν τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ κεκτη-
μένου αὐτὸ, καὶ διδόναι αὐτὸ τῷ μὴ κεκτημένῳ, καὶ
καταδικάζειν τὸν ἀνεύθυνον. Τοὺς δὲ καταπατοῦν-
τας τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ προστάγματα τῆς
βασιλείας αὐτοῦ, πυρὶ καὶ ξίφει καὶ βυθῷ θα-
λάσσης ἀνῄρει, μηδενὸς ἐλεουμένου ἕνεκα τῆς
ἐκδικήσεως τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ, οὔτε ἄρχοντος, οὔτε
πένητος. Τὰ δὲ βουλεύματα αὐτοῦ, τά τε περὶ
εἰρήνης καὶ πολέμου, καὶ ἑτέρας ἡστινοσοῦν ὑπο-
θέσεως, πρότερον ἐπερωτῶν διὰ τοῦ ἁγίου Γρη-
γεντίου τὸν κύριον, τὰ ἐντελλόμενα αὐτῷ προ-
θύμως ἐπλήρει, καὶ οὐδέποτε ἠστόχει τοῦ πρέποντος,
ὡς θεοκελεύστοις τούτοις ἐπιχαίρων. Τριακοστὸν τοί-
νυν ἔτος κρατήσας τῆς βασιλείας, ἐν εἰρήνῃ ὑπε-
ξῆλθε τὸν βίον, τοῦ μακαρίου Γρηγεντίου προση-
μήναντος αὐτῷ τὴν ἐνθάδε μετάστασιν· καὶ ἐτάφη
ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει Τεφὰρ τῶν Ομηριτῶν.

Παρείληφε δὲ Σέρδιδος ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, καὶ ἦν κατὰ πάντα ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τῷ μακαρείῳ Γρηγεντίῳ ἑπόμενος. Ὁ δὲ ἐν ἁγίοις ἀρχιεπίσκοπος ποιμάνας καλῶς καὶ ἐπιμελῶς τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, καὶ ἐποικοδομήσας ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ πολλὰ τέρατα καὶ σημεῖα ἐπιτελέσας εἰς δόξαν θεοῦ, καὶ ζῶν καὶ μετὰ κοίμησιν, μετὰ μικρὸν τῆς κοιμήσεως τοῦ βασιλέως, παρῆκε καὶ αὐτὸς τὸν παρόντα βίον, κληρονομήσας βασιλείαν ἀτελεύτητον, μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ιθ. ἐτάφη δὲ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀθροισθέντων ἐκεῖσε ἐπισκόπων, ἱερέων, διακόνων, μοναζόντων μυριοπληθῶν ἐπὶ τῇ κηδείᾳ αὐτοῦ, πολλὰ θρηνούντων καὶ ἀποδυρομένων τὴν στέρησιν αὐτοῦ. πατὴρ γὰρ ἐγεγόνει τοῖς πᾶσιν ἀγαθός, ἑκάστῳ τὰ προσφερόμενα ἀπονέμων, καὶ μεσίτης ἄγαν εὐσυμπάθητος θεῷ καὶ ἀνθρώποις γινόμενος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Serdidus autem eius filius regni ſceptra cepit, qui in omnibus ſicut pater eius, beato Gregentio eſt obſecutus.

Sanctus autem Archiepiſcopus, cùm Chriſti gregem præclarè & diligenter pauiſſet, & ſuper Apoſtolorum fundamento ædificaſſet, & multa miracula & ſigna ad Dei gloriam feciſſet, & dum viueret, & poſtquàm dormiuit, paulò poſt Regis obitum, & ipſe vitam cum morte commutauit, pro hæreditate regnũ ſempiternum ſortitus, menſe Decembri, die decimonono. Sepultus autem fuit in cœmeterio magnæ Eccleſiæ, illuc congregatis Epiſcopis, Sacerdotibus, diaconis, & ſolitariam vitam agentibus innumerabilibus ad eius funus, multum lamentantibus & deplorantibus ac lugẽtibus mortem & priuationem tanti viri. Pater enim fuerat omnibus bonus, cuique commoda & congrua diſtribuens, & mediator valde condoleſcens & commiſereſcens Deo & hominibus factus, in Chriſto Ieſu Domino noſtro: Cui gloria, & imperium, & honor, & adoratio, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

FINIS.

EXCVDEBAT FED.
MORELLVS, TYPOGRA-
PHVS ET PROFESSOR RE-
GIVS, LVTETIÆ,
ANNO M. D. LXXXVI.
KAL. SEPT.